

ศึกษาคุณค่าประเพณีสงกรานต์ที่มีต่อชุมชน : กรณีศึกษาชุมชน
บ้านใหม่สุขเกษม อำเภอกงไกรลาศ จังหวัดสุโขทัย
THE VALUABLE STUDY OF SONGKRAN FESTIVAL FOR COMMUNITY :
A CASE STUDY OF BAN-MAISUKASEM, KONG KRAILAT, SUKHOTHAI

พระครูสุจิณเขมคุณ เขมาภิรโต (ฤทธิ์แคล้ว)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๑

ศึกษาคุณค่าประเพณีสงกรานต์ที่มีต่อชุมชน : กรณีศึกษาชุมชน
บ้านใหม่สุขเกษม อำเภอกงไกรลาศ จังหวัดสุโขทัย

พระครูสุจิณเขมคุณ เขมาภิรโต (ฤทธิ์แคล้ว)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๑

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

THE VALUABLE STUDY OF SONGKRAN FESTIVAL FOR COMMUNITY :
A CASE STUDY OF BAN-MAISUKASEM, KONG KRAILAT, SUKHOTHAI

Phrakhru Suchinkhemakuna Khemabhirato (Ritklaew)

A Thesis Submitted in Partial Fullfillment of
the Requirements for the Degree of Master of Arts
(Buddhist Studies)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
C.E. 2018

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นักศึกษานิพนธ์
เรื่อง “ศึกษาคุณค่าประเพณีสงกรานต์ที่มีต่อชุมชน : กรณีศึกษาของชุมชนบ้านใหม่สุขเกษม อำเภอกงไกรลาศ จังหวัดสุโขทัย” เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

(พระมหาสมบุญ วุฑฒิภิโร, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

(พระมหาสมบุญ วุฑฒิภิโร, ดร.)

ประธานกรรมการ

(พระครูสิริรัตนาวุธ, รศ. ดร.)

กรรมการ

(พระครูพิพิธจารุธรรม, ดร.)

กรรมการ

(รศ. ดร. สุทธิชัย ยิ่งสุข)

กรรมการ

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

พระครูสิริรัตนาวุธ, รศ. ดร.

ประธานกรรมการ

พระครูพิพิธจารุธรรม, ดร.

กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

(พระครูสุจินเขมคุณ เขมาภิรโต)

ชื่อวิทยานิพนธ์ : ศึกษาคุณค่าประเพณีสงกรานต์ที่มีต่อชุมชน : กรณีศึกษาชุมชน
บ้านใหม่สุขเกษม อำเภอกงไกรลาศ จังหวัดสุโขทัย
ผู้วิจัย : พระครูสุจินตเมตตาคุณ เหมภากรโต (ฤทธิ์แคล้ว)
ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

: พระครูสิริรัตนานวัตร, รศ.ดร., ปธ.๕, พธ.บ. (อังกฤษ), พธ.ม. (ปรัชญา),
Ph.D. (Philosophy)
: พระครูพิพิธจารุธรรม, ดร., พธ.บ. (ปรัชญา), กศ.ม. (จิตวิทยาการแนะแนว),
ศน.ด. (พุทธศาสนศึกษา)

วันสำเร็จการศึกษา: ๑๑ ตุลาคม ๒๕๖๑

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาประวัติพัฒนาการและแนวคิดของประเพณีสงกรานต์ ๒) เพื่อศึกษากิจกรรมประเพณีสงกรานต์ของชุมชนบ้านใหม่สุขเกษม อำเภอกงไกรลาศ จังหวัดสุโขทัย ๓) เพื่อศึกษาคุณค่าจริยธรรมของประเพณีสงกรานต์ที่มีต่อชุมชนบ้านใหม่สุขเกษม อำเภอกงไกรลาศ จังหวัดสุโขทัย มีวิธีศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ ศึกษาข้อมูลเอกสารปฐมภูมิจากพระไตรปิฎกภาษาไทยและข้อมูลจากทฤษฎีภูมิจากอรรถกถา ตำรา และข้อมูลภาคสนามจากการสัมภาษณ์ ใช้เครื่องมือแบบสัมภาษณ์กลุ่มบุคคลตัวอย่าง ๒๐ คน วิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า

ประเพณีสงกรานต์ถือเป็นประเพณีที่เนื่องด้วยพระพุทธศาสนา เป็นศูนย์รวมการแสดงออกทางกายกรรม วาจากรรม มโนกรรมที่งดงาม สร้างความสัมพันธ์ทางสังคมที่ดี มีประวัติและพัฒนาการมาจากประเพณีการเล่นในฤดูแล้งหลังจากฤดูการเก็บเกี่ยวผลผลิตกสิกรรม ตรงกับวันที่ ๑๓-๑๔-๑๕ เมษายน ทุกปี เป็นประเพณีประจำเดือนห้าของฮีตสิบสองเดือนไทย ประเพณีนี้มีคุณประโยชน์มากมาย เนื่องจากสร้างความมีระเบียบวินัยจากปัญหาจริยธรรม ๓ ราศีของกบิลพรหม ที่หายปัญหากับธรรมบาลกุมาร จะสอนให้มีจริยธรรมในตัวเอง มีกิจกรรมเล่นที่สร้างความรักระหว่างครอบครัว ญาติพี่น้อง มิตรสหาย ศาสนา มีกิจกรรมปรีศนาธรรม เช่น ผีตาโขน สื่อถึงความมีสติ ไม่ประมาท กิจกรรมรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ สื่อถึงความเคารพนับถือยกไว้ในฐานะบูชา กิจกรรมสงน้ำพระสงฆ์ สื่อถึงสร้างความร่มเย็น ความบริสุทธิ์ใจ กิจกรรมก่อเจดีย์ทราย สื่อถึงการทดแทนบาปที่เมตตารายติดตามเราออกนอกวัด ประเพณีสงกรานต์นี้ถือเป็นวันสำคัญและโอกาสที่ดีมากมายของชาติไทย คือให้มีวันครอบครัว วันผู้สูงอายุ วันขึ้นปีใหม่ของไทย วันรวมญาติ วันกตัญญู วันทำบุญอุทิศส่วนกุศลแก่ผู้ล่วงลับไปแล้ว วันให้อภัยแก่กันและกัน วันประมงแห่งชาติ

ชุมชนบ้านใหม่สุขเกษม มีกิจกรรมที่สำคัญในประเพณีสงกรานต์ คือ ทำบุญอุทิศส่วนกุศล
ก่อเจดีย์ทราย สวดมนต์หัวบ้านท้ายบ้าน แสดงผีตาโชน สรงน้ำพระพุทธรูปและพระสงฆ์ รดน้ำดำหัว
ผู้ใหญ่ ปล่อยนก-ปล่อยปลา แห่ประสาธน์ผิ้ง สร้างสิ่งแวดล้อมในบ้านเรือนของชุมชน ชุมชนเชื่อใน
กิจกรรมประเพณีสงกรานต์นี้ว่ามีคุณค่าสูง ที่สำคัญคือถือตามปัญหาจริยธรรม ๓ ราชีของกบิลพรหม
ที่ทายธรรมบาลกุมาร โดยราชีตอนเช้าชาวชุมชนดูแลสุขภาพร่างกายและแต่งองค์ทรงเครื่องให้
เรียบร้อยและสวยงามก่อนออกไปทำงาน ราชีตอนกลางวัน ชาวชุมชนใช้น้ำเย็นลูบอก สอนตัวเอง
ให้มีความอดทนต่ออากาศร้อน ควบคุมจิตใจไม่ให้โมโหโกรธาง่าย ราชีตอนค่ำ ชาวชุมชนล้างเท้าก่อน
เข้านอน เป็นการป้องกันที่นอนสกปรกที่จะเป็นพาหะเชื้อโรคเข้าสู่ร่างกาย ชาวชุมชนยอมรับกันว่า
ปัญหานี้มีคุณค่ามาก ทั้งต่อตนเอง ครอบครัว ศาสนา สังคมโดยรวม ทำให้ชุมชนรักสามัคคีกัน
หลังสงกรานต์แล้วมีการให้อภัยกัน ไม่ถือโทษโกรธเคืองกัน ถือว่าเป็นการธรรมทานอย่างหนึ่งในการ
ให้สิ่งของทั้งปวง ดังพุทธพจน์ว่า การให้ธรรมเป็นทาน ชนะการให้ทั้งปวง

Thesis Title : The Valuable Study of Songkran Festival for Community :
A Case Study of Ban-Maisukakem, Kongkailas, Sukhothai
Researcher : Phrakhrū Suchinkhemakunā Khemābhirato (Ritklaew)
Degree : Master of Arts (Buddhist Studies)

Dissertation Supervisory Committee

: Phrakhrū Sirirattanānuwat, Assoc. Prof., Dr.
B.A. (English), M.A. (Philosophy), Ph.D. (Philosophy)
: Phrakhrū Phiphitchārutham, Dr.
B.A. (Philosophy), M.A. (Guidance Psychology),
Ph.D. (Buddhist Studies)

Date of Graduation : October 11, 2018

Abstract

This research consists of 3 aims :- 1) to study of developed history and concept of Songkran festival, 2) to study of events of Songkran in Ban-Maisukhasem, Kongkailas, Sukhothai, 3) to study the value of morality in Songkran Festival to the community of Ban-maisukhasem, Kongkailas, Sukhothai. It is qualitative research which studied from a primary source appearing in Thai Tipitaka and secondary one from commentary texts including other books. The form in keeping in data is interview form from 20 sampling people in the area of research :- Ban-Maisukhasem, and its analysis is descriptive.

The result of the research is found that : -

Songkran festival is regarded as the tradition which is concerned with Buddhism and as the center of nice expressions from physical, verbal and mental action. It is good relation. The history is developed from the games in summer after harvest season on 13th 14th 15th of April in every year. In Thai Tradition, it is the festival in the fifth month of 12 months called Heetsipsong. This festival has so much benefit since it makes regulation and discipline from moral question about 3 zodiacs or glories of Kapilabrahma and Dhammapala kumara. It teaches us morality. The activity of this festival could build love among family, relatives, friends and Buddhism. There are the puzzle activities which conveys the Dhamma i.e. Pheetakhon (ghost) telling about mindfulness and carefulness. The action of pouring water to senior people telling about paying respect them as veneration person. The pouring of water to Buddhist monk telling about peacefulness and mental purity. Making sand pagoda telling about making reparations of sand sticking our foots outside the temple. Songkran is regarded as the important days and good opportunity of Thai, namely:- to be family day, senior people day, reunion day of relatives, day of dedication to the dead, forgiveness day and national fisheries day.

In Ban-Maisukhasem community, there are the major events of Songkran festival which is dedication to the dead, making of compensating sand pagoda, chanting at front and behind of village, showing of Pheetakon, taking a bath for Buddha Image and Buddhist monks, pouring water to senior people, freeing birds and fishes, parading of beeswax castle and making good environment of the village. This

community believes in the Songkran festival as a high value activity. The valuable important point is the moral question 3 zodiacts of gods, namely: - in the morning, the zodiac glues his face meaning to take care his health and beauty of oneself before working outside home, in the afternoon, the zodiac glues his chest meaning cool water on his chest to be patient in hot weather without angriness and in the night, the zodiac is in feet meaning watching feet of oneself before going to bed for not making bed dirty and disease inserting our body. Besides, the community accept that this festival is valuable not only for oneself but also for family, religion and society as a whole. In Songkran, the community love and union for the conservation of this festival. They forgive each others during Songkran or after it. It is considered that the forgiveness is one of making merit and Dhammadana as mentioned by the Buddha;- to give Dhamma, it wins all gifts.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์นี้ สำเร็จลงได้ด้วยดีโดยความอนุเคราะห์ของคณาจารย์และผู้ที่เกี่ยวข้องทุกท่าน ขออนุโมทนาขอบคุณพระครูสิริรัตนาวตฺร,รศ.ดร. ประธานที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ และพระครูพิพิธจารุธรรม, ดร. กรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ซึ่งทำหน้าที่ชี้แนะในการทำวิทยานิพนธ์ที่ถูกต้อง

ขอขอบพระคุณพระอาจารย์อื่น ๆทุกท่านที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนเจ้าหน้าที่ทุกรูป/ท่าน ที่ได้ส่งเคราะห์ตามหลักวิชาการ เสียสละถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจ เป็นกำลังใจ และอำนวยความสะดวกในการติดต่อประสานงานให้แก่ผู้วิจัยรวมถึงผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ ที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง และกรุณาให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี ขอขอบคุณเพื่อน ๆ นิสิตพุทธศาสนมหาบัณฑิตทุกท่านที่แบ่งปันความรู้และเป็นกำลังใจที่ดีเสมอมา

อานิสงส์ใดที่พึงบังเกิดจากการศึกษาค้นคว้าวิจัยนี้ ผู้วิจัยขอน้อมสักการบูชาคุณพระศรีรัตนตรัย ขอมอบให้เป็นปฏิการแก่คุณบิดามารดา บุรพจารย์คุณทุกท่านที่มีประสิทธิ์ประสาทสรรพสิ่งดี ๆ ให้มา ขอขอบพระคุณท่านผู้ประสานงานข้อมูลการทำวิทยานิพนธ์และกัลยาณมิตรที่ให้สนับสนุนในทุก ๆ เรื่องจนทำให้ผู้วิจัยบรรลุวัตถุประสงค์ตามกระบวนการศึกษานี้ด้วยดี และพร้อมกันนี้ขอผลบุญกุศล อันจักพึงบังเกิดมีในคุณธรรมและความดีที่ปรากฏ ขอปัญญาชน กัลยาณชน บุพพการีชน ผู้ได้เสียสละและมีส่วนร่วมจัดสร้างวิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยไม่ว่าจะเป็นส่วนหนึ่งส่วนใด ที่เป็นไปในการช่วยกันดูแล ให้การอุปถัมภ์ ให้การบำรุงรักษาของการศึกษาและปฏิบัติธรรม พร้อมทั้งการพัฒนาอาคารสถานที่ ขอทุก ๆ ท่านได้ถึงพร้อมด้วยความสุขความเจริญรุ่งเรืองในที่ทุกสถานในกาลทุกเมื่อ และ ขอถือโอกาสในกาลนี้ได้อุทิศส่วนกุศลแด่ทุก ๆ ท่านที่วายชนม์ไปแล้ว ขอท่านจงเข้าถึงซึ่งความพรั่งพร้อมในสิ่งที่ท่านปรารถนาในทิพยวิมานสมบัติจึ่งทุกประการ เทอญ ฯลฯ

พระครูสุจินเขมคุณ เขมาภิรโต (ฤทธิ์แคล้ว)

๑๑ ตุลาคม ๒๕๖๑

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ช
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์การวิจัย	๓
๑.๓ ขอบเขตการวิจัย	๔
๑.๔ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย	๔
๑.๕ ทบทวนเอกสารและงานที่วิจัยที่เกี่ยวข้อง	๕
๑.๖ วิธีการดำเนินการวิจัย	๑๕
๑.๗ กรอบแนวคิดในการวิจัย	๑๖
๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๑๖
บทที่ ๒ ประวัติพัฒนาการและแนวคิดของประเพณีสงกรานต์	๑๗
๒.๑ ประวัติพัฒนาการของประเพณีสงกรานต์	๑๗
๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับจริยธรรมของประเพณีสงกรานต์	๒๕
๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมของประเพณีสงกรานต์	๓๐
๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับจริยธรรมปัญหา ๓ ราศีในประเพณีสงกรานต์	๓๓
๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรมของประเพณีสงกรานต์	๓๗
สรุปท้ายบท	๕๒
บทที่ ๓ กิจกรรมสงกรานต์ของชุมชนบ้านใหม่สุขเกษม	
อำเภอองไกรลาค จังหวัดสุโขทัย	๕๓
๓.๑ กิจกรรมการทำบุญตักบาตรชุมชนบ้านใหม่สุขเกษม ฯ	๕๓
๓.๒ กิจกรรมการสรงน้ำพระพุทธรูปและพระสงฆ์ชุมชนบ้านใหม่สุขเกษม ฯ	๕๙
๓.๓ กิจกรรมการรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ชุมชนบ้านใหม่สุขเกษม ฯ	๖๑
๓.๔ กิจกรรมการก่อเจดีย์ทรายชุมชนบ้านใหม่สุขเกษม ฯ	๖๓

๓.๕ กิจกรรมการปล่อยนก – ปล่อยปลาชุมชนบ้านใหม่สุขเกษม ฯ	๖๔
๓.๖ กิจกรรมวันผู้สูงอายุและวันครอบครัวชุมชนบ้านใหม่สุขเกษม ฯ	๖๖
๓.๗ กิจกรรมสงกรานต์ที่ใกล้เคียง วัดหนองบัว ต. ไกรโน อ.กงไกรลาศ	๖๘
สรุปท้ายบท	๖๙

บทที่ ๔ คุณค่าจริยธรรมของประเพณีสงกรานต์ที่มีต่อชุมชน บ้านใหม่สุขเกษม

อำเภอองไกรลาศ จังหวัดสุโขทัย	๗๑
๔.๑ คุณค่าจริยธรรมจากการทำบุญตักบาตรชุมชนบ้านใหม่สุขเกษม ฯ	๗๑
๔.๒ คุณค่าจริยธรรมจากการส่งน้ำพระสงฆ์และพระพุทธรูปชุมชนบ้านใหม่สุขเกษม ฯ	๗๕
๔.๓ คุณค่าจริยธรรมจากการรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ชุมชนบ้านใหม่สุขเกษม ฯ	๗๖
๔.๔ คุณค่าจริยธรรมจากการก่อเจดีย์ทรายชุมชนบ้านใหม่สุขเกษม ฯ	๗๘
๔.๕ คุณค่าจริยธรรมจากการปล่อยนก – ปล่อยปลาชุมชนบ้านใหม่สุขเกษม ฯ	๗๙
๔.๖ คุณค่าจริยธรรมจากวันผู้สูงอายุและวันครอบครัวชุมชนบ้านใหม่สุขเกษม ฯ	๘๑
๔.๗ คุณค่าจริยธรรมจากกิจกรรมพิเศษเพิ่มเติมของชุมชนชุมชนบ้านใหม่สุขเกษม ฯ	๘๓
สรุปท้ายบท	๘๗

บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๘๘
๕.๒ อภิปรายผล	๙๔
๕.๓ ข้อเสนอแนะ	๑๐๔

บรรณานุกรม	๑๐๗
ภาคผนวกแบบ ก แบบสัมภาษณ์	๑๐๙
ผนวกแบบ ข ภาพประกอบการสัมภาษณ์	๑๑๒
ประวัติผู้วิจัย	๑๒๔

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ใช้คัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙ และพระไตรปิฎกอรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๖ ซึ่งได้เรียงลำดับคัมภีร์ที่ใช้อ้างอิง ดังนี้

พระสุตตันตปิฎก

เล่ม คำย่อชื่อคัมภีร์

๒๐	อง.ติก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ติกนิบาต	(ภาษาไทย)
๒๕	ขุ.ขุ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ขุททกปาฐะ	(ภาษาไทย)
๒๕	ขุ.ธ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ธรรมบท	(ภาษาไทย)

คำชี้แจงการใช้หมายเลขในคัมภีร์พระไตรปิฎก

การใช้หมายเลขย่อในคัมภีร์พระไตรปิฎก จะแจ้งเล่มที่/ข้อที่/หน้าที่ ดังตัวอย่าง เช่น
อง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๒๓๔/๔๖ หมายถึง พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ปญจกนิบาต ฉบับภาษาไทย เล่มที่ ๒๒ ข้อที่ ๒๓๔ หน้าที่ ๔๖

คำชี้แจงการใช้หมายเลขในคัมภีร์อรรถกถา

การใช้หมายเลขในคัมภีร์อรรถกถา จะแจ้งเล่มที่/เล่ม/ภาค/ตอน/หน้า ดังตัวอย่าง เช่น
ขุ.ขุ.อ. (ไทย) ๔๐/๑/๒/๑/๓๐๔ หมายถึง พระไตรปิฎกอรรถกถา ปรมัตถโชติกา คาถาธรรมบท ฉบับภาษาไทย เล่มที่ ๔๐ เล่ม ๑ ภาค ๒ ตอน ๑ หน้า ๓๐๔

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ประเพณีสงกรานต์ของไทย ตรงกับวันที่ ๑๓-๑๔-๑๕ เมษายน (เดือนห้า) ของทุกปี นับเป็นประเพณีสงกรานต์ของไทย มีประวัติศาสตร์มายาวนาน เป็นหนึ่งของประเพณีที่สำคัญประจำปีเด่น ๆ จากประเพณีอื่น ๆ เช่นประเพณีลอยกระทงหรือวันเข้าพรรษาหรือวันออกพรรษานอกจากความเป็นประเพณีแล้วยังเกี่ยวข้องกับคุณธรรมจริยธรรมในพระพุทธศาสนาจึงเรียกประเพณีสงกรานต์นี้ได้ว่า“แหล่งจริยธรรม” ที่สำคัญคือ จำนวน ๓ วันของประเพณีสงกรานต์ถือว่าเป็นช่วงขึ้นปีใหม่ของไทยมาตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัย จนถึง พ.ศ. ๒๔๘๓ จากนั้นเปลี่ยนเป็นวันที่ ๑ มกราคม เพื่อให้เข้ากับหลักสากลนิยมที่นานาประเทศปฏิบัติกัน ในปัจจุบันนี้ แม้จะมีการเปลี่ยนวันขึ้นปีใหม่ไปนานแล้ว แต่ประชาชนทั่วไปก็ยังยึดถือว่า วันสงกรานต์เป็นวันขึ้นปีใหม่อยู่นั่นเอง

ประเพณีสงกรานต์นั้น เป็นเรื่องจำเป็นที่ต้องรู้ความเป็นมาอย่างไร มีการพัฒนาการมาอย่างไร เมื่อทุกอย่างมีประวัติความเป็นมาแล้ว ก็แน่นอนเราต้องมีการสืบสาวเรียนรู้ถึงประโยชน์และคุณค่าของเรื่องนั้น ดังมีคำกล่าวว่า “ผู้ใดไม่รู้อดีตของตน ผู้นั้นก็เป็นเด็กอยู่เสมอ ไม่มีวันเติบโตเป็นผู้ใหญ่”^๑ เมื่อคิดโดยพื้นฐานแล้ว ประเพณีใด ๆ ก็ตามถ้ามีประโยชน์ต่อสังคมน้อย หรือไม่จำเป็นมาก ประเพณีนั้นก็จะเลือนรางจางหายไปตามกาลเวลาในที่สุด แต่ถ้าคนส่วนให้ความสำคัญเพราะกิจกรรมตามเนื้อหาของประเพณีนั้นให้คุณค่า มีประโยชน์ สร้างสรรค์สามัคคีของคนในชาติได้อย่างประเพณีสงกรานต์ก็จะมีอายุยืนยาวตลอดไปและประเพณีที่สร้างแนวจริยธรรม ถือได้ว่าเป็นแหล่งจริยธรรมก็ว่าได้ แม้ว่าบางกรณีจะเกี่ยวข้องอยู่กับเทพกับพรหม แต่นั่นก็เป็นเรื่องจริยธรรมที่สร้างโดยเทพพรหม อีกอย่างเมื่อประยุกต์เข้ากับธรรมแล้ว จะเห็นได้ว่าเป็นการปฏิบัติธรรมด้วยอย่างกรณีก่อเจดีย์ทรายด้วยการนำทรายเข้าวัดเพื่อก่อเป็นเจดีย์นั้น แท้จริงแล้ว ก็เป็นการทดแทนทรายที่ตนเหยียบตีดเท้าจากวัดเข้าบ้านนั่นเอง เรื่องนี้คติโบราณถือว่า บาป ที่นำสิ่งของในวัดออกไป ต้องนำมาทดแทนด้วยการขนทรายมาก่อเป็นเจดีย์เป็นต้น ดังนั้น ประเด็นที่จะสะท้อนจิตได้ดีคือ ให้เคารพศาสนสถาน ศาสนวัตถุและไม่ทำชั่วสถานที่ทางศาสนา อย่างที่อดีตผู้ว่าราชการจังหวัดพิษณุโลก ดร.ปรีชา เรืองจันทร์ รณรงค์ว่า “วัดไม่ใช่บาร์ ศาลาไม่ใช่บ่อน”^๒ เข้าพรรษา งดสุรา บุหรี่ ซึ่งได้ผลดี

^๑ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ, **เทศกาลและประเพณีไทย**, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๕๒๗), หน้า ๒๓๘.

^๒ พระครูสิริรัตนาวุโตร, **สงกรานต์ : บ่อเกิดภูมิปัญญาตะวันออก**, (พิษณุโลก : โฟกัสมาสเตอร์ปริ้นต์, ๒๕๕๕), หน้า ๑.

ปัญหาว่า ประเพณีสงกรานต์ จะมีคุณค่าอะไรและเป็นแหล่งคุณธรรมจริยธรรมได้อย่างไร จะเห็นได้ว่าทุกกิจกรรมของประเพณีสงกรานต์เป็นวัฒนธรรมแสดงถึงความเจริญจากหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาโดยแท้ จึงหลีกเลี่ยงไม่ได้ว่าจะละเลยการปฏิบัติต่อประเพณีนี้อย่างไร จึงต้องอนุรักษ์ด้วยการปฏิบัติตามทุกกิจกรรมในประเพณีสงกรานต์ เช่น

๑. กิจกรรมการทำบุญตักบาตร
๒. กิจกรรมการสงฆ์พระพุทธรูปและพระสงฆ์
๓. กิจกรรมการรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่
๔. กิจกรรมการก่อเจดีย์ทราย
๕. กิจกรรมการปล่อยนก-ปล่อยปลา
๖. กิจกรรมวันผู้สูงอายุและวันครอบครัว หรืออื่นๆ เป็นต้น

นี่คือว่า เมื่อสร้างคุณธรรมจริยธรรมขึ้นมาได้แล้ว ก็เกิดอนุรักษ์ด้วยการปฏิบัติต่อกันจนกลายเป็นศิลปวัฒนธรรมสืบมา เป็นเครื่องหมายที่แสดงถึงภูมิปัญญาของมนุษย์ บ่งชี้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรืองทางสติปัญญา ความคิดของบรรพบุรุษ ส่วนคุณลักษณะศิลปะจะเป็นอย่างไรนั้นจะบอกถึงอุปนิสัยหรือจิตของคนแห่งนั้นได้เป็นอย่างดี แม้จะเป็นวัฒนธรรมรับช่วงที่ดี เมื่อรับเข้ามาแล้วเห็นว่าดี มีคุณค่าก็ใช้สติภูมิปัญญาเลือกเฟ้นเป็นวิถีชีวิตต่อคนรุ่นต่อมาก็ตาม แต่ก็ศิลปวัฒนธรรมที่จะมุ่งเน้นศึกษาศิลปวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม นามธรรม เช่น ประเพณีสงกรานต์ ลอยกระทง และเทศน์มหาชาติ ที่ถือเป็นเอกลักษณ์ของไทยโดยแท้

คุณภาพชีวิต คือชีวิตที่ดีมีสุข การมีชีวิตที่ดีมีสุข มักจะมุ่งเน้นการมีกินมีใช้ หรือความอัมปากอัมท้องเป็นความสุขในชีวิตของแต่ละคน และจะมีผลไปถึงทุกชีวิตในสังคมด้วย และแหล่งความสุขอีกอย่างหนึ่งคือสันติสุข เป็นความสุขที่เกิดจากความสงบเรียบร้อยในถิ่นฐานบ้านเกิดของตน ที่สำคัญคือ คุณภาพชีวิตได้จากการปฏิบัติหลักทางพระพุทธศาสนา ใช้พระพุทธศาสนาเป็นมาตรวัดคุณภาพชีวิตได้ดีที่สุด ปัจจุบันประเทศไทยเรา ไม่มีความสันติในสามจังหวัดชายแดนใต้ คือยะลา ปัตตานี และนราธิวาส ทำให้ผู้คนในสามจังหวัดนี้อยู่ได้อย่างไม่เป็นสุข กินไม่ได้ นอนไม่หลับ เพราะต้องคอยหลบหลีกอันตรายทุกเวลา หลายคนต้องอพยพย้ายถิ่นฐานบ้านเกิดไปอยู่ที่สงบ เหตุการณ์นี้อย่าถามว่าคุณมีความสุขดีไหม คำตอบที่ต้องได้คือ ไม่มี เมื่อถิ่นฐานบ้านเกิดไม่มีความสุขแล้วจะมีผลต่อการผลิตความคิด เกิดสติปัญญาที่ละเอียดอ่อน เพราะนักคิดนักปรัชญาจะเลือกเกิดสงบเย็น มีภูมิประเทศหรือภูมิอากาศที่เหมาะสมและที่ทำมาหากินเป็นปฏิรูปเทศ ที่ทำเกษตรกรรมก็ต้องสัปปายะด้วย ตัวอย่างพระพุทธเจ้าเลือกเกิดในปัญจมหาวិโลกนะ ประกอบด้วย กาล ทวีป ประเทศ ตระกูล และพุทธมารดาที่เหมาะสม เพราะมุ่งจะเผยแผ่คำสอนของพระองค์ที่มีผู้คนสมควรรองรับ คำสอนและเผยแผ่ไปกว้างไกลได้ ซึ่งมองมาที่ อนาคตปิณฑิกเศรษฐี นางวิสาขา พระเจ้าพิมพิสาร พระเจ้าปเสนทิโกศล เป็นต้น ล้วนแต่เป็นผู้มีบารมี มีบริวารมากมาย จะนำพาบริวารของท่านเหล่านี้มาปฏิบัติตามคำสอนของตนได้ นอกจากนี้พื้นที่ภูมิประเทศสำคัญมาก เพราะเป็นแหล่งเกษตรกรรมมีแหล่งน้ำเพียงพอ มีดินฟ้าอากาศที่เหมาะสมแก่ชีวิต เมื่อคนมีสัปปายะดีแล้ว สิ่งที่เกิดตามสติปัญญา จะเห็นได้ว่า อารยธรรมต่าง ๆ เกิดตามลุ่มน้ำ เช่น ภูมิปัญญาของนักปรัชญาชาวกรีก เช่น โสกราตีส เพลโต อริสโตเติล ก็ถือกำเนิดลุ่มน้ำไนน์ จนเรียกขานกันว่า อารยธรรมลุ่มน้ำไนน์

พระพุทธศาสนาก็เกิดจากลุ่มน้ำสินธุ และลุ่มน้ำคงคา เป็นต้น ศิลปวัฒนธรรม ประเพณีไทยก็ลักษณะเดียวกัน เป็นผลผลิตจากชีวิตที่ดี มีคุณภาพ ถือว่า เป็นอารยธรรมของชีวิต อารยธรรมที่เป็นธรรมคำสอนที่ดี เป็นวัฒนธรรมทางวัตถุที่ดี ที่เป็นเทศกาลประเพณีที่ดีนี้ มีขึ้นเพื่อให้พลเมืองปฏิบัติตาม เช่น ความสามัคคีปองตองของคนในชาติ ซึ่งรัฐบาลสมัยของคณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ (คสช.) โดย ฯพณฯ พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา เป็นนายกรัฐมนตรีกำหนดขึ้น นอกจากนี้ยังมีค่ามาตรฐานการสร้างความจิตสำนึกและค่านิยม ๑๒ ประการดังกล่าวแล้ว ซึ่งเน้นลงไปยังเยาวชนทั้งหลายทั้งปวงนี้ถือว่าเป็นกระบวนการสร้างความจิตสำนึกของคนในชาติได้ดี ทำให้เกิดสันติภาพ คือ สงบ แต่ตามนัยพระพุทธศาสนา รวมไปถึงสันติภาพทางกายและสันติภาพทางใจ และยังรวมถึงความหลุดพ้นจากกิเลสตัณหาต่าง ๆ ด้วย เพราะคำว่าสันติภาพ เป็นชื่อของความสุข ตามพุทธพจน์ที่ว่า “นตถิ สันติ ปริ สุขํ แปลว่า สุขอื่น ยิ่งกว่าความสงบไม่มี”^๓

ส่วนประเพณีสงกรานต์ของชุมชนตำบลบ้านใหม่สุขเกษม อำเภอกงไกรลาศ จังหวัดสุโขทัย ก็มีการระเล่นเหมือนกัน เช่น

๑. กิจกรรมการทำบุญตักบาตรของชุมชนฯ
๒. กิจกรรมการสงฆ์พระพุทธรูปและพระสงฆ์ของชุมชนฯ
๓. กิจกรรมการรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ของชุมชนฯ
๔. กิจกรรมการก่อเจดีย์ทรายของชุมชนฯ
๕. กิจกรรมการปล่อยนก-ปล่อยปลาของชุมชนฯ
๖. กิจกรรมวันผู้สูงอายุและวันครอบครัวของชุมชนฯ หรืออื่นๆ เป็นต้น

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจทำวิจัยเรื่อง “ศึกษาคุณค่าประเพณีสงกรานต์ที่มีต่อชุมชน กรณีศึกษาของชุมชน ตำบลบ้านใหม่สุขเกษม อำเภอกงไกรลาศ จังหวัดสุโขทัย” เป็นการตอบโจทย์ว่าประวัติความเป็นมาของประเพณีสงกรานต์เป็นมาอย่างไร กิจกรรมประเพณีสงกรานต์และคุณค่าจริยธรรมของประเพณีสงกรานต์ที่มีต่อชุมชนตำบลบ้านใหม่สุขเกษม อำเภอกงไกรลาศ จังหวัดสุโขทัย มีผลต่อชุมชนอย่างไร

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาประวัติพัฒนาการและแนวคิดประเพณีสงกรานต์
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษากิจกรรม ประเพณี สงกรานต์ ของชุมชนบ้านใหม่สุขเกษม อำเภอกงไกรลาศ จังหวัดสุโขทัย
- ๑.๒.๓ เพื่อศึกษาคุณค่าจริยธรรมของประเพณีสงกรานต์ที่มีต่อชุมชนบ้านใหม่สุขเกษม อำเภอกงไกรลาศ จังหวัดสุโขทัย

^๓ พ.ร. (ไทย) ๒๕/๒๐๒/๙๕.

๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย

๑.๓.๑ รูปแบบการวิจัยเป็นแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

๑.๓.๒ ขอบเขตเนื้อหา

ศึกษาประวัติพัฒนาการแนวคิดประเพณีสงกรานต์ที่มีกิจกรรมในประเพณี สงกรานต์ของชุมชนบ้านใหม่สุขเกษม อำเภอกงไกรลาศ จังหวัดสุโขทัย และศึกษาคุณค่าจริยธรรม ของประเพณีสงกรานต์ที่มีต่อชุมชนบ้านใหม่สุขเกษม อำเภอกงไกรลาศ จังหวัดสุโขทัยในกิจกรรม เหล่านี้ คือ ๑. กิจกรรมการทำบุญตักบาตรของชุมชนฯ ๒. กิจกรรมการสรงน้ำพระพุทธรูปและ พระสงฆ์ของชุมชนฯ ๓. กิจกรรมการรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ของชุมชนฯ ๔. กิจกรรมการก่อเจดีย์ทรายของ ชุมชนฯ ๕. กิจกรรมการปล่อยนก-ปล่อยปลาของชุมชนฯ ๖. กิจกรรมวันผู้สูงอายุและวันครอบครัว ของชุมชนฯ หรืออื่นๆ เป็นต้น

๑.๓.๓ ขอบเขตแหล่งข้อมูล

๑) คัมภีร์ปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎก ภาษาไทย ฉบับมหาจุฬา พ.ศ.๒๕๓๙

๒) เอกสารทุติยภูมิ ได้แก่ ตำรา หนังสือ เอกสาร วารสาร รวมถึงรายงานวิจัย วิทยานิพนธ์ ดุษฎีนิพนธ์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์

๑.๓.๔ ขอบเขตพื้นที่

ชุมชนบ้านใหม่สุขเกษม อำเภอกงไกรลาศ จังหวัดสุโขทัย

๑.๔ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

ประเพณีสงกรานต์ หมายถึง ประเพณีที่สำคัญของไทย ที่เกิดขึ้นจากการเคลื่อนย้ายราศี มีนมาบรรจบกับราศีเมษ ตรงกับวันที่ ๑๓, ๑๔ และ ๑๕ เดือนเมษายน ของทุกปี โดยถือว่าวันที่ ๑๓ เป็นมหาสงกรานต์ วันที่ ๑๔ เป็นวันเนา เป็นวันข่อนกันของดวงอาทิตย์พอดี วันที่ ๑๕ เป็นวัน เถลิงศก คือวันเข้าสู่ศักราชใหม่ และถือกันว่าวันขึ้นปีใหม่ของไทย คนไทยถือคติในประเพณีนี้ทำการ เถลิงฉลองตั้งการเถลิงฉลองในวันปีใหม่สากล คือ วันที่ ๑ มกราคม นั้นเอง

กิจกรรม หมายถึง กิจกรรมการทำบุญตักบาตร กิจกรรมการสรงน้ำพระพุทธรูปและ พระสงฆ์ กิจกรรมการรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ กิจกรรมการก่อเจดีย์ทราย กิจกรรมการปล่อยนก-ปล่อยปลา กิจกรรมวันผู้สูงอายุและวันครอบครัว หรืออื่นๆ เป็นต้น

จริยธรรม หมายถึง คุณธรรมจริยธรรมที่เกิดขึ้นจากประเพณีนี้ มีความมีระเบียบวินัย ความสามัคคี ความเมตตา มีความกรุณาต่อสรรพสัตว์ ความเอื้ออาทรต่อสภาพแวดล้อมทางสังคม และธรรมชาติ เป็นการปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอเป็นนิสัย หลีกเลี่ยงการปฏิบัติแบบเอาอย่างที่ไม่ เหมาะสม ทำตามอารมณ์ เพียงเพื่อให้ได้รับคำยกย่องสรรเสริญชั่วคราวชั่วครวเท่านั้น

คุณค่า หมายถึง การเกิดผลที่พึงประสงค์ เป็นคุณ เป็นประโยชน์ เอื้ออำนวยต่อชีวิตและ จิตใจ มีผลให้ตนเองและสังคมสันติสุข สร้างนิสัยให้เป็นคนมีระเบียบวินัยในตนเอง รักความสะอาด รู้

รักที่จะสามัคคี เห็นคุณจากการทำดี เห็นโทษจากการทำความชั่ว มีจิตสำนึกในความถูกต้อง ความเหมาะสม รักความธรรม และเอื้ออำนวยต่อสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่เหมาะสม

๑.๕ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ก. เอกสาร / ตำรา ที่เกี่ยวข้อง

คัมภีร์ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ^๔ พระพุทธเจ้าแสดงศิลปะไว้ในมงคลสูตร ข้อที่ ๙ ว่า “การมีศิลปะเป็นอุดมมงคล (ศิลปปัญจะ ...เอตัมมังคะละมุตตะมัง) เมื่อเทวดาและมนุษย์ทั้งหลายทำมงคลนี้แล้ว รับรองว่าจะเป็นผู้ไม่ปราศัยในข้าศึกทุกหมู่เหล่า ย่อมถึงความสวัสดิ ความปลอดภัย ในที่ทุกสถาน ในกาลทุกเมื่อ” ประเพณีหรือเทศกาลหรือศิลปกรรมต่าง ๆ ซึ่งถูกสร้างสรรค์ขึ้นทั้งในรูปอาคารหรือสิ่งก่อสร้างเป็นรูปธรรม รวมถึงสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องทั้งภายในและภายนอกสิ่งปลูกสร้างนั้น ทำด้วยฝีมืออย่างมีศิลปะที่สวยงาม จัดการที่วางสิ่งต่าง ๆ เป็นสัดส่วน เป็นผลผลิตทางสติปัญญาของมนุษย์ที่ต้องใช้เจตสิกอันวิจิตรที่สุนทรียภาพ ประเพณี เป็นเรื่องความคิดที่ถ่ายทอดออกมาเป็นการแสดงการเล่น แสดงให้เห็นความฉลาดในธรรม ซึ่งจะให้ปรากฏออกมาอย่างงดงามอันน่าชื่นชม เมื่อเป็นดังนั้น ศิลปกรรมก็เป็นเครื่องแสดงฝีมือ แสดงความฉลาดในฝีมือแสดงทักษะการใช้ฝีมือที่เกี่ยวกับศิลปกรรมทางพระพุทธศาสนา เรื่องศิลปะนี้ พระพุทธองค์ให้ความสำคัญต่อวิถีชีวิตมากทีเดียว ที่ว่ามานั้น ก็เพราะจัดว่าศิลปะประเพณีเป็นมงคลระดับสูงสุด (เอตัมมังคะละมุตตะมัง)

ถ้าเทศกาล/ประเพณี คือความเจริญรุ่งเรืองของชีวิต ก็แสดงว่ามนุษย์เราพัฒนาชีวิตจนเจริญมาถึงทุกวันนี้ ก็หลีกเลี่ยงไม่ได้ว่า พระพุทธศาสนาก็ดี ศิลปวัฒนธรรมก็ดี ไม่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิต นั่นคืออิทธิพลต่อวิถีชีวิตโดยปริยาย ตามปรากฏการณ์ให้เห็นทั้งในรูปธรรมและนามธรรม ในส่วนที่เป็นรูปธรรม เช่น ศิลปวัตถุ ผลิตผลลายบนอิฐหินดินปูนในศาสนสถาน หรืออาคารบ้านเรือนต่าง ๆ ศิลปะบางชนิดสามารถเป็นยี่ห้อของอำเภอหรือจังหวัดได้ เช่นการทำร่มบ่อสร้างของชุมชนบ้านบ่อสร้าง ตำบลบ่อสร้าง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ ผ้าไหมมัดหมี่ตีนจก จังหวัดสุรินทร์ เป็นต้น ส่วนที่เป็นนามธรรม ได้แก่ความเชื่อที่กำหนดเป็นแนวปฏิบัติในรูปประเพณี หรือเทศกาลต่าง ๆ เช่น ความเชื่อว่าการทำบุญอุทิศส่วนกุศลด้วยการถวายผ้าจีวร จะทำให้ผู้ที่เราทำอุทิศไปให้นั้นมีผ้านุ่งห่ม การทำบุญพร้อมด้วยการถวายน้ำ จะทำให้ตนและคนที่ตนอุทิศไปให้นี้ไม่อดน้ำ การเกิดวัฒนธรรมแต่ประการนั้นจะเกิดจากบุคคลเดียว ๆ ไม่ได้เลย หากแต่ต้องเกิดจากคนหลายคน ร่วมกันคิดร่วมกันทำเป็นมรรคสมัย เมื่อเกิดขึ้นแล้วจะเป็นที่ยอมรับร่วมกัน มีผลให้ปฏิบัติร่วมกันมายาวนาน ถ้าวัฒนธรรมนั้นไม่เป็นที่ยอมรับ ไม่มีคนปฏิบัติตาม ก็จะสูญสิ้นไปโดยปริยาย แต่ถ้าวัฒนธรรมนั้นเป็นยอมรับ เช่น ประเพณีสงกรานต์ ลอยกระทง และเทศน์มหาชาติ ก็จะคงอยู่ตลอดกาลนาน

^๔ ข.พ. (ไทย) ๒๕/๕/๗.

คัมภีร์ขุททกนิกาย ธรรมบท^๕ ว่า “สุขา สงฆสส สามัคคี = ความสามัคคีของหมู่คณะ นำสุขมาให้” คำนี้ เกิดแนวคิดว่า ประเพณีที่ดี ศิลปะที่ดี วัฒนธรรมที่ดี ประเพณีที่ดี ที่เกิดจากการคิดและปฏิบัติร่วมกันนั้น ก็มาจากข้อตกลงร่วมกัน (ประชามติ) เป็นความสามัคคีร่วมกันคิดร่วมกันทำ ผลของความสามัคคีนี้นจะนำพาเราพบความสุข ในลักษณะเดียวกันนี้ เป็นการสื่อสารนำไปประยุกต์ใช้กันทั่วไปว่า สามัคคีคือพลัง สามัคคีคือพลังสร้างชาติ สามัคคีสร้างความสงบร่มเย็นผาสุก คำนี้ เมื่อว่าไปแล้ว เราตอบแทนคนทุกคนหรือทุกชาติได้เลยว่า ทุกคนมีเป้าหมายไปหาความสุขกันทั้งนั้น ไม่มีใครปฏิเสธอย่างแน่นอน ถามว่าเรารับจ้างทำงานไปทำไม จะตอบเหมือนกันทุกคนว่าเพื่อเงิน แล้วจะนำเงินไปทำอะไร ตอบว่า จะนำเงินไปใช้ เช่นซื้ออาหารกิน ถามว่า ทำไมต้องกิน ตอบว่าก็เพราะมันหิว เมื่อหิวแล้วจะเป็นอย่างไร ตอบว่าเป็นทุกข์ ถามว่า เมื่อกินอิ่มแล้วเป็นสุขใช่ไหม ตอบว่า ใช่ ในที่สุดก็มาถึงความสุขทั้งนั้น

พระครูสิริรัตนาวตฺร^๖ กล่าวในงานเขียนเรื่อง “สงกรานต์ : บ่อเกิดภูมิปัญญาตะวันออก” เกี่ยวกับความเชื่อในการปล่อยนกปล่อยปลาและผีตาโชนว่า คติธรรมของการปล่อยนกปล่อยปลานี้ก็เกิดขึ้นจากเทศกาลสงกรานต์นี้ด้วย เรื่องมีอยู่ว่า มาณพสองพี่น้องออกจากบ้านไปทำงานต่างที่ต่างถิ่นมานาน แต่ด้วยความเชื่อในชะตาชีวิตจึงสำรวจชีวิตของตนทุกระยะ ก็มาถึงระยะที่ชะตาชีวิตขาดถึงขั้นตาย สองพี่น้องจึงพากันกลับบ้านเพื่ออำลาพ่อแม่ก่อนตาย ก็เดินทางกลับบ้านในช่วงใกล้สงกรานต์ ระหว่างการเดินทางนั้นก็เห็นสระน้ำมีปลาเต็มสระแต่สระใกล้จะแห้งขอดเพราะฤดูแล้ง พวกเขาเห็นปลาตื้นบ้างก็หายใจพะงาบๆ บ้างก็ใกล้ตาย ดั้นพรวดพราดหัวซุกหัวซุนไปมา สองคนพี่น้องจึงพากันช้อนปลานั้นไปปล่อยในแม่น้ำ ปลาได้น้ำก็ดีอกดีใจ เพราะหมายถึงการได้ชีวิตใหม่ อาณิสสการปล่อยปลานี้ทำให้สองกุมารน้อยนี้หมดเคราะห์ มีอายุอยู่ต่อมา ไม่ตายไปตามดวงนั้น

ประพันธ์ กุลวินิจฉัย กล่าวในหนังสือเทศกาลประเพณีไทย ๑๒ เดือนว่า “ประเพณีสงกรานต์กล่าวกันว่าได้รับอิทธิพลมาจากลัทธิความเชื่อของพราหมณ์”

สุภักดิ์ อนุกุล กล่าวในหนังสือวันสำคัญของไทย “สมัยโบราณถือเอาวันสงกรานต์เป็นวันปีใหม่ เนื่องจากเป็นระยะย่างจากการทำไร่ไถนา จึงจัดวันสงกรานต์เป็นวันทำบุญใหญ่แล้วเล่นสนุกสนานกัน เรียกว่าเล่นน้ำขัณฑ์สงกรานต์เป็นประเพณีมาเหมือนกันหมดทั้งประเทศไทย พม่า เขมรและประเทศลาวเนื่องจากได้แบบอย่างมาจากประเทศอินเดียที่เดียวกัน”^๗

ธนากิต กล่าวในหนังสือวันสำคัญของไทยว่า “คติของชาวอินเดียฝ่ายเหนือ ถือเอาวันที่ ๑๓ เมษายน เป็นวันมหาสงกรานต์ ตรงกับวันพระอาทิตย์ยกขึ้นสู่ราศีเมษ เป็นช่วงพ้นจากอากาศหนาว เป็นช่วงที่พ้นจากอากาศหนาว ต้นไม้เริ่มผลิดอกออกช่อ ผุ่สัตว์ที่เคยจำศีลออกหากินอีกครั้ง

^๕ ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๙๔/๙๓.

^๖ อ้างแล้ว, พระครูสิริรัตนาวตฺร, สงกรานต์ : บ่อเกิดภูมิปัญญาตะวันออก, หน้า ๒๐.

^๗ ประพันธ์ กุลวินิจฉัย, เทศกาลประเพณีไทย ๑๒ เดือน, (กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๔๖.

^๘ สุภักดิ์ อนุกุล, วันสำคัญของไทย, (กรุงเทพฯ: ทิพยวิสุทธ, ๒๕๔๑), หน้า ๕๐.

ธรรมชาติดีกลับฟื้นคืนสู่ความมีชีวิตชีวาอีกครั้งหนึ่ง ชาวอินเดียจึงถือเอาช่วงต้นฤดูใหม่นี้เป็นวันขึ้นปีใหม่เฉลิมฉลองแสดงความยินดีเล่นสนุกสนาน”^๙

มีอีกประการหนึ่งที่คุณชนากิต กล่าวว่า “ในเมืองไทยมีฤดูกาลที่สอดคล้องกับชาวอินเดีย เพราะในช่วงเมษายนการเก็บเกี่ยวข้าวกล้าได้ผ่านพ้นไปแล้ว งานในไร่นาหยุดลงชั่วคราว จึงถือเอาวันสงกรานต์เป็นวันขึ้นปีใหม่ตามแบบอย่างอินเดีย โดยมีการทำบุญตักบาตร ก่อพระเจดีย์ทราย ปล่อนกปล่อยปลา รดน้ำขอพรจากผู้ใหญ่ เล่นสาดน้ำกันสำหรับหนุ่มสาว และเล่นน้ำช่ตฤกษ์กันเป็นเพณีสืบต่อมาตั้งแต่ครั้งโบราณ”^{๑๐}

วันหนึ่ง นักเลงสุราข้างบ้านพุดจาเขยยันท่านเศรษฐีที่มีแต่เงินมั่งคั่งแต่งงานแล้ว แต่ไม่มีบุตร เป็นโหมบรูษ ไม่มีเชื้อไม่มีหน่อแตกเหล่าแตกกอ สูญพันธุ์มนุษย์ เป็นผู้เพาะพันธุ์ให้ใครไม่ได้ แถมนักเลงสุรายังรู้ไปถึงนรกสวรรค์เลยว่า คนที่แต่งงานแล้วไม่มีบุตร นั้นตกนรกแล้ว ไปดูเลยที่นรก ขุมปุตตะ เรื่องนี้คุณชนากิตกล่าวไว้น่าฟังว่า “เศรษฐีตริตรองดูว่าจริง จึงเกิดความละอาย คิดอยากได้บุตรไว้สืบสกุลบ้าง จึงไปบวงสรวงต่อพระอาทิตย์ พระจันทร์ ตั้งอธิษฐานขอบุตรถึงสามปี แต่ก็ไม่สมปรารถนา จนในปีหนึ่งเมื่อถึงฤดูคิมหันต์จิตมาส (เดือน ๔) คนทั้งหลายมีการละเล่นรื่นเริงกันทั่วชมพูทวีป เศรษฐีจึงพาบริวารไปยังต้นไทรริมน้ำ เอาข้าวสารล้างน้ำเจ็ดครั้ง แล้วหุงบูชารุกขเทวดา ณ ต้นไทรนั้น พร้อมด้วยสุบพยัญชนะอาหาร (แกงและกับข้าวอย่างอื่น ๆ) ประคมด้วยเครื่องดนตรีดุริยางค์ ตั้งจิตอธิษฐานขอบุตรต่อรุกขเทวดา ต่อมาธรรมชาติบาลกุมารได้ลงมาปฏิสนธิในครรภ์ภรรยาของเศรษฐีเมื่อคลอดแล้วได้ชื่อว่า “ธรรมบาลกุมาร” ปลุกปราสาทอยู่ใกล้กับต้นไทรริมน้ำ เมื่อเจริญวัยได้เรียนรู้ศิลปศาสตร์ต่าง ๆ จนเจนจบสามารถภาษาของสัตว์ต่าง ๆ ได้ตั้งแต่อายุ ๗ ขวบและต่อมาก็ได้เป็นอาจารย์บอกมนต์แก่นมนุษย์ชาวชมพูทวีป ซึ่งเวลานั้น ชาวโลกนับถือมหาพรหมและกบิลพรหมองค์หนึ่ง ซึ่งได้แสดงมงคลแก่นมนุษย์ทั้งปวง”^{๑๑}

ประเพณีสงกรานต์นี้ มีกำเนิดในประเทศไทย เมื่อพิจารณาภาษาและธรรมเนียมปฏิบัติแล้ว เป็นประเพณีของไทยอีสาน มีประเพณีสงกรานต์ซึ่งเป็นหนึ่งเทศกาลทำบุญเดือนห้า ตามหลักธรรมเนียม ฮิตสิบสอง คือ

“ฮิตหนึ่งนั้น พอถึงเดือนห้าให้พวกไพร่ชาวเมือง จงพากันสรงน้ำขจัดสีพระพุทธรูป ให้ทำทุกวัดเทอย่าไต่บ้างห่างเสีย ให้พากันทำแท่ ๆ ไฟ ๆ บั๊ได้ว่าทุกทั่วทึบแผ่นหล้า ให้ทำแท่สู่คน จังสุขยังล้นทำถักคำสอนฮิตคลองควรรคือแต่ปฐมพุ่น”^{๑๒}

สงกรานต์เป็นบุญประจำเดือนของภาคอีสาน คำว่า ฮิตสิบสองคลองสิบสี่ คือประเพณีประจำเดือนของรอบปี ๑๒ เดือน ส่วนคำว่า ครองสิบสี่ หมายถึงหลักธรรมสำหรับปฏิบัติ จำนวน

^๙ ชนากิต เรียบเรียง, **วันสำคัญของไทย**, (กรุงเทพฯ: กรุงเทพฯ: ปิรามิต, ๒๕๔๑), หน้า ๘๖.

^{๑๐} อ้างแล้ว, ชนากิต เรียบเรียง, **วันสำคัญของไทย**, หน้า ๘๖.

^{๑๑} อ้างแล้ว, ประพันธ์ กุลวินิจัย, **เทศกาลประเพณีไทย ๑๒ เดือน**, หน้า ๘๘

^{๑๒} จารุบุตร เรื่องสุวรรณ, **ของดีอีสาน**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๕๕๐),

๑๔ ข้อ จึงรวมเรียกว่า ฮีตสิบสอง ครองสิบสี่ ^{๑๓} ดังนั้น ประเพณีสิบสองและครองสิบสี่ มีรายละเอียดว่า ประเพณีฮีตสิบสอง มีรายละเอียดว่า

๑. เดือนอ้าย เป็นเดือนประเพณีทำบุญเข้ากรรม เป็นกิจกรรมของสงฆ์ เรียกว่า เข้าปริวาสกรรม โดยให้พระภิกษุสงฆ์ที่ต้องอาบัติ (กระทำความผิด) สังฆทิสเสส ได้สารภาพต่อหน้าคณะสงฆ์เพื่อเป็นการฝึกจิตสำนึกถึงความบกพร่องของตน แล้วปรับตัวประพฤติตนให้ถูกต้องตามพระวินัย

๒. เดือนยี่ เป็นเดือนประเพณีทำบุญคุณลาน จะทำเมื่อเก็บเกี่ยวข้าวไร่นาแล้ว ในพิธีนี้จะมีการทำบุญตักบาตร เลี้ยงพระประพรมน้ำพระพุทธมนต์แก่ชาวบ้านลานข้าว ที่นาและต่อข้าวบริเวรใกล้ลานข้าวถือว่าเป็นสิริมงคล ทำให้ข้าวในนาอุดมสมบูรณ์ เจ้าของนาจะอยู่เป็นสุข ฝนตกต้องตามฤดูกาลข้าวกล้าจะงอกงามและได้ผลดีในปีต่อไป เมื่อเสร็จพิธีทำบุญคุณลานข้าวแล้วชาวบ้านจึงจะขนข้าวใส่ยุ้งและเชียวขวัญข้าวคือแม่โพสพไปยังยุ้งข้าวและทำพิธีสวัญกับสู่ข้าวเล่า(ยุ้ง) ข้าวเพื่อเป็นสิริมงคลต่อไป

๓. เดือนสาม เป็นเดือนประเพณีทำบุญข้าวจี จัดทำกันในช่วงเทศกาลวันมาฆบูชา ชาวบ้านจะมาร่วมกันทำบุญตักบาตรในตอนเช้า ตอนค่ำจะมีการเวียนเทียนรอบพระอุโบสถ ชาวบ้านจัดเตรียมข้าวจีแล้วนำไปถวายพระภิกษุสามเณรที่วัด เมื่อพระฉันเสร็จแล้วมีการฟังเทศน์ฉลองข้าวจีและรับพร มูลเหตุที่มีการทำบุญข้าวจี ซึ่งเป็นอาหารที่คนยากจนกินเป็นประจำ ไปถวายพระพุทธเจ้า พลังคิดว่า ขนบแบ่งข้าวจีเป็นเพียงขนบของทาสที่ต่ำต้อยพระพุทธองค์คงไม่ฉัน ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงหยั่งรู้จิตใจของนาง จึงทรงฉันแบ่งข้าวจีต่อหน้าทำให้เกิดความปิติดีใจ ครั้นตายไปก็จะได้ขึ้นสวรรค์ ชาวอีสานจึงได้แบบอย่างในการทำแบ่งข้าวจี ทำบุญข้าวจี ถวายพระมาโดยตลอดจวบจนปัจจุบัน

๔. เดือนสี่ เป็นเดือนประเพณีทำบุญพระเวสหรือบุญมหาชาติ คำนี้ออกเสียงว่า พระเวส เป็นสำเนียงของชาวอีสานที่มาจากคำว่า พระเวส ซึ่งหมายถึงพระเวสสันดร การทำบุญพระเวส เป็นการทำบุญและฟังเทศน์เรื่องพระเวสสันดรชาดก หรือเทศน์มหาชาติ ซึ่งมีจำนวน ๑๓ กัณฑ์ ทั้งนี้เพื่อเป็นการรำลึกถึงพระเวสสันดร ผู้ซึ่งบำเพ็ญบารมีอันยิ่งใหญ่ด้วยการให้ทานหรือทานบารมีในชาติสุดท้ายก่อนที่จะมาเสวยชาติและตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า บุญพระเวสเป็นงานบุญที่ยิ่งใหญ่ของชาวอีสาน นิยมทำกันทุกหมู่บ้าน ด้วยความเชื่อว่าหากได้ฟังเทศน์มหาชาติทั้ง ๑๓ กัณฑ์จบภายในวันเดียว อาณิสสจะจงดลบันดาลให้ไปเกิดในศาสนาของพระศรีอาริย์เมตไตรย ซึ่งเป็นยุคแห่งความสุข ความสมบูรณ์ตามพุทธคติที่มีมาแต่ครั้งพุทธกาล

๕. เดือนห้า เป็นเดือนประเพณีทำบุญสงกรานต์ (บุญสงน้ำ) เป็นการทำบุญวันขึ้นปีใหม่ของไทยแต่โบราณ นิยมทำในเดือนห้าเริ่มตั้งแต่วันที่ ๑๓ เมษายนถึงวันที่ ๑๕ เมษายน คำว่าสงกรานต์ เป็นคำสันสกฤต แปลว่า ผ่านหรือเคลื่อนย้ายเข้าไปในที่นี้หมายถึง พระอาทิตย์ผ่านหรือเคลื่อนย้ายเข้าไปในจักรราศีหนึ่งเป็นเดือนที่เริ่มต้นปีใหม่ การทำบุญสงกรานต์จะมีพิธีสงน้ำ พระพุทธรูป พระสงฆ์ ผู้ใหญ่ ผู้เฒ่าผู้แก่ นอกจากนี้ชาวบ้านจะทำบุญตักบาตรก่อพระเจดีย์ทรายและมีการละเล่นสาดน้ำกันอย่างสนุกสนานนานตลอดทั้งวัน

^{๑๓} ฮีตสิบสอง ครองสิบสี่ วัฒนธรรมประเพณีของคนอีสาน, [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล

๖. เดือนหก เป็นเดือนประเพณีทำบุญบั้งไฟ บุญบั้งไฟเป็นงานสำคัญของชาวอีสานก่อนลงมือทำนา ด้วยความเชื่อว่าเป็นการขอฝนเพื่อให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล ข้าวกล้าในนาอุดมสมบูรณ์ประชาชนอยู่อย่างมีความสุข ในงานจะมีการแห่บั้งไฟ และจุดบั้งไฟเพราะเชื่อว่าเป็นการส่งสัญญาณขึ้นไปบอกพญาแถน ให้ส่งน้ำฝนลงมา ระหว่างที่มีการจุดบั้งไฟชาวบ้านจะมีการแข่งอย่างสนุกสนาน การทำบุญบั้งไฟนับเป็นการชุมนุมที่สำคัญของคนในท้องถิ่นที่มาร่วมงานบุญกันอย่างสนุกสนานเต็มที่ มีการนำสัญลักษณ์ทางเพศมาล้อเลียนในขบวนแห่บั้งไฟ โดยไม่ถือว่าเป็นเรื่องหยาบคายการทำบุญบั้งไฟนี้บางที่จะตรงกับประเพณีบุญวันวิสาขบูชาด้วย

๗. เดือนเจ็ด เป็นเดือนประเพณีทำบุญข้าชะ (บุญชำระ) เป็นการทำบุญเพื่อชำระล้างสิ่งที่ไม่ดีเป็นเสนียดจัญไรอันจะทำให้เกิดความเดือดร้อนแก่บ้านเมือง เป็นการปิดเป่าความชั่วร้ายให้ออกจากหมู่บ้าน ชาวบ้านจะพากันเก็บกวาดบ้านเรือนให้เรียบร้อยเป็นการทำความสะอาดครั้งใหญ่ในรอบปี สิ่งที่ไม่ดีทั้งหลายให้ขจัดออกไป เพื่อความเป็นอยู่ที่ดีของทุกคนในหมู่บ้าน มูลเหตุที่มีการทำบุญข้าชะ เนื่องมาจากสมัยพุทธกาลมีโรคห่า (อหิวาตกโรค) ระบาดมีผู้คนล้มตายกันเป็นจำนวนมากที่เมืองไพศาลี พระพุทธเจ้าจึงได้เสด็จมาโปรดทำให้เกิดฝนห่าใหญ่มาชำระบ้านเมือง มีการสวดปัดรังควานและประพรมน้ำมนต์ตามหมู่บ้าน และแก่ชาวบ้านเพื่อเป็นสิริมงคลนอกจากทำบุญข้าชะแล้วยังมีการทำพิธีบูชาผีบรรพบุรุษ ผีบ้าน ผีเมือง ผีป่า ผีตาแฮก (ผีประจำไร่นา) และเช่นสรวงหลักเมืองเพื่อเป็นการระลึกถึงผู้มีพระคุณเพื่อให้บ้านเมืองสงบสุข

๘. เดือนแปด เป็นเดือนประเพณีทำบุญเข้าพรรษา การเข้าพรรษาเป็นกิจของภิกษุสามเณรที่จะต้องอยู่เป็นประจำในวัดใดวัดหนึ่งตลอด ๓ เดือน กำหนดเอาตั้งแต่วันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๘ ถึงวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ ห้ามมิให้พระภิกษุสามเณรไปพักแรมคืนที่อื่น การทำบุญเข้าพรรษาเป็นประเพณีทางศาสนาโดยตรง จึงคล้ายกับภาคอื่นๆ ในประเทศไทย ในพิธีจะมีการทำบุญตักบาตรถวายภัตตาหารแด่พระภิกษุ สามเณร มีการฟังธรรมเทศนา ชาวบ้านจะหล่อเทียนขนาดใหญ่ถวายวัดเป็นพุทธบูชาและเก็บไว้ตลอดพรรษา การทำเทียนถวายวัดในช่วงเทศกาลเข้าพรรษา มีความเชื่อแต่โบราณว่า หากใครทำเทียนไปถวายวัด เมื่อเกิดชาติใหม่ ผู้นั้นจะได้เสวยสุข หากมิได้ขึ้นสวรรค์แต่เกิดบนโลกมนุษย์ผู้นั้นจะมีความเฉลียวฉลาด มีสติปัญญาไหวพริบเป็นเลิศ ประดุจแสงเทียนอันสว่างไสว

๙. เดือนเก้า เป็นเดือนประเพณีทำบุญข้าวประดับดิน เป็นการทำบุญเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ญาติมิตรที่ล่วงลับไปแล้ว เมื่อถึงวันแรม ๑๔ ค่ำ เดือน ๙ ชาวบ้านจากกันทำข้าวปลาอาหารคาวหวานพร้อมหมากพลูตั้งแต่เช้ามืดห่อใส่ใบตอง เรียกว่า ข้าวประดับดิน นำไปวางไว้ตามโคนต้นไม้ในบริเวณวัด เพื่อให้ผู้ที่ล่วงลับไปแล้วนั้นมากิน เพราะเชื่อว่าในช่วงเดือนเก้าผู้ที่ล่วงลับแล้วจะได้รับการปลดปล่อยให้ออกมาท่องเที่ยวได้ ในพิธีบุญข้าวประดับดิน ชาวบ้านจะวางข้าวประดับดินไว้พร้อมจุดเทียนบอกกล่าวให้มารับเอาอาหารและส่วนบุญนี้ จากนั้นชาวบ้านจะเอาอาหารไปทำบุญตักบาตรถวายทานแด่พระภิกษุสามเณร สมาทานศีล ฟังเทศน์และกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ล่วงลับไปแล้ว

๑๐. เดือนสิบ เป็นเดือนประเพณีทำบุญข้าวสาก เป็นการทำบุญเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้ผู้ตาย โดยมีการทำสลากให้พระจับ เพื่อที่จะได้ถวายของตามสลากนั้น เป็นการทำบุญที่ต่อเนื่องจากพิธีในเดือนเก้าเพราะถือว่าการทำบุญส่งล่วงลับไปแล้วที่ได้ออกมาท่องเที่ยว ให้กลับสู่แดนของตน

ในเดือนสิบนี้ชาวบ้านจะนำห่อข้าวสากไปวางไว้บริเวณวัดพร้อมจุดเทียนและบอกให้ญาติมิตรที่ล่วงลับไปแล้วมารับอาหารและผลบุญที่อุทิศให้

๑๑. เดือนสิบเอ็ด เป็นเดือนประเพณีทำบุญออกพรรษา จัดทำในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ เป็นการทำบุญที่สืบเนื่องมาจากบุญเข้าพรรษาในเดือนแปด ที่พระภิกษุสามเณรได้เข้าพรรษาเป็นเวลานานถึง ๓ เดือน ดังนั้น ในวันที่ครบกำหนดพระภิกษุสามเณรเหล่านั้นจะมารวมกันทำพิธีออกวัสสาปวารณา วันนี้เป็นวันที่ภิกษุสามเณรมีโอกาสมาชุมนุมกันอย่างพร้อมเพรียงกันที่วัด ชาวบ้านถือว่าเป็นวันสำคัญและเป็นระยะที่ชาวบ้านหมดภาระในการทำนาไร่อาภาสในช่วงนี้จะเย็นสบายจึงถือโอกาสมาร่วมกันทำบุญ มีการตักบาตรถวายภัตตาหารแด่พระภิกษุ สามเณร มีการกวนข้าวทิพย์ถวายรับศีลสวดมนต์ฟังเทศน์และถวายผ้าจำนำพรรษา ตอนค่ำจะมีการจุดประทีปโคมไฟในบริเวณวัดและหน้าบ้าน บางท้องถิ่นอยู่ใกล้บริเวณแม่น้ำจะมีการไหลเรือไฟ (ล่องเฮือไฟ) เพื่อเป็นการบูชาคารวะแม่คงคา บางแห่งมีการแข่งเรือยาวเพื่อความสนุกสนานและสามัคคีร่วมกันในงานอีกด้วย

๑๒. เดือนสิบสอง เป็นเดือนประเพณีทำบุญกฐิน เป็นการถวายผ้าจีวรแด่พระสงฆ์ที่จำพรรษาครบ ๓ เดือน งานบุญนี้มีระยะเวลาทำตั้งแต่วันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ จนถึงวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒ มูลเหตุที่มีการทำบุญกฐินนั้น มีเรื่องเล่าว่า มีพระภิกษุจำนวนหนึ่งได้เดินทางไปเฝ้าพระพุทธเจ้า ระหว่างการเดินทางนั้นยังเป็นช่วงหน้าฝนและระยะทางไกลจึงทำให้ผ้าจีวรของพระภิกษุเหล่านั้นเปียกน้ำเปอะเปื้อนโคลนไม่สามารถหาผ้าผืนเปลี่ยนได้ พระพุทธเจ้าได้เห็นถึงความยากลำบากนั้น จึงมีพุทธบัญญัติให้ภิกษุแสวงหาผ้าและรับผ้ากฐินได้เป็นเวลาหนึ่งเดือนหลังออกพรรษาชาวบ้านจึงได้จัดผ้าจีวรนำมาถวายพระภิกษุในช่วงเวลาดังกล่าว จนกลายเป็นประเพณีทำบุญกฐินมาจวบจนปัจจุบัน ก่อนการทำกฐินเจ้าภาพจะต้องจองวัดและกำหนดวันทอดกฐินล่วงหน้า เตรียมผ้าไตรจีวรพร้อมอัฐบริวารและเครื่องไทยทาน มีการบอกบุญแก่ญาติมิตร ตอนเช้าในพิธีจะแห่ขบวนกฐินเพื่อนำไปทอดที่วัดและแห่กฐินเวียนประทักษิณรอบอุโบสถ ๓ รอบ จึงทำพิธีถวายผ้ากฐินจากปูยผ้ายจนสามารถนำไปทอดให้เสร็จภายใน ๒๔ ชั่วโมง นับแต่เวลาเริ่มทำเชื่อว่าจะได้บุญมากกว่าอย่างอื่น

ครองสิบสี่

หลักธรรมสำหรับปฏิบัติ ครองสิบสี่

ครองสิบสี่ ตามคติการถือปฏิบัติของชาวอีสานนั้น ถือเป็นหลักธรรมในการครองบ้านครองเรือนที่ควรปฏิบัติ ซึ่งหากใครที่ถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัดแล้ว นับเป็นบุคคลอยู่ในศีลในธรรมเป็นที่เคารพนับถือของคนทั่วไปหลักปฏิบัติ ๑๔ ประการ ได้แก่

๑. หูเมือง เป็นราชทูตต่างหน้าแทนบ้านเมือง หมายถึง เป็นบุคคลที่พูดจาไพเราะอ่อนหวาน พูดจริง
๒. ตาเมือง เป็นนักปราชญ์ มีความรอบรู้ในวิชาการบ้านเมือง รู้หลักธรรม
๓. แก่นเมือง เป็นผู้ทรงคุณธรรม ยุติธรรม
๔. ประตุมือง เป็นผู้มีความสามารถในการใช้ศรัทธาพุทธทศโอปรกรณ์
๕. รากเมือง เป็นผู้รอบรู้ในด้านโหราศาสตร์ ดาราศาสตร์
๖. เหน้เมือง เป็นผู้มีความซื่อสัตย์ ปฏิบัติงานด้วยความซื่อสัตย์

๗. ขางเมือง เป็นผู้ชำนาญในการออกแบบ ชำนาญในการศึก
๘. ชื่อเมือง เป็นผู้มีตระกูลเป็นนักปราชญ์ผู้กล้าหาญ
๙. แปเมือง เป็นผู้มีความดี ตัดสินคดีความเที่ยงธรรม
๑๐. เขตเมือง เป็นผู้ทำหน้าที่พิทักษ์เขตเมือง รักษาเขตแดนบ้านเมือง
๑๑. ใจเมือง เป็นผู้ทำหน้าที่ปกครองบ้านเมืองที่ดี
๑๒. ค่าเมือง เป็นผู้พิทักษ์รักษาให้เมืองมีค่า มีเงินทอง ติดต่อกำขาย
๑๓. สติเมือง เป็นผู้รู้จักการรักษาพยาบาล หมอยา
๑๔. เมฆหมอกเมือง เป็นผู้ทำหน้าที่ประจักษ์เทพอารักษ์พิทักษ์เมืองเป็นหลักเมืองการ
ถือครองสิบลีประการนี้ นับเป็นการรักษาบ้านครองเรือนมีศีลธรรม มีศุภพิราชาธรรม

เมื่อสรุปเหตุเกิดของสงกรานต์ตามคติอีสานแล้ว ประเพณีสงกรานต์เป็นประเพณีหนึ่งในประเพณี ๑๒ เดือน ที่เรียกกันว่าฮีตสิบสอง ครองสิบสี่ และประเพณีนี้เกิดขึ้นในเดือนเมษายน คือเป็นเดือนของราศีเมษ ซึ่งเป็นเดือนโคจรบรรจบกันของราศีมีนตัดกันในเดือนนี้พอจึงได้ชื่อว่าสงกรานต์ แปลว่าตัดกันตามชื่อสงกรานต์ที่แปลว่าตัด

ข. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระครูสิริรัตนานุวัตรและคณะ^{๑๔} กล่าวในรายงานวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์คุณค่าทางจริยธรรมในประเพณีสงกรานต์” มีคติเกี่ยวกับการบนบานเช่นเดียวกัน ถือได้ว่าเป็นต้นกำเนิดของการบนบานต่อรุกขเทพก็ว่าได้ แต่การบนบานนี้อยู่บนฐานทางจริยธรรม นั่นคือ การปฏิบัติต่อเทพที่เหมาะสม ตามหลักมหายัญ ๕ ของพระพุทธศาสนาที่ว่า เทวตาพลี คือทำบุญอุทิศให้เทวดา และการทำดี ทำทาน ทำบุญ มีกาย วาจา ใจสุจริตแล้วเทวดาท่านโปรดปราน เรียก ท่านโปรดคนทำดี หากใครทำไม่ดี ท่านก็ไม่โปรดแถมยังแปลงร่างเป็นยักษ์เป็นมารต่าง ๆ มาหลอกลอนอีกด้วย ในสมัยพุทธกาล พระภิกษุสงฆ์ก็มีหลายรูปที่เทวดาทรามาน เป็นที่มาของต้นบัญญัติวินัยสงฆ์ เรื่อง ภูตคามวรรคที่ว่า ห้ามภิกษุพราหมณ์ของเขี้ยว ผู้ใดละเมิดต้องปาจิตตีย์ ซึ่งเทวดาที่อาศัยอยู่ต้นไม้ก็นำแขนลูกน้อยพาดต้นไม้ป้องกันไม่ให้ภิกษุสงฆ์รูปนั้นตัดไปทำกุศลของ เป็นต้น สรุปแล้ว เทพ หรือพรหมอยู่ได้ด้วยการปฏิบัติตามธรรม หากไม่แล้วก็จะกลายเป็นเทพตกสวรรค์

ในเรื่องเดียวกันนี้ ท่านกล่าวอีกว่า ปัญหา ๓ ราศี หมายถึง ปัญหาจริยธรรม ๓ ข้อ ที่กบิลพรหมกับธรรมบาลกุมารทายกัน โดยมีเศียรเป็นเดิมพัน เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นในประเพณีสงกรานต์ที่สำคัญยิ่ง คือ ปัญหาข้อที่ ๑ ตอนเช้า ราศีอยู่ไหน ตอบว่าอยู่ที่ใบหน้า จึงต้องทำให้เกิดราศีด้วยการใช้ล้างหน้าในตอนเช้า รวมไปถึงแต่งองค์ทรงเครื่องให้เรียบร้อยก่อนออกบ้านไปเรียน ไปทำงาน หรือไปเที่ยวเฮฮากับใคร เมื่อส่วนตัวของตัวเองเรียบร้อย หน้าที่การงานที่ทำได้เสร็จทุกอย่าง ปัญหาข้อที่ ๒ ตอนกลางวันราศีอยู่ที่ไหน ตอบว่าอยู่ที่อก เมื่ออากาศร้อนจัดก็นำน้ำเย็นมาลูบอก เพื่อระงับยับยั้งความโมโหโกรธาด้วยความรักเมตตา ความกรุณา เป็นปริศนาธรรมหมายถึง

^{๑๔} พระครูสิริรัตนานุวัตร และคณะ, “การศึกษาวิเคราะห์คุณค่าทางจริยธรรมในประเพณีสงกรานต์”, รายงานวิจัย, สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓, หน้า ๑๗.

ให้ทำใจให้เย็น ๆ ไม่ให้ร้อนรนไปกับอากาศร้อนในกลางวัน ปัญหาข้อที่ ๓ ตอนกลางคืน ราชืออยู่ที่ไหน ตอบว่า อยู่ที่เท้า จึ่งล้างเท้าก่อนเข้านอน หลังไปเที่ยวเตร่เฮฮา เพื่อไม่ให้เปื้อนเปรอะที่หลังที่นอน อันเป็นที่มาของเชื้อโรค เช่น กาฬโรค อหิวาตกโรค รวมทั้งโรคไข้หวัดใหม่ ๒๐๐๙ ดังนั้นคุณค่าทางจริยธรรมที่เกิดขึ้นจากปัญหานี้ ถือว่าจะสร้างระเบียบวินัยให้เกิดกับตนเอง

โกศล มีคุณ ^{๑๕} กล่าวในรายงานวิจัยเรื่อง “การวิจัยเชิงทดลองฝึกอบรมมการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมและทักษะการสวมบทบาท” โดยทดลองกับนักเรียนชายหญิงชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕ และ ๖ อายุตั้งแต่ ๙ – ๑๔ ปี จากโรงเรียน ๓ แห่ง ในจังหวัดราชบุรี จำนวน ๑๕๑ คน ให้เป็น ตัวแทนของโรงเรียนในชนบท โรงเรียนในชุมชนชนบทและโรงเรียนในเมือง นักเรียนในแต่ละโรงเรียนถูกจัดเข้ากลุ่ม ๔ กลุ่ม ทดลองให้กลุ่มที่ ๑ สร้างเสริมจริยธรรมโดยการฝึกรวมบทบาทพร้อมกับการฝึกใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม กลุ่มที่ ๒ ได้รับการฝึกรวมบทบาทอย่างเดียว ส่วนกลุ่มที่ ๓ ได้รับการฝึกใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมอย่างเดียว ส่วนกลุ่มที่ ๔ เป็นกลุ่มควบคุม ฝึกโดยใช้เนื้อหาวิชาหน้าที่พลเมืองและศีลธรรมตามหลักสูตรในการฝึกเหตุผลเชิงจริยธรรม โดยให้นักเรียนเรียนด้วยตนเองจากบทเรียนสำเร็จรูปที่สร้างขึ้น ได้ผลสรุปว่า กลุ่มที่ได้รับการฝึก ๒ ด้าน ให้ผลเท่าเทียมกับกลุ่มที่ฝึกด้านเดียว และพบว่าความสามารถในการสวมบทบาทเป็นปัจจัยสำคัญต่อการพัฒนาการของการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของบุคคล และนักเรียนที่ได้รับการฝึกรวมบทบาทในภายหลังมีความสามารถให้เหตุผลเชิงจริยธรรมสูงกว่าผู้ที่ไม่ได้รับการฝึกนี้

ทิพวรรณ ลิ้มสุชนิรันดร์ ^{๑๖} กล่าวในรายงานวิจัยเรื่อง “ศึกษาตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมของนักเรียน” ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒ และนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕ ของโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดเทศบาล และชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ ของโรงเรียนสหศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดสระบุรี จำนวน ๕๔๐ คน ผลการศึกษาพบว่า นักเรียนหญิงมีการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมสูงกว่านักเรียนชาย อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๐๑ นักเรียนที่มีอายุมากมีการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมสูงกว่านักเรียนที่มีอายุน้อยกว่าอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๐๑ นักเรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงมีการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมสูงกว่านักเรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนปานกลางและต่ำอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๐๑ และนักเรียนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจแตกต่างกัน นักเรียนที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแตกต่างกันมีการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมไม่แตกต่างกัน

^{๑๕} โกศล มีคุณ, การวิจัยเชิงทดลองฝึกอบรมมการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมและทักษะในการสอนบทบาทของเด็กนักเรียนชั้นประถมศึกษา”, รายงานวิจัย, ปริญญาโทบริหารศึกษาดุษฎีบัณฑิต คณะศึกษาศาสตร์, (มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๒๔), หน้า ๒๕๕ – ๒๓๑.

^{๑๖} ทิพวรรณ ลิ้มสุชนิรันดร์, “ตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมของนักเรียน”, รายงานวิจัย, ปริญญาโทบริหารศึกษามหาบัณฑิต, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร ๒๕๓๕), หน้า ๑๒๗.

ธิดารัตน์ กันตวิวงศ์^{๑๗} กล่าวในรายงานวิจัยเรื่อง “การวิจัยเกี่ยวกับการสอนโดยให้เลียนแบบจากตัวแบบ เพื่อพัฒนาการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมในการเรียนภาษาไทยของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒” โรงเรียนไชยปราการ จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน ๓๖ คน ผลการวิจัยพบว่านักเรียนที่ได้รับการสอนโดยให้เลียนแบบจากตัวแบบมีพัฒนาการการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมสูงขึ้นและมีความคิดเห็นต่อการสอนโดยให้เลียนแบบจากตัวแบบอยู่ในระดับที่เห็นด้วยมากที่สุดและเห็นด้วยมาก

ดวงเดือน พันธุมนาวินและเพ็ญแข ประจันปัจจนึก^{๑๘} กล่าวในรายงานวิจัยเรื่อง “จริยธรรมของเยาวชน” ว่าเพื่อพัฒนาบุคคลในสังคมไปสู่สภาพที่พึงประสงค์ คือเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ มีคุณธรรมจริยธรรมที่ดีงาม นั้น ผู้วิจัย จึงให้ความสำคัญในเรื่องการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมที่พึงประสงค์โดยเฉพาะคุณธรรมความมีน้ำใจให้เกิดขึ้นกับบุคคลที่เป็นวัยเด็ก ซึ่งเป็นวัยที่จะเจริญเติบโตเป็นกำลังสำคัญของชาติในอนาคต โดยอาศัยทฤษฎีการพัฒนาเหตุผลเชิงจริยธรรมของโคลเบอร์ก ที่มีความเชื่อว่าจริยธรรมในตัวบุคคลสามารถพัฒนาการให้เกิดขึ้นได้ โดยอาศัยเหตุผลเชิงจริยธรรม ซึ่งมีขั้นตอนการพัฒนาแบ่งเป็น ๖ ขั้น คือ ขั้นแรก ตั้งแต่อายุ ๒-๗ ขวบ ให้เหตุผลเชิงจริยธรรมเพื่อหลีกเลี่ยงการลงโทษ ขั้นที่ ๒ อายุ ๗-๑๐ ปี ให้เหตุผลเชิงจริยธรรมเพื่อแสวงหารางวัล ขั้นที่ ๓ อายุ ๑๐-๑๓ ปี ให้เหตุผลทำ ตามผู้อื่นเห็นชอบ ขั้นที่ ๔ อายุ ๑๓-๑๖ ปี ทำ ตามหน้าที่ทางสังคม ขั้นที่ ๕ อายุ ๑๖ ปีขึ้นไป ทำตามคำมั่นสัญญาและขั้นสุดท้าย ยึดอุดมคติสากล

อัมพร ชนะทอง^{๑๙} กล่าวในรายงานวิจัยเรื่อง “การพัฒนาชุดกิจกรรมแนะแนว โดยใช้กิจกรรมกลุ่ม เพื่อพัฒนาการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม ด้านความมีน้ำ ใจของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ โรงเรียน วัดพลับพลา จังหวัดจันทบุรี” เห็นว่า “วัยเด็กเป็นวัยที่พร้อมที่จะเรียนรู้และเปลี่ยนแปลงเจตคติ ได้ง่ายกว่าวัยอื่น ๆ ดังคำ พงเพยที่ว่า “ไม้อ่อนดัดง่าย ไม้แก่ดัดยาก” ซึ่งสอดคล้องกับการวิจัยทั้งในประเทศและต่างประเทศ” นอกจากนี้ยังพบผลที่สอดคล้องกันว่า ควรพัฒนาความสามารถในการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของเด็กอายุ ๙-๑๒ ปี จะได้ผลดีที่สุด

พระครูปิยธรรมนิวิฐ^{๒๐} กล่าวในรายงานการวิจัย เรื่อง ประเพณีสงกรานต์ อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย” ว่า ประวัติความเป็นมาและพัฒนาการของประเพณีสงกรานต์ อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย ช่วงปีพุทธศักราช ๒๕๐๐-๒๕๓๘ ประเพณีสงกรานต์แต่เดิมเรียกว่าวันว่างมี

^{๑๗} ธิดารัตน์ กันตวิวงศ์ , “การสอนโดยให้เลียนแบบจากตัวแบบเพื่อพัฒนาการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมในการเรียนภาษาไทยของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒”, รายงานวิจัย, วิทยานิพนธ์ ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๖), หน้า บทคัดย่อ.

^{๑๘} ดวงเดือน พันธุมนาวิน และเพ็ญแข ประจันปัจจนึก, จริยธรรมของเยาวชน, (กรุงเทพฯ: การศาสนา, ๒๕๒๐), หน้า ๔๓.

^{๑๙} อัมพร ชนะทอง, การพัฒนาชุดกิจกรรมแนะแนว โดยใช้กิจกรรมกลุ่ม เพื่อพัฒนาการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม ด้านความมีน้ำใจของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ โรงเรียนวัดพลับพลา จังหวัดจันทบุรี, รายงานการวิจัย, คณะศึกษาศาสตร์, (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๖), หน้า ๔.

^{๒๐} พระครูปิยธรรมนิวิฐ, ประเพณีสงกรานต์ อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาไทยศึกษาเพื่อการพัฒนา, รายงานการวิจัย, บัณฑิตวิทยาลัย, (มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย, ๒๕๔๙), หน้า ๓๖.

ขนบธรรมเนียมประเพณีในการปฏิบัติแตกต่างกัน ในบางลักษณะซึ่งส่วนมากได้ยกเลิกปฏิบัติกันแล้วทุกวันนี้ เช่น ชาวบ้านต้องงดเว้นการเสาะหาเครื่องอุปโภคบริโภคเพื่อวันข้างหน้า ต้องว่างเว้นการซื้อสืข้าวสาร เว้นการออกหากับข้าวกับปลา ผักหญ้า ห้ามไม่ให้อาบน้ำในแม่น้ำลำคลอง ห้ามตัดผมตัดเล็บ ตัดรันทนไม้กิ่งไม้ ห้ามฆ่าสัตว์บกสัตว์น้ำทุกชนิด ไม่กล่าว คำหยาบและคำลูกหลานหรือใคร ๆ ทั้งสิ้น ต้องปล่อยสัตว์เลี้ยงให้หากินได้อย่างเสรีไม่มีการผูกมัด นอกจากนี้ยังต้องประกอบกรกุศล การทำบุญทำทาน ฟังเทศน์ฟังธรรม สรงน้ำพระพุทธรูป ปล่อยนกปล่อยปลา ให้ทรัพย์สินแก่ผู้เยาว์ ไม่ทำอารมณ์ให้ขุ่นหมอง ต้องร่าเริงแจ่มใส มีการอาบน้ำสรงหัวแก่ผู้เฒ่าผู้แก่ เป็นต้น พระครูปิยธรรมนิวิฐ กล่าวอีกว่า ประเพณีสงกรานต์ อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย ในช่วงปีพุทธศักราช ๒๕๓๙ ถึงปัจจุบัน มีความเป็นประเพณีประจำชาติ และความเป็นประเพณีท้องถิ่นพร้อมกันไปในตัวของมันเอง เนื่องจากไม่ว่าชาวไทยภาคเหนือ อีสาน กลาง และใต้ก็ตาม เมื่อถึงวันที่ ๑๓,๑๔,๑๕ เมษายนของทุกปี ถือปฏิบัติประเพณีสงกรานต์ไปกันตามทุกภูมิภาค โดยมีองค์ประกอบส่วนร่วม เช่น การทำบุญ สรงน้ำพระ รดน้ำผู้ใหญ่ แต่ในขณะเดียวกันก็มีรายละเอียดปลีกย่อยที่ถือปฏิบัติแตกต่างกันไปบ้างแล้วแต่ท้องถิ่น ซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องกับสภาพทางสังคมวัฒนธรรมของท้องถิ่นนั้นที่เปลี่ยนไป เพราะฉะนั้น เมื่อศึกษาประเพณีสงกรานต์จำเป็นที่จะพิจารณาลักษณะรูปแบบต่างๆ ที่แสดงออกด้วยเอกลักษณ์ของความเป็นท้องถิ่นเข้าด้วยกัน ประวัติความเป็นมาและพัฒนาการของประเพณีสงกรานต์ท้องถิ่นอำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย ในช่วงปีพุทธศักราช ๒๕๓๙ ถึงปัจจุบันนั้น มุ่งส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเชียงคาน และการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่นโดยใช้ประเพณีสงกรานต์เป็นสื่อกลาง เพื่อให้เห็นพัฒนาการที่ชัดเจน

พระครูปิยธรรมนิวิฐ กล่าวในรายงานการวิจัย เรื่อง ประเพณีสงกรานต์ อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย” ว่า ประเพณีสงกรานต์ อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย ในช่วงปีพุทธศักราช ๒๕๓๙ - ปัจจุบัน มีความเป็นประเพณีประจำชาติ และความเป็นประเพณีท้องถิ่นพร้อมกันไปในตัวของมันเอง เนื่องจากไม่ว่าชาวไทยภาคเหนือ อีสาน กลาง และใต้ก็ตาม เมื่อถึงวันที่ ๑๓,๑๔,๑๕ เมษายนของทุกปี ถือปฏิบัติประเพณีสงกรานต์ไปกันตามทุกภูมิภาค โดยมีองค์ประกอบส่วนร่วม เช่น การทำบุญ สรงน้ำพระ รดน้ำผู้ใหญ่ แต่ในขณะเดียวกันก็มีรายละเอียดปลีกย่อยที่ถือปฏิบัติแตกต่างกันไปบ้างแล้วแต่ท้องถิ่น ซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องกับสภาพทางสังคมวัฒนธรรมของท้องถิ่นนั้นที่เปลี่ยนไป เพราะฉะนั้น เมื่อศึกษาประเพณีสงกรานต์จำเป็นที่จะพิจารณาลักษณะรูปแบบต่างๆ ที่แสดงออกด้วยเอกลักษณ์ของความเป็นท้องถิ่นเข้าด้วยกัน ประวัติความเป็นมาและพัฒนาการของประเพณีสงกรานต์ท้องถิ่นอำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย ในช่วงปีพุทธศักราช ๒๕๓๙-ปัจจุบันนั้น มุ่งส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเชียงคาน และการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่นโดยใช้ประเพณีสงกรานต์เป็นสื่อกลาง เพื่อให้เห็นพัฒนาการที่ชัดเจน ในส่วนเชิงคุณค่าของงานประเพณีสงกรานต์ในรูปการท่องเที่ยวแล้วถือได้ว่างานประเพณีสงกรานต์เป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งที่มีส่วนส่งเสริมการท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างชาติ ถือได้ว่าเป็นแหล่งท่องเที่ยวในรูปแบบวัฒนธรรมประเพณี เป็นการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในเชิงเศรษฐกิจนั้น จะก่อให้เกิดรายได้เข้าเขตพื้นที่นี้เป็นจำนวนมาก เป็นประเพณีเศรษฐกิจก็ว่าได้เมื่อเปรียบเทียบกับรายได้จากกิจกรรมประเภทอื่น ๆ เป็นตัวช่วยเร่งให้เกิดการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ตามมาด้วย โดยเฉพาะการอนุรักษ์ฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น เป็นสื่อที่จะแสดงออกถึงเอกลักษณ์

ของศิลปวัฒนธรรมประจำท้องถิ่น ช่วยให้เกิดผลดีทางเศรษฐกิจและช่วยโฆษณาประชาสัมพันธ์
ภาพลักษณ์ของท้องถิ่นอีกด้วย

๑.๖ วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยเป็นการศึกษาคุณค่าประเพณีสงกรานต์ที่มีต่อชุมชนกรณีศึกษาของชุมชนบ้าน
ใหม่สุขเกษม อำเภอกงไกรลาศ จังหวัดสุโขทัย ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีดำเนินการวิจัยไว้ ดังนี้

๑.๖.๑ การศึกษาข้อมูล โดยศึกษาข้อมูลจากแหล่งข้อมูล ๒ แหล่ง คือ

๑) ข้อมูลปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎก

๒) ข้อมูลทุติยภูมิ ได้แก่ เอกสาร ตำรา หนังสือ วิทยานิพนธ์ รายงานการวิจัย
และจากการสัมภาษณ์ โดยนำมารวบรวมข้อมูล

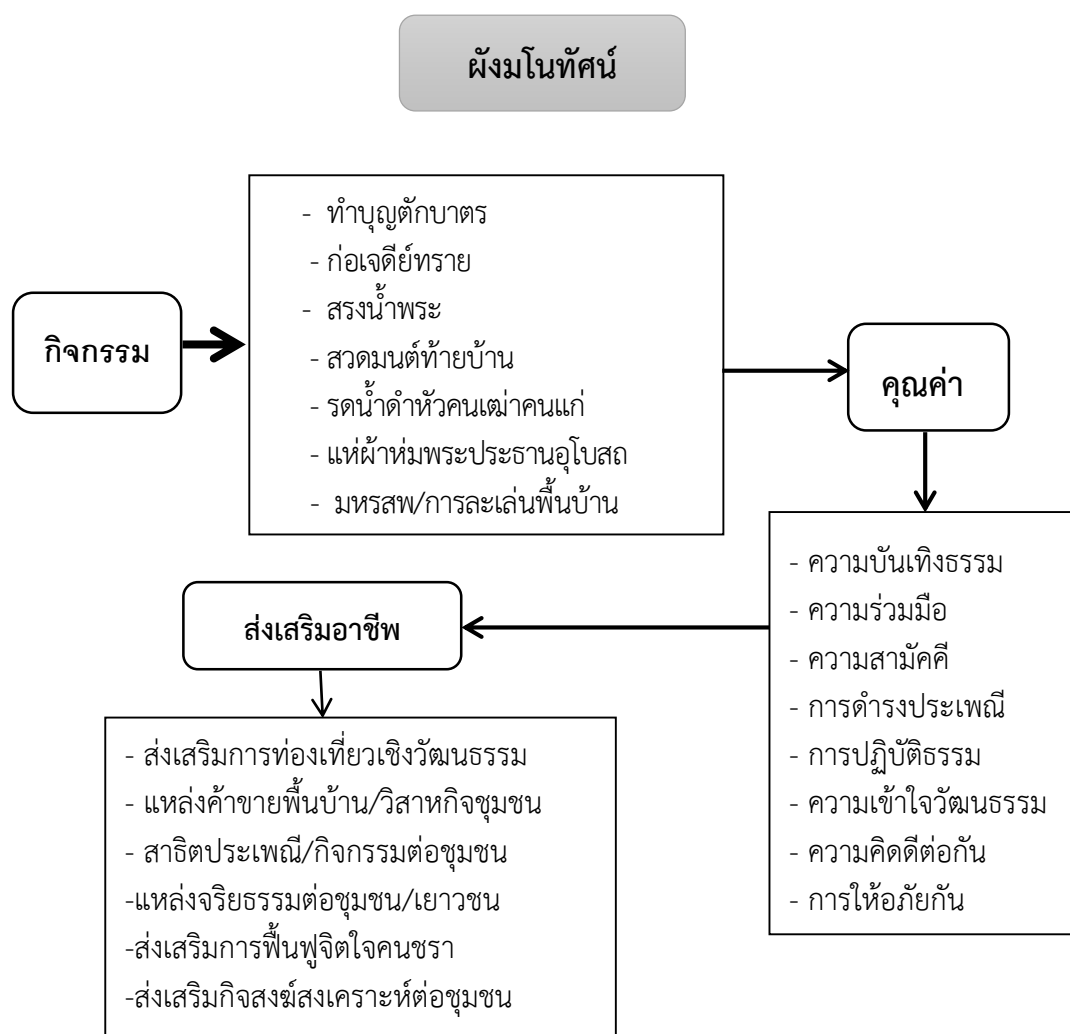
๑.๖.๓ การเรียบเรียงข้อมูล โดยการเรียบเรียงข้อมูลเชิงแบบบรรยาย

๑.๖.๔ สรุปผลการวิจัย

๑.๖.๒ การเก็บข้อมูล ผู้วิจัยเก็บข้อโดยตรงโดยการสัมภาษณ์ชุมชนตำบลบ้านใหม่ สุข
เกษม อำเภอกงไกรลาศ จังหวัดสุโขทัยจำนวน ๒๐ ท่าน ได้แก่ (๑) นางศรีสุนันท์ ยอดไพบูลย์ (๒)
นางสุเพ็ญ สังข์ทอง (๓) นายมานิช เสวสิทธิ์ (๔) นายธีรพงษ์ บุญมาก (๕) นายถาวร โปร่งเจริญ (๖)
นายมานพ พันธุ์เพชร (๗) นายธงชัย เพ็ชรรักษ์ (๘) นายพชร ท่วมเนตร (๙) นางน้ำเงิน สำอางยอด
(๑๐) นายสมศักดิ์ ชันทวีชัย (๑๑) นายวารินทร์ แสงขานา (๑๒) นางจินดา บุญไทย (๑๓) นางสาว
กาญจนา เหลืองพวงทอง (๑๔) นางสาวปรีชญา โพธิ์งาม (๑๕) นางประกอบ รักฉาย (๑๖) นายชัย
ณรงค์ บุญมาก (๑๗) นางศิริพร กาญจน์ศิริ (๑๘) นายวิเชียร อ่อนน้อย (๑๙) นายสุวัฒน์ สังข์ทอง
(๒๐) นายพิมพ์ ทวีนาถ

๑.๗ กรอบแนวคิดในการวิจัย

ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบศึกษาคุณค่าประเพณีสงกรานต์ที่มีต่อชุมชนกรณีศึกษาของชุมชนบ้านใหม่สุขเกษม อำเภอกงไกรลาศ จังหวัดสุโขทัย ดังผังมโนทัศน์นี้

๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๘.๑ ทำให้ทราบประวัติความเป็นมา แนวคิดของประเพณีสงกรานต์

๑.๘.๒ ทำให้ทราบกิจกรรมประเพณีสงกรานต์ของชุมชน บ้านใหม่สุขเกษม อำเภอกงไกรลาศ จังหวัดสุโขทัย

๑.๘.๓ ทำให้ทราบคุณค่าทางจริยธรรมของประเพณีสงกรานต์ที่มีต่อชุมชน บ้านใหม่สุขเกษม อำเภอกงไกรลาศ จังหวัดสุโขทัย

บทที่ ๒

ประวัติพัฒนาการและแนวคิดของประเพณีสงกรานต์

การวิจัยบทนี้ เป็นการศึกษาประวัติพัฒนาการและแนวคิดประเพณีสงกรานต์ซึ่งเป็นการตอบโจทย์วัตถุประสงค์การวิจัยข้อ ๑ โดยมีเนื้อหาศึกษาที่สำคัญ ดังนี้

- ๒.๑ ประวัติความพัฒนาการของประเพณีสงกรานต์
 - ๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับจริยธรรมของประเพณีสงกรานต์
 - ๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมของประเพณีสงกรานต์
 - ๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับจริยธรรมปัญหา ๓ ราศีในประเพณีสงกรานต์
 - ๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับคุณค่าทางจริยธรรมของประเพณีสงกรานต์
- สรุปท้ายบท

๒.๑ ประวัติพัฒนาการของประเพณีสงกรานต์

พระราชวรมุนี (ประยูร ปยุตโต) ได้กล่าวไว้ในหนังสือ เรื่องธรรมเนียมชีวิตสำหรับประชาชน ว่า “การทำบุญใส่บาตรเป็นการสร้างความรักสามัคคีให้เกิดขึ้นในหมู่คณะ เห็นได้จากผู้คนที่ออกมาทำบุญใส่บาตรในตอนเช้าต่างมีใบหน้าที่ยิ้มแย้มแจ่มใส ทักทายปราศรัยถามถึงทุกข์สุขซึ่งกันและกัน ก่อให้เกิดผลของความซาบซึ้งใจต่อกันและกันและพร้อมที่จะร่วมมือร่วมใจในการทำกิจกรรมต่างๆร่วมกัน บ่งบอกให้เห็นถึงความรักความสามัคคีที่มีต่อกัน ซึ่งความสามัคคีคือความพร้อมเพรียงกัน ความกลมเกลียวกัน ความปรองดองกัน ร่วมใจกันปฏิบัติงานให้บรรลุผลตามที่ต้องการ ความสามัคคีนั้นประกอบด้วย ๒ ทาง คือ สามัคคีทางกายและสามัคคีทางใจ”^๑ การที่บุคคลได้ร่วมกันกระทำในสิ่งใดสิ่งหนึ่งด้วยความพร้อมใจกัน ด้วยกาย ด้วยใจแล้วก็เรียกว่าเป็นความสามัคคี ยิ่งเป็นการทำความดีด้วยแล้วก็น่าจะประโยชน์สุขมาให้ทั้งตัวบุคคลและหมู่คณะได้ การศึกษาความสำคัญและคุณค่าของการทำบุญใส่บาตร “สามัคคีทางกาย ได้แก่ การที่บุคคลหลายคนมาร่วมกันช่วยกันแบกช่วยกันหามหรือมาชุมนุมอย่างพร้อมเพรียงกันเพื่อการอย่างใดอย่างหนึ่ง พฤติการณ์อย่างนี้ตรงกับที่แปลความสามัคคีว่า ความพร้อมเพรียงกันนั่นเองยกตัวอย่างให้เห็นง่ายๆเช่น กีฬาที่เล่นกันเป็นทีม นักกีฬาทุกคนภายในทีมจะต้องมีความสมัครสมานสามัคคีกัน มิฉะนั้น นักกีฬานั้นยากที่จะประสบความสำเร็จได้”^๒

^๑ พระราชวรมุนี (ประยูร ปยุตโต), ธรรมเนียมชีวิตสำหรับประชาชน, (กรุงเทพฯ ฯ: กรมการศาสนา, ๒๕๒๓), หน้า ๑๐-๑๑.

^๒ ศุภกรณ์ เพ็ชรดี, การศึกษาความสำคัญและคุณค่าของการทำบุญใส่บาตร, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙), หน้า ๔๖.

ศุภกรณ์ เพ็ชรดี ได้กล่าวในงานวิจัย เรื่อง การศึกษาความสำคัญและคุณค่าของการทำบุญใส่บาตร ว่า “สามัคคีทางใจ ได้แก่ การที่บุคคลมีความรักใคร่กันถึงซึ่งกันและกัน ไม่ดูหมิ่นเหยียดหยามกันมีความรักผูกพันกัน มีใจประสานใจ มีความหวังดีต่อกัน เมื่อกล่าวถึงเนื้อหาสาระของความสามัคคี ต้องดูกันที่จิตใจที่มีความรักใคร่กันถึงซึ่งกันและกันและกันเป็นสำคัญ เพราะความพร้อมเพรียงทางร่างกาย เช่น เมื่อบุคคลจำนวนมากมาทำงานร่วมกันโดยที่จิตใจไม่มีความสามัคคีกันเลย อย่างนี้จะเรียกว่าพวกเขามีความสามัคคีกันก็ไม่ถูกต้อง เพราะพวกเขาไม่ได้มีจิตใจรักใคร่กัน แต่สำหรับคนที่จิตใจรักใคร่กัน แม้จะอยู่คนละหัวเมืองหรือคนละประเทศก็ถือว่าเป็นผู้มีความสามัคคีกัน เมื่อกล่าวถึงหลักสามัคคีธรรม คำว่า “สามัคคี” หมายถึง “ความพร้อมเพรียงทั้งในเชิงกายภาพที่แสดงผ่านกิจกรรมต่างๆ และจิตภาพที่แฝงตัวอยู่ภายในใจของคนหรือกลุ่มคนต่างๆ ดังที่พระพุทธเจ้าทรงชี้ให้เห็นถึงความสำคัญว่า “ธรรมอย่างหนึ่ง เมื่อเกิดขึ้นในโลก ย่อมเกิดขึ้นเพื่อเกื้อกูลแก่คนหมู่มาก เพื่อความสุขแก่คนหมู่มาก เกิดขึ้นเพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ธรรมอย่างหนึ่งดังกล่าวก็คือ ความสามัคคี”^๓

การเป็นอยู่ของชุมชนในเขตบ้านใหม่สุขเกษม อำเภอกงไกรลาศ จังหวัดสุโขทัย เมื่อได้ถึงเทศกาลงานบุญประเพณีแล้ว ต่างก็จะออกมาช่วยกันกระทำการกิจกรรมของงานบุญนั้นด้วยความเต็มใจ มีความเสียสละเวลา ทรัพย์ ทั้งกำลังกาย กำลังใจ ที่บ่งบอกถึงความสมัครสมานสามัคคีกันอย่างเต็มที่ อันเป็นการที่ได้แสดงออกซึ่งการอยู่ร่วมกันในสังคมชุมชนอย่างมีความสันติสุขร่วมกันในการบุญ ประเพณีสงกรานต์ การอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขเป็นสิ่งที่มนุษย์ทุกคนปรารถนาที่จะให้เกิดขึ้นในสังคมของตนการทำบุญใส่บาตรจึงเป็นการสร้างความสันติสุขในหมู่คณะ ทำให้เกิดความสุข ความเย็นใจความสงบระงับ เป็นความสุขที่เกิดจากภาวะแห่งความสงบและสามารถพัฒนาให้ก้าวหน้าไปถึงความเป็นอิสระจากปัจจัยทั้งปวง การทำบุญใส่บาตรจึงถือว่าเป็นการสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นในหมู่คณะ โดยยึดหลักความสามัคคีพอสรุปผลของสันติสุขที่เกิดจากการทำบุญใส่บาตร ได้ ๔ ข้อ ดังนี้

๑. สันติสุขเป็นความร่มเย็น การเว้นการกระทำที่ชั่ว การช่วยเหลือเกื้อกูลกันในสังคม การมีศีล คือการสำรวมระวังยับยั้งกายมุงเน้นสันติสุขความร่มเย็นเป็นสุขของสังคม ความอยู่เย็นเป็นสุขของตนและหมู่คณะให้ประสบความสำเร็จก้าวหน้าในชีวิต

๒. สันติสุขเป็นความสุข คนทั่วไปมีความสุขพื้นฐานเป็นความสุขโดยตัวของมันเองและเป็นฐานรองรับเป็นฐานรองรับที่ได้ช่วยให้ได้รับความสุขจากการเสพอารมณ์ต่างๆ ความสุขพื้นฐานนี้ได้แก่ภาวะที่จิตใจปลอดโปร่ง ผ่องใส เจิดจ้า ไม่มีความมัวหมอง วุ่นวายหรือเรื่องติดค้างกังวลใจใดๆ มีแต่ความสะอาด สว่าง สงบ

๓. สันติสุขเป็นความสงบสันติ กามสุขเป็นสุขที่ถูกตัณหาปรุงแต่ง อยู่ใต้อิทธิพลของตัณหา คือเนื่องด้วยความพอใจ ไม่ชอบใจที่สิ่งสมได้เป็นความเคยชิน ภาวะเช่นนี้นำไปสู่ปัญหาต่างๆ เช่น ความขัดแย้งภายในจิตใจบุคคล ความกระทบกระทั่งระหว่างบุคคลเป็นต้น เป็นต้นตอของความยุ่งยากเดือดร้อนวุ่นวายเป็นอันมาก ซึ่งตรงข้ามกับความสุขไร้อาภิส เมื่อเกิดแก่ใครเมื่อใดก็มีแต่เป็นคุณ ให้มีความสุขเป็นที่พอใจแก่ผู้นั้นทันทีและเกื้อกูลแก่ผู้อื่นทุกคนที่เกี่ยวข้อง ยิ่งเป็นสุขกันได้มาก

^๓อ้างแล้ว, ศุภกรณ์ เพ็ชรดี, การศึกษาความสำคัญและคุณค่าของการทำบุญใส่บาตร, หน้า ๔๖.

คนก็ยังดี มีแต่ส่งเสริมให้เป็นสุขกันยิ่งขึ้น เพราะไม่มีอะไรจะต้องแก่งแย่งช่วงชิงกัน จึงมีแต่จะนำไปสู่การระงับปัญหาและมีแต่ความสงบสุข

๔. สันติสุขเป็นการพัฒนาจิตไปสู่ความอิสระจากปัจจัยทั้งปวง เมื่อคนวางใจถูกต้องต่อ กามคลายความติดพันในกามคุณ เลิกหมกมุ่นในกามสุขได้ เขาก็มีสิทธิ์ หรือเป็นผู้พร้อมที่จะทำความรู้จักกับฌานสุข ที่ประณีตลึกซึ้งยิ่งขึ้นไป และฌานสุขนั้นต้องอาศัยความตั้งใจ “เมื่อเขาได้รับฌานสุขแล้วจิตของเขาจะเต็มด้า น้อมดิ่งไปในอารมณ์ของฌานอันประณีต ลึกซึ้งกว่ากันขึ้นไปตามลำดับจนถึงขั้นสูงสุด ภูมิขั้นแห่งการบรรลุเช่นนั้นว่าประเสริฐ สูงสุด เลิศ ยากที่ใครจะเข้าถึงได้ ผู้ที่สามารถปล่อยวางละความติดใจพัวพันในภาวะเลิศล้ำของฌานสมาบัติเหล่านี้ได้ คือ ถอนความติดในกามมาได้ขั้นหนึ่งแล้ว ยังถอนความเป็นสมาบัติได้อีก ไม่มีความเกี่ยวเกาะติดพันในสิ่งใด ๆ เลย เขาก็จะถึงภาวะหลุดพ้นเป็นอิสระโดยสมบูรณ์ นี่คือภาวะที่เรียกว่า นิพพาน”^๔

ธรรมรัตน์ ทองเรือง ได้กล่าวไว้ในอานิสงส์การทำบุญว่า “เป็นประเพณีการตักบาตรมีมาตั้งแต่ครั้งพุทธกาล พุทธศาสนาเถรวาทได้สืบประเพณีนี้มาอย่างเคร่งครัด สมเหตุสมผลกับการที่เราเป็นผู้ขอคือ ภิกษุ ว่ากันโดยหลักการ พระภิกษุเถรวาทนั้นเป็นผู้เสียสละโลกียสุข มุ่งปฏิบัติธรรมตามรอยพระศาสดา เพื่อการหลุดพ้นจากวัฏฏะจักรเวียนว่ายตายเกิด เมื่อพระภิกษุตัดขาดในทางโลกมุ่งทางธรรมเพื่อประโยชน์ของชาวโลกเช่นนี้ก็เป็นหน้าที่ของชาวโลกที่จะต้องเสียสละให้มีการปฏิบัติธรรมของพระสงฆ์ดำเนินไปด้วยดี จึงเป็นหน้าที่ที่จะต้องทำอาหารมาเลี้ยงดูพระสงฆ์ให้มีชีวิตเพื่อปฏิบัติธรรมได้ด้วยดี นี่คือการตักบาตรตามอุดมคติแบบชาวพุทธเถรวาทอย่างคนไทย พม่า ลาว เขมร”^๕

การทำบุญตักบาตรถึงแม้จะมองดูว่าเรื่องเล็กน้อยนั้น ถ้าจะมองดูให้ดีๆ จะเห็นได้ว่ากิจกรรมนั้นเป็นได้ทั้งต้นกำเนิดของคุณค่าแห่งจริยธรรมที่บรรพชนตั้งแต่ครั้งปู่ ย่า ตา ยาย ในรุ่นเก่าก่อนได้กระทำกันมา เสียสละในลักษณะของการร่วมทำบุญตักบาตรด้วยความตั้งใจเพื่อให้กันลูกๆ หลานๆ ได้ฝึกหัดเรียนรู้และรู้จักในการให้ทานต่อไปอีกทั้งยังช่วยดูแลพระภิกษุสงฆ์ สามเณร อีกด้วย ทั้งยังได้มีโอกาสได้ร่วมญาติทำบุญอุทิศไปให้ท่านผู้มีพระคุณผู้ล่วงลับไปก่อนแล้ว ทั้งในขณะเดียวกันยังเป็นการถ่ายทอดกิจกรรมนำสู่วิถีชีวิตอันดีงามนี้สู่รุ่นลูก รุ่นหลาน จนกลายเป็นวัฒนธรรมและประเพณีอันงดงาม ศรีสุนันท์ ยอดไพบูรณ์ ได้ให้สัมภาษณ์ว่า “ในช่วงเช้ามีการทำบุญตักบาตรที่วัด โดยมีชาวบ้านในหมู่บ้านใกล้เคียงพร้อมทั้งลูกหลานที่ไปทำงานอยู่ที่ต่างจังหวัดกลับมาพร้อมทำบุญตักบาตรที่วัดกันอย่างพร้อมหน้าพร้อมตา”^๖ ส่วนใหญ่ที่ได้กระทำด้วยความเต็มอกเต็มใจนั้นโดยมีความเชื่อว่าจักได้รับผลของการตักบาตรคือความสุข และยังสามารถอุทิศไปถึงผู้ตายได้

ธ.ธรรมรักษ์และจิตตวชิร ได้กล่าวไว้ในตักบาตรสังฆทาน อุทิศบุญอย่างไรให้ “ปาฏิหาริย์” เกิด ความว่าบุญหรือคุณงามความดีนั้นเป็นของจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับทุกคน โดยเฉพาะ

^๔ อ่างแล้ว, ศุภกรณ์ เพ็ชรดี, การศึกษาความสำคัญและคุณค่าของการทำบุญใส่บาตร, หน้า ๔๖-๔๗.

^๕ ธรรมรัตน์ ทองเรือง, อานิสงส์การทำบุญ, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์บริษัทพิมพ์ดีการพิมพ์จำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๗๕.

^๖ สัมภาษณ์ ศรีสุนันท์ ยอดไพบูรณ์ ชาวชุมชนบ้านใหม่สุขเกษม กงไกรลาส สุโขทัย (เมื่อวันที่ ๑๘ เมษายน ๒๕๕๙)

ชาวพุทธที่จะต้องทำให้เกิดขึ้นเอง เพราะเราเชื่อกันมาเป็นเวลานานแล้วว่า “บุญเป็นที่มาของความสุข” ทำให้จิตใจชุ่มชื้นเบิกบานและจะนำพาให้ชีวิตมีความสุขและความสำเร็จได้ทั้งในภพนี้และภพหน้า ด้วยเหตุที่ความเชื่อเรื่องบุญของชาวพุทธเป็นเช่นนี้ การสร้างบุญของชาวพุทธจึงนิยมทำบุญกันมากในรูปแบบของการให้ทานด้วย “การใส่บาตร” เพราะการทำบุญในลักษณะนี้เรียกว่าได้เป็นการทำบุญกุศลที่ง่ายที่สุด บรรพบุรุษเราจึงได้สอนให้ลูกหลานทำบุญด้วยการใส่บาตรมานานถ่ายทอดมาหลายชั่วอายุคน”^๗

ประเทศไทย มีประเพณีที่สำคัญอยู่ ๒ อย่างในรอบปี คือ ประเพณีสงกรานต์ และ ประเพณีลอยกระทง ประเพณีสงกรานต์ เป็นประเพณีเก่าแก่ของไทยมาช้านาน เป็นมรดกตกทอดมาจากประเทศอินเดีย ต่างแต่ว่าเรียกชื่อต่างกันไป ประเทศอินเดียเรียกชื่อว่า เทศกาลโฮลี (Holy) นอกจากนี้ กรรมวิธีในการเล่นก็ต่างกัน ซึ่งประเพณีสงกรานต์ของประเทศไทยเล่นกันด้วยน้ำ ส่วนประเทศอินเดียนั้นเล่นกันด้วยผงสีหลาย ๆ สี คลุกกับน้ำแล้วนำมาป้ายสีกันตามหัวหรือทั่วร่างกาย จุดมุ่งหมายคือให้เป็นผีที่น่าเกลียดมากที่สุด เมื่อทาได้ทีแล้วคนที่ถูกทาสีนั้นก็จะถูกหัวเราะ เฮฮาสนุกสนานกัน ในส่วนประเพณีลอยกระทงนั้น เนื้อหาของประเพณีคือเป็นการแสดงออกของความกตัญญูตบแต่งต่อพระแม่คงคา ที่เป็นเทพยารักษาน้ำให้คนได้ใช้ มีกรรมวิธีคือนำเครื่องสักการะ ดอกไม้ ธูปเทียน ปักลงในกระทงนั้นแล้วลอยไปตามแม่น้ำ เช่นเดียวกับสักการะบูชาพระพุทธรูปด้วยเครื่องสักการะที่ปักลงในพานะ

ปัญหาว่า วัฒนธรรมที่เป็นประเพณีสงกรานต์นี้จะสร้างขึ้นได้อย่างไร ตามที่กล่าวกันหลายท่านแล้วแต่ต้นว่า วัฒนธรรมนั้นเกิดขึ้นความคิดความอ่านนำมาเป็นแนวปฏิบัติสร้างคนให้มีจิตสำนึกที่รักษาเผ่าพันธุ์ของตน และรักษาความสงบเรียบร้อยของสังคมทุกระดับ เรียกได้ว่าปฏิบัติจนได้ผล การปฏิบัติจริยธรรมจนได้ผลนี้ แสดงให้เห็นถึงคุณค่ามีมากค่านับต่อเนื่องกันมาหลายชั่วอายุคน ซึ่งถือได้ว่า เทศกาลนี้เป็นแหล่งจริยธรรมที่ดีที่สุด และถือได้ว่าเป็นเทศกาลแห่งความสามัคคีได้

ดังนั้น ระหว่างประเพณีสงกรานต์นี้ เป็นการแสดงออกด้วยการเล่นที่สอดคล้องกับหลักธรรมอย่างไร ผู้วิจัยตั้งปัญหาถามอยู่เสมอว่า ประเพณีสงกรานต์นี้เป็นแหล่งจริยธรรมอย่างไร เพราะให้แสดงออกทั้งทางกายและใจ เป็นเพณีที่สะท้อนถึงธรรมะ ดังทฤษฎีและสมมติฐานการวิจัยที่กล่าวมาแต่ต้น

วัฒนธรรมรับช่วง

ประเพณีสงกรานต์นี้ เป็นประเพณีรับช่วง เพราะมีต้นกำเนิดมาจากประเทศอินเดีย ชมพูทวีป เมื่อสมัยก่อนพุทธกาล มีนักเลงสุราข้างบ้านพูดจาเย้ยหยันท่านเศรษฐีที่มีแต่เงินมั่งคั่งแต่งงานแล้ว แต่ไม่มีบุตร เป็นโสมพะมิตร ไม่มีเชื้อไม่มีหน่อแตกเหล่าแตกกอ สูญพันธุ์มนุษย์ เป็นผู้เพาะพันธุ์ให้ใครไม่ได้ แถมนักเลงสุรารู้ไปถึงนรกสวรรค์เลยว่า คนที่แต่งงานแล้วไม่มีบุตร นั้นตกนรกแล้ว ไปดูเลยที่นรกขุมปุตตะ “เศรษฐีตรัสตอบว่าจริง จึงเกิดความละอาย คิดอยากได้บุตรไว้

^๗ธ.ธรรมรักษ์ และจิตตวชิระ, ตักบาตรสังฆทาน อุทิศบุญอย่างไรให้ “ปาฏิหาริย์” เกิด, (กรุงเทพ ฯ: สำนักพิมพ์ทางหุ่นส่วนจำกัด ๙ แอ็นด์ เอ็น, ๒๕๕๖), หน้า ๘.

สืบสกุลบ้าง จึงไปบวสรวงต่อพระอาทิตย์ พระจันทร์ ตั้งอธิษฐานขอบุตรถึงสามปี แต่ก็ไม่มีสมปรารถนา จนในปีหนึ่งเมื่อถึงฤดูคิมหันต์จิตมาส (เดือน ๔) คนทั้งหลายมีการละเล่นรื่นเริงกันทั่วชมพูทวีป เศรษฐีจึงพาบริวาร ไปยังต้นไทรริมน้ำ เอาข้าวสารล้างน้ำเจ็ดครั้ง แล้วหุงบูชารุกขเทวดา ณ ต้นไทรนั้น พร้อมด้วยสุปพยัญชนะอาหาร (แกงและกับข้าวอย่างอื่น ๆ) ประโคมด้วยเครื่องดนตรีดุริยางค์ ตั้งจิตอธิษฐานขอบุตรต่อรุกขเทวดา ต่อมาธรรมบาลกุมารได้ลงมาปฏิสนธิในครรภ์ภรรยาของเศรษฐี เมื่อคลอดแล้วได้ชื่อว่า “ธรรมบาลกุมาร” ปลูกปราสาทอยู่ใกล้กับต้นไทรริมน้ำ เมื่อเจริญวัยได้เรียนรู้ศิลปศาสตร์ต่าง ๆ จนเจนจบสามารถภาษาของสัตว์ต่าง ๆ ได้ตั้งแต่อายุ ๗ ขวบและต่อมาก็ได้เป็นอาจารย์บอกมนต์แก่มนุษย์ชาวชมพูทวีป ซึ่งเวลานั้น ชาวโลกนับถือมหาพรหมและกบิลพรหมองค์หนึ่ง ซึ่งได้แสดงมงคลแก่มนุษย์ทั้งปวง”^๔

มีเทพอีกองค์หนึ่งนามว่า กบิลพรหม เป็นอาจารย์บอกมนต์แก่คนในชมพูทวีป มีลูกศิษย์ลูกหามากมาย มีผู้เคารพนับถืออยู่ทั่วไป ได้ยินกิตติศัพท์ทางสติปัญญาอันยอดเยี่ยมของธรรมบาลกุมาร มาถึงจุดหนึ่ง เป็นจุดร้อนวิซาก็ว่าได้ ก็ธรรมดานักมวยต้องมีคู่ชกจะชกคนเดียวไม่ได้ แม้จะเก่งสักปานใดก็ตาม ถ้าไม่มีคู่ชกเสียแล้ว ก็วัดไม่ได้ว่าเก่งขนาดไหน จึงคิดทดลองภูมิปัญญาโดยการเอาชีวิตเป็นเดิมพัน ตั้งปัญหาขึ้นมา ๓ ข้อ ถามกุมารน้อยชื่อธรรมบาลกุมาร ถ้าตอบไม่ได้ต้องตัดเศียรของตนบูชาความรู้กัน ผลปรากฏว่า ธรรมบาลกุมารน้อยตอบได้ เป็นอันว่าบรมอาจารย์กบิลพรหมต้องตัดศีรษะของตนบูชาปัญหานี้

อันที่จริง ธรรมบาลไม่ทราบคำตอบในทันที ผลัดวันตอบปัญหาไปอีก ๗ วัน ครั้นเวลาล่วงจากนั้นไป ๖ วัน ธรรมบาลกุมารก็ยังคิดหาคำตอบปัญหานี้ไม่ได้ จึงหลบออกจากปราสาทหนีเข้าป่า และไปนอนพักเอาแรงใต้ต้นตาล ขณะนั้นบนต้นตาลมีนกอินทรีผัวเมียคู่หนึ่งอาศัยอยู่ นางนกถามสามีว่า “พรุ่งนี้เราจะไปหาอาหารที่ไหน” นกสามีก็ตอบว่า “พรุ่งนี้เราไม่ต้องหากินไกล เพราะจะได้กินเศียรธรรมบาลกุมาร ซึ่งจะถูกทำวกบิลพรหมตัด เนื่องจากตอบปัญหา ๓ ราศีไม่ได้” ซึ่งปัญหานี้ได้แก่ปัญหา ๓ ราศี และมีคำตอบว่า

ตอนเช้าราศีของเราอยู่ใต้ ตอบว่า อยู่ใต้ใบหน้า คนจึงต้องล้างหน้าทุกๆ เช้า
ตอนเที่ยงราศีของเราอยู่ใต้ ตอบว่า อยู่ใต้อก มนุษย์จึงต้องเอาเครื่องหอมประพรมที่อก
ตอนค่ำราศีของเราอยู่ใต้ ตอบว่า อยู่ใต้เท้า มนุษย์จึงต้องล้างเท้าก่อนเข้านอน^๕

โชคดีเข้าข้างธรรมบาลกุมาร เมื่อได้ยินการไขปัญหาของนกอินทรีบนต้นไทร และจำจนขึ้นใจ ทั้งนี้เพราะธรรมบาลรู้ภาษานก จึงกลับสู่ปราสาทอันเป็นที่อยู่แห่งตน รุ่งขึ้นเป็นวันครบกำหนดแก้ปัญห ๗ วัน ทำวกบิลพรหมมาฟังคำตอบ ธรรมบาลกุมารกล่าวแก้ปัญหตามทีนกอินทรีคุยกันทุกประการ ทำวกบิลพรหมจึงเรียกธิดาทั้ง ๗ ของตนอันเป็นบริจาริกาคือหญิงรับใช้ของพระอินทร์มา

^๔ พระครูสิริรัตนาวุธ, สงกรานต์ : บ่อเกิดภูมิปัญญาตะวันออก, (พิษณุโลก: โพธิ์สมมาตรปริทัศน์, ๒๕๕๙), หน้า ๙.

^๕ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘.

พร้อมกัน แล้วบอกว่า ตนจะตัดเศียรบูชาธรรมบาลกุมาร ปัญหาว่า ศีรษะนี้เมื่อตัดแล้วจะทิ้งที่ไหนไม่ได้ เพราะถ้าทิ้งไปบนแผ่นดิน ไฟจะลุกไหม้ไปทั้งโลก ถ้าทิ้งไปบนอากาศ ฝนจะแห้งแล้ง ถ้าทิ้งลงไปในมหาสมุทร น้ำจะแห้ง จึงสั่งให้ธิดาทั้ง ๗ คน เอาพานมารองรับศีรษะ แล้วตัดศีรษะส่งให้นางทงษะธิดาคนโต นางทงษะเอาพานรับเศียรบิดาไว้แล้วแห่ประทักษิณรอบเขาพระสุเมรุ ๖๐ นาที แล้วอัญเชิญไปไว้ในมณฑปถ้ำคันธุลี เขาไกรลาส บูชาด้วยเครื่องทิพย์ พระเวสสุกรรมก็เนรมิตโรงประดับด้วยแก้ว ๗ ประการซื้อภคคติให้เป็นที่ประชุมเทวดา ครั้นครบ ๓๖๕ วัน โลกสมมุติว่าเป็นหนึ่งปีเป็นสงกรานต์ ธิดา ๗ องค์ของท้าวกบิลพรหมก็ผลัดวาระกันมาอัญเชิญพระเศียรของพระบิดาออกแห่ประทักษิณรอบเขาพระสุเมรุทุกปี

ในการครบกำหนด ๓๖๕ วันนี้ เป็นพิธีใหญ่ นั่นคือนางเทพธิดาทั้ง ๗ คนผลัดวาระกันทำหน้าที่ในการอัญเชิญพระเศียรท้าวกบิลพรหมไปแห่ประทักษิณรอบเขาพระสุเมรุครั้งหนึ่ง ซึ่งธิดาทั้ง ๗ ของท้าวกบิลพรหมนั้นเป็นที่มาของคำว่านางสงกรานต์ ดังนั้น ในรอบ ๗ ปี มีนางสงกรานต์นี้ทำหน้าที่ไม่ซ้ำกัน ซึ่งผลัดเปลี่ยนกันไปตามวันของสัปดาห์ ดังนี้

วันอาทิตย์ เป็นวาระของธิดาชื่อ ทงษะ แต่งองค์ทัดดอกทับทิม เครื่องประดับปัทมราช (ทับทิม) ภัทราหารอุทุมพร (ผลมะเดื่อ) อาวุธขวากจักร ช้ายสังข์ พาหนะครุฑ

วันจันทร์ เป็นวาระของธิดาชื่อ โคราศ แต่งองค์ทัดดอกปีป เครื่องประดับมุกดา ภัทราหารเตละ(น้ำมัน) อาวุธขวากพระขรรค์ ช้ายไม้เท้า พาหนะพยัคฆ์ (เสือ)

วันอังคาร เป็นวาระของธิดาชื่อ รากษส แต่งองค์ทัดดอกบัวหลวงเครื่องประดับแก้วโมรา ภัทราหารโลหิต อาวุธขวากตรีศูล (หลาวสามง่าม) ช้ายธนูพาหนะวราหะ(หมู)

วันพุธ เป็นวาระของธิดาชื่อ มณฑา แต่งองค์ทัดดอกจำปา เครื่องประดับไพฑูรย์ ภัทราหารนมเนยอาวุธขวากเข็มหรือเหล็กแหลมช้าย ไม้เท้า พาหนะคัทรภะ (ลา)

วันพฤหัสบดี เป็นวาระของธิดาชื่อ กิริณี แต่งองค์ทัดดอกมณฑา เครื่องประดับมรกต ภัทราหารถั่วอาวุธขวากขอ ช้ายปืน พาหนะคช (ช้าง)

วันศุกร์ เป็นวาระของธิดาชื่อ กิทิมา แต่งองค์ทัดดอกจกกลณี เครื่องประดับบุษราคัม ภัทราหารกล้วยน้ำ อาวุธ ขวากพระขรรค์ ช้ายพิณ พาหนะมहिษ (ควาย)

วันเสาร์ เป็นวาระของธิดาชื่อ มโหธร แต่งองค์ทัดดอกสามหาว เครื่องประดับนิลรัตน์ ภัทราหารเนื้อทราย อาวุธ ขวากจักร ช้ายตรีศูล พาหนะมยุรา (นกยูง)^{๑๐}

ต่อมาปัจจุบันวันที่ ๑๓-๑๔-๑๕ เมษายนของทุกปี เป็นประเพณีสงกรานต์ของไทย ก็มีประวัติศาสตร์มายาวนาน เป็นหนึ่งของประเพณีที่สำคัญประจำปีเด่น ๆ จากประเพณีอื่น ๆ เช่น ประเพณีลอยกระทง นอกจากความเป็นประเพณีแล้วยังเกี่ยวข้องกับคุณธรรมจริยธรรมในพระพุทธศาสนาจึงเรียกประเพณีสงกรานต์นี้ได้ว่า“แหล่งจริยธรรม” ที่สำคัญคือ จำนวน ๓ วันของประเพณีสงกรานต์ถือว่าเป็นช่วงขึ้นปีใหม่ของไทยมาตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัย จนถึง พ.ศ. ๒๔๘๓ จากนั้นเปลี่ยนเป็นวันที่ ๑ มกราคม เพื่อให้เข้ากับหลักสากลนิยมที่นานาประเทศปฏิบัติกัน ในปัจจุบันนี้ แม้

^{๑๐} ประพันธ์ กุลวินิจฉัย, **เทศกาลประเพณีไทย ๑๒ เดือน**, (กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๙๑.

จะมีการเปลี่ยนวันขึ้นปีใหม่ไปนานแล้ว แต่ประชาชนทั่วไปก็ยังยึดถือว่า วันสงกรานต์เป็นวันขึ้นปีใหม่
อยู่นั่นเอง

เรื่องประวัติและพัฒนาการสงกรานต์นี้ มีนักปราชญ์ด้านนี้แสดงไว้หลายทัศนะ โดย
ทำความเข้าใจว่า ขึ้นชื่อว่าวัฒนธรรมนั้นมีทั้งวัฒนธรรมโดยกำเนิดทั้งวัฒนธรรมรับช่วง วัฒนธรรมโดย
กำเนิด คือวัฒนธรรมที่ประกอบด้วยประเพณีหรือเทศกาลที่เกิดขึ้นในชาตินั้น ๆ โดยไม่ได้รับช่วงมา
จากประเทศใด ๆ ส่วนวัฒนธรรมรับช่วงนั้นเกิดจากประเทศอื่น ๆ แล้วเรารับถ่ายทอดมาในหลักการ
ใหญ่ ในส่วนปลีกย่อยนั้นอาจจะประยุกต์ไปตามสภาพแวดล้อม ถามว่าประเพณีสงกรานต์เป็น
วัฒนธรรมแบบใด ตอบได้ว่าเป็นวัฒนธรรมรับช่วงซึ่งรับช่วงมาจากประเทศอินเดีย มีหลักฐานว่าเป็น
วัฒนธรรมรับช่วงนี้มีอ้างอิงในตำราของผู้รู้หลายท่าน กล่าวคือ

ประพันธ์ กุลวิจิตรชัย กล่าวในหนังสือเทศกาลประเพณีไทย ๑๒ เดือนว่า “ประเพณี
สงกรานต์กล่าวกันว่าได้รับอิทธิพลมาจากลัทธิความเชื่อของพราหมณ์”^{๑๑}

สุภักดิ์ อนุกุล กล่าวในหนังสือวันสำคัญของไทย “สมัยโบราณถือเอาวันสงกรานต์เป็นวัน
ปีใหม่ เนื่องจากเป็นระยะย่างจากการทำไร่ไถนา จึงจัดวันสงกรานต์เป็นวันทำบุญใหญ่แล้วเล่น
สนุกสนานกัน เรียกว่าเล่นน้ำขัณฑ์ขัณฑ์สงกรานต์เป็นประเพณีมาเหมือนกันหมดทั้งประเทศไทย พม่า
เขมรและประเทศลาวเนื่องจากได้แบบอย่างมาจากประเทศอินเดียที่เดียวกัน”^{๑๒}

ธนาภิต กล่าวในหนังสือวันสำคัญของไทยว่า “คติของชาวอินเดียฝ่ายเหนือ ถือเอาวันที่
๑๓ เมษายน เป็นวันมหาสงกรานต์ ตรงกับวันพระอาทิตย์ยกขึ้นสู่ราศีเมษ เป็นช่วงพ้นจากอากาศ
หนาว เป็นช่วงที่พ้นจากอากาศหนาว ต้นไม้เริ่มผลิดอกออกช่อ ผุ่สัตว์ที่เคยจำศีลออกหากินอีกครั้ง
ธรรมชาติกลับฟื้นคืนสู่ความมีชีวิตชีวาอีกครั้ง ชาวอินเดียจึงถือเอาช่วงต้นฤดูใหม่นี้เป็นวันขึ้นปี
ใหม่เฉลิมฉลองแสดงความยินดีเล่นสนุกสนาน”^{๑๓} คุณธนาภิต กล่าวว่า “ในเมืองไทยมีฤดูกาลที่
สอดคล้องกับชาวอินเดีย เพราะในช่วงเมษายนการเก็บเกี่ยวข้าวกล้าได้ผ่านพ้นไปแล้ว งานในไร่นา
หยุดลงชั่วคราว จึงถือเอาวันสงกรานต์เป็นวันขึ้นปีใหม่ตามแบบอย่างอินเดีย โดยมีการทำบุญตักบาตร
ก่อพระเจดีย์ทราย ปล่อยนกปล่อยปลา รดน้ำขอพรจากผู้ใหญ่ เล่นสาดน้ำกันสำหรับหนุ่มสาว และ
เล่นน้ำขัณฑ์ขัณฑ์กันเป็นเพณีสืบต่อมาตั้งแต่ครั้งโบราณ”^{๑๔}

ต้นเรื่องของประเพณีสงกรานต์ที่ส่วนใหญ่จะหยั่งลงไม่ถึง คือ คำเย้ยหยันของของนักเลง
สุราต่อเศรษฐีสองผิวเมีย เรื่องมีอยู่ว่า นักเลงสุราข้างบ้านพูดจาเย้ยหยันท่านเศรษฐีที่มีแต่เงินมั่งคั่ง
แต่งงานแล้ว แต่ไม่มีบุตร เป็นโสมพะมิตร ไม่มีเชื้อไม่มีหน่อแตกเหล่าแตกกอ สูญพันธุ์มนุษย์ เป็นผู้
เพาะพันธุ์ให้ใครไม่ได้ แถมนักเลงสุรายังรู้ไปถึงนรกสวรรค์เลยว่า คนที่แต่งงานแล้วไม่มีบุตร นั้นตก
นรกแล้ว ไปดูเลยที่นรกขุมปุตตะ เรื่องนี้คุณธนาภิตกล่าวไว้น่าฟังว่า “เศรษฐีตรัสรองดูว่าจริง จึง
เกิดมีความละอาย คิดอยากได้บุตรไว้สืบสกุลบ้าง จึงไปบวงสรวงต่อพระอาทิตย์ พระจันทร์ ตั้ง
อธิษฐานขอบุตรถึงสามปี แต่ก็ไม่สมปรารถนา จนในปีหนึ่งเมื่อถึงฤดูคิมหันต์จัตมาศ (เดือน ๔) คน

^{๑๑} อ้างแล้ว, ประพันธ์ กุลวิจิตรชัย, เทศกาลประเพณีไทย ๑๒ เดือน, หน้า ๔๖.

^{๑๒} สุภักดิ์ อนุกุล, วันสำคัญของไทย, (กรุงเทพฯ: ทิพย์วิสุทธิ, ๒๕๔๑), หน้า ๕๐.

^{๑๓} ธนาภิต เรียบเรียง, วันสำคัญของไทย, (กรุงเทพฯ: พีรามา, ๒๕๔๑), หน้า ๘๖.

^{๑๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๖.

ทั้งหลายมีการละเล่นรื่นเริงกันทั่วชมพูทวีป เศรษฐีจึงพาบริวารไปยังต้นไทรริมน้ำ เอาข้าวสารล้างน้ำเจ็ดครั้ง แล้วหุงบูชารุกขเทวดา ณ ต้นไทรนั้น พร้อมด้วยสุปพยัญชนะอาหาร (แกงและกับข้าวอย่างอื่น ๆ) ประคมด้วยเครื่องดนตรีดุริยางค์ ตั้งจิตอธิษฐานขอบุตรต่อรุกขเทวดา ต่อมาธรรมบาลกุมารได้ลงมาปฏิสนธิในครรภ์ภรรยาของเศรษฐีเมื่อคลอดแล้วได้ชื่อว่า “ธรรมบาลกุมาร” ปลูกปราสาทอยู่ใกล้กับต้นไทรริมน้ำ เมื่อเจริญวัยได้เรียนรู้ศิลปศาสตร์ต่าง ๆ จนเจนจบสามารถภาษาของสัตว์ต่าง ๆ ได้ตั้งแต่อายุ ๗ ขวบและต่อมาก็ได้เป็นอาจารย์บอกมนต์แก่นุชย์ชาวชมพูทวีป ซึ่งเวลานั้น ชาวโลกนับถือมหาพรหมและกบิลพรหมองค์หนึ่ง ซึ่งได้แสดงมงคลแก่นุชย์ทั้งปวง”^{๑๕}

แหล่งกำเนิดประเพณีสงกรานต์ มาถึง ณ ตอนนี เราสามารถกล่าวยืนยันได้ว่า ตำนานสงกรานต์นั้นมาต้นกำเนิดมาจากประเทศอินเดีย ชมพูทวีป มีความเกี่ยวข้องกับตำนานเทพพรหมมียักษ์มากมาย เพื่อขยายรายละเอียดที่ยกมาไว้ข้างต้นนี้ คือว่า เทพ หรือพรหมที่ปฏิบัติตามธรรมแรกเริ่มเดิมทีนั้นกล่าวไว้ว่า ก่อนพุทธกาล มีครอบครัวที่มั่งคั่ง เป็นเศรษฐีครอบครัวหนึ่ง อายุเลยวัยกลางคน แต่ไม่มีบุตรไว้สืบสกุล ซึ่งทำให้ท่านเศรษฐีทุกข์ใจเป็นอันมาก แล้วยังถูกเย้ยหยันจากคนข้างบ้านซึ่งเป็นนักเลงสุราเป็นประจำ วันหนึ่งเศรษฐีจึงถามว่ามีความขุนเคืองอะไร จึงแสดงอาการเยาะเย้ยและสบประมาทเช่นนี้ เฒ่านักดื่มสุราจึงตอบว่า ถึงท่านมั่งมีสมบัติมากก็จริง แต่เป็นคนมีบาปกรรมเพราะไม่มีไม่มีบุตร ตายไปจะไปนรกขุมปุตตะ สู้เราไม่ได้ถึงแม้จะยากจน แต่ก็มีบุตรคอยดูแลรักษายามเจ็บไข้ และรักษาทรัพย์สมบัติเมื่อเราสิ้นใจ เศรษฐีจึงพยายามไปบวงสรวงพระอาทิตย์และพระจันทร์ เพียรพยายามตั้งจิตอธิษฐานขอบุตร ทำเช่นนี้เป็นเวลาติดต่อกันถึงสามปี ก็ไม่ได้บุตรดังที่ตนปรารถนา จนวันหนึ่งเป็นวันนักขัตฤกษ์สงกรานต์ ท่านเศรษฐีก็พาข้าทาสบริวารของตนมาที่โคนต้นไทรใหญ่ต้นหนึ่ง ที่อยู่บนฝั่งแม่น้ำที่อาศัยของนกทั้งหลาย ท่านเศรษฐีให้บริวารล้างข้าวสารด้วยน้ำสะอาดถึง ๗ ครั้ง แล้วหุงข้าวสารนั้น เมื่อสุกแล้วยกขึ้นบูชาเทพที่ต้นไทร เทพเหล่านั้นเกิดความสงสาร จึงขึ้นไปเฝ้าพระอินทร์ ทูลขอบุตรให้แก่เศรษฐี พระอินทร์จึงบัญชาให้เทพบุตรองค์หนึ่งชื่อ “ธรรมบาล” ลงมาเกิดในครรภ์ของภรรยาเศรษฐี เมื่อครบกำหนดภรรยาเศรษฐีก็คลอดบุตรเป็นชาย ตั้งชื่อว่า ธรรมบาลกุมาร เพื่อตอบสนองพระคุณเทพเทวา เศรษฐีจึงสร้างปราสาทสูง ๗ ชั้น ถวายเทพต้นไทรนั้น เมื่อธรรมบาลกุมารเจริญวัยขึ้น เป็นเด็กที่มีปัญญาเฉียบแหลม รอบรู้ และวัยเพียง ๗ ขวบก็เรียนจบไตรเพทแล้วสามารถตอบคำทำปัญหา ๓ ราศีของกบิลพรหมได้

โดยสรุป ว่าโดยสถานที่เกิดของประเพณีสงกรานต์คือ ประเทศอินเดีย ถือเป็นวัฒนธรรมรับช่วงของไทย และเป็นประเพณีเกี่ยวกับเทพ-พรหม ดังนั้น ปัญหา ๓ ราศี จึงเรียกได้ว่า ปัญหาจริยธรรม ๓ ราศีของเทพ ส่วนจริยธรรมที่เกิดขึ้น ก็ถือเป็นจริยธรรมของเทพ ผู้ที่ปฏิบัติตามจริยธรรมเทพ ก็ถือว่า ปฏิบัติตามจริยธรรมของเทพนั่นเอง โดยลำดับเหตุการณ์เกิดประเพณีสงกรานต์ได้ ดังนี้

ลำดับที่ ๑ เศรษฐี ๒ ผัวเมียไม่มีบุตร

ลำดับที่ ๒ ทำการบนบานขอบุตรกับรุกขเทพ ได้บุตรในเดือน ๔

ลำดับที่ ๓ ตั้งชื่อบุตรนั้นว่าธรรมบาลกุมาร

^{๑๕} อ้างแล้ว, ประพันธ์ กุลวิจิตร, เทศกาลประเพณีไทย ๑๒ เดือน, หน้า ๘๘.

ลำดับที่ ๔ รับทนายปัญหา ๓ ราศีกั๊กกบิลพรหม
 ลำดับที่ ๕ พนันปัญหากันด้วยการตัดเศียร
 ลำดับที่ ๖ กบิลพรหมยอมตัดเศียรของตัวเอง
 ลำดับที่ ๗ มอบให้ธิดาคนโตชื่อหุงชะ บรรจุไว้ที่เขาภูเขาสิเนรุมาศก่อนเดือนเมษายน
 ลำดับที่ ๘ นำเศียรของบิดามาสร้งน้ำเมื่อครบปีในเดือนที่ราศีมีนกับราศีเมษบรรจบกัน
 ลำดับที่ ๙ เป็นต้นกำเนิดของประเพณีสงกรานต์ ถึงทุกวันนี้
 ลำดับที่ ๑๐ เป็นแหล่งจริยธรรม มีคุณค่าต่อสังคม ให้เกิดความรัก ความกตัญญู ความสามัคคี มีความบันเทิงธรรม สามารถละลายกิเลส ทัศนคติของอามิตรและศัตรูได้”^{๑๖}

ตัวละครในประเพณีสงกรานต์

เมื่อพูดถึงสงกรานต์แล้ว ก็เป็นเรื่องจำเป็นที่ต้องรู้ความสำคัญ รู้พัฒนาการมาอย่างไร เมื่อทุกอย่างมีความสำคัญแล้ว เราต้องแสวงหาสาระของเรื่องนั้น เพื่อพัฒนาสติปัญญาไปด้วย มิฉะนั้น จะเข้าคตคิดว่า “ผู้ใดไม่รู้อดีตของตน ผู้นั้นก็เป็นเด็กอยู่เสมอ ไม่มีวันเติบโตเป็นผู้ใหญ่” ^{๑๗} นี่ก็แสดงว่าเทศกาลสงกรานต์นี้ ต้องมีประโยชน์และทรงคุณค่าต่อชีวิตมาก ถ้าไม่อย่างนั้นเทศกาลนี้ก็คงมีอายุไม่ยืนยาวถึงเพียงนี้ เพราะมีคุณค่าต่อสังคมตนน้อยเสียแล้ว เทศกาลนั้นก็จจะจางหายไปตามกาลเวลาในที่สุด โดยตัวละครในประเพณีสงกรานต์ มีดังนี้

๑. กบิลพรหม (ท้าวมหาพรหม)
๒. ธรรมบาลกุมาร (ผู้ฟังภาษานอกได้)
๓. เศรษฐีสองผัวเมีย (ไม่มีบุตร)
๔. นักเลงสุรา
๕. นกอินทรี ๒ ผัวเมีย (อาศัยอยู่ต้นตาล)
๖. ธิดาของกบิลพรหม ๗ คน (นางสงกรานต์ประจำวันทั้ง ๗ ของสัปดาห์)

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับจริยธรรมของประเพณีสงกรานต์

ความประพฤติที่ถูกต้องตรงกับภาษาอังกฤษว่า Rightness ตรงกับคำว่า “ธรรม” มาจากภาษาละตินว่า Rectus หมายถึงเที่ยงตรง (Straight) คือเที่ยงตรงตามกฎเกณฑ์ ระเบียบ ข้อบังคับ วินัย (Rule) ดังนั้น คำว่าประพฤติถูกต้องจึงหมายถึงถูกต้องตามกฎเกณฑ์ที่สังคมกำหนดไว้ คำที่เชื่อมโยงคำว่าความถูกต้องนี้คือคำว่าดี (Good) ซึ่งเป็นที่คำเรียกถึงเป้าหมายแห่งชีวิตของมนุษย์

^{๑๖} พระครูสิริรัตนาวุธ, คุณค่าทางจริยธรรมของประเพณีสงกรานต์, รายงานวิจัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓, หน้า ๑๐.

^{๑๗} สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ, เทศกาลและประเพณีไทย, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๕๒๗), หน้า ๒๓๘.

คำว่า ดี นี่เป็นคุณค่าสำหรับเป้าหมายบางอย่าง เช่น ยาคี ก็จะได้เฉพาะโรคนั้น ๆ เช่นเดียวกับคนประพฤติดี จะเป็นประโยชน์ต่อเป้าหมายคือความสุขที่ตนมุ่งหวัง ความดีนี้เป็นยอดปรารถนาของมนุษย์ (The supreme end at which we aim) บางคนอาจจะมีหลายเป้าหมายในการกระทำหนึ่ง ๆ ของตน ตัวอย่าง การสร้างบ้าน การเขียนหนังสือ การสอบที่ได้คะแนนดี เป็นต้น จริยธรรมเป็นการศึกษาถึงพฤติกรรมของมนุษย์ทั้งหมดอย่างมีเป้าหมาย เป็นการศึกษาถึงจุดมุ่งหมายในประการต่าง ๆ เช่นความมั่งคั่ง ความอิสระ อำนาจ ความรู้ ความรัก เป็นต้น อาจจะมีจุดหมายเฉพาะหน้าหรือเฉพาะเรื่องเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุด หรือความดีสูงสุดของชีวิตในองค์รวม (Summum Bonum or Supreme Good) คำว่าดี ทางปรัชญาหมายถึงลักษณะที่เป็นไปในทางที่ต้องการ หรือคุณค่าแห่งการกระทำตามเป้าหมาย ในพระพุทธศาสนาหมายถึงสภาวะธรรมขั้นสูงสุดคือนิพพาน

ความประพฤติที่จะชื่อว่าดีนั้น จะต้องมิมีโนธรรมสำนึกกว่าอะไรดีมีคุณประโยชน์ อะไรชั่วให้โทษ หากการทำนั้นมีโนธรรมเข้าแทรก เป็นแรงผลักดันให้กระทำ เรียกว่ามีความประพฤติดี มีพฤติกรรมในศีลธรรม ถ้าตรงกันข้าม จงใจปฏิบัติฝ่าฝืนโนธรรมเรียกว่าประพฤติเลว การกระทำที่ประกอบด้วยมโนธรรมนี้ แม้จะตัดสินใจปฏิบัติเฉพาะหน้าก็ตาม เช่น เราเห็นคนตกน้ำ เราต้องยอมเปียกหรือพลัดเวลาขึ้นเครื่องบินเพื่อช่วยเหลือคนตกน้ำนั้น ก็ถือว่ามโนธรรมสำนึกที่ดี ถ้าการกระทำด้วยมโนธรรมนั้นจนเป็นนิสัย (Habit) เรียกว่าประพฤติดีจนเป็นนิสัยหรือดีจนเคยชิน

คำว่า จริยธรรม (Moral) คือหลักการแห่งความพฤติกรรมบนกฎเกณฑ์ ขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรมของสังคมนั้น ถ้าพิจารณาตามหลักภาษาแล้ว คำว่า จริยะ แปลว่า ประพฤติ คำว่า ศาสตร์ แปลว่า วิชาการหรือหลักการ เมื่อรวมคำแล้ว ก็จะได้ว่า วิชาหรือหลักการแห่งความประพฤติ และมีคำว่าดีเข้ามาต่อท้ายซึ่งก็เป็นเป้าหมายแห่งความประพฤติ เช่นว่า ศาสนาพุทธ ถือการประพฤติตามธรรมที่มุ่งพระนิพพานเป็นหลักการแห่งการประพฤติดี ศาสนาพราหมณ์ ถือการปฏิบัติหน้าที่ตามระบบวรรณะเป็นหลักการความประพฤติดี ศาสนาขงจื้อ ถือการประพฤติความเคารพต่อบรรพบุรุษเป็นหลักการประพฤติดี ศาสนายูดาห์ ถือการปฏิบัติตามพระบัญญัติของพระยะโฮวาห์เป็นหลักการประพฤติดี ลัทธิโซฟิสม์ (Sophism) ถือการประพฤติในการใช้ชีวิตอย่างฉลาดเป็นหลักการประพฤติดี นักปราชญ์อริสโตเติล ถือการมีความรู้ที่คู่กับคุณธรรม เป็นหลักการประพฤติดี เป็นต้น จะเห็นได้ว่าแต่ละกลุ่มนั้นมีจุดหมายดีในตัว แต่จะต่างกันอยู่ที่วิธีการ ขอบข่าย ของแต่ละกลุ่มบุคคลที่นำไปใช้ และอาจจะนำไปอธิบายอย่างสับสนได้ จึงต้องกำหนดขอบเขตให้ชัดเจนในคำที่อธิบายร่วมกัน ดังนี้

อีกประการหนึ่งคำว่า จริยธรรม คือ ประมวลกฎเกณฑ์ความประพฤติ บางครั้งใช้เรียก รวมกับคำว่า จรรยาบรรณ หมายถึงหลักแห่งความประพฤติหรือแสดงออกทางกาย วาจา ซึ่งมีขอบข่ายการใช้เฉพาะกลุ่มอาชีพ เป็นหลักเฉพาะสาขาอาชีพนั้น เป็นลักษณะการประยุกต์จริยธรรม เข้าหาอาชีพของบุคคลนั้น ๆ เช่น จริยธรรมข้าราชการทหาร จริยธรรมแพทย์ จริยธรรมนักการเมือง หรือจรรยาบรรณทนายความ จรรยาบรรณครู ตัวอย่างสภาวิจัยแห่งชาติที่ได้กำหนดจรรยาบรรณ ของนักวิจัยไว้ว่า “จรรยาบรรณ หมายถึงหลักเกณฑ์ควรประพฤติของนักวิจัยทั่วไป เพื่อให้การ

ดำเนินงานวิจัยตั้งอยู่บนพื้นฐานของจริยธรรมและหลักวิชาการที่เหมาะสม ตลอดจนประกันมาตรฐานการศึกษาค้นคว้าให้เป็นไปอย่างสมศักดิ์ศรีและเกียรติภูมิของนักวิจัย”^{๑๘}

ดังนั้น จริยธรรม เป็นเรื่องที่สำคัญ เพื่อควบคุมการประพฤติปฏิบัติของบุคคลที่อยู่ในกรอบศีลธรรม กฎเกณฑ์ทางสังคมที่ติงาม ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญในการอยู่ร่วมกันของสังคมและเป็นวิถีทางนำ ให้มนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างสงบและสันติสุข

ปัญหา ๓ ราศีที่เกิดขึ้นจากประเพณีสงกรานต์ เป็นประเพณีที่ให้คุณค่าทางจริยธรรมสูงมาก เนื่องจากมีเทพ-พรหมเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย นั่นคือ ธรรมบาลกุมารกับท้าวกบิลพรหม ตั้งปัญหา ๓ ราศี (หรือ ๓ ศรี) ซึ่งเป็นปัญหาจริยธรรมที่ใช้เศียรเป็นเดิมพัน ทำให้เราเข้าใจได้ว่า เทวดาต้องปฏิบัติธรรม เคารพธรรม โดยสรุปแล้วปัญหา ๓ ราศีนี้ คำตอบที่ได้ เป็นการเสริมสร้างให้เด็กมีคุณธรรม จริยธรรม และมีวินัยในตนเองนั่นเอง

เนื่องจากพระพรหม ๒ องค์ คือท้าวกบิลพรหมทลายปัญหา ๓ ราศีกับธรรมบาลกุมาร มีการเดิมพันด้วยเศียร คือถ้าใครตอบไม่ได้ องค์นั้นต้องตัดศีรษะบูชาความรู้กัน ปรากฏว่า ธรรมบาลกุมารตอบปัญหาได้ ท้าวกบิลพรหมต้องยอมตัดเศียรของตนบูชาความรู้ของธรรมบาลกุมาร ปัญหาที่เกิดขึ้นว่า เศียรที่ตัดแล้วนี้จะนำไปทิ้งที่ไหนไม่ได้ เพราะจะทำให้ผู้ทิ้งนั้นเดือดร้อน ความเดือดร้อนนี้มีผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมดินฟ้าอากาศด้วย คือหากทิ้งในทะเล จะทำให้น้ำแห้ง ทิ้งไปในอากาศ ฝนจะแล้ง ทิ้งบนบก ไฟก็จะไหม้ คำว่าทิ้งที่ไหนไม่ได้ จะทำให้เดือดร้อนแก่ผู้ทิ้งนี้ เป็นปริศนาธรรม หมายถึงความเคารพนับถือ บูชา นั่นคือว่า พ่อแม่ทางพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นดังพรหม ตามคำบาลีว่า “พรหมมาติ มาตาปิโตร”^{๑๙} ซึ่งหมายถึงหลักธรรมในพระพุทธศาสนา คือพรหมวิหาร ๔ ได้แก่ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ในเมื่อพ่อแม่เป็นดังพรหม ดังที่ภุชฌนาตีประพันธ์ไว้ว่า เปรียบดังพรหมดังพระเทพเจ้า เปรียบครูเฝ้าอบรมบ่มนิสัย เปรียบดังพระอรหันต์อนันต์ชัย พุทธองค์เปรียบไว้คือแม่เรา”^{๒๐} ก็เป็นความสำนึกของลูก ๆ จะต้องแสดงความเคารพรวมถึงเลี้ยงดูเป็นการตอบแทน ถ้าลูกคนใดไม่ตอบแทนพ่อแม่ถือว่าเป็นคนอกตัญญู ผลจะทำให้ลูกอกตัญญูนั้นตกต่ำ ทำมาหากินไม่เจริญก้าวหน้าในชีวิต คือเดือดร้อนเป็นดังการทิ้งเศียรของท้าวกบิลพรหมไปผลที่ตามมาคือความเดือดร้อนอย่างนั้น

ปัญหาที่กล่าวไว้ข้างต้นนั้น คือ ปัญหา ๓ ราศี ปัญหานี้มี ๓ ข้อซึ่งสัมพันธ์กับกาลเวลา คือข้อที่ ๑ เวลาเช้าถามว่า ราศีอยู่ที่ไหน ตอบว่าราศีอยู่ที่ไบน้า จึงล้างหน้า แปรงฟัน ถามว่าเวลากลางวัน ราศีอยู่ที่ไหน ตอบว่า ราศีอยู่ที่อก จึงเอาน้ำลูบอก ถามว่า เวลากลางคืน ราศีอยู่ที่ไหน ตอบว่า ราศีอยู่ที่เท้า จึงล้างเท้าก่อนเข้านอน

ความนัยของปัญหา ๓ ราศีนี้ เมื่อวิเคราะห์ดูแล้ว ทราบว่าเป็นปัญหาจริยธรรม แม้จะเป็นปัญหาของเทพของพรหมก็ตาม ก็เป็นเทพที่สร้างจริยธรรม ที่ถามว่า เช้าราศีอยู่ที่ไหน คำตอบคือ

^{๑๘} อ่างแล้ว, พระครูสิริรัตนานันต์, สงกรานต์ : บ่อเกิดภูมิปัญญาตะวันออก, หน้า ๒๕.

^{๑๙} อ.ต.ก. (ไทย) ๒๑/๖๓/๑๐๗.

^{๒๐} พระราชมุนี (ประยูร ธรรมจิตโต), อนุทินธรรมะ : ธรรมะสำหรับ ๓๖๕ วัน, (กรุงเทพฯ : สหธรรมิก, ๒๕๓๙), หน้า ๑๓๔.

อยู่ที่ใบหน้า ความหมายของคำถามนี้ไม่ได้หมายถึงให้รู้ว่าราศีอยู่ที่นั่นที่นั่นเท่านั้น หากแต่ว่า เป็นการเสริมราศีให้เกิดขึ้นที่ใบหน้านั่นเอง แล้วราศีคืออะไร ราศีก็คือความงดงาม ดูดี สดสวย มีเสน่ห์ เวลาเราเห็นใคร ๆ ที่มีความสุขสบาย มีเงินใช้ ผิวพรรณเปล่งปลั่ง เรามักจะพูดกันว่า ราศีดี ราศีจับ โหงเฮ้งให้ เป็นต้น ในทางกลับกัน ถ้าหน้าตาไม่ได้ล้าง ฟันไม่ได้แปรง ผมไม่ได้หวี ตัวไม่ได้แต่ง ก็จะไม่ค่อยมีคนมอง ถ้าผมยาว ๆ แล้วไม่ได้หวี ก็จะดูยุ่งเหยิงทีเดียว ฟันไม่ได้แปรงแล้วจะยื่นพูดไล่ใครได้ เขาจะต้องปิดจุก แถมยังจามอีกด้วย ปัญหาต่อมา ถามว่า กลางวันราศีอยู่ที่ไหน คำตอบคืออยู่ส่วนนอกของเรา ความหมายคือให้อวดทน ระวังภัยภัยความโกรธ ความหงุดหงิด กระทบกระเทือนที่มาจากอากาศร้อน ๆ แต่ให้อารมณ์เย็น ๆ ดั่งน้ำเย็น ๆ ซลอมอกรตรงหัวใจ จึงจะเกิดความงามในชีวิต ไม่ได้หมายความว่า ทำอกให้งาม ตามคำว่าราศี ส่วนสุดท้าย ถามว่า กลางคืน ราศีอยู่ที่ไหน คำตอบคืออยู่ที่เท้า นี่ก็อีกแหละว่า ไม่ได้หมายถึงทำให้เท้าให้งามตามคำแปลของคำว่าราศีหรอก หากแต่ว่า หมายถึงให้ล้างเท้าก่อนนอน เพราะกลางคืนไปเที่ยวเตร่มาจากไหน เหงียบขี้ขี้ควาย เท้าเปื้อนฝุ่น หากไม่ได้ล้างแล้วเข้านอนเลย แน่นนอนจะต้องทำให้ที่นอนเปื้อนเปรอะ สกปรก ความสกปรกนี้เป็นแหล่งเพาะพันธุ์เชื้อโรคนานาชนิด เช่นกาฬโรค อหิวาตกโรค แมโรคใช้หวัดใหญ่ ๒๐๐๙ เป็นต้น

จริยธรรม เป็นเรื่องราวด้วยหลักแห่งความประพฤติการปฏิบัติตนเองต่อสังคมต่อสิ่งแวดล้อมที่อาศัยอยู่ ทั้งตามแนวปฏิบัติศาสนา กล่าวถึงลักษณะความผิดความถูก ความเหมาะสม หรือไม่เพียงไร สอดคล้องกับหน้าที่ของจริยธรรมซึ่งมีหน้าที่เป็นหลักตัดสินพฤติกรรมของมนุษย์ ว่าอย่างไร ผิด อย่างไรถูก มาตราทางพระพุทธศาสนาได้กำหนดความผิดความถูกไว้แน่ชัดว่า กรรมใดที่ทำด้วยความโลภ ความโกรธ ความหลงแล้ว กรรมนั้นเป็นอกุศล การตัดสินอื่นจากนี้ เป็นเกณฑ์รองโดยอาศัยจากความเห็นของวิญญูชน ถ้าท่านมีความเห็นว่าถูกต้อง เหมาะสมแล้ว ก็ควรปฏิบัติตาม แต่ถ้าเห็นว่าเป็นการกระทำที่น่าตำหนิ ก็ไม่ควรทำตามเพราะเสี่ยงต่อสังคมไทย

จริยธรรม นอกจากมีหน้าที่ตัดสินความดี ความชั่วแล้วยังมีเป้าหมายของการกระทำนั้นอีกด้วยนั่นคือ ความสุข ถือความสุขเป็นเป้าหมายการกระทำทุกชนิด การตัดสินว่า การเอาวัดเอาเปรียบ การอาฆาตมาดร้ายต่อกันเป็นทุกข์ ควรหลีกเลี่ยง แต่การสร้างความรักความสามัคคีต่อกัน ช่วยเหลือกันและกันเป็นทางแห่งความสุข ควรปฏิบัติ การหักห้ามจากความชั่ว การสนับสนุนการทำความดีนี้ ก็เพื่อความสุขของชีวิตส่วนตนและสังคมนั่นเอง

อิมมานูเอล คานท์ (I. Kant) มีทฤษฎีและการตัดสินทางจริยธรรมอยู่ว่า “ความดีแท้เกิดจากเจตนาดี และทำตามหน้าที่และถือว่าการทำตามหน้าที่กับการทำตามเจตนาดี เป็นสิ่งเดียวกัน”^{๒๑} คานท์ใช้คำนี้เป็นเครื่องมือทำหน้าที่เป็นหลักวิชาการตัดสินการกระทำที่จะเรียกว่าดี-ไม่ดีของมนุษย์ นั่นคือการทำความดีนั้นจะต้องถูกหน้าที่ด้วย มีเจตนาดีด้วย หากทำไปโดยไม่มีเจตนาที่ดี และไม่ถูกหน้าที่ก็สามารถทำได้ แต่ไม่มีค่าทางจริยธรรมอะไร มีแต่จะถูกมองว่าก้าวก่ายหน้าที่ (off side) จึงสรุปเป็นคำเรียกว่า “ความดีที่จะได้ ขอให้เป็นการดีจากการทำในหน้าที่” เกณฑ์ตัดสินจริยธรรมของคานท์เป็นลักษณะสากล คือคงที่ สมบูรณ์ ไม่มีเงื่อนไข ไม่แปรเปลี่ยนไปตามกาลเวลา ไม่ขึ้นกับ

^{๒๑} วิทย์ วิศทเวทย์, จริยศาสตร์เบื้องต้น, (กรุงเทพฯ ฯ: อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๒๓), หน้า ๑๐๘.

อาร์มณ ค้านท์กล่าวด้วยว่า “คุณค่าทางศีลธรรมนั้น มิได้อยู่ที่การกระทำนั้นบรรลุผลตามเป้าหมาย”^{๒๒} นั่นคืออยู่ที่เจตนาดีด้วย กรณีการพูดความจริงต้องดีทุกเมื่อ ไม่ว่าจะพูดที่ไหน กับใคร จะมีคุณค่าได้อยู่ในตัวเสมอ เป็นอมตะ

ปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงทฤษฎีและเกณฑ์ตัดสินจริยธรรม โดยแบ่งเป็น ๒ เกณฑ์ คือ เกณฑ์หลัก และ เกณฑ์รอง ตามที่ได้กล่าวมาแล้วว่า

เกณฑ์ตัดสินหลัก

๑. พิจารณามูลเหตุว่า เป็นเจตนาที่เกิดจากกุศลมูลคือ อโลภะ อโทสะ อโมหะ หรือเกิดจากอกุศลมูลคือ โลภะ โทสะ โมหะ อย่างไร

๒. พิจารณาตามสภาวะว่า เป็นสภาพที่เกื้อกูลแก่ชีวิตจิตใจหรือไม่ ทำให้จิตสบาย ไร้โรค ปลอดโปร่ง ผ่องใส สมบูรณ์หรือไม่ ส่งเสริมหรือบั่นรอนคุณภาพและสมรรถภาพของจิต ช่วยให้กุศลธรรม (สภาพที่เกื้อกูล) ทั้งหลายเจริญงอกงามขึ้น กุศลธรรมทั้งหลายลดน้อยลง หรือให้กุศลธรรมลดน้อยลง อกุศลธรรมทั้งหลายเจริญงอกงามขึ้น ตลอดจนมีผลต่อบุคลิกภาพอย่างไร

เกณฑ์ตัดสินรอง

๑. ไข้โนธรรม คือความรู้สึกละอายใจของตนเองพิจารณาว่า การที่กระทำเช่นนั้น ตนเองติเตียนตนเองได้หรือไม่ เสียความเคารพตนหรือไม่

๒. พิจารณาความยอมรับของวิญญูชน หรือนักปราชญ์หรือบัณฑิตชน ว่าเป็นสิ่งที่วิญญูชนยอมรับหรือไม่ชื่นชมสรรเสริญหรือตำหนิติเตียน

๓. พิจารณาลักษณะและผลของการกระทำต่อตนเอง โดยเป็นการเปิดเผยตนเอง และต่อผู้อื่น พิจารณามีประโยชน์สุขหรือเป็นไปเพื่อโทษทุกข์อย่างไร^{๒๓}

จากการที่เราได้ศึกษาเรื่องนี้ ทำให้ทราบว่า พระพุทธศาสนามีหลักการตัดสินปัญหาจริยธรรมที่แน่นอน โดยกำหนดไว้เป็นเกณฑ์ตัดสินเป็นลำดับที่ ๑-๒-๓ ทำให้ง่ายต่อการพิจารณาชี้ขาดในความผิดความถูกของตนและคนอื่น หลักธรรมเบื้องต้นที่เป็นหลักสูตรนัยธรรมชั้นตรีว่าด้วยเรื่องมูลเหตุแห่งความชั่วหรืออกุศลมูลที่ประกอบด้วย โลภะ ความโลภ โทสะ ความโกรธ และโมหะ ความหลง ในทางตรงกันข้าม มูลเหตุแห่งความดีหรือกุศลธรรมคือ อโลภะ ความไม่โลภ อโทสะ ความไม่โกรธ และ อโมหะ ความไม่หลง เมื่อนำปัญหาที่เกิดขึ้นทั้งในอดีตถึงปัจจุบันมาคิดเปรียบเทียบดูแล้วจะเห็นได้ว่า บางคนแม้เป็นคนครอบครัวระหว่างพี่ ๆ น้องเดียวกัน มีปัญหาเรื่องทรัพย์สินสมบัติที่พ่อแม่แบ่งให้ ได้ส่วนแบ่งที่ดินในที่ที่ไม่อยากได้ เป็นทำเลที่ไม่ดี โกลน้ำ โกลถนนหนทางหรือได้ไม่เท่าพี่น้องคนอื่น ขอให้มีการแบ่งกันใหม่ ภายหลังที่พ่อแม่เสียชีวิตไปแล้ว พี่น้องบางคนก็ยืนยันว่าไม่แบ่งให้ โดยอ้างว่าไม่เก็นคำสั่งพ่อแม่ที่ให้ไว้ สร้างความไม่พอใจให้กับผู้ขอแบ่ง

^{๒๒} I. Kant, *The Moral Law*, tr.by H.J.Paton, (London: Longsman's Green, 1909), p. 19.

^{๒๓} พระธรรมปิฎก, (ป.อ.ปยุตโต), *พุทธธรรม*, (กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓),

ตัดสินปัญหาด้วยการฆ่ากัน ในที่สุดพี่น้องต้องสังเวยชีวิตไปคนหนึ่ง ส่วนตนเองในฐานะฆาตกรต้องถูกจองจำในคุกตลอดชีวิต

ถ้าเราพิจารณากรณีปัญหาข้างต้น พี่น้องผู้เป็นฆาตกรตกอยู่กุศลมุลทั้ง ๓ ประการ คือ ตกอยู่ในความโลภ ที่ไม่รู้จักพอตามที่พ่อแม่พิจารณาแบ่งที่ดินให้ตามสมควรแก่คุณสมบัติของตนตกอยู่ในโทสะ ที่สามารถฆ่าพี่น้องร่วมพ่อแม่ได้ ตกอยู่ในโมหะ ที่เห็นแก่ได้ เห็นแก่ตัวเอง ไร้ความละอาย ไม่เห็นความถูกต้องในความเป็นพี่เป็นน้อง ไม่เห็นแก่จากาศักดิ์สิทธิ์ของพ่อแม่ ไม่เปิดตาแห่งปัญญาออกดูโลก ดูสังคมที่เจริญแล้ว ชาวบ้านชาวเมืองคนอื่นที่เชื่อฟังพ่อแม่มีความเจริญก้าวหน้าในชีวิตและอนาคตเพียงใด และเหตุนี้สังคมชาวจีน จึงมีธรรมเนียมประเพณีไหว้บรรพบุรุษ นับถือบรรพบุรุษดังเทพเจ้า เพราะถือคติว่า การเคารพบรรพบุรุษมีพ่อแม่เป็นต้น ทำให้ชีวิตเจริญ

พระพุทธศาสนาเองได้เน้นเรื่องความกตัญญูไว้เป็นหลักสำคัญ โดยถือลูกที่กตัญญู เป็นนิमितแห่งความดี ดังนั้น มาตรการประการที่จะใช้เป็นเครื่องตัดสินความดีของมนุษย์ เป็นความจริงที่บุคคลเรานั้น ถ้ามีความยำเกรงในคุณความดีของคนอื่นบ้างแล้ว จะไม่กล้าทำอะไรออกไป เพราะกลัวจะถูกตำหนิจากวิญญูชนในฐานะที่ถือเป็นเกณฑ์ตัดสินพฤติกรรมร่วมของคน ถ้ามีสติเห็นแก่หน้าคนอื่นบ้างแล้ว ย่อมไม่กล้าที่จะพูดอะไรอย่างพรอ่ย ๆ พูดปรักปรายด่าเยียดความผิด ตั้งข้อสงสัยอย่างนั้นอย่างนี้ให้คนอื่น ยิ่งไปกว่านั้น บางคนชอบฟ้องบุคคลที่มีอำนาจเหนือตนในเรื่องที่คาดเดา โดยคิดว่าจะเป็นอย่างนั้นอย่างนี้แก่ผู้ใหญ่ที่ให้คุณให้โทษเพื่อประโยชน์อะไรบางอย่างของตนเอง หารู้ไม่ว่าเสียวิญญูภาวะของตนเพียงใด เสียความเคารพนับถือเพียงไร และตนเองก็ไม่รู้ด้วยซ้ำว่าผู้ใหญ่ที่ตนฟ้องนั้นกลับไม่ชอบตน อย่างนี้เรียกว่าทำไปด้วยความหลง อับปัญญาในสังคมที่เจริญแล้ว

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมของประเพณีสงกรานต์

ศิลปวัฒนธรรม/ประเพณีไทยก็ลักษณะเดียวกัน เป็นผลผลิตจากชีวิตที่ดี มีคุณภาพ ถือว่าเป็นอารยธรรมของชีวิต อารยธรรมที่เป็นธรรมคำสอนที่ดี เป็นวัฒนธรรมทางวัตถุที่ดี ที่เป็นเทศกาลประเพณีที่ดีนี้ มีขึ้นเพื่อให้พลเมืองปฏิบัติตาม เช่น ความสามัคคีปองตองของคนในชาติ ซึ่งรัฐบาลสมัยของคณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ (คสช.) โดย ฯพณฯ พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา เป็นนายกรัฐมนตรีกำหนดขึ้น นอกจากนี้ยังมีค่ามาตรการสร้างจิตสำนึกและค่านิยม ๑๒ ประการดังกล่าวแล้ว ซึ่งเน้นลงไปยังเยาวชนทั้งหลายทั้งปวงนี้ถือว่าเป็นกระบวนการสร้างจิตสำนึกของคนในชาติได้เป็นอย่างดี ทำให้เกิดสันติภาพ คือ สงบ แต่ตามนัยพระพุทธศาสนา รวมไปถึงสันติภาพทางกายและสันติภาพทางกาย และยังรวมถึงความหลุดพ้นจากกิเลสตัณหาต่าง ๆ ด้วย เพราะคำว่าสันติภาพ เป็นชื่อของความสุข ตามพุทธพจน์ที่ว่า “นตถิ สันติ ปรี สุขิ แปลว่า สุขอื่น ยิ่งกว่าความสงบไม่มี”^{๒๔}

ผู้วิจัยเชื่อว่าวัฒนธรรม ซึ่งคือความเจริญรุ่งเรืองที่เกิดจากความคิด แนวปฏิบัติมาช้านานนั้น เกิดขึ้นจากการที่เรารู้คุณค่า และให้ความสำคัญต่อภูมิปัญญาของบรรพบุรุษที่คิดค้นสร้างไว้แล้ว

^{๒๔} พ.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๐๒/๙๕.

จะทำให้เราหวงแหนและรักษาไว้ นอกจากนี้ยังต้องศึกษาเรียนรู้ความเสื่อมความเจริญที่เกิดจากตนเองและคนอื่น การมีจิตสำนึกในเรื่องนี้จะทำให้สังคมสันติสุข โลกเกิดสันติภาพขึ้นมาได้

คำว่า วัฒนธรรม คือความเจริญรุ่งเรือง มีผลผลิตออกมาให้เห็นทั้งในรูปธรรมและนามธรรม ในส่วนที่เป็นรูปธรรม เช่น ศิลปวัตถุ ฉลุสลักลายบนอิฐหินดินปูนในศาสนสถาน หรืออาคารบ้านเรือนต่าง ๆ ศิลปะบางชนิดสามารถเป็นยี่ห้อของอำเภอหรือจังหวัดได้ เช่นการทำร่มบ่อสร้างของชุมชนบ้านบ่อสร้าง ตำบลบ่อสร้าง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ ผ้าไหมมัดหมี่ตีนจกจังหวัดสุรินทร์ เป็นต้น ส่วนที่เป็นนามธรรม ได้แก่ความเชื่อที่กำหนดเป็นแนวปฏิบัติในรูปประเพณีหรือเทศกาลต่าง ๆ เช่นความเชื่อว่าการทำบุญอุทิศส่วนกุศลด้วยการถวายผ้าจีวร จะทำให้ผู้ที่เราทำอุทิศไปให้นั้นมีผ้านุ่งห่ม การทำบุญพร้อมด้วยการถวายน้ำ จะทำให้ตนและคนที่ตนอุทิศไปให้นั้นไม่อดน้ำ การเกิดวัฒนธรรมแต่ประการนั้นจะเกิดจากบุคคลเดี่ยว ๆ ไม่ได้เลย หากแต่ต้องเกิดจากคนหลายคน ร่วมกันคิดร่วมกันทำ เมื่อเกิดขึ้นแล้วจะเป็นที่ยอมรับร่วมกัน มีผลให้ปฏิบัติร่วมกันมายาวนาน ถ้าวัฒนธรรมนั้นไม่เป็นที่ยอมรับ ไม่มีคนปฏิบัติตาม ก็จะสูญสิ้นไปโดยปริยาย^{๒๕}

ตามที่กล่าวมาข้างต้นนั้น เกิดแนวคิดที่ว่า วัฒนธรรมที่เกิดจากการคิดร่วมกันและปฏิบัติร่วมกันนั้น คือข้อตกลงร่วมกัน (ประชาชาติ) เป็นความสามัคคีร่วมกันคิดร่วมกันทำ ผลของความสามัคคีนั่นคือความสุข ในลักษณะเดียวกันนี้ เป็นสื่อสารนำไปประยุกต์ใช้กันทั่วไปว่า สามัคคีคือพลัง สามัคคีคือพลังสร้างชาติ สามัคคีสร้างความสงบไม่ขาด แต่เมื่อหวนมาวิเคราะห์ข้อที่พระพุทธเจ้าตรัสที่ว่า ความสามัคคีของหมู่คณะทำให้เกิดสุข คือ เมื่อว่าไปแล้วเราตอบแทนคนทุกคนหรือทุกชาติได้เลยว่า มีเป้าหมายไปที่ความสุขกันทั้งนั้น ไม่มีใครปฏิเสธอย่างแน่นอน ถามว่าเรารับจ้างทำงานไปทำไม จะตอบเหมือนกันทุกคนว่าเพื่อเงิน แล้วจะนำเงินไปทำอะไร ตอบว่า จะนำเงินไปใช้ เช่นซื้ออาหารกิน ถามว่าทำไมต้องกิน ตอบว่าก็เพราะมันหิว เมื่อหิวแล้วจะเป็นอย่างไร ตอบว่า เป็นทุกข์ ถามว่า เมื่อกินอิ่มแล้วเป็นสุขใช่ไหม ตอบว่า ใช่ ในที่สุดก็มาลงที่ความสุขทั้งนั้น เรื่องความหิวนี้ พระพุทธเจ้าตรัสไว้อย่างหนึ่งคือว่า ความหิวเป็นโรคอย่างยิ่ง (ชิคฉนา ปรมา โรคา)^{๒๖} ทำไมจึงเปรียบความหิวด้วยโรค และไม่ใช่โรคธรรมดาด้วย เป็นโรคชนิดบรมคืออย่างร้ายแรงที่สุดด้วย ก็เพราะว่าโรคทางกายนั้นรักษาได้ด้วยยา และจะเกิดขึ้นเป็นครั้งคราวเท่านั้น แต่โรคคือความหิวนี้ช้ำเกิดได้ตลอดเวลา จะเห็นได้ว่า ความหิวเรียกร้องให้เรากินอาหารทุกวันและวันละหลายมื้อหรือหลายอย่างด้วย

ความมีกินมีใช้ หรือความอึดปากอึดท้องเป็นความสุขในชีวิตของแต่ละคน และจะมีผลไปถึงทุกชีวิตในสังคมด้วย และแหล่งความสุขอีกอย่างหนึ่งคือสันติสุข เป็นความสุขที่เกิดจากความสงบเรียบเรียงในถิ่นบ้านเกิดของตน ปัจจุบันประเทศไทยเรา ไม่มีความสันติในสามจังหวัดชายแดนใต้ คือ ยะลา ปัตตานี และนราธิวาส ทำให้ผู้คนในสามจังหวัดนี้อยู่ได้อย่างไม่เป็นสุข กินไม่ได้ นอนไม่หลับ เพราะต้องคอยหลบหลีกอันตรายทุกเวลา หลายคนต้องอพยพย้ายถิ่นฐานบ้านเกิดไปอยู่ที่สงบ เหตุการณ์นี้ อย่าถามว่า คุณมีความสุขไหม คำตอบที่ต้องได้คือ ไม่มี เมื่อถิ่นฐานบ้านเกิดไม่มีความสุข

^{๒๕} พระครูสิริรัตนาวุธ, สัมพันธภาพแห่งพุทธศาสนา : การศึกษา ภาษา และประเพณีวัฒนธรรมที่มีผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต, รายงานวิจัย, วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช, ๒๕๕๘, หน้า ๑๔.

^{๒๖} พ.พ. (ไทย) ๒๕/๒๕/๓๕.

สงบสุขแล้ว จะมีผลต่อการผลิตความคิด เกิดสติปัญญาที่ละเอียดอ่อน เพราะนักคตินักปรัชญาจะเลือกเกิดสงบเย็น มีภูมิประเทศหรือภูมิอากาศที่เหมาะสมและที่ทำหากิน ที่ทำเกษตรกรรมก็ต้องสัปปายะด้วย ตัวอย่างพระพุทธเจ้าเลือกเกิดในกาล ทวีป ประเทศ ตระกูล และพุทธมารดาที่เหมาะสม ภูมิปัญญาของนักปรัชญาชาวกรีก เช่น สาคราตีส เฟลโต อริสโตเติล ก็เกิดในลุ่มน้ำไนน์จนเรียกขานกันว่า อารยธรรมลุ่มน้ำไนน์

วัฒนธรรมที่เกิดจากภูมิปัญญาของปัญญาชน จนกลายเป็นวัฒนธรรมด้านต่างๆ ดังกล่าวนี้นักเขียนมุ่งเน้นกรณีตัวอย่างเรื่องสงครามนี้ เรื่องสงครามนี้ ประการแรกขอทำความเข้าใจเบื้องต้นก่อนว่า เนื่องจากได้ยินหลายคนนิยมพูดกันว่าประเพณีบ้าง เทศกาลบ้าง แล้วท่านนิยมใช้คำไหนสำหรับผู้เขียนแล้ว เพื่อไม่ให้เสียเวลาคิดกัน จะใช้คำว่า สงคราม เพราะพิธีการเช่นนี้จัดเป็นเทศกาล เนื่องจากว่าเกิดขึ้นตามการเสวยฤกษ์ของราศีเมษ บรรจบครบรอบในวันที่ ๑๓-๑๔-๑๕ เดือนเมษายนของทุกปี คือเกิดขึ้นปีละ ๑ ครั้ง เรียกว่าเกิดมาตามกาลเวลา ไม่ได้มีขึ้นตามที่คิดอยากจะให้มี ในลักษณะเดียวกันนี้ ก็มีทอดกฐิน ลอยกระทง หรือประเพณีประจำเดือน (จากเทศกาลฮีดลีสบสองคลองสิบสี่) ส่วนประเพณีนั้น เป็นกรณีที่คนส่วนมากนิยมถือกันมาช้านาน แต่ไม่จำกัดเวลาทำ คือทำเวลาใดก็ได้ เช่นประเพณีแต่งงาน ขึ้นบ้านใหม่ บวชพระบวชเณร ทอดผ้าป่า ถวายสังฆทาน จึงฟันธงได้เลยว่า เทศกาลสงคราม

ดังนั้น วัฒนธรรม คือผลผลิตทางภูมิปัญญาที่คิดค้นร่วมกันของชุมชนจนเป็นแหล่งอารยธรรมมีชื่อตามลุ่มน้ำต่าง ๆ ดังกล่าวนั้น ถือได้ว่าเป็นสิ่งที่มีค่าอันล้ำเลิศ จะให้สูญหายไปเพราะความไม่สันติภาพ ไร้จิตสำนึกในการรู้คุณค่าสิ่งเหล่านั้นน่าไว้อ่อนระอย่างมา จึงเป็นเหตุให้มีวัตถุประสงค์ศึกษาเรื่อง การสร้างจิตสำนึกในวัฒนธรรมขึ้น เพราะมีความเชื่อว่าจะทำให้โลกเกิดสันติภาพได้

ประเพณี (Tradition) คือ สิ่งที่ประพฤติปฏิบัติกันมานานจนไม่รู้ว่ามีต้นกำเนิดขึ้นมาเมื่อไร และทำไมจึงเกิดขึ้น เป็นต้น ไม่มีต้นสายปลายเหตุที่ชัดเจน แต่คนก็ถือกันมาจนแน่นแฟ้น ผาผืนไม่ได้ ใครผาผืนเข้าจะถูกลงโทษ ประเพณี เป็นความเชื่อที่ถามเหตุผลไม่ได้ เพราะจะหาคำตอบไม่ได้ นอกจากจะตอบว่า “ เขาก็ถือกัน ”

ภิกขุโพธิ์ แสตนยานภาพ กล่าวว่า "ประเพณีพิธีกรรมก็เปรียบเสมือนคอกที่ล้อมคนในสังคมให้เข้ามารวมกันไว้เป็นหมู่เป็นพวก เพื่อไม่ให้กระจัดกระจายกันไปต่างคนต่างทำกิจกรรมไปคนละทิศละทางไม่อาจรวมกันเป็นปึกแผ่นสามัคคีกันได้ คนประเภทที่ฉลาดน้อยจำเป็นต้องเอาประเพณีพิธีกรรมเข้าล้อมพวกเขาเข้าไว้ก่อน ในวันข้างหน้าถ้าพวกเขามีสติปัญญาสูงขึ้น ก็จะข้ามรั้วคือคอกประเพณีออกไป อีกประการหนึ่ง ประเพณีเปรียบเหมือนเรือที่มีไว้ให้คนนั่งข้ามฝากถึงฝั่งคือศาสนา แต่เมื่อขึ้นฝั่งได้แล้วจงสละเรือเสีย อย่ามัวเมาติดอยู่ในเรือนั้น ถ้าติดอยู่ในเรือนั้นก็ไม่ได้ขึ้นฝั่งสักที

วัฒนธรรมคือปัจจัยสร้างจิตสำนึก

ปัญหาว่า วัฒนธรรมที่เป็นประเพณีสงครามนี้จะสร้างขึ้นได้อย่างไร ตามที่นิยามมาแล้วแต่ต้นว่า วัฒนธรรมนั้นเกิดขึ้นความคิดความอ่านนำมาเป็นแนวปฏิบัติสร้างคนให้มีจิตสำนึกที่รักษาเผ่าพันธุ์ของตน และรักษาความสงบเรียบร้อยของสังคมทุกระดับ เรียกได้ว่าปฏิบัติจนได้ผล

การปฏิบัติจริยธรรมจนได้ผลนี้ แสดงให้เห็นถึงคุณค่ามีมากคณานับต่อเนื่องกันมาหลายชั่วอายุคน ซึ่งถือว่า เทศกาลนี้เป็นแหล่งจริยธรรมที่ดีที่สุด และถือว่าเป็นเทศกาลแห่งความสามัคคีก็ได้

คุณค่าของวัฒนธรรม มีประเพณีสงกรานต์เป็นต้นนี้ สามารถเป็นปัจจัยเกิดจิตสำนึกได้ เพราะให้คุณค่าด้าน พุทธศึกษา จริยศึกษา หัตถศึกษา โดยการศึกษาเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมเชิงพุทธนี้ จะสร้างจิตสำนึกประเภทคุณค่า ๓ ประการ โดย คุณค่าทางพุทธิศึกษา คือความรู้ในศาสตร์ ศิลป์ รู้ และเข้าใจที่มาที่ไปและสามารถอธิบายศิลปวัฒนธรรมได้ คุณค่าทางจริยศึกษา คือรู้ปฏิบัติตามเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาตามวัฒนธรรมประเพณีที่ดีงาม และคุณค่าทางหัตถศึกษา คือฝึกหัดสร้างสรรค์เพิ่มเติมทักษะให้มีให้ดีให้เป็น แสดงศักยภาพทางคุณค่าชีวิตให้มีพร้อม

ปัจจัยแห่งการเกิดจิตสำนึกนี้ มีที่มาคือ (๑) ตนเอง คือมีอุปนิสัยจากปุพเพกตปุญญตา เช่น เจ้าชายสิทธัตถะเห็นเทวทูต แก่ เจ็บ ตายแล้วเกิดความทุกข์แสร้งใจ คิดหาทางออกว่าจะพ้นจากทุกข์ได้อย่างไร (๒) ครอบครัว คือสมาชิกในครอบครัวจะเป็นตัวอย่างที่ดีแก่กันเอง (๓) โรงเรียน คือการได้รับการอบรม ฝึกหัด ตัดนิสัยจากครูอาจารย์ เช่นเด็กชายประทีป ช่วงชู อายุ ๑๒ ปี โรงเรียนอ่างทองปัทมโรจน์วิทยาคม อำเภอเมือง จังหวัดอ่างทอง เกือบงชาติไทยที่ถูกลมพัดตกลงกับพื้นขณะฝนตกพรา ๆ เพราะ เกือบงชาติที่ถูกลมพัดตกลงถนนเพราะถือว่าเป็นของสูงฐานะเป็นสัญลักษณ์ของชาติ (๔) พระสงฆ์ (ศาสนา/วัด) คือ พระสงฆ์จะสอนให้รู้ดีชั่ว รู้ธรรมวินัย เป็นต้นแห่งศีล สมาธิ เช่น พระอัสสชิและพระสารีบุตร (๕) รัฐบาลหรือชาติ คือฝ่ายผู้กำหนดกฎหมาย นโยบาย หรือกฎกระทรวง เช่น จรรยาบรรณครู อาจารย์ หมอ ตำรวจ เป็นต้น (๖) สถาบันพระมหากษัตริย์ คือ ต้นแบบแห่งจารีตประเพณีและบุคคลต้นแบบที่มีอารยธรรม เป็นแหล่งแห่งศิลปและวัฒนธรรม

จิตสำนึกสร้างได้จากกระบวนการสร้างจิต คือ ความรู้ กิจกรรม ข้อบังคับ เครือข่าย และบริหารจัดการ เป็นการกระบวนการที่ยั่งยืน มั่นคง มั่งคั่ง มีการบริหารจัดการตามหลักอริยปไตย ๓ คือ อัตตอริยปไตย สร้างอัตตลักษณ์หรือเอกลักษณ์เป็นแบรนด์เนมขึ้นมา ดังเช่นสินค้าโอท็อป โลกาอริยปไตย คือสร้างเครือข่าย ห่วงล้อม ชนิด สร้างสะพานรอบทิศ ปฐมมิตรรอบบ้าน และธัมมาอริยปไตย ให้ความชอบธรรม ดำเนินการงานที่โปร่งใสไร้อคติต่อมนุษยชาติ

บริบทการพัฒนาจิตสำนึก มีมากมาย ปรากฏแก่สังคมโลก ก็ว่าได้ นั่นคือ (๑) จิตสำนึกสังคม : วันคุ้มครองโลก (Earth Day) (๒) จิตสำนึกชาติ : มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน (๓) จิตสำนึกศาสนา : ธรรมคุ้มครองโลก (๔) จิตสำนึกองค์กร : จิตอาสา/สามัคคี/วิน วิน (๕) จิตสำนึกสถาบันพระมหากษัตริย์ : ขอเป็นรองพระบาททุกชาติไป/น้อมนำเศรษฐกิจพอเพียง (๖) จิตสำนึกสังคม/การเมือง/การศึกษา : สัมมาทิฐิ/ทัศนคติ

๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับจริยธรรมปัญหา ๓ ราศีในประเพณีสงกรานต์

ปัญหา ๓ ราศี ถือเป็นปัญหาจริยธรรมของเทพ ชั้นพรหม ชื่อ กบิลพรหม ที่มีชื่อเสียง เป็นโหราจารย์ชื่อเสียงก้องทวีปชมพูทวีป ท่านคิดร้อนวิชา จึงตั้งปัญหาขึ้นเพื่อทายถามเทพธรรมบาลกุมารหนุ่มน้อยทายกันชนิดที่ว่า ศีรษะเป็นประกัน คือถ้าใครตอบไม่ได้คนนั้นต้องตัดศีรษะ แต่ธรรม

บาลกumarตอบได้ กบิลพรหมจึงต้องยอมตัดศีรษะของตนบูชาความรู้ที่ท้าทายนั้น ปัญหา ๓ ราศีนั่นคือว่า

ถามว่า ตอนเช้าราศีของเราอยู่ใด

ตอบว่า เช้าราศีอยู่ที่หน้า จึงให้ล้างหน้า คือหลังจากผ่านคืนแห่งการนิทราแล้วลุกขึ้นตื่นนอนมาเราต้องล้างหน้าเพื่อชำระมลทินต่างๆ เช่นขี้ตาเป็นต้น ให้สะอาดแต่งหน้าและร่างกายด้วยเสื้อผ้าอาภรณ์ให้ดูดีมีสง่าราศี เพราะคนเวลาพบกันสิ่งแรกที่จะดูคือหน้าการกล่าวเพียงเท่านี้อาจดูผิวเผินเกินไป จึงต้องเจาะคำว่าหน้าให้ลึกลงไปอีกเป็นหน้าแห่งเมตตากุณามุทิตา และอุเบกขา ได้แก่หน้าของความเป็นพรหมหน้าทั้ง ๔ ต้องมีความบริสุทธิ์ เช่นเมตตาบริสุทธิ์ ไม่มีสิ่งใดซ่อนเร้นไว้หลังฉากแห่งเมตตากล่าวอีกสำนวนว่า เมตตาต้อง ไม่มีฉาก เป็นเมตตาแห่งความโปร่งใสบริสุทธิ์ จะชื่นชมยินดีก็เป็นการชื่นชมสรรเสริญที่ไม่อยู่บนฐานของผลประโยชน์ เพราะคำชื่นชมบนผลประโยชน์ย่อมไม่บริสุทธิ์

ถามว่า ตอนเที่ยงราศีของเราอยู่ใด

คำตอบว่า เที่ยงราศีอยู่ที่อก จึงให้ใช้น้ำลูบอก คือช่วงฤดูร้อนโดยเฉพาะเดือนเมษายน ความร้อนจะขึ้นสูงมาก เที่ยงวันจะสัมผัสได้อย่างชัดเจนถึงอุณหภูมิที่สูง คนต้องเอาผ้าชุบน้ำเช็ดอกซึ่งอยู่กับถึงหัวใจ ให้เกิดความเย็นบรรเทาความร้อนทางใจ สู่ถึงความอดทน ไม่วู่วามไปตามความร้อน และแต่งตัวให้เหมาะสมงดงาม (แม้ว่าจะร้อน) จะได้ดูมีสง่าราศีราศีที่แท้ของบุคคลนั้น เป็นการเก็บซ่อนอารมณ์ที่ไม่พึงประสงค์ได้ อากาศร้อนก็ให้ร้อนเพียงภายนอกไม่ให้ร้อนเข้าไปถึงในใจโดยใช้น้ำธรรมมาประจำไว้ในใจ รู้จักอดทน อดกลั้นพร้อมทั้งมีความสงบเสงี่ยม ไม่อยู่อย่างคนร้อนนกร้อนใจด้วยความอิจฉาริษยา อาฆาต พยาบาท เป็นต้น

ถามว่า ตอนค่ำราศีของเราอยู่ใด

คำตอบว่า เย็นราศีอยู่ที่เท้า จึงให้ล้างเท้า คือ หลังจากการตรากตรำการงานกลับบ้านอาบน้ำทำธุระต่างๆเสร็จก่อนเข้านอนคนต้องล้างเท้าก่อน เพื่อป้องกันสิ่งสกปรกที่ติดอยู่กับเท้าไปทำให้ที่นอนสกปรกซึ่งยากต่อการทำความสะอาดสิ่งที่จะครอบงำจิตใจให้ไร้ราศีที่เท่านี้ได้แก่อกุศลมูลทั้ง ๓ (ความโลภ ความโกรธ ความหลง) อันเป็นรากฐานของความชั่ว ที่ต้องชำระล้างให้หมดจดก่อน เมื่อนอนจะได้หลับสบายไม่ต้องมีไฟมาเผาใจให้เราร้อนนอนกระสับกระส่าย ราศีทั้งสามต้องชำระล้างให้หมดจดทั้งเบื้องต้นท่ามกลางและที่สุดดังที่ยกมานี้ชีวิตจึงจะประสบสันติสุข

แนวคิดเกี่ยวกับการเข้าถึงปรมัตถธรรม

ในส่วนปรมัตถธรรมนั้นถือว่า “ปริศนาธรรมและใจ” นั้นมีความสำคัญเป็นอย่างมาก เพราะถือได้ว่าเป็นแก่นเนื้อแท้ ในข้อปัญหาปริศนาของท่านท้าวกบิลพรหมก็ว่าได้ ในเรื่องของ ๓ ราศีที่ถามธรรมบาลกุมารนั้น เพราะความที่มนุษย์เราจะมีสุขได้ต้องมีธรรม เป็นเครื่องประพฤติปฏิบัติ ลำพังเพียงการล้างหน้าด้วยน้ำในตอนเช้า หรือน้ำมาชะโลมล้างที่ระหว่างทรงอกในตอนกลางวัน

และนำมาล้างเท้าในเวลาก่อนนอนนั้นเป็นความคำสอนที่แยบยลทำให้คนได้คิดในธรรมของเทศกาล บุญประเพณีสงกรานต์นั่นเอง เรื่องปัญหา ๓ ราศี นี้อีกนัยหนึ่ง มีความหมายปริศนาว่า

ราศี **ตอนเช้า** หมายถึง รุ่งอรุณแห่งการบรรลุธรรมต้องใช้น้ำธรรมล้างความเห็นผิด (มิจฉาทิฐิ) ให้เปลี่ยนเป็นความเห็นที่ถูกต้อง (สัมมาทิฐิ) จากนั้นจะเกิดเป็นความเห็นอันยอดเยี่ยมที่เรียกว่าทัศนานุตรียะ ได้แก่การละสังโยชน์ ๓ ข้อแรกได้ซึ่งได้แก่ สักกายทิฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส

ราศี **ตอนเที่ยง** หมายถึงการละสังโยชน์ ๒ ข้อ ได้แก่ กามราคะ ปฏิฆะ

ราศี **ตอนเย็น** หมายถึงการปฏิบัติต่อเนื่องจนชำระล้างกิเลสที่เหลืออีก ๕ ประการ ได้แก่ รูปราคะ อรูปราคะ มานะ อุทธัจจะ อวิชชา

จะเห็นได้ว่า การที่มนุษย์เราจะเข้าถึงธรรมสันติสุขได้นั้น ก็ต้องมีธรรมเป็นเครื่องประพடுத்தปฏิบัติ ทว่า ตอนเช้าหมายถึงรุ่งอรุณแห่งการบรรลุธรรมนั้นต้องใช้น้ำล้างความเห็นผิด ได้แก่ มิจฉาทิฐิ นั้น ก็คือ ความเห็นผิดทำให้ทุกสิ่งๆ ที่เป็นความเห็นที่ถูกต้องนำมาซึ่งความสุข ความเจริญรุ่งเรืองในชีวิตต้องถูกปิดกั้นและถูกทำลายลงไป ดังนั้นในส่วนของปรมาตมธรรม จึงต้องเพิกถอนตัวมิจฉาทิฐิ ออกไปจากจิตจากใจให้ได้ กล่าวคือ การพัฒนาจิตใจให้ยอมรับคุณงามความดี อันเป็นกุศลที่จะทำให้ชีวิตไม่ถูกความหมองหม่น เศร้าหมอง นั่นก็คือ การเข้าไปรู้แจ้งของความเป็นจริงที่ตนเองหลงยึดถือ เกาะอยู่อย่างเหนียวแน่น ซึ่งในภาษาของพระท่านเรียกว่าเป็น “การมีอุปาทาน” ในความคิดเห็นเข้าใจไปเองเกี่ยวกับกายของตน มีความเห็นว่าตนเองมีตัวมีตนจริงๆ โดยมีได้เห็นตามความเป็นจริงว่า กายของตนนี้เกิดมาด้วยอาศัยเหตุปัจจัยพร้อมด้วยการปรุงแต่งเป็นกาย เป็นสังขารขึ้นมา ใบเบื้องต้นก็ต้องพิจารณาให้เห็นความเป็นจริงในเบื้องต้นให้ได้เสียก่อน เช่น กายของเรานี้แท้จริงได้เกิดขึ้นมา โดยได้อาศัยพ่อเกิดแต่ก็มาเจริญเติบโตที่แม่ทุกๆ สิ่งของกายเราที่พร้อมด้วยเหตุปัจจัยอันปรุงแต่งให้เกิดขึ้นมาเป็นสังขาร ไม่ว่าจะเป็นธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม และธาตุไฟ เห็นไหมว่ากายนี้มิใช่เป็นของเราเลยแม้แต่นิดเดียว แต่ก็ยังหลงยึดติดอย่างเหนียวแน่นจนเกิดเป็น อัตตา ตัวตน ขึ้นมา และเมื่อมองดูสาวไปอีกก็จะเห็นได้ว่า แม่พ่อ และแม่ของเรากายนี้เล่าก็มีใช่ของท่าน เรียกว่า กายของพ่อ ท่านก็ได้มาจากความเมตตาของ ปู่และย่า ส่วนกายของแม่นั้นเล่าท่านก็ได้มาจาก ตาและยาย นั่นเอง ดังนั้นการที่จะปลดความมีมลทิน ความเศร้าหมอง ทางใบหน้าให้แจ่มใสเป็นไปด้วยความอัมเอิบเบิกบานใจยิ้มแย้มแจ่มใสได้ จึงต้องมีความเพียร มีสติ มีสัมปชัญญะ กำหนดให้เห็นแจ้งในความเป็นจริงในกายนี้ พร้อมด้วยการเห็นแจ้งในความเป็นจริงของ “นาม” คือ เวทนาขันธ สัญญาขันธ สังขารขันธ และวิญญาณขันธ ว่าสักแต่เพียงเป็นรูป เป็นเวทนา เป็นสัญญา เป็นสังขาร และเป็นวิญญาณ ถ้าไม่ได้กำหนดให้รอบรู้ตามความเป็นจริงดังนี้แล้ว พลันจิตก็จะคิดไปเองว่า เป็นตัว เป็นตน เป็น เขา เป็นเรา เกิดขึ้นมาได้ ก็จะทำให้ใบหน้านั้นเศร้าหมอง ทำให้หมดราศีเป็นมงคล ดังในบทสวดมนต์ทำวัตรเช้าของล้านเกล้าฯ รัชกาลที่ ๖ ทรงได้เรียบเรียงไว้ว่า รูปูปาทานักขันโธ เวทูปาทานักขันโธ สัญญูปาทานักขันโธ สังขารูปาทานักขันโธ วิญญูปาทานักขันโธ ก็จะกลายเป็นความยึดติดโดยการเข้าใจผิดคิดไปเอง จึงเกิดเป็น “มิจฉาทิฐิ และ สักกายทิฐิ” เกิดขึ้นมาได้ จึงต้องเริ่มต้นด้วยการทำลายมิจฉาทิฐิ และสักกายทิฐิ ออกไปเสียให้ได้

ชื่อว่า วิจิกิจฉา คือ ความล่งเล้งสัย ได้แก่ ความสงสัย ในคุณบิดา มารดา ในคุณของ พระรัตนตรัย ตลอดไปจนถึงชาตินี้ชาติหน้ามีหรือไม่ ข้อสำคัญนั่นก็คือ การที่บุคคลผู้ถูกโมหะความ ลุ่มหลงครอบงำแล้ว ก็จะมีดบอดมองไม่เห็นหาคำตอบให้กับตนเองมิได้ เพราะมัวแต่สงสัยแต่มิได้ ศึกษาหาหนทางพิสูจน์ ตามที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงตรัสสั่งสอนเป็นแนวทางไว้ให้ใน การพิสูจน์ นั่นก็คือการปฏิบัติในส่วนของการเจริญจิตตภาวนา ทั้งสมณะภาวนา และ วิปัสสนาภาวนา จักนำสู่คำตอบให้แก่ตนเองได้ ถอนจิตออกจากมิจฉาทิฏฐิคือการเห็นผิด เป็นสัมมาทิฏฐิคือความ เห็นชอบ ได้แก่ความเห็นที่ถูกต้องก็จักบังเกิดขึ้นมาได้ จิตจักพ้นจากความล่งเล้งสัย

ชื่อว่า สीलัพพัตตปราคาส คือ ความยึดติดอยู่กับความคิดในการปฏิบัติในหนทางของ ตนเองและเป็นหนทางที่ผิดด้วย ได้แก่ การยึดถือมั่นในสีลัพตของตนอย่างเหนียวแน่นจนไม่รับฟังคำ ของใครๆ จนกลายเป็นอุปาทานในข้อวัตรปฏิบัติอย่างสุดโต่ง ดังนั้น ผู้หวังความหลุดพ้นในเบื้องต้น นี้ได้ก็ต้องอาศัยการศึกษา นำมาปฏิบัติ และเทียบเคียงดู เมื่อได้เห็นมิใช่หนทางที่ถูกต้องก็พึงละออก เสีย และปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ก็จักได้พบหนทางแห่งการหลุดพ้นได้ มีความเข้าใจ เรื่องราศีใหม่ว่า

ตอนเช้า หมายถึง ได้แก่การละสังโยชน์ ๓ ข้อแรกได้ซึ่งได้แก่ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สीलัพพัตตปราคาส

ตอนเที่ยง หมายถึงการละสังโยชน์ ๒ ข้อ ได้แก่ ๑. กามราคะ คือหลงยึดติดอยู่กับความ ยินดีในอารมณ์แห่งความรักความใคร่ ในรูปที่ตนได้มองเห็น รสที่ได้ชิมลิ้มรส กลิ่นที่ได้ดมดม เสียงที่ได้ยินได้ฟัง และสัมผัสด้วยการอันนุมนวนน่าปรารถนา เป็นอวิชชาธรรมณ์ ว่าเป็นของที่ชอบใจนำมาซึ่ง ความยินดีและหลงยึดมั่นถือมั่น ๒. ปฏิฆะ ได้แก่ คึดติดอยู่กับความเคืองชุ่นไม่พอใจ ในรูปที่ได้ เห็น รสที่ได้ลิ้ม กลิ่นที่ได้ดม เสียงที่ได้ยิน กายสัมผัสที่ไม่น่าปรารถนา อันเป็นอารมณ์ของความยิน ร้าย เป็นอนิฏฐาธรรมณ์

ตอนเย็น หมายถึงการปฏิบัติต่อเนื่องจนชำระล้างกิเลสที่เหลืออีก ๕ ประการ ได้แก่ รูป ราคะ อรูปราคะ มานะ อุทธัจจะ อวิชชา รูปราคะ ได้แก่ ความพึงพอใจในรูปที่พึงพอใจและมีความ ยินดียึดติดอยู่อย่างไม่ผ่อนคลาย ด้วยความเห็นผิด ยึดติดจนหลงขึ้นชมอยู่กับรูป อรูปราคะ ได้แก่ ความพึงพอใจในรูป ที่พึงพอใจและมีความยินดียึดติดอย่างเหนียวแน่นไม่ผ่อนคลาย ด้วยความเห็น ผิด ยึดติดจนหลงขึ้นชมอยู่กับรูป (รูปที่ละเอียดจนมองไม่เห็นว่าเป็นรูป) มานะ ได้แก่ ความถือดี โอ้อวด เย่อหยิ่งโส โอหัง ถือตัวถือตนว่าตนเองดีกว่าเขา ตัวเองเลวกว่าเขา และตนเองเสมอกับเขา

อุทธัจจะ ได้แก่ ความฟุ้งซ่านรำคาญใจ ที่เป็นอารมณ์เกิดขึ้นมากับจิต อันมี ความยินดีใน สิ่งต่างๆแล้วไม่ได้ตั้งใจ รวมถึงความไม่ยินดีกับอารมณ์ต่างๆแต่ก็มีเกิดขึ้นมากับจิตใจ รวมเรียกว่า “ไม่ได้ตั้งใจที่ปรารถนา” เพราะไม่มีสติ สัมปชัญญะ พิจารณามองหาเหตุผลอันจักทำให้ระดับ อารมณ์ให้หายออกไปจากจิตใจได้ ก็ทำให้ใจฟุ้งซ่านรำคาญจิตใจตลอดเวลา

ดังนั้น ท่านผู้รู้ท่านได้ดัดเตือนสั่งสอนไว้ว่า ก่อนนอนพึงสวดมนต์ ไหว้พระ เจริญจิตต ภาวนาในพระกัมมัฏฐาน จะเป็นสมณะกัมมัฏฐานก็ดี หรือวิปัสสนากัมมัฏฐานก็ตาม แล้วแผ่เมตตาไป

ยังสรรพสัตว์ทั้งหลายโดยไม่เลือก โดยไม่มีประมาณ อันจักทำให้ไม่พึงชาน เรียกว่าก่อนนอนก็เป็นสุข ในขณะที่นอนหลับก็เป็นสุข และแม้ว่าตอนตื่นนอนก็ยังเป็นสุข

๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับคุณค่าจริยธรรมของประเพณีสงกรานต์

ประเพณีสงกรานต์ก่อให้เกิดคุณค่าทางจิตสำนึก ด้วยการที่จิตน้อมไปรองรับธรรมเนียมประเพณี เห็นความสำคัญของประเพณี โดยถือว่าเป็นประเพณีนี้เป็นโอกาสให้เราแสดงถ่ายทอดแนวคิดจากโบราณจารย์ เป็นที่ทราบกันดีว่า กิจกรรมสงกรานต์นั้นหลัก ๆ คือการเล่นน้ำ ซึ่งเล่นนั้น ถ้าเราโยงไปถึงฤดูกาลแห่งการเกษตรกรรมแล้ว จะทำให้ทราบว่า ฤดูนี้อากาศร้อนจัด อันตรายจากอากาศร้อนนั้นมีมาก ยิ่งไปกว่านั้นยังหิวกระหายด้วย และธรรมชาติของคนนั้น เมื่อร้อนแล้วก็อยากจะหาเย็นแก้ ดังนั้น อากาศร้อนในเวลามีการละเล่นกันก็ต้องมีการสาดน้ำกัน นานเข้าไปมาจึงกลายเป็นเทศกาลเล่นน้ำกันไป

ในรอบหนึ่งปี เดือนที่ร้อนจัดคือ เดือนเมษายน หรือ เดือนห้า ตรงกับเดือนวันสงกรานต์ มี ๓ วัน เริ่มวันที่ ๑๓ เมษายน เป็นวันมหาสงกรานต์ วันที่ ๑๔ เป็นวันเนาและวันที่ ๑๕ เป็นวันเถลิงศกใหม่ ประเพณีสงกรานต์นี้ ถือได้ว่ามีอิทธิพลต่อสภาพแวดล้อมและสภาพทางจิตใจของคนที่สุดถามว่าทำไมเทศกาลสงกรานต์จึงเกิดขึ้นในหน้าร้อน ถ้าตอบระบบสุริยจักรวาลก็คือการโคจรของดวงอาทิตย์ในราศีเมษมาบรรจบกันในวันที่ ๑๓-๑๔-๑๕ เมษายน ทุกปี โดยวันแรกเรียกว่าวันสงกรานต์ (วันตัดคือประกอบกันของดวงอาทิตย์) วันที่ ๒ เรียกว่าวันเนา (ดวงอาทิตย์ประกบกันตรงฉากพอดี) วันที่ ๓ เรียกว่าวันเถลิงศก คือวันเริ่มศักราชใหม่ และคนไทยถือว่าเป็น ปีใหม่ของไทยด้วย ประกอบกับเดือนเมษายนนี้เป็นฤดูร้อน อากาศร้อน สันนิษฐานว่า ถ้าจะมีงานรื่นเริงบันเทิงอย่างใดอย่างหนึ่ง ย่อมต้องเล่นกันด้วยน้ำ ด้วยเหตุนี้ สงกรานต์จึงมีกิจกรรมเล่นน้ำกัน

แต่เบื้องหลังนั้น มีมุมหนึ่งนั่นคือปัญหา ๓ ราศี ซึ่งเกิดขึ้นในเหตุการณ์ของเทศกาลสงกรานต์โดยเป็นปัญหาของเทพเทวดาทายกันใช้ศักระเป็นเดิมพัน ถ้าใครตอบไม่ได้คนนั้นต้องตัดศักระบูชาความรู้กัน บังเอิญว่าท้าวกบิลพรหมตอบปัญหาให้แก่ท้าวมหาพรหมได้ ท้าวมหาพรหมจึงยอมตัดศักระของตนบูชาความรู้ท้าวกบิลพรหมตามสัญญา ปัญหา ๓ ราศีนี้ เป็นปัญหาจริยธรรมนั่นเอง เป็นการแสดงให้เห็นว่าปัญหา ๓ ราศีนี้แล เป็นปัญหาจริยธรรมที่สอนระเบียบวินัยให้แก่เด็ก ๆ หรือผู้ใหญ่ได้เป็นอย่างดี เป็นวัฒนธรรมที่ปฏิบัติกันสืบมาช้านาน เป็นอมตะเป็นตัวอย่างชี้ให้เห็นว่าเป็นสังขธรรม ที่ยอมรับกันจริง

นอกจากนี้ ยังมีกรณีอื่น ๆ คือ ธรรมเนียมการปล่อยนกปล่อยปลาในวันเกิด การรดน้ำดำหัวผู้หลักผู้ใหญ่ในเทศกาลสงกรานต์ กำเนิดวันประมงแห่งชาติ การก่อเจดีย์ทรายเข้าวัด กำเนิดผีตาโชน เหล่านี้เป็นกิจกรรมที่ปฏิบัติโดยทั่วไป แต่ที่ปฏิบัติกันในกลุ่มหมู่บ้านพื้นบ้านต่าง ๆ ก็มีอีกมากมายและย่อมมีคติธรรมเพิ่มอีกตามคตินิยมของท้องถิ่นนั้น ๆ

กิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากประเพณีสงกรานต์นี้ นับได้ว่าสร้างคุณค่าทางกายและทางจิตใจอย่างมาก คุณค่าทางกาย เป็นการสื่อถึงความรัก ความสามัคคีกัน การไม่ถือโทษโกรธเคืองกัน ในระหว่างเล่นสงกรานต์ หรือแม้หลังสงกรานต์แล้วก็ไม่ผูกโกรธกัน อภัยให้กัน การให้อภัยกันนี้ถือ

ว่าเป็นการธรรมทานอย่างหนึ่งในการให้สิ่งของทั้งปวง ดังพุทธพจน์ว่า การให้ธรรมเป็นทาน ชนะการให้ทั้งปวง^{๒๗}

แนวคิดทางคำและความหมายของคำที่เกี่ยวข้องในวันสงกรานต์

เป็นที่ทราบแต่ต้นว่า สงกรานต์ แปลว่า ก้าวขึ้น ย่างขึ้น หรือการเคลื่อนที่ ย้ายที่ หมายถึง เวลาที่ดวงอาทิตย์เคลื่อนจากราศีหนึ่งไปสู่อีกราศีหนึ่ง ทุก ๆ เดือนเรียกว่า สงกรานต์ จะเรียกชื่อพิเศษว่า "มหาสงกรานต์" เป็นวันขึ้นปีใหม่ โดยวิธีนับทางสุริยคติ (วิธีนับวันและเดือนโดยถือกำหนดตำแหน่งดวงอาทิตย์เป็นหลัก) ดังกล่าวแล้ว ยังมีคำที่เกี่ยวข้องด้วยสงกรานต์นี้ คือคำว่า

ตรุษ เป็นภาษาทมิฬ ไซในชนเผ่าหนึ่งทางอินเดียตอนใต้ แปลว่า ตัด หรือ ขาด คือตัดปหรือขาดป หมายถึง การสิ้นนั่นเอง ตามปกติการกำหนดวันตรุษหรือวันสิ้นปีจะถือหลักทางจันทรคติ (วิธีนับวันและเดือนโดยถือเอาการเดินของดวงจันทร์เป็นหลัก) คือวันแรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๔

วันเนา แปลว่า "วันอยู่" คำว่า "เนา" แปลว่า "อยู่" หมายความว่า เป็นวันถัดจากวันมหาสงกรานต์มา ๑ วัน วันมหาสงกรานต์เป็นวันที่ดวงอาทิตย์ย่างสู่อุราศีตั้งต้นปีใหม่ วันเนาเป็นวันที่ดวงอาทิตย์เขาที่เขาทอง วันราศีตั้งต้นใหม่เรียบร้อยแล้ว คืออยู่ประจำที่แล้ว

วันเถลิงศก แปลว่า "วันขึ้นศก" เป็นวันเปลี่ยนจุลศักราชใหม่ การที่เปลี่ยนวันขึ้นศกใหม่มาเป็นวันที่ ๓ ถัดจากวันมหาสงกรานต์ เพื่อให้หมดปัญหาว่า การย่างขึ้นสูงสุดเดิม สำหรับตนนั้นเรียบร้อยแล้ว ไม่มีปัญหาเพราะอาจมีปัญหาติดพันเกี่ยวกับชั่วโมง นาที วินาที ยังไม่ครบถ้วนสมบูรณ์ ที่จะเปลี่ยนศกถ้าววันเถลิงศกหรือวันขึ้นจุลศักราชใหม่มาเป็น วันที่ ๓ ก็หมายความว่า อย่างน้อยดวงอาทิตย์ได้ก้าวเขาสู่อุราศีใหม่ ไม่น้อยกว่า ๑ องศาแล้วอาจย่างเขาองศาที่ ๒ หรือที่ ๓ ก็ได้

คำหว่า ปกติแปลว่า “สระผม” แต่ในประเพณีสงกรานต์ลานนา จะหมายถึง การไปแสดงความเคารพ ขอโอกาสที่อาจไต่ลงเินในเวลาที่ผ่านมา รวมทั้งการไปขอพรจากผู้ใหญ่ ซึ่งหมายถึงญาติผู้ใหญ่ ผู้อาวุโสในหมู่บ้านในเมืองหรือครูบาอาจารย์ ผู้บังคับบัญชา โดยสวนมากจะใช้น้ำขมิ้นสมป่อยไปไหวทาน และทานก็จะจุ่มแล้วเอาน้ำไปประพรมศีรษะเป็นเสร็จพิธี

จากการแสดงข้อมูลต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้นนั้น แสดงให้เห็นว่า ประเพณีสงกรานต์เป็นแหล่งจริยธรรมที่สำคัญยิ่ง กิจกรรมทุกอย่างย่อมสื่อถึงธรรม ระเบียบวินัยสอนให้คนมีจิตสำนึกในคุณค่าทางประเพณี ศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรมโดยแท้ จึงสมควรทำการวิจัยเพื่อศึกษาวิเคราะห์จริยธรรมที่ปรากฏในประเพณีสงกรานต์นี้

ประเพณีสงกรานต์ก่อให้เกิดคุณค่าทางจิตสำนึก ด้วยการที่จิตน้อมไปรองรับธรรมนิยมประเพณี เห็นความสำคัญของประเพณี โดยถือว่าเป็นประเพณีนี้เป็นโอกาสให้เราแสดงถ่ายทอดแนวคิดจากโบราณจารย์ เป็นที่ทราบกันดีว่า กิจกรรมสงกรานต์นั้นหลัก ๆ คือ การเล่นน้ำ ซึ่งเล่นนั้น ถ้าเราโยนไปถึงฤดูกาลแห่งการเกษตรกรรมแล้ว จะทำให้ทราบว่า ฤดูนี้อากาศร้อนจัด อันตราย

^{๒๗} พ.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๕๔/๑๔๔.

จากอากาศร้อนนั้นมีมาก ยิ่งไปกว่านั้นยังหิวกระหายด้วย และธรรมชาติของคนนั้น เมื่อร้อนแล้วก็อยากจะทำเย็นแก่ ดังนั้น อากาศร้อนในเวลามีการเล่นกันก็ต้องมีการสาดน้ำกัน นานเข้าไปมาจึงกลายเป็นเทศกาลเล่นน้ำกันไป

สงกรานต์ ว่าโดยคุณค่าทางพุทธิศึกษาแล้ว ทำให้ทราบว่า เป็นแหล่งจริยธรรมความรู้ภูมิปัญญาตะวันออก มีจุดเริ่มต้นจากการทำเทวดาพลี หนึ่งในพิธีกรรม ๕ อย่างปรากฏในพระไตรปิฎกตามที่กล่าวแล้ว มีการปฏิบัติมาถึงปัจจุบันนี้ ดังชุมชนบ้านบ่อภาค อำเภอลำดวน จังหวัดพิจิตรโลก มีประเพณีแสดงออกกันตามคติเทศกาลสงกรานต์ ๑๐ ประการ คือ

๑. กิจกรรมรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่
๒. กิจกรรมปล่อยนกปล่อยปลา
๓. กิจกรรมทำหุ่นผีตาโขน
๔. กิจกรรมสงฆ์พระพุทธรูป พร้อมกับสงฆ์พระสงฆ์
๕. กิจกรรมทำปราสาทดอกผึ้ง คือใช้ผึ้งหล่อเป็นดอกไม้เสียบลงที่ต้นประสาทรานั้น เมื่อถึงเวลาค่ำก็ทำการเฉลิมฉลองแห่รอบวิหารและแห่ไปตามหมู่บ้าน
๖. กิจกรรมก่อเจดีย์ทราย โดยหนุ่มสาวจะนำดินทรายมาคนละชั้นแล้วก่อเป็นเจดีย์ไว้ ๔ ทิศ
๗. กิจกรรมสร้างไม้ค้ำยันต้นโพธิ์ โดยมีความเชื่อว่าตนจะมั่นคงแข็งแรง ไม่เจ็บไม่ป่วยไข้
๘. กิจกรรมเล่นส่บ้า โดยการแข่งขันใครยังได้ไกลข้ามเส้นที่กำหนดได้ แสดงว่าชนะ
๙. กิจกรรมขี่ขาหย่าง โดยการแข่งขัน ใครก้าวได้ไกลกว่า เป็นผู้ชนะ
๑๐. กิจกรรมร่ววงพื้นบ้านรอบกองไฟ โดยการเล่นของกลุ่มหนุ่มสาว หรือคนเฒ่าคนแก่^{๒๘}

กิจกรรม ๑๐ ประการดังที่กล่าวมานี้ บางประการเป็นกิจกรรมที่เป็นปรีชาธรรม เป็นตัวบ่งชี้ไปหาจริยธรรม และถือปฏิบัติร่วมกันทุกภาคของประเทศไทย คือ กิจกรรมรดน้ำดำหัว กิจกรรมปล่อยปล่อยปลา ส่วนกิจกรรมผีตาโขนนั้นนอกจากแสดงกันในอำเภอด่านซ้ายแล้ว ยังมีการเล่นกันในพื้นบ้านบ่อภาค บ้านกลุ่มตัวอย่างนี้ ประการสำคัญ วัฒนธรรมนี้สามารถสร้างความสันติภาพได้อย่างดี เพราะโดยธรรมชาติคนที่จะเล่นด้วยกันได้ ต้องมีความรักชอบพอกันดีเป็นพื้นอยู่แล้ว หรือเล่นเพราะเห็นแก่เทศกาลนี้ คนที่เกลียดกันหรือไม่คิดเห็นแก่เทศกาลสงกรานต์แล้วคงไม่เล่นด้วยกันอย่างแน่ ๆ จะเห็นได้ว่า เพลงกีฬาที่ได้ยินบ่อย คือ กีฬา กีฬา เป็นยาวิเศษ แก้กองกิเลสทำให้คนเป็นคน ผลของการฝึกตน เป็นกีฬาสากลดลาล่า ขนาดว่ากิเลสของคนเป็นกอง ๆ ยังสามารถละลายไปได้ ด้วยกีฬาถือว่ากีฬานี้วิเศษจริง ๆ

กลยุทธ์ในการสร้างจิตสำนึกให้เกิดขึ้น เราจะต้องมีหลักยึดอย่างใดอย่างหนึ่ง ณ ที่นี้ชุมชนบ้านบ่อภาค อำเภอลำดวน จังหวัดพิจิตร จำนวน ๕๐๐ หลังคาเรือน อาศัยวัฒนธรรมมีเทศกาลสงกรานต์เป็นหลักสำหรับยึดเป็นสิ่งประสานกายและจิตใจของคนในชุมชนนั้นให้สามัคคีทำ

^{๒๘} พระครูสิริรัตนาวุธ, กระบวนการสร้างจิตสำนึกด้านศิลปวัฒนธรรมเชิงพุทธในสังคมไทย, รายงานวิจัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐, หน้า ๗๖.

กิจกรรมร่วมกันได้ ผลจากการทำกิจกรรมเช่นดังกล่าวนี้ ทำให้คนในชุมชนนั้นรักใคร่กันถึงกัน ทำให้อยู่ร่วมสังคมอย่างมีความสุข

เมื่อมองกว้างออกไป ทางราชการกำหนดเป็นนโยบายการศึกษาในรูปของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ๒๕๔๒ ซึ่งก็ครอบคลุมทั้งกายภาพและจิตวิญญาณนั่นคือ พัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ คุณธรรม จริยธรรม วัฒนธรรม มีความสุข และมีความเป็นไทย นี่แสดงให้เห็นว่า แม้จะมีสติปัญญา มีความรู้ความสามารถสักปานใดก็ตาม แต่จะขาดไม่ได้คือว่า วัฒนธรรมนั่นเอง

ในส่วนคุณค่าทางพุทธิศึกษาและจริยศึกษาแล้ว ตามที่พระครูปิยะธรรมนิวิฐ ได้ศึกษาประเพณีสงกรานต์ว่า “สงกรานต์ ถือว่าเป็นวัฒนธรรมที่มีผลมาจากความสามัคคีกันคิด สามัคคีกันทำ จนเป็นที่ยอมรับแล้วปฏิบัติสืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน และคุณลักษณะของวัฒนธรรมนี้มาคู่กับพระพุทธศาสนา จึงเรียกไม่ผิดในคำว่า วัด ศาสนา วัง เป็นแหล่งศิลปวัฒนธรรม เป็นแหล่งคุณธรรม จริยธรรม เช่นเดียวกับประเทศไทย ถ้าพูดประเทศไทยก็หมายถึงพระพุทธศาสนาด้วย บางท้องที่ของไทย การศึกษาไปไม่ค่อยถึง การอ่านออกเขียนได้ของเด็กไทยจึงมีปัญหา แต่ชุมชนเหล่านี้ก็ได้เรียนรู้สังคมผ่านวัฒนธรรมที่คนรุ่นก่อนปฏิบัติให้เห็น”^{๒๙} ถือได้ว่าเทศกาลสงกรานต์นี้ เป็นเทศกาลหลักและสำคัญของไทย คนไทยให้ความสำคัญอย่างมาก เพราะมีกระบวนการในการแสดงออกที่อิงศาสนา มีกิจกรรมมากมายฝังความเชื่อนี้ไว้ จนแยกบ้านแยกวัดจากกันไม่ได้ จึงเป็นที่มาของวันสำคัญของไทย ได้แก่

๑. วันประมงแห่งชาติ โดยทางการกำหนดเป็นวันประมงแห่งชาติ มีกิจกรรมคือการปล่อยพันธุ์ปลาลงแม่น้ำของกรมประมงโดยทุกจังหวัดมีผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นประธาน

๒. วันครอบครัว โดยวันที่ ๑๔ เมษายน ทางทางการกำหนดให้เป็นวันครอบครัว โดยเฉพาะชุมชนบ้านบ่อภาค อำเภอชาติตระการ จังหวัดพิษณุโลก จะรวมญาติพี่น้องที่แยกย้ายกันไปทำมาหากินในถิ่นไกล โดยเริ่มทำบุญอุทิศส่วนกุศลในตอนเช้า จากนั้นก็เลี้ยงข้าวปลาอาหารกัน ผู้ที่เป็นลูกหลานก็รดน้ำดำหัวปู่ย่าตาทวด พี่ป้าน้าอา และอวยพรให้ศีลให้พรกันให้เจริญก้าวหน้าในชีวิตต่อไป

๓. วันผู้สูงอายุ โดยวันที่ ๑๕ เมษายน ทางทางการกำหนดให้เป็นวันผู้สูงอายุ โดยเฉพาะหน่วยงานวัฒนธรรมมีกิจกรรมคือรดน้ำดำหัวผู้หลักผู้ใหญ่ มีจุดมุ่งหมายให้ผู้สูงอายุได้แสดงความกตัญญู กตเวทิต์ต่อผู้ใหญ่ นอกจากนี้ยังมีการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว เนื่องจากมีความเชื่อในกฎแห่งกรรม คนทำความดีจะไปเกิดในภพภูมิที่สุขสบาย คนทำชั่วจะไปเกิดในอบายภูมิ ซึ่งมีแต่ความทุกข์ทรมาน การทำบุญอุทิศส่วนกุศลแสดงให้เห็นถึงความกตัญญูของลูกหลานที่มีต่อบรรพบุรุษที่เสียชีวิตไปแล้วด้วย

๔. วันอภัยโทษ เนื่องในเทศกาลสงกรานต์ซึ่งไม่ได้กำหนดว่าวันใด ชุมชนตัวอย่างคือชุมชนบ้านบ่อภาคจัดกิจกรรมละเล่นกัน นอกจากสาดน้ำแล้วยังเต้นระบำพราหมณ์ แข่งขันเล่นสะบ้า เล่นงูกินหาง แสดงผีตาโขน แม้จะแสดงอยู่ตามถนนหนทาง จราจรจะติดบ้างก็ไม่ถือสาอะไร เพราะเรื่องนี้ตั้งอยู่บนฐานแห่งความเข้าใจกันอันมีวัฒนธรรมคือเทศกาลสงกรานต์เป็นตัวเชื่อมต่อ แต่

^{๒๙} พระครูปิยะธรรมนิวิฐ, ประเพณีสงกรานต์ อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย, รายงานการวิจัย, มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย, ๒๕๔๙, หน้า ๖๒.

หลังจากเสร็จสิ้นเทศกาลนี้แล้วก็ทำพิธีอภัยโทษกัน ไม่ถือสา กัน ไม่ถือโทษโกรธเคืองกัน ไม่ว่าระดับใด ๆ หมู่คณะที่แตกสามัคคีก็นหันมาร่วมวงกันได้ ที่เรียกวันสงกรานต์ได้อีกอย่างหนึ่งว่าวันอภัยโทษก็ได้ ชื่อนี้บ่งได้ว่าปฏิบัติตามธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า

พึงชนะความโกรธด้วยความไม่โกรธ
 พึงชนะความชั่วด้วยความดี
 พึงชนะความตระหนี่ด้วยการให้
 พึงชนะการพูดเหลวไหลด้วยการพูดความจริง^{๓๐}

และเป็นไปตามบทประพันธ์ของพระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ที่ว่า

หากไม่มี	การให้	อภัยผิด
และไม่คิด	จะลืม	ซึ่งความหลัง
จะหาความสามัคคี	ได้ยาก	ลำบากจัง
ความพลาดพลั้ง	ย่อมมีทั่ว	ทุกตัวตน

ในส่วนคุณค่าหัตถศึกษา มีกิจกรรมทางหัตถกรรมมากมาย เช่นสร้างต้นดอกผึ้ง ทรงสามเหลี่ยมเป็นเครื่องสักการะแห่รอบพระอุโบสถ การก่อเจดีย์ทราย

เรื่องนี้ จากการสัมภาษณ์นางคัม อ่อนปัสสา อายุ ๘๔ ปี ชาวตำบลบ่อภาค อำเภอลำดวน จังหวัดสุรินทร์ ผู้คงแก่เรียนชาวชุมชนให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับความสำคัญของเทศกาลสงกรานต์ว่า “สงกรานต์จึงเป็นเทศกาลวันขึ้นปีใหม่ของไทยที่ได้ยึดถือปฏิบัติมาเนิ่นนาน บรรพบุรุษของเราได้กำหนดธรรมเนียมปฏิบัติมาอย่างชัดเจนสืบทอดต่อกันมาจนกลายเป็นวัฒนธรรมประจำชาติ เป็นความงดงามซึ่งบ่งบอกถึงคุณลักษณะของความเป็นไทยอย่างแท้จริง เช่นความกตัญญู ความโอบอ้อมอารี ความเอื้ออาทรต่อคนและสิ่งแวดลอม เราจึงควรที่จะเรียนรู้และอนุรักษ์ประเพณีอันทรงคุณค่านี้ไว้เป็นมรดกของชนชาวไทยตลอดไป”^{๓๑}

สัมภาษณ์พระอาจารย์อวน สิริธโร ผู้คงแก่เรียนชาวชุมชนให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับกิจกรรมบันเทิงต้นรำ การแสดงผีตาโขนเพื่อเตือนให้คนไม่ประมาทในพิธีแห่ต้นดอกไม้รอบวิหารวัดว่า “เป็นกิจกรรมบันเทิงร่วมกันของชาวบ้านนี้ จะช่วยให้ครอบครัวและชุมชนมีความรักใคร่ผูกพันกันมากยิ่งขึ้น ทำให้เกิดความอบอุ่นและความเข้าใจอันดีต่อกัน จนกล่าวได้ว่า เป็นวันแห่งความรักความผูกพันในครอบครัวและชุมชนของตนอย่างแท้จริง”^{๓๒}

^{๓๐} พ.ช. (ไทย) ๒๕/๒๗/๓๘.

^{๓๑} นางประกอบ รักฉาย ชุมชนบ้านใหม่สุขเกษมฯ (๘ ตุลาคม ๒๕๖๐)

^{๓๒} สัมภาษณ์ นายวิเชียร อ่อนน้อม ชุมชนบ้านใหม่สุขเกษมฯ (๘ เมษายน ๒๕๖๐)

คติธรรมประเพณีสงกรานต์

คติธรรมปัญหา ๓ ราศี

ปัญหาจริยธรรมของเทพ ๓ ข้อ ที่กบิลพรหมกับธรรมบาลกุมารทากันโดยมีศีระเป็นเดิมพัน เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นในตำนานเทศกาลสงกรานต์ที่สำคัญยิ่ง คือ

ราศีที่ ๑ ถามว่า ตอนเช้า ราศีของเราอยู่ที่ใด ตอบว่า อยู่ที่โบน้า หมายถึงให้ล้างหน้า คือหลังจากตื่นนอนแล้วต้องล้างหน้าพร้อมแปรงฟันให้สะอาดเพื่อชำระสิ่งปฏิกูลต่างๆ เช่น ขี้ตา ขี้ฟัน เป็นต้น รวมไปถึงแต่งองค์ทรงเครื่องด้วยเสื้อผ้าอาภรณ์ให้ดูดีมีสง่าราศี ก่อนที่จะออกจากบ้านหรือไปทำ เพราะคนเวลาพบกัน ประการแรกที่จะคิดว่าเป็นอย่างไร คือรูปร่างหน้าตา การแต่งตัวถูกกาลเทศะ ไม่ดูมอมแมม การกล่าวเพียงเท่านี้อาจดูผิวเผินเกินไป จึงต้องเจาะคำว่าหน้าให้ลึกลงไปอีก คือเป็นหน้าแห่งความเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ได้แก่หน้าของพระพรหม หน้าทั้งสี่ต้องมีความบริสุทธิ์ เช่น เมตตาบริสุทธิ์ ไม่มีสิ่งใดซ่อนเร้นเป็นหลังฉากแห่งเมตตา กล่าวอีกสำนวนว่า เมตตาต้องไม่มีฉาก เป็นเมตตาแห่งความโปร่งใสบริสุทธิ์ จะชื่นชมยินดีก็เป็นการชื่นชมที่ไม่อยู่บนฐานของผลประโยชน์ เพราะคำชื่นชมบนผลประโยชน์ย่อมไม่บริสุทธิ์

ราศีที่ ๒ ถามว่า ตอนเที่ยงราศีอยู่ที่ใด ตอบว่า อยู่ที่อก หมายถึงความอดทน มีขันติ ทำให้เย็น ด้วยการนำน้ำมาลูบที่อก เพราะช่วงฤดูร้อนโดยเฉพาะเดือนเมษายน ความร้อนจะขึ้นสูงมาก เวลาเที่ยงวันจะสัมผัสได้อย่างชัดเจนถึงอากาศร้อน เมื่อกายร้อน ใจก็ย่อมร้อนไปตามด้วย ครั้นจะใช้น้ำลูบที่หัวใจก็ทำไม่ได้ ลูบได้แต่ที่อก ซึ่งอยู่ตรงกับหัวใจ ย่อมทำให้เย็นได้ โดยถือว่า อากาศร้อนก็ให้ร้อนเพียงภายนอก ไม่ให้ร้อนเข้าไปถึงภายใน โดยใช้น้ำธรรมคือขันติ รู้จักอดทน อดกลั้น ไม่มีอาการอย่างคนร้อนนอกร้อนใจ

ราศีที่ ๓ ถามว่า ตอนเย็นราศีอยู่ที่ใด ตอบว่า อยู่ที่เท้า หมายถึงให้ล้างเท้าก่อนเข้านอน คือหลังจากตรากตรำทำงานหนักกลับบ้านหรือทำธุระต่าง ๆ เสร็จ หรือไปเที่ยวเตร่ในยามค่ำคืนแล้ว ย่อมมีมูลสัตว์หรือโคลนตมติดเท้ามาจะทำให้ที่นอนสกปรก ดังนั้น ก่อนเข้านอนควรล้างเท้าก่อน นอกจากนี้ ยังมีความหมายสื่อถึงธรรมที่ลึก ๆ ด้วยว่า สิ่งที่จะครอบงำจิตใจให้ไร้ราศีที่เท่านี้ได้แก่อกุศลมูลทั้ง ๓ (ความโลภ ความโกรธ ความหลง) อันเป็นรากฐานของความชั่วที่ต้องชำระล้างให้หมดจดก่อน เมื่อเข้านอนจะได้นอนเป็นสุข หลับสบาย ไม่ฝันร้าย

คติธรรมจากเหตุการณ์ตัดศีระของกบิลพรหม

ตามที่กล่าวข้างต้นว่า เมื่อกบิลพรหมแก้ปัญหา ๓ ราศีกับธรรมบาลกุมารแล้ว ต้องยอมตัดศีระของตนบูชาความรู้ เมื่อตัดแล้วก็มีปัญหาตามมาว่า ศีระของกบิลพรหมที่ตัดแล้วจะนำไปทิ้งที่ไหนไม่ได้เลย แล้วจะให้ทำอย่างไร ข้อนี้เป็นปริศนาธรรม ไม่ได้หมายความว่า ศีระของกบิลพรหมนี้ เสนียดจัญไรอะไรหรอก หากแต่ว่า จะต้องไม่ตกอยู่ในลักษณะของคำว่าทิ้งไป แต่ต้องยกไว้ในที่สูง นำขึ้นไว้ในฐานะที่บูชาสักการะ เป็นสื่อสอนว่า ลูก ๆ ต้องเคารพพ่อแม่ในพระพุทธศาสนาถือว่า “พรหมาติ มาตาปิโตร พ่อแม่เป็นพรหมของลูก”^{๓๓} เมื่อกบิลพรหมตัดศีระแล้วก็มอบให้ธิดาคนโตชื่อ

^{๓๓} อ.ต.ก. (ไทย) ๒๑/๖๓/๑๐๗.

ทุงชะเทวี นำไปบรรจุไว้ ณ มณฑปถ้ำคันธุลี ภูเขาพระสุเมรุ บางคนเรียกว่าเขาไกรลาส (ศูนย์กลางจักรวาล หรือสะดือจักรวาล) อันแสดงถึงเคารพสูงสุด เมื่อครบรอบปีใหม่ที่ถือกันว่าเป็นวันสงกรานต์ ธิดาทั้ง ๗ คนนี้จะผลัดวาระกันแต่ละปีนำศิระของบิดาลงมาสรงน้ำ เวียนรอบเขาพระสุเมรุแล้วนำเข้าเก็บที่เดิม ทำอยู่ในรอบ ๗ ปี เมื่อครบ ๗ ปีแล้วจึงเริ่มต้นคนแรกใหม่ การที่ธิดาปฏิบัติเช่นนี้แสดงให้เห็นถึงความกตัญญูต่อบิดา เป็นการปฏิบัติธรรมของเทพของพรหมนั่นเอง ในปี พ.ศ. ๒๕๕๕ นี้ วันสงกรานต์ตรงกับวันศุกร์ ก็เป็นหน้าที่ของนาง กิมิทาเทวี รับหน้าที่เป็นนางสงกรานต์นำศิระของกบิลพรหมลงมาสรงน้ำ ตามที่เคยกล่าวมาแล้วนั้น

แนวคิดศีลธรรมทิฐิมานะ (พาณิบาย)

อหังการ มมังการ คือทิฐิ มานะ ถือตัว เป็นภัยแก่ตัว ดังที่มาของปัญหา ๓ ราศีที่กบิลพรหมต้องยอมตัดศิระของตน ดังนั้น จึงต้องศึกษาเรียนรู้ธรรมให้ละเอียด จากประการต่อไปนี้

๑. ไม่ควรยึดถืออายุพรรษามากกว่าความจริง เพราะความรู้ความสามารถไม่อาจวัดกันด้วยอายุ นั่นคือไม่ควรดูหมิ่นคนอื่นแม้เป็นผู้อายุน้อย อย่างในกรณีของธรรมบาลกุมารแม้จะอายุน้อยแต่มีความรู้ความสามารถที่ตอบปัญหาจรรย์ธรรม ๓ ราศีของกบิลพรหมผู้มีความเก่งฉกาจ เป็นผู้ใหญ่ มีกิตติศัพท์มากมายทั่วไปชมพูทวีปได้

๒. อย่าพึงดูหมิ่นคนอื่น แม้ว่า ตนจะเป็นผู้ใหญ่ที่มีความรู้และมีอำนาจ ก็ไม่รังแกผู้ที่มีความรู้ความสามารถต่ำกว่า นั่นคือ ควรคิดว่า ไม่มีใครรู้ทุกเรื่องได้ ต้องอาศัยคนอื่น ๆ อย่างในกรณี ที่ธรรมบาลกุมารเป็นคนมีความรอบรู้ และรอบคอบ ก็คิดคำตอบของปัญหานั้นไม่ออก แต่ได้คำตอบจากนกอินทรีสองฟัวเมีย

๓. ยึดระเบียบวินัย คือ การจะทำสิ่งใดต้องมีระเบียบวินัย มีกฎกติกาและเคารพกฎกติกานั้นด้วย ตัวอย่างที่กบิลพรหมไม่อาศัยเหลี่ยมความรอบจัดของตนเองบ้ายเบี่ยงการถูกตัดศิระ เพราะมองเห็นว่า ความดีความถูกต้องและวาจาสัตย์จะเป็นบรรทัดฐานในสังคม เพื่อให้สังคมเกิดความสงบสุขสืบต่อไป และรักษาความเป็นพรหมของตนเองไว้ จึงยอมทำตามกติกากำหนดไว้ด้วยการตัดศิระของตน เป็นการยอมตายเพื่อรักษาความถูกต้องความชอบธรรมเอาไว้ ตามที่คัมภีร์วิสุทธิมรรคว่า จงสละทรัพย์เพื่อรักษาอวัยวะ จงสละอวัยวะเพื่อรักษาชีวิต จงสละชีวิตเพื่อรักษาธรรม

๔. การพนันปัญหาเป็นเพศฆาตที่ร้ายกาจ ตัวอย่างที่กบิลพรหมต้องยอมถูกตัดศิระของตน เพราะการพนันที่ตนกล้าเดิมพันด้วยชีวิตอันเป็นผลจากการที่ตนสพประมาทธรรมบาลกุมารว่ายังเด็ก จึงต้องสังวรไว้ว่า บุคคลไม่ควรให้การพนันมาทำลายทรัพย์ทำลายครอบครัวและทำลายชีวิต คำโบราณมีกล่าวเปรียบเทียบกับว่า “โจรปล้นสิบครั้งไม่เท่าไฟไหม้ ไฟไหม้สิบครั้งก็ไม่เท่ามัวเมาในการพนัน”

๕. ต้องละทิฐิ ละความเห็นผิด ด้วยการมีความกตัญญูต่อบิดามารดาของตนเป็นพื้นฐานก่อน ซึ่งจะสื่อถึงความเคารพ นับถือ แสดงถึงจิตสำนึกในบทบาทและหน้าที่ของลูกว่าเป็นลูก อันจะส่งผลถึงรู้บทบาทและหน้าที่ต่อสังคม ต่อองค์กรที่ตนสังกัดอยู่ จะเห็นได้จากการปฏิบัติหน้าที่ของธิดาทั้ง ๗ ต่อกบิลพรหมผู้เป็นบิดา เมื่อครบรอบปีจะผลัดเปลี่ยนกันมาอันเชิญศิระของกบิลพรหมออกมาแห่เวียนรอบภูเขาพระสุเมรุ พร้อมด้วยเหล่าเทพไท้เทวาทั้งหลายประมาณหนึ่งชั่วโมง แล้วนำกลับคืน ณ ที่เดิม

๖. ต้องตั้งอยู่ในสัจจาจา ถือความจริง ความสัตย์ ความถูกต้อง ให้ความเคารพภักดีกาย่อมได้รับเกียรติและเป็นที่สักการบูชา อย่างกบิลพรหมนั้น แม้จะยิ่งใหญ่และมีอำนาจมากก็ตาม แต่ไม่อาศัยอำนาจที่มีกระทำสิ่งที่ผิด ด้วยการกระทำตามที่พูด จึงยอมสละชีวิตดีกว่าอยู่อย่างคนไร้วาจา สัตย์ จะเห็นว่าการยอมสละชีวิตเพื่อธรรมนั้นทำให้เป็นอมตะ คนไม่ลืม เป็นการเชิดชูคุณค่าคืออวาจา สัตย์

คติธรรมจากพระพรหม

บุคลาธิษฐานจากกบิลพรหมกับธรรมบาลกุมาร ถือกันว่าทั้ง ๒ องค์นี้เป็นพรหม ได้แก่ พรหมวิหารธรรม ๔ ประการ มีเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา นับแห่งปรมัตถธรรมซึ่งเป็นการมองที่ลึกซึ้งว่ากบิลพรหม หมายถึง “อตฺตา” ได้แก่ ความรู้สึกว่ามีตัวตนจริง ๆ ที่ได้ถามปัญหาเกี่ยวกับธรรมบาลกุมาร ซึ่งธรรมบาลกุมาร ได้แก่ “สติ ปัญญา” ส่วนต้นตาลที่นกอินทรีสองฟัวเมียไปหลบซ่อนอยู่บนยอดนั้น ได้แก่ จิตที่เป็นสมาธิ เป็นธรรมชาติของต้นตาล ที่มีลำต้นเดียวยอดเดียวไม่มีกิ่งก้านสาขา เป็นลักษณะของสมาธิเป็นเอกัคคตาจิต (จิตที่ตั้งเป็นอารมณ์เดียว) เมื่อจิตตั้งตรงเป็นหนึ่ง ก็จะทำให้เกิดความสว่างทางปัญญาเข้าใจปัญหาได้อย่างถูกต้อง นกอินทรีคู่ฟัวเมีย ได้แก่ อายุตนะ คือบ่อเกิดการรับรู้

คติธรรมจากนางสงกรานต์

ก่อนที่จะอธิบายในรายละเอียด ใคร่ขออธิบายแบบย่อ ๆ เกี่ยวกับกิจกรรมการทำหน้าที่ของนางสงกรานต์ก่อนว่า

นางสงกรานต์ในรอบ ๗ ปีจะไม่ซ้ำกัน เพราะผลัดวาระกันเป็นนางสงกรานต์ของธิดากบิลพรหมทั้ง ๗ คนตามวันทั้ง ๗ (อาทิตย์-เสาร์) คือเปลี่ยนวาระกันเป็นนางสงกรานต์ตามวันทั้ง ๗ นี้ ทำหน้าที่นำศีรษะของกบิลพรหมลงจากถ้ำคันธูลีเพื่อสร่งน้ำแล้วเวียนรอบเขาพระสุเมรุขึ้น เรื่องนี้ก็เกิดขึ้นจากการที่ศีรษะของกบิลพรหมนั้นเมื่อถูกตัดตามคำท้าทายปัญหาจริยธรรม ๓ ราศีกับธรรมบาลกุมารแล้วจะทิ้งที่ไหนไม่ได้ กล่าวกันว่า ถ้าทิ้งบนบก ไฟจะไหม้โลก คติจากการบรรจุศีรษะกบิลพรหมไว้ในถ้ำภูเขาไกรลาส ณ ที่นี้คือถ้ำคันธูลี เขาพระสุเมรุ ซึ่งถือเป็นศูนย์กลางจักรวาล เป็นที่สถิตของเหล่าเทพ ล้อมรอบไปด้วยสัตว์ป่าหิมพานต์ (สัตว์ในวรรณคดี) เช่นยักษ์ ครุฑ กินรี คนธรรพ์ เป็นต้น หมายถึงการปฏิบัติต่อมารดาบิดาอย่างสูงสุดดังปฏิบัติต่อพระเศียรของกบิลพรหมนี้ ดังพุทธพจน์ที่ว่า พรหมมาติ มาตาบิตโร บิดามารดา เป็นพรหมของบุตร^{๓๔} ดังกล่าวมา

คติธรรมจากนางสงกรานต์ คือการแสดงความกตัญญู ความเคารพ นับถือสูงสุด โดยที่ธิดาของกบิลพรหมผลัดวาระกันนำศีรษะของบิดามารดาสรงน้ำให้ร่มเย็นเป็นสุขทุกปี หมายถึงการระลึกถึงคุณของบิดาเป็นอนุสติ प्रารธนาให้ท่านอยู่เป็นสุขร่มเย็นดังอุทกธาร เป็นที่มาของธรรมเนียมสรงน้ำพระพุทธรูป พระสงฆ์ และรดน้ำดำหัวผู้หลักผู้ใหญ่ในเทศกาลสงกรานต์ปัจจุบัน

^{๓๔} พุ.ชา. (ไทย)๒๘/๑๘๑/๘๔.

คติธรรมจากการที่ธิดาของกบิลพรหมนำศีรษะบิดาหลังจากสรงน้ำแล้วเวียนรอบเขาพระสุเมรุ นั่นคือการแสดงความเคารพและเป็นอนุสติ เป็นที่มาของธรรมเนียมนำศพเวียนรอบเมรุเผาศพที่มีวัตถุประสงค์ให้ญาติเกิดมรณานุสติ ให้ชวนขวยทำดี ไม่ประมาท

คติธรรมจากเขาพระสุเมรุ คือ เคารพสูงสุด โดยตั้งไว้ในตำแหน่งที่สูงที่สุด จะเห็นว่า เกิดการสร้างเมรุในรูปแบบยอดเขาที่สูงตระหง่าน มองดูคล้ายประสาธน์โผล่ขึ้นกลางภูเขา เรียกว่าสร้างตามตำนานแห่งเทพนิยาย เป็นที่มาของคำว่า เมรุ มีคำเต็ม ๆ ว่า เมรุมาศ แปลว่า ภูเขาพระสุเมรุ เป็นที่อยู่ของเทพพรหม แวดล้อมด้วยสัตว์ป่าหิมพานต์ (สัตว์ในวรรณคดี) นานาชนิด

คติธรรมจากถ้ำ คือ ผอบบรรจุสิ่งเคารพสูงสุด คือการถือถ้ำคันธุลีที่อยู่ในเขาพระสุเมรุ เป็นที่บรรจุศีรษะของกบิลพรหมที่เหมาะสม แทนที่จะตั้งหรือวางไว้ตามที่รอบ ๆ หรือฐานอันจะแสดงความไม่เคารพหรือไม่รักษาอาจสูญหายได้ ณ ปัจจุบัน ชาวไทยพุทธนิยมบรรจุอัฐิบุพการีไว้ตามกำแพงวัดหรือฐานเจดีย์หรือฐานพระพุทธรูปนั่นเอง

ตำนานนางสงกรานต์ จะเห็นได้วันที่ ๑๒ เมษายน ๒๕๕๕ สำนักพระราชวังได้ประกอบพระราชพิธีอัญเชิญพระโกศพระอัฐิ พระสรีรางคาร สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี มายังพระวิมานเมฆ พระที่นั่งจักรีมหาปราสาทเพื่อประกอบพิธีทางศาสนา แล้วอัญเชิญพระสรีรางคารไปยังเสาวภาประดิษฐาน ณ สุสานหลวง วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม เพื่อบรรจุพระโกศอัฐิ ณ ถ้ำศิลา และประชาชนพุทธไทยก็ถือคตินิยมอย่างนี้ด้วย ซึ่งมีคติมาจากถ้ำคันธุลีเขาพระสุเมรุ นั่นเอง

คติธรรมจากการปล่อยปลา

คติธรรมของการปล่อยปลานี้ก็เกิดขึ้นจากตำนานเทศกาลสงกรานต์นี้ด้วย เรื่องมีอยู่ว่า มาณพสองพี่น้องออกจากบ้านไปทำงานต่างที่ต่างถิ่นมานาน แต่ด้วยความเชื่อในชะตาชีวิตจึงสำรวจชีวิตของตนทุกกระยะ ก็มาถึงระยะที่ชะตาชีวิตขาดถึงขั้นตาย สองพี่น้องจึงพากันกลับบ้านเพื่อพบหน้าอำลาพ่อแม่ก่อน ก็เดินทางกลับบ้านในช่วงสงกรานต์ ระหว่างการเดินทางนั้นก็เห็นสระน้ำมีปลาเต็มสระแต่สระใกล้จะแห้งขอด ปลาหายใจพะงาบ ๆ บ้างก็ใกล้ตาย บ้างก็แค้นพรอดพรอดหัวซุกหัวซุนไปมา สองพี่น้องแทนที่จะนำปลาไปกิน แต่กลับนำไปปล่อยแม่น้ำ ธรรมชาติปลาเมื่อได้น้ำก็ดีใจ เพราะหมายถึงการได้ชีวิตใหม่

จากคติธรรมการปล่อยนกปล่อยปลานี้ มีอิทธิพลเกิดความเชื่อใหม่ขึ้นมา นั่นคือการปล่อยปลาเพื่อสะเดาะเคราะห์ โดยมีความเชื่อว่า การปล่อยปลาแต่ละชนิดนั้นสามารถสะเดาะเคราะห์และมีผลให้โชคลาภต่างกัน กล่าวคือ

๑. ปล่อยปลาไหล จะช่วยให้การงานราบรื่น
๒. ปล่อยหอยขม จะช่วยให้พ้นความขมขื่น
๓. ปล่อยเต่า จะช่วยให้อายุยืน
๔. ปล่อยปลาหมอ จะช่วยให้โรคภัยหาย
๕. ปล่อยปลาช่อน จะช่วยให้แคล้วคลาดจากภัยต่างๆ
๖. ปล่อยปลาทั่วไป จะช่วยให้ชีวิตอยู่เย็นเป็นสุข

ลักษณะเดียวกันนี้ การปล่อยสัตว์สะเดาะเคราะห์ก็ต้องเลือกปล่อยให้ตรงกับวันเกิด นั่นคือ	
คนเกิดวันอาทิตย์	ให้ปล่อยปลาไหล
คนเกิดวันจันทร์	ให้ปล่อยนก
คนเกิดวันอังคาร	ให้ปล่อยหอยขม
คนเกิดวันพุธ	ให้ปล่อยปลาไหล
คนเกิดวันพฤหัสบดี	ให้ปล่อยเต่า
คนเกิดวันศุกร์	ให้ปล่อยปลาหมอ
คนเกิดวันเสาร์	ให้ปล่อยปลาไหล

อานิสงส์การปล่อยสัตว์นั้นมีจริง เพราะเป็นการแลกชีวิตกัน ให้ชีวิตแก่เขาแล้วเขาก็ให้ชีวิตแก่เรา จะเห็นได้จากमाणพสองพี่น้อง เมื่อถึงระยะเวลาชะตาชีวิตขาด ปรากฏว่าไม่ขาดตามทำนายไว้ กลับอยู่สบายใจกว่าเดิม ไม่เคยย่ำก็ย่ำได้ เขาก็เชื่อมั่นว่า เราได้ชีวิตนี้เพราะอานิสงส์การนำปลาปล่อยลงน้ำแน่ ๆ แทนที่จะคิดลบหลู่ว่า หมอดูทายไม่แม่นยำ เป็นหมอดูหมอดูเตาเท่านั้น แต่กลับคิดเอาจากคติการปล่อยปลานี้เป็นโชค ดังนั้น ด้วยคติธรรมนี้ จึงเป็นที่นิยมปล่อยปลาหรือสัตว์อื่น ๆ ในวันเกิดของตน และคติธรรมนี้ทางราชการถือวันสงกรานต์เป็นวันประมงแห่งชาติด้วย มีการปล่อยพันธุ์ปลาลงในน้ำทุกจังหวัดของไทย

ปัญหาว่า ทำไมทางราชการจึงกำหนดเอาวันสงกรานต์เป็นวันประมงแห่งชาติ ทั้ง ๆ ที่สงกรานต์อยู่ในช่วงหน้าแล้ง น้ำก็แห้ง ไม่ใช่ช่วงที่ปลาวางไข่ น่าจะกำหนดเอาช่วงหน้าฝน น้ำนองเป็นช่วงรื่นเริงของปลากี่ว่าได้ ผู้เขียนจึงปลงใจว่า เพราะคติจากการปล่อยปลาของमाणพน้อยสองพี่น้องนี้ แน่ ๆ จึงเป็นที่มาของวันประมงแห่งชาติ

คติธรรมจากผีตาโขน

กรณีอันเกี่ยวเนื่องในตำนานเทศกาลสงกรานต์อีกอย่าง คือ ผีตาโขน คำนี้จะน่าจะแปลมาจากผีตาคน หรือคนที่แต่งตัวเป็นผีนี้แหละด้วยการสวมหน้ากากชนิดที่ให้น้ำเกล็ดน้ำกลัวที่สุด

เรื่องนี้มีอยู่ว่า เมื่อถึงเทศกาลสงกรานต์ ชาวบ้านบ่อภาค* อำเภอลืออำนาจ จังหวัดพิษณุโลกจะมีการละเล่นโดยตอนกลางวันหนุ่มสาวจะน่าน้ำอบน้ำหอมมาสรงพระพุทธรูป และสรงน้ำพระสงฆ์ในวัด เมื่อถึงเวลากลางคืนก็ประดิษฐ์ประสาตดอกไม้ทำด้วยดอกไม้ขานขนาดใหญ่ หามแหไปมารอบ ๆ วิหาร ผู้คนทั้งหลายก็แห่แหนกันสนุกสนาน มีการเต้น ฟ้อน รำ พร่ำเพลงกันยกใหญ่ ว่าแล้วก็ธรรมดาที่มีความสุข ความทุกข์ก็มาคู่กัน ขณะที่คนกำลังสนุกอยู่นั้น ผีตาจะมาก่อแค้น หลอกผู้คน

* หมู่บ้านบ่อภาค ตั้งชื่อตามคุณสมบัติของภูมิประเทศ คือ มีบ่อเกลือสินเธาว์ ซึ่งบ่อเกลือนี้อยู่ริมน้ำชีแม่น้ำภาค มีต้นน้ำมาจากภูกระดึงไหลผ่าน ภูสอยดาว เขตแดนติดต่อกับอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย เมื่อถึงเดือน ๓-๔ ทุกปี ชาวบ้านจะพิธีเซ่นสรวงเจ้าปู่เจ้าย่าแล้วร่วมกันขุดบ่อลงที่เดิม ลึกลงไปประมาณ ๘-๑๐ เมตร เพื่อนำน้ำเกลือมาต้มให้งวดจนได้เกลือทรายสีขาวใส ที่น่าอัศจรรย์ของบ่อเกลือนี้คือ อยู่ริมน้ำภาค ซึ่งเป็นแม่น้ำจืด แต่น้ำจืดไม่เข้าไปในบ่อเกลือเลย ชาวบ้านมีความเชื่อกันว่า บ่อเกลือนี้มีเทวดาเจ้าปู่เจ้าย่ารักษา เพราะฉะนั้น ก่อนที่จะขุดบ่อนำน้ำเกลือมาต้มต้องทำพิธีเซ่นไหว้ขอจากท่านก่อน

ให้ตกใจกลัวแล้ววิ่งหนีกระเจิง ด้วยเหตุนี้ คนโบราณจะเตือนลูกหลานเสมอว่า อย่าสนุกจนลืมตัว ต้องหาที่หนีที่ไต่ด้วย แล้วจะรอดพ้นจากผีตาโขน ในเรื่องนี้มีปรัชญาธรรมอยู่ว่า การที่มีผีตาโขนมาปรากฏหลอกคนในยามเล่นสนุกสนานเช่นนี้ หมายถึงสติ ที่คอยเตือนไม่ให้คนเล่นจนลืมตาย อันตรายที่จะเกิดขึ้นแก่ตัวซึ่งจะตกอยู่ใน**ความประมาท** ดังพุทธพจน์ที่ปรากฏในคาถาธรรมบทว่า

ความไม่ประมาท* เป็นทางแห่งความไม่ตาย

ความประมาท เป็นทางแห่งความตาย

คนผู้ไม่ประมาทชื่อว่าย่อมไม่ตาย

ผู้ประมาทจึงเหมือนคนตายแล้ว^{๓๕}

คำว่า ความไม่ประมาทนี้ มีปรากฏในปัจฉิมโอวาทของพระพุทธเจ้าที่สังฆาภิคุทั้งหลาย ก่อนเสด็จดับขันธปรินิพพานว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราขอเตือนเธอทั้งหลายว่า สังขารทั้งหลายมีอันเสื่อมไปเป็นธรรมดา เธอทั้งหลายจงทำกิจของตนให้สำเร็จด้วยความไม่ประมาทเถิด”^{๓๖}

คติธรรมจากเจดีย์ทราย

เจดีย์ทราย เป็นนิมิตโชคลาภที่จะให้ความสุขความเจริญ เงินทองไหลมาเทมาดุจทรายที่ชนเข้าวัดนี้ อีกประการหนึ่งได้แก่ กุศโลบายแห่งบุญบาป คนโบราณถือว่า คนที่เดินเข้า-ออกวัดในรอบหนึ่งปีนั้นไม่รู้ว่าดินที่ติดเท้าออกจากวัดไปมากเท่าไร แต่จะมากหรือน้อยก็ตาม การขนทรายเข้าวัดถือว่าเป็นการทดแทนดินที่ติดเท้าออกไป จะได้ไม่บาป ในขณะเดียวกันก็ได้บุญ สิ่งเหล่านี้เป็นความละเอียดอ่อนทางจิตใจของคนโบราณ ซึ่งเกรงกลัวต่อบาปและกลัวผลของบาปที่จะตามมาลงโทษในชาตินี้

ความจริง เจดีย์เป็นสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนา สมัยที่พระโสณะกับพระอุตระ นำพระพุทธศาสนาจากอินเดียหลังการทำสังคายนาครั้งที่ ๓ มาเผยแผ่ในดินแดนสุวรรณภูมิ ณ จุดที่เผยแผ่นั้น กล่าวกันว่าเป็นมณฑลจังหวัดนครปฐม สันนิษฐานว่า พระเถระทั้ง ๒ รูปนี้ได้ทำการเผยแผ่ศาสนาอยู่ในดินแดนแห่งนี้นาน เกรงว่ากาลนานไป ประวัติศาสตร์ชาติตอนไม่ต่อเนื่อง ก็จะไม่มียะไรเป็นพยานแห่งการเผยแผ่ศาสนาได้ จึงคิดนำดินทรายมาก่อเป็นเจดีย์เพื่อสื่อถึงธรรม เป็นธรรมเจดีย์แรกสุดก็เป็นองค์เล็ก ๆ ต่อมาผู้คนเห็นว่าสำคัญจึงก่อด้วยอิฐ หิน ดินแข็งเพื่อให้ทนทานต่อพายุ น้ำพัดได้ จากนั้นก็บูรณะมาเรื่อย ๆ หลายยุคสมัย จนเป็นเจดีย์ใหญ่โตมหึมาสีทองเหลืองอร่ามดังที่เห็นในปัจจุบันนี้ยิ่งไปกว่านั้นเพื่อเป็นพยานแห่งภูมิประเทศที่แสดงว่า พระพุทธศาสนาได้ถูกนำมาเผยแผ่บริเวณนี้ จึงตั้งชื่อจังหวัดว่า จังหวัดนครปฐม (จังหวัดแห่งแรกของไทย) มีสัญลักษณ์เป็นองค์เจดีย์

* ความไม่ประมาท เป็นชื่อของสติ ใช้ในความหมายเดียวกันกับสติ

^{๓๕} พ.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๑/๓๑.

^{๓๖} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๒/๑๕.

คติธรรมจากการรดน้ำดำหัว

การรดน้ำดำหัวนี้ ตามที่กล่าวมาข้างต้น สืบเนื่องมาจากการที่ธิดาทั้ง ๗ คนของกบิลพรหม ที่ผลัดวาระกันนำศีระของบิดาออกจากถ้ำคันธูลี เขาพระสุเมรุมาสร้งน้ำ ในรอบ ๗ ปีตามจำนวนของธิดาทั้ง ๗ คนประจำวัน ๗ วันของสัปดาห์ จึงกล่าวได้ว่า การรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ในปัจจุบันนี้มีคติมาจากการที่ธิดาของกบิลพรหมนำศีระของบิดามารदनน้ำนี้เอง เพื่อเกิดอนุสติ แสดงความกตัญญู และเพื่อชำระล้างอกุศลจิตด้วย

ดังนั้น การสร้งน้ำพระสงฆ์และรดน้ำดำหัวผู้สูงอายุนี้ หมายถึงการชำระล้างสิ่งไม่งามที่ค้างคาอยู่ในใจให้หมดไปและช่วยลดอดีต ความอวดดี ในแต่ละตระกูลบุตรหลานก็จะรดน้ำผู้สูงอายุในตระกูลของตนแล้วเปลี่ยนเสื้อผ้าใหม่ให้ท่าน ซึ่งก่อให้เกิดความรู้สึที่ดี มีความรักความเมตตาต่อกัน ประจักษ์ชัดถึงความผูกพันและช่วยลดช่องว่างระหว่างวัย รู้จักให้เกียรติและเคารพกันตามวัย ช่วยให้คนทุกวัยอยู่ร่วมกันอย่างสงบใจเย็นใจ การนำอัฐิของบรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปแล้วมาบำเพ็ญกุศลบังสุกุล ก็เป็นการแสดงความกตัญญูกตเวทีแล้ว แม้ท่านล่วงลับไปแล้วก็ยังไม่ลืม เป็นการกระทำให้อนุชนเห็นเป็นแบบอย่าง ควรธำรงรักษาสืบต่อไป

ทั้งหมดดังกล่าวนี้ ล้วนเป็นเครื่องบ่งบอกการแสดงถึงความกตัญญูกตเวทีต่อผู้สูงอายุในตระกูลและชุมชนของตน ในเทศกาลสงกรานต์ ตรงกับเดือนที่มีความร้อนมาก ขณะเดียวกันปริมาณน้ำก็เหลือน้อย ขณะเดียวกันนั้นผู้คนกลับใช้น้ำกันมาก จะขัดแย้งกัน แต่อาศัยคุณค่าที่มีอยู่ในน้ำอันเป็นคุณธรรม ได้แก่

๑. สามัคคีและเชื่อมผสานกับสิ่งต่างๆให้ยึดเกาะรวมกันได้เหมือนน้ำที่ซึมซับเข้าไปสู่ส่วนต่าง ๆ ได้ง่าย

๒. ให้ความเย็นเพื่อคลายความร้อน สื่อน้ำภายนอกให้เกิดน้ำใจ ให้เย็นกายเย็นใจโดยคิดว่าร้อนแต่เพียงกาย แต่ใจไม่ร้อนตาม

๓. อ่อนน้อมถ่อมตนเหมือนน้ำ ไม่แก่งแย่งแข่งดี ไม่จำอวด แสดงอวดดีอวดเด่น หยิ่งทะนงตน

๔. เทียงธรรมหรือยุติธรรมสม่ำเสมอเหมือนน้ำที่เย็นทั่วร่างกายไปถึงถึงใจ ไม่ลำเอียง ไม่เลือกปฏิบัติ ให้ความเป็นธรรมเสมอกันหมดไม่ว่าเศรษฐีหรือยาก คุณธรรมเหล่านี้เป็นสิ่งที่ควรถือปฏิบัติตั้งการสาดน้ำให้แก่กันและกัน ให้ชโลมอยู่ในใจเหมือนน้ำที่ชโลมร่างกาย

คติธรรมจากการนำศพเวียนรอบเมรุ/ดอกไม้จันทน์

มีหลายคนถามว่า ทำไมก่อนจะนำศพขึ้นเชิงตะกอนที่เมรุเผาศพจึงต้องเวียนซ้ายก่อน ก็ตอบแบบสันนิษฐานว่า เพื่อให้ญาติพี่น้องที่มาร่วมพิธีเผาศพนั้นได้เกิดมรณานุสติ คือให้นึกเสียว่า ชีวิตนั้นสั้นนัก จะตายเมื่อไรไม่รู้ กระนั้นเลย ต้องรีบทำความดี เรื่องนี้หากว่ากันตามนัยกรรมฐานก็คือให้นึกถึงความตาย นึกถึงความไม่เที่ยง ดังนั้น เราต้องไม่ประมาทรีบปฏิบัติธรรม และศพที่เวียนซ้ายรอบเมรุนั้น หมายถึงการจำลองเวียนรอบเขาพระสุเมรุ คือจำลองจากการที่ธิดาทั้ง ๗ คนของกบิลพรหมนำศีระของบิดาเวียนรอบเขาพระสุเมรุในวันสงกรานต์นั่นเอง ดังนั้น คำว่า เมรุนั้น มาจากชื่อเขาพระสุเมรุ และคำว่าเมรุ จึงเป็นการจำลองเขาพระสุเมรุให้เราได้เห็นทุกวัน

มาถึงตรงนี้ มีสิ่งที่เกี่ยวข้องอยู่กับเมรุ คือไฮ้อยู่ในเมรุเท่านั้น นั่นคือ **ดอกไม้จันทน์** (กลิ่นหอม) ดอกไม้ไม่มีประวัติสืบมาจากประเทศอินเดีย คือว่า แรกทีเดียวจะใช้ไม้จันทน์เท่านั้นเป็นพื้นเผาพระศพของพระราชารหรือเจ้าเมือง ปรากฏว่าตกทอดมาถึงเมืองไทย จะเห็นว่าพระศพของเจ้าฟ้า พระราชวงศ์จะใช้ไม้จันทน์เป็นพื้นเผาทั้งนั้น ดังที่ครั้งถวายเพลิงพระศพของสมเด็จพระพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา จะทราบข่าวว่านำไม้จันทน์มาจากจังหวัดอุทัยธานี ซึ่งเป็นการใช้ไม้จันทน์จริง ๆ ไม่ใช่ไม้จันทน์จำลอง

ในการนี้ ถ้าเราสังเกตดู ที่เมรุเผาศพตามวัดทั่วไป บนเชิงตะกอนจะเห็นท่อนไม้จันทน์จำลองผูกريبันหัวท้าย พาดกันเป็นสี่เหลี่ยมข้างละประมาณ ๔ ท่อนอยู่ใต้โลงศพหน้าเตาเผานั้น แต่มีเงื่อนไขว่าต้องใช้ท่อนไม้จันทน์จำลองเท่านั้น จะใช้ไม้จริงอย่างเจ้าฟ้า เจ้าแผ่นดิน พระราชวงศ์นั้นไม่ถูกต้องเป็นแน่

สำหรับสามัญชนทั่วไปนั้น จะใช้**ไม้จันทน์จำลอง**เป็นพื้น แต่นั่นก็เป็นหุ่นเท่านั้น หาใช่ใช้ไม้จันทน์ที่เห็นอยู่ใต้โลงศพนั้นไม่ ส่วนที่ใช้จริง ๆ คือ **ดอกไม้จันทน์กระดาศ** เป็นดอกไม้ที่ทำจากแก้วาติมิตรที่มารวมเผาศพนั้น ดังนั้น ดอกไม้จันทน์จึงมีที่มาจากไม้จันทน์ที่เป็นพื้นเผาพระศพสำหรับเจ้าฟ้าเจ้าแผ่นดินและพระราชวงศ์อย่างนี้

มีอีกคำหนึ่งที่เนื่องด้วยคำว่าเมรุ คือคำว่าทุ่งพระเมรุ คำนี้เป็นชื่อจริงตามลักษณะที่เป็น แต่คนส่วนใหญ่ในปัจจุบันไม่ค่อยใช้คำนี้ นั่นคือ สถานที่ที่เรียกกันว่าสนามหลวง ซึ่งเป็นสนามใหญ่เป็นแม่ของสนามทั้งหลาย สนามลักษณะนี้มีเหมือนกันเกือบทุกประเทศ เพื่อใช้ในพระราชกรณียกิจและพิธีของทางราชการระดับประเทศ แต่วัตถุประสงค์จริง ๆ แรกเริ่มเดิมทีนั้น ใช้เป็นสถานที่ถวายเพลิงพระศพของเจ้าฟ้า เจ้าแผ่นดิน และพระราชวงศ์เท่านั้น จึงเรียกสนามนี้ว่า ทุ่งพระสุเมรุ คือทุ่งที่ตั้งเขาพระสุเมรุจำลองนั่นเอง แต่มักเรียกกันติดปากว่า “สนามหลวง”

คุณค่าของเทศกาลสงกรานต์

เทศกาลสงกรานต์มีคุณค่าทางจิตใจ ด้วยการที่จิตน้อมไปรองรับธรรมนิยมประเพณี เห็นความสำคัญของวัฒนธรรม โดยถือว่าวัฒนธรรมนี้เป็นโอกาสให้เราถ่ายทอดแนวคิดจากโบราณจารย์เป็นที่ทราบกันดีว่า กิจกรรมสงกรานต์นั้นหลัก ๆ คือการเล่นน้ำ ซึ่งการเล่นนั้น ถ้าเราโยงไปถึงฤดูกาลแห่งการเกษตรกรรมแล้ว จะทำให้ทราบว่า ฤดูนี้อากาศร้อนจัด ควรพักผ่อนจากการทำเกษตรเสียก่อน และอันตรายจากอากาศร้อนนั้นมีมาก โดยเฉพาะที่คนเป็นโรคความโลหิตสูงก็มักจะเป็นลมและโดยธรรมชาติของคนนั้น เมื่อร้อนแล้วก็อยากจะทำเย็นแก้ ดังนั้น สิ่งที่จะนำมาแก้อากาศร้อนได้ คือน้ำ จึงนำน้ำมารดหรือสาดกัน นานเข้าไปมาจึงกลายเป็นเทศกาลเล่นน้ำกันไป เรียกว่าเปลี่ยนสีให้สอดคล้องกับสภาพอากาศร้อนนั้น ถือว่าปรับตัวให้สอดคล้องกับธรรมชาติเพื่อความอยู่รอดของเผ่าพันธุ์มนุษย์

การเล่นน้ำต้องมีจริยธรรมในการเล่นด้วย คือ รู้จักกาลเทศะในการเล่น แม้จะสนุกแต่ก็สนุกอยู่บนความเข้าใจสาระ ความหมาย คุณค่าและแนวปฏิบัติของคนไทย กล่าวกันว่า สงกรานต์เป็นเทศกาลที่งดงาม เอื้ออาทร และเต็มไปด้วยบรรยากาศของความกตัญญู ความเคารพซึ่งกันและกัน เป็นเทศกาลให้ความสำคัญของความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนมนุษย์ในสังคม โดยใช้น้ำเป็นสื่อในการ

เชื่อมความสัมพันธ์ ในการที่จะแสดงแนวคิดให้เห็นเป็นรูปธรรมนั้น สามารถทำได้โดยจัดกิจกรรมหลาย ๆ อย่าง เพื่อให้ชุมชนแสดงออกในการปฏิบัติต่อกัน ทำให้เกิดวัฒนธรรมสังคม ดังนี้

จัดกิจกรรมเสริมคุณค่าต่อครอบครัว

ชาวไทยถือเป็นวันแห่งความรักความผูกพันในครอบครัวพ่อแม่จะเตรียมเสื้อผ้าใหม่พร้อมเครื่องประดับใหญ่กลุ่กลุ่ไปทำบุญลูกหลานก็จะเตรียมเสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่ม ใหญ่ใหญ่โตสวมใส่ หลักการรดน้ำขอพร เมื่อถึงวันสงกรานต์ ทุกคนจะหาโอกาสกลับบ้านไปหาพ่อแม่และญาติผู้ใหญ่ รดน้ำขอพรเพื่อเป็นสิริมงคลในการเริ่มต้นปีใหม่และเพื่อกำลังใจกันและกันในการดำรงชีวิตอยู่ต่อไป

จัดกิจกรรมสร้างคุณค่าต่อชุมชน

ชาวไทยถือเป็นวันกตัญญู แสดงความเคารพพ่อแม่และผู้มีพระคุณในขณะที่มีชีวิตอยู่ และทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่วิญญาณที่ล่วงลับไปแล้ว

จัดกิจกรรมสร้างคุณค่าต่อชุมชน

ชาวไทยถือเป็นวันสมัคสมานสามัคคีในชุมชน ก่อให้เกิดการ พบปะสังสรรค์ ทำบุญทำทานรวมกัน และไต่เลนสนุกสนานรื่นเริงกันในยามบ่ายหลังจากการทำบุญ เกิดการอนุรักษ์การเล่นตามประเพณีท้องถิ่นของตน

จัดกิจกรรมสร้างคุณค่าต่อสังคม

ชาวไทยถือเป็นประเพณีที่ก่อให้เกิดความเอื้ออาทรต่อสิ่งแวดล้อมทางสังคม และธรรมชาติ เพราะในวันนี้ทุกคนจะช่วยกันทำความสะอาดบ้านเรือน สิ่งของเครื่องใช้ทุกอย่างให้สะอาดหมดจด เพื่อจะได้อ่อนรับปีใหม่ด้วยความแจ่มใส เบิกบาน นอกจากนี้ยังควรช่วยกันทำความสะอาดวัดวาอาราม ที่สาธารณะ และอาคารสถานที่ของหน่วยงานต่างๆ ด้วย

จัดกิจกรรมสร้างคุณค่าต่อศาสนา

ชาวไทยถือเป็นวันทำบุญครั้งสำคัญครั้งหนึ่งของพุทธ ศาสนิกชน มีการทำบุญบ้าน ตักบาตร เลี้ยงพระ ฟังเทศน์ ปฏิบัติธรรม และสงฆ์น้ำพระ ทำบุญไถ่ทาน ถือเป็นการเกื้อกูลสูงสุดของมนุษยชาติ และการถือศีลปฏิบัติธรรมเป็นเหตุแห่งความเจริญ รุ่งเรืองของชีวิต และสามารถสืบทอดพระพุทธานุชาตมาไดจนในอีกแบบหนึ่ง^{๓๗}

คุณค่าต่อสิ่งแวดล้อมในบ้านเรือนและนอกบ้านเรือน

กิจกรรมก่อนวันสงกรานต์

เป็นการเตรียมความพร้อมทางกาย-ใจในด้านต่าง ๆ ต้อนรับชีวิตใหม่ จะเริ่มต้นในวันปีใหม่

^{๓๗} อ้างแล้ว, พระครูสิริรัตนาวตฺร, สงกรานต์ : บ่อเกิดภูมิปัญญาตะวันออก, หน้า ๓๕.

ที่กำลังจะมาถึง กิจกรรมที่ทำ ได้แก่

๑. ทำความสะอาดบ้านเรือนที่อยู่อาศัย รวมถึงจัดอาคารสถานที่ต่าง ๆ รวมไปถึงวัด ศาลา บริเวณชุมชน เป็นต้น

๒. เตรียมเสื้อผ้า เครื่องประดับสวมใส่ไปทำบุญ เสื้อที่ใส่ในเทศกาลสงกรานต์มักเป็นเสื้อลายดอก นอกจากนี้ยังมีเสื้อผ้าใหม่ สำหรับไปให้ผู้ใหญ่เพื่อรดน้ำขอพรด้วย

๓. เตรียมอาหารหวานคาวในการไปทำบุญ รวมไปถึงในการมาตักบาตรใส่บาตรในการทำบุญ อุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ล่วงลับไป

ในระหว่างวันสงกรานต์ เมื่อถึงวันสงกรานต์นี้ เป็นเวลาที่ทุกคนจะยิ้มแย้มแจ่มใส ทำใจให้เบิกบาน เพื่อทำกิจกรรมต่าง ๆ ดังนี้

๑. ทำบุญตักบาตรตอนเช้า หรือนำอาหารไปถวายพระที่วัด

๒. ทำบุญอุทิศ คือภายหลังที่พระสงฆ์ฉันภัตตาหารเสร็จแล้ว ก็จะมีพิธีมาตักบาตรใส่บาตร หรือจะนิมนต์พระไปยังที่บรรจุกุศลก็ได้

๓. สรงน้ำพระสงฆ์ มี ๒ แบบ คือ สรงน้ำพระภิกษุสงฆ์ และสรงน้ำพระพุทธรูป การสรงน้ำจะใช้น้ำอย่างดีที่สุด มีน้ำอบ น้ำหอม หรือน้ำที่ผสมด้วยน้ำอบ น้ำหอมและประพรมที่องค์พระ

๔. ก่อเจดีย์ทราย จะทำในวันใดวันหนึ่งระหว่างวันที่ ๑๓-๑๔-๑๕ เมษายน โดยการขนทรายมาก่อเป็นเจดีย์ขนาดต่าง ๆ ในบริเวณวัด (บางท้องถิ่น ก่อเจดีย์ทิศเหนือ-ทิศใต้ของหมู่บ้าน) แล้วทำพิธีลงเจดีย์นั้นด้วย เพื่อเสริมมงคลและเป็นมงคลคาถาป้องกันภัยในหมู่บ้านไปในตัว

๕. ปลอยปลา หรือสัตว์อื่น ๆ เป็นการทำทานอีกรูปแบบหนึ่ง โดยเฉพาะการปลอยปลาที่ติดน้ำแข็ง หรือปลาที่อยู่ในน้ำตื้น ๆ น้ำใกล้แห้งขอด ซึ่งจะตายต่อไป

๖. รดน้ำผู้ใหญ่ หรือรดน้ำขอพร เป็นการแสดงความเคารพต่อผู้ใหญ่ของครอบครัว หรือผู้ใหญ่ที่ตนเคารพนับถือ การรดน้ำผู้ใหญ่อาจจะรดน้ำทั้งตัวหรือรดเฉพาะที่ฝ่ามือก็ได้ ดังนั้น จึงควรมีผ้ารองห่มไปมอบให้ด้วย เพื่อจะได้ผลัดเปลี่ยนหลังจากเสร็จสิ้นพิธีสงกรานต์แล้ว

๗. รดน้ำ-สาดน้ำ หลังจากเสร็จพิธีต่าง ๆ แล้ว เป็นการสาดน้ำรดกันเพื่อเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างญาติมิตร รดน้ำกันเบา ๆ ด้วยความสุภาพ โดยใช้น้ำสะอาดผสมน้ำอบหรือน้ำหอม ไม่ใช่ น้ำกั้นถึง

๘. เล่นรื่นเริงต่าง ๆ เช่น สะบ้า ลูกข่าง มอญซ่อนผ้า ขาหย่าง ซ่อนหา แห่ต้นดอกไม้ ต้นดอกผึ้ง สุดแล้วแต่ความนิยมของท้องถิ่นนั้น ที่มีต่างกันออกไปแต่ละท้องถิ่น การจะยึดถือปฏิบัติอย่างไรวินั้น ขึ้นอยู่กับความเหมาะสม และความต้องการของชุมชนเป็นสำคัญ

กิจกรรมหลังวันสงกรานต์

เมื่อวันสงกรานต์ผ่านไปแล้ว ทุกคนจะมีความชื่นชมยินดีกับตนเองจากการที่ได้ปฏิบัติตามหน้าที่ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ประเพณีของตนอย่างสมบูรณ์ ตรงกันข้ามนั้น ถ้าเราไม่ได้ทำกิจกรรมใด ๆ แม้แต่ลงมารดน้ำ สาดกันบ้าง จะมีความรู้สึกว่าคุณค่าของชีวิตน้อยไป ดังนั้น หลังวันสงกรานต์ตนควรภูมิใจว่า

๑. ตนเองมีส่วนร่วมในการดำรงรักษาศิลปวัฒนธรรมประเพณีอันดีงาม
๒. ตนเองมีมโนธรรมสำนึกในความรู้รักสามัคคีในชุมชน อันเนื่องจากเทศกาล ประเพณีและศาสนา
๓. ตนเองมีความเข้าใจในคุณค่าของเทศกาลสงกรานต์
๔. ตนเองมีความเข้าใจในจริยธรรมและปฏิบัติตามจริยธรรมนั้น
๕. ตนเองเป็นแบบอย่างของอนุชนในการปฏิบัติตนตามธรรมเนียมของสังคม
๖. เป็นผู้อยู่กับโลกอย่างมีความสุข มีความสุนทรีย์ภาพในการมองโลก ไม่อยู่อย่างคนอมทุกข์ ที่มักพุดตบตบว่าแค่นั้นเอง มีอะไร ในที่สุด ตนเองก็นั่งเหงาอยู่คนเดียว อย่างนี้ไม่ดีแน่นอน

สรุปท้ายบท

ประเพณีสงกรานต์ เป็นวัฒนธรรมรับช่วงจากชมพูทวีป คือ อินเดียปัจจุบัน ปรากฏขึ้นในวันสงกรานต์มี ๓ วัน เริ่มวันที่ ๑๓ เมษายน เป็นวันมหาสงกรานต์ วันที่ ๑๔ เป็นวันเนาและวันที่ ๑๕ เป็นวันเถลิงศกใหม่ ปัญหา ๓ ราชสีที่เกิดขึ้นจากประเพณีสงกรานต์ เป็นประเพณีที่ให้คุณค่าทางจริยธรรมสูงมาก เริ่มจากนักเลงสุราย้ายหันเศรษฐกิจสองสามีภรรยาที่ไม่มีบุตร ตายไปจะต้องไปตกรรอกทำให้เศรษฐกิจเงินอายุ จึงไปบนบานขอบุตรต่อรุกขเทพ บนต้นไม้ไทร ท้าวอมรินทร์รับจึงประทานบุตรให้ให้นามว่า ธรรมบาลกุมาร

ธรรมบาลกุมาร เป็นคนฉลาด สามารถรู้ภาษานก รับคำทำปัญหา ๓ ราชสีของกบิลพรหม ซึ่งสามารถตอบปัญหานั้นถูกต้อง กบิลพรหมจึงต้องยอมตัดศีรษะของตนตามสัญญา ก็นเกิดประเพณีสงกรานต์นี้ขึ้น นับได้ว่า เป็นประเพณีที่มีคุณค่ามาก เนื่องจากมีเทพ-พรหมเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย นั่นคือ ปัญหา ๓ ราชสี ซึ่งเป็นปัญหาจริยธรรมที่ใช้เคียดเป็นเดิมพัน ทำให้เราเข้าใจได้ว่า เทวดาต้องปฏิบัติธรรม เคารพธรรม โดยสรุปแล้วปัญหา ๓ ราชสีนี้ คำตอบที่ได้ เป็นการเสริมสร้างให้เด็กมีคุณธรรม จริยธรรม และมีวินัยในตนเองนั่นเองกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากประเพณีสงกรานต์นี้ นับได้ว่าสร้างคุณค่าทางกายและทางจิตใจอย่างมาก ทางสังคม ครอบครัว มีความรักสามัคคีกัน การไม่ถือโทษโกรธเคืองกันในระหว่างหรือแม้หลังสงกรานต์แล้ว เป็นลักษณะอภัยให้กัน การให้อภัยกันนี้ ถือว่าเป็นการธรรมทานอย่างหนึ่งในการให้สิ่งของทั้งปวง ดังพุทธพจน์ว่า การให้ธรรมเป็นทาน ชนะการให้ทั้งปวง

บทที่ ๓

กิจกรรมประเพณีสงกรานต์ของชุมชน บ้านใหม่สุขเกษม อำเภอกงไกรลาศ จังหวัดสุโขทัย

การวิจัยบทนี้ เป็นการศึกษากิจกรรมประเพณีสงกรานต์ของชุมชนบ้านใหม่สุขเกษม อำเภอกงไกรลาศ จังหวัดสุโขทัย ซึ่งเป็นการตอบโจทย์วัตถุประสงค์การวิจัยข้อ ๒ โดยมีเนื้อหาศึกษาที่สำคัญ ดังนี้

- ๓.๑ กิจกรรมการทำบุญตักบาตรชุมชนบ้านใหม่สุขเกษมฯ
 - ๓.๒ กิจกรรมการสรงน้ำพระพุทธรูปและพระสงฆ์ชุมชนบ้านใหม่สุขเกษมฯ
 - ๓.๓ กิจกรรมการรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ชุมชนบ้านใหม่สุขเกษมฯ
 - ๓.๔ กิจกรรมการก่อเจดีย์ทรายชุมชนบ้านใหม่สุขเกษมฯ
 - ๓.๕ กิจกรรมการปล่อยนก-ปล่อยปลาชุมชนบ้านใหม่สุขเกษมฯ
 - ๓.๖ กิจกรรมวันผู้สูงอายุและวันครอบครัวชุมชนบ้านใหม่สุขเกษมฯ
 - ๓.๗ กิจกรรมสงกรานต์วัดอื่น ๆ (วัดหนองบัว ต. ไกรโน อ.กงไกรลาศ)
- สรุปท้ายบท

๓.๑ กิจกรรมการทำบุญตักบาตรชุมชนบ้านใหม่สุขเกษมฯ

การทำบุญตักบาตรในช่วงขอประเพณีสงกรานต์นั้น โดยทั่วไปก็จะมีการจัดทำบุญตักบาตรกันในวันที่ ๑๓-๑๔-๑๕ เดือนเมษายน ของทุกปี กิจกรรมการทำบุญตักบาตรนั้นนับได้ว่าเป็นกิจกรรมที่สำคัญ และได้บ่งบอกถึงตัวตนของการพัฒนาวิถีชีวิตอันสำคัญอีกประการหนึ่ง ซึ่งได้บ่งบอกถึงการให้ด้วยจิตใจที่เสียสละ และความเสียสละด้วยความบริสุทธิ์ใจด้วยเจตนาสมาธิภุชงค์ ทั้งที่เป็นประโยชน์โดยผู้กระทำเอง และยังมีความเชื่อมั่นกันว่าเมื่อทำบุญตักบาตรแล้วยังสามารถกวาดน้ำอุทิศไปให้แก่ท่านผู้วายชนได้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น จงมีประเพณีนิยมได้กระทำกันต่อๆมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งการทำบุญตักบาตรวันสงกรานต์ โดยในวันที่ ๑๓ เมษายน ซึ่งเป็นวันสงกรานต์นั้น ก็มีกิจกรรมการทำบุญใส่บาตรในตอนเช้าที่วัด และยังเรียกได้อีกกว่าเป็นการบำเพ็ญทานบารมี ซึ่งเป็นบารมีที่ ๑ ในบารมี ๑๐ ประการที่พระพุทธเจ้าได้ทรงบำเพ็ญมา ซึ่งการทำบุญตักบาตรยังเป็นหนทางของความสามัคคีอันสำคัญอีกด้วย

การทำบุญตักบาตรนั้น นายถาวร โปรงเจริญ ชาวชุมชนวัดบ้านใหม่สุขเกษมฯ กล่าวสอดคล้องกับธรรมเนียมชีวิตที่เขียนโดยพระราชวรมณี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) ว่า “การทำบุญใส่บาตรเป็นการสร้างความรักสามัคคีให้เกิดขึ้นในหมู่คณะ เห็นได้จากผู้คนที่ออกมาทำบุญใส่บาตรในตอนเช้าต่างมีใบหน้าที่ยิ้มแย้มแจ่มใส ทักทายปราศรัยถามถึงทุกข์สุขซึ่งกันและกัน ก่อให้เกิดผลของความซาบซึ้งใจต่อกันและกันและพร้อมที่จะร่วมมือร่วมใจในการทำกิจกรรมต่างๆร่วมกัน บ่งบอกให้เห็นถึงความ

รักความสามัคคีที่มีต่อกัน ซึ่งความสามัคคีคือความพร้อมเพรียงกัน ความกลมเกลียวกัน ความปรองดองกัน ร่วมใจกันปฏิบัติงานให้บรรลุผลตามที่ต้องการ ความสามัคคีนั้นประกอบด้วย ๒ ทาง คือ สามัคคีทางกายและสามัคคีทางใจ”^๑ คิดดูแล้ว ก็เป็นจริงตามที่คิดนี้ เพราะการที่บุคคลได้ร่วมกันกระทำในสิ่งใดสิ่งหนึ่งด้วยความพร้อมใจกัน ด้วยกาย ด้วยใจแล้วก็เรียกได้ว่าเป็นความสามัคคี ยิ่งเป็นการทำความดีด้วยแล้วก็น่าจะประโยชน์สุขมาให้ทั้งตัวบุคคลและหมู่คณะได้ การศึกษาความสำคัญและคุณค่าของการทำบุญใส่บาตร ลักษณะเกี่ยวกับการให้สัมภาษณ์ของ นายพิมพ์ ทวีนาถ ว่า “ความสามัคคีทางกายนั้น แสดงให้เห็น ถึงว่าบุคคลหลายคนมารวมกันช่วยกันแบกช่วยกันหามหรือมาชุมนุมอย่างพร้อมเพรียงกันเพื่อการอย่างใดอย่างหนึ่ง พฤติการณ์อย่างนี้ ตรงกับที่แปลความสามัคคีว่า ความพร้อมเพรียงกันนั่นเองยกตัวอย่างให้เห็นง่ายๆ เช่น กีฬาที่เล่นกันเป็นทีมนักกีฬาทุกคนภายในทีมจะต้องมีความสมัครสมานสามัคคีกัน มิฉะนั้น นักกีฬาทีมนั้นยากที่จะประสบความสำเร็จได้”^๒

การทำบุญตักบาตรนั้น นางสุเพ็ญ สังข์ทอง ให้สัมภาษณ์นำฟังอีกว่า “เป็นความสามัคคีทางใจ ได้แก่ การที่บุคคลมีความรักใคร่นับถือซึ่งกันและกัน ไม่ดูหมิ่นเหยียดหยามกันมีความรักผูกพันกัน มีใจประสานใจ มีความหวังดีต่อกัน เมื่อกล่าวถึงเนื้อหาสาระของความสามัคคี ต้องดูกันที่จิตใจที่มีความรักใคร่นับถือและหวังดีต่อกันและกันเป็นสำคัญ เพราะความพร้อมเพรียงทางร่างกาย เช่น เมื่อบุคคลจำนวนมากมาทำงานร่วมกันโดยที่จิตใจไม่มีความสามัคคีกันเลย อย่างนี้จะเรียกว่าพวกเขามีความสามัคคีกันก็ไม่ถูกต้อง เพราะพวกเขาไม่ได้มีจิตใจรักใคร่กัน แต่สำหรับคนที่จิตใจรักใคร่กัน แม้จะอยู่คนละหัวเมืองหรือคนละประเทศก็ถือว่าเป็นผู้มีความสามัคคีกัน เมื่อกล่าวถึงหลักสามัคคีธรรมคำว่า “สามัคคี” หมายถึง “ความพร้อมเพรียงทั้งในเชิงกายภาพที่แสดงผ่านกิจกรรมต่างๆ และจิตภาพที่แฝงตัวอยู่ในใจของคนหรือกลุ่มคนต่างๆ ดังที่พระพุทธเจ้าทรงชี้ให้เห็นถึงความสำคัญว่า “ธรรมอย่างหนึ่ง เมื่อเกิดขึ้นในโลก ย่อมเกิดขึ้นเพื่อเกื้อกูลแก่คนหมู่มาก เพื่อความสุขแก่คนหมู่มาก เกิดขึ้นเพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ธรรมอย่างหนึ่ง ดังกล่าวก็คือ ความสามัคคี”^๓

ประโยชน์การทำบุญตักบาตรนี้ สำคัญและจำเป็นต่อการเป็นอยู่ของชุมชนในเขตบ้านใหม่สุขเกษม อำเภอกงไกรลาศ จังหวัดสุโขทัย เพราะเมื่อได้ถึงเทศกาลงานบุญประเพณีแล้ว ต่างก็จะออกมาช่วยกันกระทำกิจกรรมของงานบุญนั้นด้วยความเต็มใจ มีความเสียสละเวลา ทรัพย์ ทั้งกำลังกาย กำลังใจ ที่บ่งบอกถึงความสมัครสมานสามัคคีกันอย่างเต็มที่ อันเป็นการที่ได้แสดงออกซึ่งการอยู่ร่วมกันในสังคมชุมชนอย่างมีความสันติสุขร่วมกันในการบุญประเพณีสงกรานต์ การอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขเป็นสิ่งที่มนุษย์ทุกคนปรารถนาที่จะให้เกิดขึ้นในสังคมของตนการทำบุญใส่บาตรจึงเป็นการสร้างความสันติสุขในหมู่คณะ ทำให้เกิดความสบายความเย็นใจความสงบระงับ เป็นความสุขที่เกิดจากภาวะแห่งความสงบและสามารถพัฒนาให้ก้าวหน้า ไปถึงความเป็นอิสระจากปัจจัยทั้งปวงการทำบุญใส่บาตรจึงถือว่าการสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นในหมู่คณะ โดยยึดหลักความสามัคคีพอสรุปผลของสันติสุขที่เกิดจากการทำบุญใส่บาตร ได้ ๔ ข้อ ดังนี้

^๑ สัมภาษณ์ นายถาวร โปรงเจริญ ชาวชุมชนวัดบ้านใหม่สุขเกษมฯ (๒๓ เมษายน ๒๕๕๙)

^๒ สัมภาษณ์ นายพิมพ์ ทวีนาถ ชาวชุมชนวัดบ้านใหม่สุขเกษมฯ (๒๗ เมษายน ๒๕๕๙)

^๓ สัมภาษณ์ นางสุเพ็ญ สังข์ทอง ชาวชุมชนวัดบ้านใหม่สุขเกษมฯ (๓๐ เมษายน ๒๕๕๙)

๑. ตักบาตรทำให้ร่มเย็น
๒. ตักบาตรทำให้เป็นสุข
๓. ตักบาตรทำให้สงบสันติ
๔. ตักบาตรพาจิตให้พัฒนา^๔

จำนวน ๔ ข้อนี้สรุปสาระสำคัญได้ว่า สันติสุขเป็นความร่มเย็น การเว้นการกระทำที่ชั่ว การช่วยเหลือเกื้อกูลกันในสังคม การมีศีล คือการสำรวมระวังยับยั้งกายมุงเน้นสันติสุขความร่มเย็น เป็นสุขของสังคม ความอยู่เย็นเป็นสุขของตนและหมู่คณะให้ประสบความสำเร็จก้าวหน้าในชีวิต

สันติสุขเป็นความสุข คนทั่วไปมีความสุขพื้นฐานเป็นความสุขโดยตัวของมันเอง และเป็นฐานรองรับเป็นฐานรองรับที่ได้ช่วยให้ได้รับความสุขจากการเสพอารมณ์ต่างๆ ความสุขพื้นฐานนี้ได้แก่ภาวะที่จิตใจปลอดโปร่ง ผ่องใส เจิดจ้า ไม่มีความมัวหมอง วุ่นวายหรือเรื่องติดค้างกังวลใจใดๆ มีแต่ความสะอาด สว่าง สงบ

สันติสุขเป็นความสงบสันติ สุขเป็นสุขที่ถูกค้นหาปรุงแต่ง อยู่ใต้อิทธิพลของตัณหา คือเนื่องด้วยความพอใจ ไม่ชอบใจที่สิ่งสมไวก่เป็นความเคยชิน ภาวะเช่นนี้นำไปสู่ปัญหาต่างๆ เช่น ความขัดแย้งภายในจิตใจบุคคล ความกระทบกระทั่งระหว่างบุคคลเป็นต้น เป็นต้นตอของความยุ่งยากเดือดร้อนวุ่นวายเป็นอันมาก ซึ่งตรงข้ามกับความสุขไร้อาภิส เมื่อเกิดแก่ใครเมื่อใดก็มีแต่เป็นคุณ ให้ความสบายเป็นที่พอใจแก่ผู้นั้นทันทีและเกื้อกูลแก่ผู้อื่นทุกคนที่เกี่ยวข้อง ยิ่งเป็นสุขกันได้มากคนก็ยิ่งดี มีแต่ส่งเสริมให้เป็นสุขกันยิ่งขึ้น เพราะไม่มีอะไรจะต้องแก่งแย่งช่วงชิงกัน จึงมีแต่นำไปสู่การระงับปัญหาและมีแต่ความสงบสุข

สันติสุข เป็นการพัฒนาจิตไปสู่ความอิสระจากปัจจัยทั้งปวง เมื่อคนวางใจถูกต้องต่อทกม คลายความติดพันในกามคุณ เลิกหมกมุ่นในกามสุขได้ เขาก็มีสิทธิ์ หรือเป็นผู้พร้อมที่จะทำความรู้จักกับฌานสุข ที่ประณีตลึกซึ้งยิ่งขึ้นไป และฌานสุขนั้นต้องอาศัยความดีงาม “เมื่อเขาได้รับฌานสุขแล้วจิตของเขาจะติ่มด่ำ น้อมดิ่งไปในอารมณ์ของฌานอันประณีต ลึกซึ้งกว่ากันขึ้นไปตามลำดับจนถึงขั้นสูงสุด ภูมิชั้นแห่งการบรรลุเช่นนั้นว่าประเสริฐ สูงสุด เลิศ ยากที่ใครจะเข้าถึงได้ ผู้ที่สามารถปล่อยวางละความติดใจพัวพันในภาวะเลิศล้ำของฌานสมาบัติเหล่านี้ได้ คือ ถอนความติดในกามมาได้ขั้นหนึ่งแล้ว ยังถอนความเป็นสมาบัติได้อีก ไม่มีความเกี่ยวเกาะติดพันในสิ่งใด ๆ เลย เขาก็จะถึงภาวะหลุดพ้นเป็นอิสระโดยสมบูรณ์ นี่คือนิพพาน”

กลุ่มสนทนาให้ข้อมูล โดยยกเอาานิสงส์ทำบุญตักบาตรว่า การตักบาตรมีมาตั้งแต่ครั้งพุทธกาล พุทธศาสนาเถรวาทได้สืบประเพณีนี้มาอย่างเคร่งครัด สมเหตุสมผลกับการที่เรามีผู้ขอคือภิกษุ ว่ากันโดยหลักการ พระภิกษุเถรวาทนั้นเป็นผู้เสียสละโลกียสุข มุ่งปฏิบัติธรรมตามรอยพระศาสดา เพื่อการหลุดพ้นจากวัฏฏะจักรเวียนว่ายตายเกิด เมื่อพระภิกษุตัดขาดในทางโลกมุ่งทางธรรมเพื่อประโยชน์ของชาวโลกเช่นนี้ก็เป็นหน้าที่ของชาวโลกที่จะต้องเสียสละให้มีการปฏิบัติธรรมของ

^๔ สัมภาษณ์ นายมานิช เสวีสวัสดิ์ และนายธีรพงษ์ บุญมาก นายมานพ พันธุ์ชูเพชร ชุมชนบ้านใหม่สุขเกษม ร่วมสนทนากลุ่มย่อย (๓ พฤษภาคม ๒๕๖๐)

พระสงฆ์ดำเนินไปด้วยดี จึงเป็นหน้าที่ที่จะต้องทำอาหารมาเลี้ยงดูพระสงฆ์ให้มีชีวิตเพื่อปฏิบัติธรรมได้ด้วยดี นี่คือการตักบาตรตามอุดมคติแบบชาวพุทธเถรวาทอย่างคนไทย พม่า ลาว เขมร”^๕

การทำบุญตักบาตรถึงแม้จะมองว่าเรื่องเล็กน้อยนั้น ถ้าจะมองดูให้ดีก็จะเห็นได้ว่ากิจกรรมนี้นั้นเป็นได้ทั้งต้นกำเนิดของคุณค่าแห่งจริยธรรมที่บรรพชนตั้งแต่ครั้งปู่ ย่า ตา ยาย ในรุ่นเก๋าก่อนได้กระทำกันมา เสียสละในลักษณะของการร่วมทำบุญตักบาตรด้วยความตั้งใจเพื่อให้อันลูกหลานๆได้ฝึกหัดเรียนรู้และรู้จักในการให้ทานต่อไปอีกทั้งยังช่วยดูแลพระภิกษุสงฆ์ สามเณร อีกด้วย ทั้งยังได้มีโอกาสได้ร่วมญาติทำบุญอุทิศไปให้ท่านผู้มีพระคุณผู้ล่วงลับไปก่อนแล้ว ทั้งในขณะเดียวกันยังเป็นการถ่ายทอดกิจกรรมนำสู่วิถีชีวิตอันดีงามนี้สู่รุ่นลูก รุ่นหลาน จนกลายเป็นวัฒนธรรมและประเพณีอันงดงาม นางสาวปรีชญา โพธิ์งาม ได้ให้สัมภาษณ์ว่า “ในช่วงเช้ามีการทำบุญตักบาตรที่วัด โดยมีชาวบ้านในหมู่บ้านใกล้เคียงพร้อมทั้งลูกหลานที่ไปทำงานอยู่ที่ต่างจังหวัดกลับมาพร้อมทำบุญตักบาตรที่วัดกันอย่างพร้อมหน้าพร้อมตา”^๖ ส่วนใหญ่ที่ได้กระทำด้วยความเต็มอกเต็มใจนั้นโดยมีความเชื่อว่าจักได้รับผลของการตักบาตรคือความสุข และยังสามารถอุทิศไปถึงผู้ตายได้

นางสาวปรีชญา โพธิ์งาม กล่าวว่า “การทำบุญตักบาตร ถวายสังฆทาน การทำบุญอุทิศส่วนกุศลจะให้ “ปาฏิหาริย์” แก่ผู้ทำได้ บุญหรือคุณงามความดีนั้นเป็นของจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับทุกคน โดยเฉพาะชาวพุทธที่จะต้องทำให้เกิดขึ้นเอง เพราะเราเชื่อกันมาเป็นเวลานานแล้วว่า “บุญเป็นที่มาของความสุข” ทำให้จิตใจชุ่มชื่นเบิกบานและจะนำพาให้ชีวิตมีความสุขและความสำเร็จได้ทั้งในภพนี้และภพหน้า ด้วยเหตุที่ความเชื่อเรื่องบุญของชาวพุทธเป็นเช่นนี้ การสร้างบุญของชาวพุทธจึงนิยมทำบุญกันมากในรูปแบบของการให้ทานด้วย “การใส่บาตร” เพราะการทำบุญในลักษณะนี้เรียกว่าได้เป็นการทำบุญกุศลที่ง่ายที่สุด บรรพบุรุษเราจึงได้สอนให้ลูกหลานทำบุญด้วยการใส่บาตรมานานถ่ายทอดมาหลายชั่วอายุคน”^๗

นางสุเพ็ญ สังข์ทอง ได้ให้สัมภาษณ์ว่า “การทำบุญตักบาตรมีประจำทุกปี โดยเริ่มตั้งแต่วันที่ ๑๓-๑๕ เมษายน ตั้งแต่เวลาเช้าชาวบ้านพร้อมทั้งตนเอง จะลุกขึ้นตั้งแต่เช้าเพื่อจัด เตรียมจัดหาอาหารทำของคาวของหวานไว้ทำบุญบาตรที่วัด โดยมีคนในครอบครัวแต่ละครอบครัวอันประกอบด้วยปู่ ย่า ตา ยาย พ่อ แม่ และลูกหลานๆ มีสิ่งที่สำคัญต้องเตรียมตัวให้พร้อมก็คือ จักต้องอาบน้ำอาบทำให้เรียบร้อย มีการแต่งตัวด้วยผ้าชุดใหม่ สะอาดพากันไปที่วัดใกล้ๆบ้านที่สะดวกในวันบุญประเพณีเช่นนี้ เพราะจะทำให้ผู้ได้กระทำมีจิตใจที่อ่อนโยน และยังได้แสดงออกซึ่งความมีน้ำใจ พร้อมทั้งมีความกตัญญูกตเวที และความสามัคคีในชุมชนอีกด้วย”^๘

^๕ สนทนากลุ่มโดยนางน้ำเงิน ลำอางยอด นายสมศักดิ์ ชันทวีชัย นายวารินทร์ แสงชาจาก ชุมชนบ้านใหม่สุขเกษม ร่วมสนทนากลุ่มย่อย (๕ พฤษภาคม ๒๕๖๐)

^๖ สัมภาษณ์ ศรีสุนันท์ ยอดไพบูลย์ ชุมชนบ้านใหม่สุขเกษมฯ (๑๘ เมษายน ๒๕๖๐)

^๗ สัมภาษณ์ นางสาวปรีชญา โพธิ์งาม ชุมชนบ้านใหม่สุขเกษมฯ (๑๘ เมษายน ๒๕๖๐)

^๘ สัมภาษณ์ สุเพ็ญ สังข์ทอง ชุมชนบ้านใหม่สุขเกษมฯ (๑๙ เมษายน ๒๕๖๐)

กรณีตัวอย่างของการทำบุญใส่บาตรในสมัยพุทธกาล

นายสำราญ พ่วงพี กับนายณรงค์ บุญมาก กล่าวในลักษณะเดียวกันว่า “การทำบุญตักบาตรนั้นมีมาตั้งแต่พระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่ ก็มีผู้ที่ได้มาพบเห็นพระพุทธเจ้าแล้วก็เกิดความเลื่อมใสศรัทธา และได้น้อมนำข้าวเข้ามาถวายพระพุทธองค์ “กรณีการทำบุญของพ่อค่านายกองเกวียนสองคน ถวายข้าวสัตตูก่อนสัตตุมงให้แก่พระ พุทธเจ้า ดังนี้ เมื่อพระองค์เสด็จประทับอยู่ภายใต้ต้นจิกหรือมุจลินทร์ตลอด ๗ วัน แล้วพระพุทธ เจ้าเสด็จไปประทับอยู่ใต้ต้นไม้ที่ภาษาบาลีเรียกว่า “ราชายตนะ” อยู่ถัดไปทางทิศใต้ของต้นพระศรีมหาโพธิ์ราชายตนะ แปลว่าไม่เกิดเป็นต้นไม้ อยู่ในตระกูลต้นพิกุล ซึ่งในตอนพระพุทธเจ้าประทับอยู่ที่นี่มีพ่อค่านายกองเกวียนสองคนเข้ามาเฝ้าและนำของมาถวายคนหนึ่งชื่อ “ตปุสสะ” อีกคนหนึ่งชื่อ “ภัลลิกะ” เดินทางด้วยขบวนเกวียนเกวียนหลายร้อยเล่ม (ปฐมสมโพธิว่า ๕๐๐ เล่ม) มาจากอุกกลชนบทได้เห็นพระพุทธเจ้าประทับอยู่ใต้ต้นไม้เกิดก็ให้นึกเลื่อมใสจึงนำข้าวสัตตูก่อนและสัตตุมง ซึ่งเป็นเสบียงสำหรับคนเดินทางเข้าไปถวายพระพุทธเจ้าทรงรับอาหารจากนายกองเกวียนสองคนนั้นด้วยบาตรศิลาที่ทำจตุมาหาราชทั้ง ๔ นำมาถวาย เสร็จเรียบร้อยแล้วนายกองเกวียนทั้งสองคนเกิดความเลื่อมใสได้แสดงตนเป็นอุบาสกขอถึงพระพุทธเจ้าและพระธรรมเจ้าเป็นสรณะ ทั้งสองจึงนับได้ว่าอุบาสกหรือพุทธศาสนิกชนคู่แรกก่อนใครในโลกนับแต่พระพุทธเจ้าตรัสรู้มา ที่ทั้งสองนายประกาศตนนับถือพระรัตนะทั้งสองดังกล่าวแล้วนั้น เพราะตอนที่กล่าวนี้สังฆรัตนะ คือพระสงฆ์ยังไม่มีเกิดมีด้วยพระพุทธเจ้ายังไม่ตรัสเทศนาโปรดใครเลย การทำบุญตักบาตรนั้น มีช่วงเข้ามีการทำบุญตักบาตรที่วัดโดยมีชาวบ้านในหมู่บ้านใกล้เคียงมาร่วมทำบุญตักบาตร มีอาหารหวานคาวมากเป็นพิเศษ เช่นขนมกวนข้าวเหนียวแดง ผลไม้ เรียกว่าทำบุญตักบาตรกันเป็นพิเศษ ตั้งแต่เช้าวันที่ ๑๓ - ๑๕ เมษายน ในเช้าวันสุดท้าย พระสงฆ์ฉันภัตตาหารเช้าเสร็จ ก็มีการนำผ้าสบงมาถวายพระสงฆ์ได้พิจารณาบังสุกุล เป็นการทำบุญรวมญาติด้วยเพื่ออุทิศผลบุญกุศลไปให้ท่านผู้วายชนม์ผู้มีอุปการคุณด้วย และการทำบุญตักบาตรในเทศกาลสงกรานต์นี้นั้น ก็จะมีการจัดทำขนมที่พิเศษนำไปใส่บาตรและเป็นขนมไว้ต้อนรับแจกลูกๆหลานๆและญาติทั้งหลายที่ได้มาเยี่ยมเยือนกัน เทศกาลเช่นนี้”^๔

การทำบุญตักบาตรชุมชนบ้านใหม่สุขเกษม

การทำบุญตักบาตรชุมชนบ้านใหม่สุขเกษมฯ ในปัจจุบัน ในเทศกาลวันสงกรานต์ อาจมีการเปลี่ยนแปลงไปตามความเหมาะสมของบุคคลเพื่อความสะดวก เช่นการจัดซื้ออาหารหวานคาวต่างๆใส่บาตรที่ตนเห็นว่าเหมาะสมต่อพระภิกษุจะพึงขบฉันได้นำมาใส่บาตรที่วัดในช่วงเทศกาลวันสงกรานต์การทำบุญใส่บาตร ในปัจจุบันเป็นวิธีการสร้างบุญวาสนาบาร์มีที่ความสะดวก ทำได้ง่ายอันจะเป็น ปุพเพตปุญญา สำหรับตนต่อไปในอนาคตโดยตรงและเป็นผลดีที่ได้ช่วยอุปัถม์บำรุงพระพุทธศาสนาโดยอ้อม การทำบุญใส่บาตรนี้ชาวพุทธยังถือว่าเป็นการสร้างกุศล และเป็นการแผ่

^๔ สนทนากลุ่มโดยนายสำราญ พ่วงพี กับนายณรงค์ บุญมาก ชุมชนบ้านใหม่สุขเกษมฯ กล่าวในลักษณะเดียวกันในการสนทนากลุ่ม (๒๐ พฤษภาคม ๒๕๖๐)

ส่วนกุศลให้กับญาติผู้ล่วงลับไปแล้วด้วย โดยเชื่อกันว่าอาหารที่ถวายไปนั้นจะส่งถึงดวงวิญญาณผู้ล่วงลับไปแล้วด้วย สิ่งที่สำคัญที่สุดของการทำบุญใส่บาตรนั้น นายธงชัย เพ็ชรรักษ์ ให้สัมภาษณ์ว่า “การทำบุญใส่บาตรมีหลักสำคัญของการทำบุญที่จะได้บุญมากนั้นจะต้องมีเจตนาของผู้ให้และผู้รับทานเป็นหลักใหญ่ ๓ ประการ คือ ๑.วัตถุบริสุทธิ์ คือของที่เรให้ทานต้องได้มาด้วยความชอบธรรม ๒.เจตนาบริสุทธิ์ คือมีศรัทธาทั้งก่อนให้ ขณะให้ และหลังจากให้ ๓.บุคคลบริสุทธิ์ หมายถึง ผู้รับเป็นผู้ที่มีศีลบริสุทธิ์”^{๑๐}

นางประกอบ รักฉาย นางศิริพร กาญจนศิริ กล่าวในลักษณะเดียวกันโดยยกคำกล่าวของ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ว่า “การทำบุญใส่บาตร เป็นการสร้างความรักสามัคคีในหมู่คณะ เห็นได้จากบุคคลออกมาทำบุญใส่บาตรในตอนเช้าต่างก็มีใบหน้ายิ้มแย้มแจ่มใส ทักทายปราศรัยถามถึงสุขทุกข์ซึ่งกันและกัน ก็ให้เกิดความซาบซึ้งใจต่อกันและกันและพร้อมที่จะร่วมมือร่วมใจในการกระทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน บ่งบอกให้เห็นถึงความรักความสามัคคีที่มีต่อกัน ซึ่งความสามัคคีคือ ความพร้อมเพรียงกัน ความกลมเกลียวกัน ความปรองดองกัน ร่วมใจกันปฏิบัติงานให้บรรลุผลตามที่ต้องการ ความสามัคคีนั้นประกอบด้วย ๒ ทาง คือ ดังที่พระราชวรมุนี ได้กล่าวไว้ในหนังสือธรรมบุญชีวิตสำหรับประชาชนว่า “สามัคคีทางกายและสามัคคีทางใจ

สามัคคีทางกาย ได้แก่ การที่คนหลายคนมาทำงานร่วมกัน ช่วยกันแบกช่วยกันหาม หรือมาชุมนุมกันอย่างพร้อมเพรียงเพื่อการอย่างใดอย่างหนึ่ง พฤติการณ์อย่างนี้ ตรงกับที่แปลความสามัคคีว่า ความพร้อมเพรียงนั่นเอง ยกตัวอย่างให้เห็นง่ายๆ เช่นเล่นกีฬาที่เล่นกันเป็นทีมนักกีฬาทุกคนภายในทีมจะต้องมีความสมัครสมานสามัคคีกัน มิฉะนั้น นักกีฬาทีมนั้นก็ยากที่จะประสมผลสำเร็จได้

สามัคคีทางใจ ได้แก่ การที่บุคคลมีความรักใคร่ถนอมซึ่งกันและกัน ไม่ดูถูกเหยียดหยามกันมีความรักผูกพันกัน มีใจประสานใจ มีความหวังดีต่อและกัน เมื่อกล่าวถึงเนื้อหาสาระของความสามัคคีต้องดูกันที่จิตใจที่มีความรักใคร่ถนอมและหวังดีต่อกันเป็นสำคัญ เพราะความพร้อมเพรียงทางกาย เช่นมีคนจำนวนมากทำงานร่วมกันโดยที่จิตใจไม่มีความสามัคคีกัน และกันอย่างนี้จะเรียกว่าพวกเขามีความสามัคคีกันนั้นไม่ถูก ต้องดูกันที่จิตใจที่มีความรักใคร่ ถนอมและหวังดีต่อกันนั้นสำคัญ เพราะพวกเขาไม่ได้มีจิตใจรักใคร่กัน แต่สำหรับคนที่จิตใจรักใคร่กัน แม้จะอยู่คนละหัวเมืองหรือคนละประเทศคนหรือคนละประเทศก็ยังถือว่า เป็นผู้มีความสามัคคีกัน เมื่อกล่าวถึงหลักสามัคคีธรรม คำว่า “สามัคคี” หมายถึง “ความพร้อมเพรียงทั้งในเชิงกายภาพที่แสดงผ่านกิจกรรมต่างๆ และจิตภาพที่แฝงตัวอยู่ภายในใจของคนหรือกลุ่มคนต่างๆ ดังที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสว่า “ธรรมอย่างหนึ่ง เมื่อเกิดขึ้นในโลก ย่อมเกิดขึ้นเพื่อเกื้อกูลแก่คนหมู่มาก เพื่อความสุขแก่คน

^{๑๐} สัมภาษณ์นายธงชัย เพ็ชรรักษ์ ชุมชนบ้านใหม่สุขเกษมฯ กล่าวในลักษณะเดียวกันในการสนทนากลุ่ม (๒๓ พฤษภาคม ๒๕๖๐)

หมู่มาเกิดขึ้นเพื่อความสุขแก่เทวดา และมนุษย์ทั้งหลาย ธรรมอย่างหนึ่งดังกล่าวก็คือ “ความสามัคคี”^{๑๑}

๓.๒ กิจกรรมการสงฆ์พระพุทธรูปและพระสงฆ์ชุมชนบ้านใหม่สุขเกษมฯ

การสงฆ์พระพุทธรูปและพระสงฆ์ ถือว่าเป็นกิจกรรมที่ได้ถือปฏิบัติสืบต่อกันมาเป็นเวลาช้านานโดยในชุมชนบ้านใหม่สุขเกษม ได้มีความเชื่อต่อกันมาว่าการได้สงฆ์พระพุทธรูป และพระสงฆ์นั้นทำให้ได้บุญมาก และจักนำความเป็นสิริมงคลพร้อมด้วยความสุขความเจริญมาสู่ชีวิตตนเอง และครอบครัว

พระสงฆ์ชุมชนแห่งนี้ ได้กล่าวว่า “การสงฆ์พระสงฆ์นั้น เป็นการทำบุญอย่างหนึ่ง เพราะเป็นธรรมทานน้ำร้อนนั้นพระสงฆ์ท่านก็ร้อนด้วย หากมีใครนำน้ำไปสงฆ์ท่าน ถือว่าได้ทานสิ่ง มาก เท่ากับสงฆ์พระพุทธรูป นอกจากถือว่าเป็นการสะเดาะเคราะห์ด้วย”^{๑๒} และยังได้กล่าวอีกว่า “การสงฆ์พระสงฆ์นั้น เป็นการชำระล้างมลทินในจิตใจของตน ถือพระสงฆ์สะอาดแล้ว เราก็จะ สะอาดด้วยบุญ และได้ทำบุญอย่างหนึ่ง เพื่อเป็นการขอขมาลาโทษที่อาจประมาทพลาดพลั้งล่วงเกิน พระรัตนตรัยโดยไม่รู้ตัว ทั้งนี้ก็เพื่อความเป็นสิริมงคลให้เกิดขึ้นกับ ตนและเป็นการแสดงความเคารพ ต่อปูชนียะบุคคล ผู้สืบทอดพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนสืบไป”^{๑๓} โดยในชุมชนนั้นมีการจัดเตรียม พระพุทธรูปที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ชุมชนเคารพนับถือพร้อมด้วยพระประจำวันเกิด มาตั้งไว้บนโต๊ะหมู่และ ประดับด้วยดอกไม้สด ให้สวยงาม พร้อมด้วยนิมนต์พระสงฆ์ จำนวน ๑๐๐รูป มานั่งเป็นแถวยาว ตามที่ได้จัดสถานที่เอาไว้ และมีการกล่าวคำถวายน้ำสงฆ์ และกล่าวคำขอขมาลาโทษต่อพระรัตนตรัย และพระสงฆ์ โดยมีการจัดเตรียมน้ำที่ใสสะอาดบางก็มีน้ำหอมผสมลงไปใ้ในน้ำด้วย เพื่อถวายน้ำสงฆ์ พระพุทธรูปพร้อมทั้งพระสงฆ์ นางสุเพ็ญ สังข์ทอง ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับกิจกรรมการสงฆ์ พระพุทธรูปและพระสงฆ์ ว่า “การสงฆ์พระพุทธรูปและพระสงฆ์จะกระทำกันในตอนบ่าย โดย มักนายก่นกราบพระ สมาทานศีล ๕ เสร็จแล้วกล่าวคำถวายน้ำสงฆ์ โดยมีชาวบ้านในชุมชนต่างพา ลูกๆหลานๆมาร่วมเป็นจำนวนมาก บางคนมีน้ำใสสะอาด บางคนมีน้ำหอมพร้อมดอกมะลิ บางคนมี ดอกไม้ใ้ใ้่น้ำมาด้วย”^{๑๔}

ชุมชนบ้านใหม่สุขเกษมฯ นิยมสงฆ์พระพุทธรูปและพระสงฆ์ ในช่วงของภาคบ่าย ซึ่ง วัดทุกวัดในชุมชนฯได้จัดในวันถัดๆกันไป และถ้าวันเดียวกันก็จะเรียงเวลากันไป นายวิเชียร อ่อนน้อย กล่าวว่า “การสงฆ์พระและรัตนผู้สูงอายุ หมายถึง พิธีกรรมช่วยชำระล้างสิ่งไม่งามที่ตกค้างอยู่ใน ใจให้หมดไป และช่วยลดอดีตตา ความอวดดี หยิ่ง จ้องหองที่มีอยู่ด้วย ในแต่ละตระกูลบุตรหลานก็จะ รัตนผู้สูงอายุในตระกูลตนแล้วเปลี่ยนใหม่ให้ท่าน ซึ่งก่อให้เกิดความรู้สึกที่ดี มีความรักความเมตตา

^{๑๑} สัมภาษณ์ นางประกอบ รักฉาย นางศิริพร กาญจนศิริ ชุมชนบ้านใหม่สุขเกษม ฯ กล่าวในลักษณะ เดียวกัน (๒๐ พฤษภาคม ๒๕๖๐)

^{๑๒} สัมภาษณ์ พระสงฆ์วัดบึงนครพรหมวิหาราม ภาคผู้ให้ข้อมูล (๑๗ เมษายน ๒๕๖๐)

^{๑๓} พระภิกษุ พระสงฆ์วัดใหม่สุขเกษม ภาคผู้ให้ข้อมูล (๑๗ เมษายน ๒๕๖๐)

^{๑๔} สัมภาษณ์ นางสุเพ็ญ สังข์ทอง ชุมชนบ้านใหม่สุขเกษมฯ (๑๘ เมษายน ๒๕๕๙)

ต่อกัน ประจักษ์ชัดถึงความผูกพันและช่วยลดช่องว่างระหว่างวัย รู้จักให้เกียรติและเคารพกันตามวัย ช่วยให้คนทุกวัยอยู่ร่วมกันอย่างสงบใจเย็น”^{๑๕} และการสงฆ์พระพุทธรูปและพระสงฆ์ในเทศกาลวันสงกรานต์นั้น

พร้อมกันนี้ยังถือได้ว่าเป็นกิจกรรมที่ยังประโยชน์ให้เกิดขึ้น อีกมากมายเป็นต้นว่าคนเราอาจมีการพลั้งเผลอ หรือได้สบประมาทในพระรัตนตรัย ไปโดยไม่รู้ตัวบ้างก็ได้มีโอกาสขอขมาโทษนางศรีสุนันท์ ยอดไพบูลย์ ได้ให้สัมภาษณ์ว่า “ช่วงวันที่ ๑๕ เมษายน ของทุกปี จะมีการสงฆ์พระพุทธรูปและพระสงฆ์ในช่วงตอนบ่ายโดยมีชาวบ้านและลูกหลานมาร่วมกิจกรรมกันมาก นับว่าเป็นโอกาสที่ดีที่ชุมชนได้มีโอกาสกล่าวคำขอขมาต่อพระรัตนตรัย ได้พาครอบครัวไปสงฆ์พระพุทธรูปและพระสงฆ์ทุกปีอย่างพร้อมหน้าพร้อมตา และก็ได้กล่าวขอขมาโทษด้วยเพราะอาจทำผิดต่อพระรัตนตรัยโดยไม่เจตนาไปบ้างก็ได้ จึงถือโอกาสนี้ได้กล่าวขอขมาโทษไปด้วย”^{๑๖} โดยที่ในชุมชนบ้านใหม่สุขเกษมนั้น มีวัดถึง ๔ วัดการจัดให้มีการสงฆ์พระพุทธรูปและพระสงฆ์นั้นก็จัดไม่ตรงกัน แต่ถ้าจัดในวันเดียวกันก็จะเลื่อนเวลาให้ไม่ตรงกัน

ในกรณีนี้ นายมานิช เสวสิทธิ์ ได้ให้สัมภาษณ์ว่าถึงกิจกรรมการสงฆ์พระพุทธรูปและพระสงฆ์ของชุมชนว่า “กิจกรรมสงฆ์พระในวันสงกรานต์ ซึ่งแต่ละวัดจัดกิจกรรมขึ้นเพื่อให้ประชาชนมาร่วมกิจกรรมกัน แต่ละวัดในชุมชนจะกำหนดวันไม่ตรงกัน เพื่อบางคนอาจจะมาไม่ทันจากกิจกรรมของวัดหนึ่งก็ยังมีโอกาสไปร่วมสงฆ์กับอีกวัดหนึ่งภายในตำบลได้”^{๑๗} การจัดกิจกรรมสงฆ์พระพุทธรูปและพระสงฆ์นั้นสามารถจัดได้ในสถานที่ๆเหมาะสมภายในวัด นายธีรพงษ์ บุญมาก ได้ให้สัมภาษณ์เพิ่มเติมว่า “วัดในชุมชนนั้นทางวัดและคนในชุมชน ได้ร่วมกันสถานที่ที่บริเวณรอบอุโบสถมีการจัดให้สงฆ์พระพุทธรูปและสงฆ์พระสงฆ์จำนวน ๑๐๐ รูป ได้เมตตามารับศรัทธา นับเป็นเวลา ๑๐ ปีแล้ว ที่ให้ชุมชนได้มีโอกาสถวายน้ำสงฆ์ โดยให้พระสงฆ์ที่มาในพิธีได้ถวายน้ำสงฆ์พระพุทธรูปก่อน แล้วร่วมงานทำการสงฆ์พระพุทธรูปและยังมีพระพุทธรูปครบทุกประจำวัน และตามด้วยการสงฆ์พระสงฆ์ตามลำดับชั้นของพระสงฆ์ที่มาในงาน ซึ่งแต่ละครอบครัวจะมาร่วมพิธีนั้นมีทั้งปู่ย่า ตายาย พ่อแม่ ลูกๆหลานๆ โดยนิยมสงฆ์พระเป็นตอนบ่ายของวันที่ ๑๓ เมษายน เป็นประจำทุกๆปี”^{๑๘} กิจกรรมการสงฆ์พระพุทธรูปและพระสงฆ์นี้ นับเป็นกิจกรรมอันสำคัญที่ควรอนุรักษ์รักษาประเพณีนี้ไว้ให้ดี เพราะถือว่าเป็นประเพณีแห่งความผูกพันและกตัญญูที่ทำได้ ดังที่ผู้วิจัยได้ไปสัมภาษณ์ นางน้ำเงิน ลำอากย์ยอด ได้กล่าวเสริมว่า “เป็นกิจกรรมที่ดีงามสมควรอนุรักษ์ต่อไป ซึ่งเป็นการนำทำให้ชุมชนได้มีกิจกรรมที่สำคัญได้แสดงออกถึงความเคารพรัก นับถือในพระรัตนตรัยและอนุชนรุ่นหลังๆจักได้ถือปฏิบัติกันสืบต่อไปให้ยาวนาน”^{๑๙}

^{๑๕} สัมภาษณ์ นายวิเชียร อ่วมน้อย, ชุมชนบ้านใหม่สุขเกษมฯ (๒๗ เมษายน ๒๕๕๙)

^{๑๖} สัมภาษณ์ นางศรีสุนันท์ ยอดไพบูลย์, ชุมชนบ้านใหม่สุขเกษมฯ (๑๘ เมษายน ๒๕๕๙)

^{๑๗} สัมภาษณ์ นายมานิช เสวสิทธิ์, ชุมชนบ้านใหม่สุขเกษมฯ (๒๗ เมษายน ๒๕๕๙)

^{๑๘} สัมภาษณ์ นายธีรพงษ์ บุญมาก, ชุมชนบ้านใหม่สุขเกษมฯ (๒๘ เมษายน ๒๕๕๙)

^{๑๙} สัมภาษณ์ นางน้ำเงิน ลำอากย์ยอด, ชุมชนบ้านใหม่สุขเกษมฯ (๑๑ พฤษภาคม ๒๕๕๙)

๓.๓ กิจกรรมการรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ชุมชนบ้านใหม่สุขเกษม

กิจกรรมการรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ของชาวชุมชนวัดใหม่สุขเกษมฯ ได้นิยมทำกันในช่วงของสงกรานต์ โดยมีวัตถุประสงค์เป็นการน้อมรำลึกถึงความผูกพัน เต็มเปี่ยมไปด้วยความเคารพ รักด้วยการแสดงออกของความเป็นผู้มีความกตัญญูทวนเวียนต่อผู้มีพระคุณ เป็นการแสดงออกของความเคารพต่อผู้ใหญ่ภายในครอบครัวและบุคคลที่เคารพรักนับถือ โดยมีการนำเอาน้ำที่ใสสะอาดมาจัดเตรียมไว้แล้วเชิญท่านผู้มีพระคุณตลอดญาติผู้ใหญ่ที่ตนเคารพรักมานั่งในที่ๆเตรียมไว้ แล้วกล่าวคำขอขมาโทษขอโหสิกรรม ที่เคยได้ล่วงเกินท่าน ทั้งกาย วาจา และใจ จะด้วยเจตนาหรือไม่ก็ตามที่ ที่ต่อหน้าและลับหลัง แล้วจึงนำน้ำไปรดน้ำดำหัว มีทั้งรดเฉพาะที่มีมือและรดทั่วทั้งตัว เสร็จพิธีแล้วบางคนก็มีการดอกไม้พร้อมด้วยเงินและผ้าชุดใหม่ไปมอบให้ท่านญาติผู้ใหญ่ในการนี้ด้วย แล้วญาติผู้ใหญ่ในที่นั้นๆ ก็จะทำให้ศีลให้พรแก่ลูกๆหลานๆตลอดทั้งผู้ที่มาร่วมกิจกรรม ซึ่งชุมชนส่วนใหญ่ในประเทศไทยก็มีการกระทำเช่นเดียวกัน

นางสาวปรัชญา โพธิ์งาม กล่าวโดยยกคำกล่าวของพระครูสิริรัตนาวุธว่า “การรดน้ำดำหัวในประเพณีสงกรานต์นี้ ตามที่กล่าวมาแล้วข้างต้นสืบเนื่องมาจากการที่ธิดาทั้ง ๗ คนของกบิลพรหมที่ผลัดวาระกันนำศีระของบิดาออกจากถ้ำคันธุลี เขาพระสุเมรุมาสร่งน้ำ ในรอบ ๗ ปีตามจำนวนทั้ง ๗ คน จึงกล่าวได้ว่า การรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ในปัจจุบันนี้มีคติมาจากการที่ธิดาของกบิลพรหมนำนำศีระของบิดามารदनํ้านั่นเอง เพื่อเกิดอนุสติ แสดงความกตัญญู และเพื่อชำระล้างอกุศลจิตด้วย ดังนั้น ความสืบเนื่องการสร่งน้ำพระสงฆ์ และการรดน้ำดำหัวผู้สูงอายุนี้ หมายถึงการชำระล้างสิ่งไม่งามที่ค้างคาอยู่ภายในใจให้หมดไป และลดอัตตา ความดวดดี เย่อหยิ่งจองหองของตนอีกด้วย ในแต่ละตระกูลบุตรหลานจะรดน้ำผู้สูงอายุในตระกูลของตน แล้วก็เปลี่ยนเสื้อผ้าใหม่ให้ท่าน ซึ่งก่อให้เกิดความรู้สึกที่ดี มีความรักความเมตตาต่อกัน ประจักษ์ชัดถึงความผูกพันและเป็นการช่วยลดช่องว่างระหว่างวัย ให้เกียรติกันและเคารพกันตามวัย ช่วยให้ทุกวัยอยู่ร่วมกันอย่างสงบใจเย็นใจ”^{๒๐}

นางกาญจน์ เหลืองพวงทอง ได้กล่าวโดยยกคำกล่าวของพระครูสิริรัตนาวุธว่า “การที่รดน้ำดำหัวผู้ใหญ่หลักผู้ใหญ่ในวันสงกรานต์มีจุดประสงค์เพื่อขอพรให้เกิดความสุขกายสบาย เพราะถือว่าคนเฒ่าคนแก่เป็นคนมีบุญ มีอายุยืนวันนะ มีศีลธรรมจากการดูแลรักษาความดีของตนเองไว้ ถือว่าท่านรู้ดีรู้ชั่วมาก่อนก็ถือว่าเป็นโอกาสของลูก หลานญาติมิตรจะนำความชุ่มเย็นมาให้ท่านสบายใจแล้วจะได้โชคได้ลาภ และเป็นการขอศีลขอพรจากท่าน อำนวยอวยชัยให้ลูกหลานมีสุขภาพกายใจดี มีความก้าวหน้าในหน้าที่การงานด้วย เพื่อการแสดงความรัก และความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ เป็นการแสดงความอ่อนน้อมถ่อมตนเพื่อให้ท่านเหล่านั้นเมตตาและการที่ท่านอวยชัยให้พร ก็เป็นการเตือนสติลูกหลานให้ลูกหลานเริ่มต้นชีวิตใหม่ในปีใหม่”^{๒๑} ซึ่งในกิจกรรมนี้นั้น พิมพ์ ทวีนาท ได้ให้สัมภาษณ์ว่า “ตั้งแต่ตนย้ายมาอยู่ บ้านใหม่สุขเกษม ได้เห็นท่านผู้นำท้องถิ่นท้องถิ่นทั้ง

^{๒๐} สัมภาษณ์ นางสาวปรัชญา โพธิ์งาม ชุมชนบ้านใหม่สุขเกษมฯ (๒๘ เมษายน ๒๕๕๙)

^{๒๑} สัมภาษณ์ นางกาญจน์ เหลืองพวงทอง ชุมชนบ้านใหม่สุขเกษมฯ (๒๐ เมษายน ๒๕๕๙)

องค์การบริหารส่วนบ้านใหม่สุขเกษม แต่เดิมนี่จัดกันที่วัดที่อยู่ใกล้ๆกับชุมชนนั้นๆ โดยมีเจ้าหน้าที่พนักงานท้องถิ่นและท้องที่ในเขตบ้านใหม่สุขเกษม ร่วมกับวัฒนธรรมตำบลชุมชนได้จัดให้มีการรดน้ำคำหัวหน้าผู้สูงอายุที่เคารพรักจัดกันที่วัด โดยต่อจากการสงฆ์พระพุทธรูปและพระสงฆ์เรียบร้อยแล้ว ทั้งนี้ก็จะมีการมอบเสื้อผ้า ผ้าขนหนูให้กับผู้สูงอายุ บางบ้านก็จะจัดเลี้ยงและมีการนันทนาการที่บ้าน”^{๒๒} และกิจกรรมดังกล่าวนี้นั้น นายธีรพงษ์ บุญมาก ได้ให้สัมภาษณ์เพิ่มเติมว่า “เป็นการลูกๆหลานๆได้รดน้ำคำหัวหน้าผู้มีพระคุณ และยังมีโอกาสได้มาขอขมาโทษซึ่งอาจได้ล่วงเกินท่านมาแล้วด้วยกาย วาจา และใจ และขอพรจากผู้มีพระคุณอีกประการหนึ่งด้วย เป็นวิถีชีวิตของชุมชน ที่ได้แสดงออกต่อท่านผู้มีพระคุณรวมถึงญาติผู้ใหญ่ที่ตนเคารพนับถือซึ่งดงามมาก โดยมีทางวัดและผู้นำเป็นผู้กำหนดวันรดน้ำผู้สูงอายุขึ้นมา พร้อมทั้งได้เชิญชวนชาวบ้านและลูกหลานมารดน้ำท่านผู้สูงอายุ และขอพรผู้สูงอายุถือว่าได้รับความเป็นสิริมงคล และมีของมามอบผู้สูงอายุด้วยเช่น เสื้อผ้า เงิน พร้อมด้วยของใช้ต่างๆ”^{๒๓}

นายวารินทร์ แสงขานา กล่าวว่า วัฒนธรรมการรดน้ำหรือรดน้ำคำหัวนี้ประเทศไทยเรามีธรรมเนียมที่เกี่ยวกับเรื่องนี้หลายกรณี กรณีรดน้ำสังข์ในพิธีแต่งงาน เพื่อให้ชีวิตสมรสมีความชื่นมื่น มีความร่มเย็น และมีความสุขสันติตั้งน้ำเย็นนี้ พิธีรดน้ำศพ เป็นพิธีทำขึ้นก่อนบรรจุศพลงโลงศพ เพื่ออาบน้ำศพให้สะอาดทั้งกายใจ มีกายใจที่บริสุทธิ์อันเป็นคุณสมบัติชีวิตบนสวรรค์ พิธีรดน้ำในพิธีงานมงคลอื่นๆ เช่นในพิธีทำบุญครบรอบอายุ ในพิธีฉลองยศศักดิ์ต่างๆ ก็เพื่อให้เกิดความร่มเย็นเป็นสุข ดั่งน้ำที่มีคุณสมบัติเย็นฉ่ำนี้ แต่แล้วถ้าบอกถึงที่มาของการรดน้ำนี้ ในกรณีรดน้ำคำหัวละก็บอกได้เลยว่า มีคติธรรมมาจากเทศกาลสงกรานต์ ตามที่กล่าวมาแล้วข้างต้นว่า ท้าวธรรมบาลกุมาร (บ้างก็ว่าท้าวมหาพรหม)กับท้าวภิลพรหมทนายปัญหา ๓ ราศี เดิมพันปัญหากันว่าใครตอบไม่ได้ผู้นั้นต้องถูกตัดเศียรบูชาความรู้กัน ผลปรากฏว่า ธรรมบาลกุมารตอบได้ ทำให้ท้าวภิลพรหมต้องยอมตัดเศียรของตนบูชาความรู้ท้าวมหาพรหมตามสัญญา ส่วนพระเศียรของท้าวภิลพรหมนั้นนำไปบรรจุไว้ในถ้ำคันธุลีในเขาไกรลาส และท้าวภิลพรหมมีธิดา ๗ คนทั้ง ๗ คนก็ผลัดกันนำเศียรของผู้เป็นบิดาของตนที่บรรจุอยู่ในถ้ำคันธุลีที่เขาไกรลาสมาสรงน้ำ ทำพิธีเวียนรอบเขาพระสุเมรุแล้วเก็บรักษาไว้ในถ้ำตามเดิม และธิดาทั้ง ๗ นี้เป็นนางสงกรานต์ประจำปีตามวันทั้ง ๗ วัน เป็นที่มาของนางสงกรานต์ประจำปีไปแล้ว ด้วยคติธรรมจากการนำพระเศียรของท้าวภิลพรหมมาสรงน้ำนี้จึงเป็น ที่มาของการรดน้ำคำหัวผู้หลักผู้ใหญ่ในเทศกาลสงกรานต์ ถ้าเป็นพระสงฆ์เรียกว่าสรงน้ำพระสงฆ์”^{๒๔} การรดน้ำคำหัวผู้สูงอายุได้เป็นการสร้างความสัมพันธ์อันดีงามให้เกิดขึ้นในครอบครัว และชุมชนได้อย่างดงามดังที่ ณิชยา ประวิง ได้ให้สัมภาษณ์ว่า “การรดน้ำคำหัวผู้สูงอายุนั้น โดยเชิญท่านที่มีอายุตั้งแต่ ๖๐ ปีขึ้นไปมาร่วมในงาน เป็นเหตุนำมาซึ่งการแสดงออกซึ่งความสัมพันธ์อันดีภายในครอบครัว พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย ลูกหลานและบรรดาญาติๆทั้งหลายพร้อมทั้งชุมชน หลังจากมีการทำบุญตักบาตรสรงน้ำพระที่วัดแล้วทางวัดก็จัดกิจกรรมรดน้ำคำหัวผู้ใหญ่ ให้ลูกหลานที่มาร่วมกิจกรรมกัน เติม

^{๒๒} สัมภาษณ์ นายพิมพ์ ทวีนาท ชุมชนบ้านใหม่สุขเกษมฯ (๑๘ พฤษภาคม ๒๕๕๙)

^{๒๓} สัมภาษณ์ นายธีรพงษ์ บุญมาก ชุมชนบ้านใหม่สุขเกษมฯ (๒๘ เมษายน ๒๕๕๙)

^{๒๔} สัมภาษณ์ นายวารินทร์ แสงขานา ชุมชนบ้านใหม่สุขเกษมฯ (๒๘ เมษายน ๒๕๕๙)

ไปด้วยบรรยากาศของความอบอุ่น ยิ้มแย้มแจ่มใสกันทั่วหน้า”^{๒๕} และพร้อมกันนี้ยังถือว่าเป็นวัฒนธรรมประเพณีอันดีงาม และยังเป็นกำลังใจอันสำคัญยิ่งไปกว่าสิ่งใดๆ ดังที่ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์นางน้ำเงิน ลำอาก้อยอด ได้กล่าวเสริมว่า “นับว่าเป็นสิ่งที่ดีที่ได้มีประเพณีอันดีงามทำให้เห็นคุณค่าของผู้สูงอายุในชุมชนยังทำให้ท่านได้มีกำลังใจ เพื่อเป็นสิริมงคลและได้อยู่เป็นร่มโพธิ์ร่มไทรให้กับบรรดาลูกหลานอีกประการหนึ่งด้วย”^{๒๖}

๓.๔ กิจกรรมการก่อเจดีย์ทรายชุมชนบ้านใหม่สุขเกษมฯ

กิจกรรมการก่อเจดีย์ทราย ชุมชนบ้านใหม่สุขเกษมฯมีความเชื่อและปฏิบัติสืบต่อกันมาอย่างยาวนาน โดยมีความเชื่อว่าเมื่อได้มีโอกาสเข้ามาในวัดทำได้เหยียบลงบนพื้นดิน พื้นทราย ทำให้ดินและทรายนั้นติดเท้าออกมาจากบริเวณของวัดจักเป็นบาปเป็นกรรม ดังนั้น จึงควรนำทรายไปก่อเป็นทรงลักษณะเจดีย์ ภาศิพระสงฆ์วัดบึงครอบครัวธาราม ชุมชนวัดใหม่สุขเกษม กล่าวว่ “เจดีย์เป็นสัญลักษณ์ของทางพระพุทธศาสนา สมัยที่พระโสณะกับพระอุตระนำพระพุทธศาสนาจากอินเดียหลังการสังคายนาครั้งที่ ๓ มาเผยแผ่ในดินแดนสุวรรณภูมิ ณ จุดที่เผยแผ่นั้น กล่าวกันว่าเป็นมณฑลจังหวัดนครปฐม สันนิษฐานว่า พระเถระทั้ง ๒ รูปนี้ได้ทำการเผยแผ่ศาสนาอยู่ในดินแดนแห่งนี้มานาน เกรงว่ากาลนานไป ประวัติศาสตร์ขาดตอนไม่ต่อเนื่อง ก็จะไม่มื่ออะไรเป็นพยานแห่งการเผยแผ่ศาสนาได้ จึงคิดนำดินทรายมาก่อเป็นเจดีย์ ชนิดธรรมเจดีย์ในเจดีย์ ๔ ชนิด แรกสุดก็เป็นองค์เล็กๆ ต่อมาผู้คนเห็นว่าสำคัญจึงก่อเจดีย์ด้วยอิฐ หิน ดินแข็งเพื่อให้ทนทานต่อพายุ น้ำพัดได้ จากนั้นก็บูรณะมาเรื่อย ๆ หลายยุคสมัย จนเป็นเจดีย์ใหญ่โตมหิมา มีสีทองเหลืองอร่ามดังที่ในปัจจุบันนี้ยังไปกว่านั้นเพื่อเป็นพยานแห่งภูมิประเทศที่แสดงว่าพระพุทธศาสนาได้ถูกนำมาเผยแผ่บริเวณนี้ จึงชื่อเป็นจังหวัดว่า นครปฐม (จังหวัดแห่งแรกของไทย) มีสัญลักษณ์เป็นองค์เจดีย์”^{๒๗} เมื่อก่อเจดีย์ทรายเสร็จก็ถวายไว้ที่วัดเพื่อเป็นการชำระหนี้สงฆ์ ซึ่งส่วนใหญ่ก็จักกระทำกันในช่วงวันสงกรานต์ คือระหว่างวันที่ ๑๓ - ๑๕ เดือนเมษายน ของทุกปีเป็นส่วนใหญ่จะกระทำกันในช่วงเวลาบ่ายหลังจากได้ร่วมกันทำบุญตักบาตรที่วัดกันแล้ว พ่อแม่ พี่น้อง ลูกๆหลานก็จักชวนกันและบางวัดนั้นก็จักเตรียมทรายเอาไว้ให้บางคนก็นำทรายไปเอง บางวัดก็จัดเตรียมเอาไว้ให้ โดยมีวัตถุประสงค์ ได้แก่การก่อเจดีย์ทรายแล้วก็ถวายไว้ที่วัด โดยมีความเชื่อประกอบกับความเชื่อในพระพุทธศาสนา และเชื่อว่าตนเองได้เข้าวัด ออกวัด ดินทรายอาจติดเท้าของตนๆออกมาบ้างกลัวจะเป็นบาปเป็นกรรม จึงมีการขนทรายเข้าวัดและก่อทรายให้เป็นทรงเจดีย์ถวายไว้ในวัด เพื่อเป็นการทดแทน นายสุวัฒน์ สังข์ทอง กล่าวถึงการก่อเจดีย์ทรายว่า “การก่อเจดีย์ทราย หมายถึง นิमित โขคลาภ ให้มีความสุขความเจริญเงินทองไหลมาเทมาดุจทรายที่ขนเข้าวัดอีกประการหนึ่ง ได้แก่กุศโลบายแห่งบุญบาปเพราะบุคคลเดินเข้าออกวัดในรอบหนึ่งปีหนึ่ง ไม่รู้ว่าดินที่ติดเท้านำเข้าหรือนำออกจากวัดไหนมาก กว่ากัน การขนทรายเข้า

^{๒๕} สัมภาษณ์ สุเพ็ญ สังข์ทอง ชุมชนบ้านใหม่สุขเกษมฯ (๑๙ เมษายน ๒๕๕๙)

^{๒๖} สัมภาษณ์ น้ำเงิน ลำอาก้อยอด ชุมชนบ้านใหม่สุขเกษมฯ (๑๑ พฤษภาคม ๒๕๕๙)

^{๒๗} สัมภาษณ์ ภาศิพระสงฆ์วัดบึงครอบครัวธาราม ชุมชนวัดใหม่สุขเกษม ชุมชนบ้านใหม่สุขเกษมฯ

วัดจึงถือว่าเป็นการชดเชยทดแทนดินที่ติดเท้าออกจากวัด จะได้ไม่เป็นบาปในขณะเดียวกันก็ได้บุญ สิ่งเหล่านี้เป็นความละเอียดอ่อนทางจิตใจของบรรพบุรุษ ซึ่งหวาดกลัวต่อบาปและผลของบาป”^{๒๘}

ซึ่งการก่อเจดีย์ทรายมีการกระทำกันมาเป็นเวลาอันยาวนานมาก สิ่งก่อสร้างทั้งหลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในวัดวาอารามต่างๆ และวัดนั้นก็มักจะมีการสร้างเจดีย์ไว้ด้วยทั้งองค์ใหญ่ องค์เล็ก เป็นไปตามกำลังศรัทธาและกำลังทรัพย์ เช่น องค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม องค์เจดีย์พระธาตุพนม จังหวัดนครพนม พระบรมธาตุที่จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นต้น แม้แต่องค์พระพุทธรูปในสมัยโบราณก็ยังมีทรายเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้รวมอยู่ด้วยในกรณีนี้ด้วยปูน ตลอดจนจนถึงในสมัยปัจจุบันนี้ทรายก็ยังเป็นส่วนที่มีความสำคัญยิ่ง

นายวารินทร์ แสงชาจาก กล่าวว่ คุณค่าทางจริยธรรมของประเพณีสงกรานต์ “มีนัยหนึ่งคือ เพื่อสร้างพุทธศิลป์ให้เกิดขึ้น ถือเป็นการทำบุญสักการะพระรัตนตรัยด้วย อีกนัยหนึ่งถือเป็นการทดแทนเมตตาดินเมตตาทรายที่ติดเท้าเราออกจากวัดวาอารามไป จึงต้องนำมาทดแทน นอกจากนี้ยังเป็นการจำลององค์พระปรมาภิไธยที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ บรรจุพระธรรม บรรจุเครื่องบริขารของพระพุทธเจ้าด้วย”^{๒๙} ในความเชื่อในเรื่องนี้ทำให้เกิดความคิดที่เป็นกุศลจิต ก็ทำให้คนในชุมชนได้ร่วมกันขนทรายเข้าวัด บางคนก็หาซื้อมา และบางวัดก็ซื้อหามาเตรียมไว้ให้ความสะดวก จึงมาประเพณีก่อเจดีย์ทราย เพื่อนำมาทดแทนดินทรายที่ติดเท้าของตนออกไปซึ่งถือว่เป็นการทำให้บาปกรรมนั้นน้อยลงพ้นจากโทษภัยทั้งหลายได้ สำหรับในชุมชนนั้น นายธีรพงษ์ บุญมาก ได้ให้สัมภาษณ์และได้กล่าวว่า “การก่อเจดีย์ทรายเป็นการทำบุญกุศลและเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่คนที่มาก่อเจดีย์อีกด้วย และยังได้ก่อเจดีย์ถวายวัดไว้เป็นพุทธบูชา และได้มีโอกาสใช้หนี้สงฆ์ ซึ่งมีความเชื่อในการกระทำเช่นนี้ตามที่ปู่ ย่า ตา ยาย ท่านได้พูดเอาไว้ว่า ผู้ที่ได้กระทำจะมีความอยู่ดี มีความสุข พบกับความเจริญในชีวิต ตลอดทั้งครอบครัว พร้อมทรัพย์เงินทองเนืองนอง ข้าวของไหลมา ที่ต้องประสงค์ทั้งหลายนั้นหนาไหลมาเทมาประดุจดังเมล็ดทราย ที่ข้าฯทำไว้ถวายให้เป็นพระพุทธบูชา”^{๓๐}

๓.๕ กิจกรรมการปล่อยนก-ปล่อยปลา

กิจกรรมปล่อยนก ปล่อยปลา เป็นกิจกรรมที่มีมาจากการเชื่อที่ว่า การปล่อยนก ปล่อยปลาเป็นการให้อิสระแก่สัตว์นั้นๆ โดยผู้ที่ปฏิบัติเชื่อว่าบางครั้งตนเองโชคไม่ดีเคราะห์ไม่ดีนั้นเป็นเพราะตนเองได้เคยเบียดเบียนนก ปลา เอาไว้ในกาลก่อนๆ ถือว่เป็นบาปเป็นกรรมจกนำเอาความทุกข์ ความเดือดร้อนมาให้กับตนเองและครอบครัวได้ ให้มีอันเป็นไปในส่วนที่ไม่ดีเป็นไปต่างๆ นานา การที่ได้ปล่อยนก ปล่อยปลา ก็จักได้เป็นการขอโทษกรรมโทษแก่ตนและปลาทั้งหลาย เพื่อให้ตนเองและครอบครัว ได้เป็นอิสระได้พ้นไปเสียจากความทุกข์ ความอยากจน เคราะห์ร้าย โชคไม่ดี และความเดือดร้อนทั้งหลายให้พ้นไปเสียจากตนเองและครอบครัว เมื่อได้กระทำแล้วส่วนใหญ่มีความเชื่อว่จัก

^{๒๘} สัมภาษณ์ นายสุวัฒน์ สังข์ทอง ชุมชนบ้านใหม่สุขเกษมฯ (๒๙ เมษายน ๒๕๕๙)

^{๒๙} สัมภาษณ์ นายวารินทร์ แสงชาจาก ชุมชนบ้านใหม่สุขเกษมฯ (๒๒ เมษายน ๒๕๕๙)

^{๓๐} สัมภาษณ์ ธีรพงษ์ บุญมาก ชุมชนบ้านใหม่สุขเกษมฯ (๒๑ เมษายน ๒๕๕๙)

นำมาซึ่งความสุข ความเจริญรุ่งเรืองให้เกิดขึ้นมาแทนได้ และเป็นการที่ได้ชดใช้ในหนี้กรรมต่างๆที่ได้กระทำไว้เมื่อาก่อน

พระครูสิริรัตนานุวัตร และคณะ ได้กล่าวไว้ในรายงานการวิจัย เรื่อง การศึกษาวิเคราะห์คุณค่าทางจริยธรรมของประเพณีสงกรานต์ว่า “เรามีความเชื่อการปล่อยนก ปล่อยปลา กันว่า จะทำให้อายุยืนยาว เพราะเชื่อว่าการให้ชีวิตเขาก็เท่ากับยืดอายุของเราด้วยเราก็ลอง คิดดูสระน้ำมีปลาเต็มสระแต่ใกล้จะแห้งขอดเพราะฤดูแล้งมาถึง เห็นปลาแต่ดินบ้างก็หายใจพะงาบ ๆ ใกล้ตายบ้างก็ตื่นพรวดพราดหัวซุกหัวซุนไปมา สองคนพี่น้องจึงพากันช้อนปลานั้นไปปล่อยในแม่น้ำ ปลาได้น้ำก็ตืออกดีใจ เพราะหมายถึงการได้ชีวิตใหม่ และไม่ตายเสียก่อนนี้

อานิสงส์มีจริง ให้ชีวิตแก่ท่านแล้วท่านก็ให้ชีวิตแก่เรา สองพี่น้องนั้นเมื่อระยะเวลาชะตาชีวิตขาด ปรากฏว่าไม่ขาดตามทำนายไว้ กลับอยู่สบายใจกว่าเดิม ไม่เคยยืมก็ยืมได้ สองพี่น้องก็เชื่อแน่ว่า เราได้ชีวิตในเวลาชะตาชีวิตขาดนี้ ก็เพราะอานิสงส์การนำปลาในสระที่กำลังแห้ง ปล่อยลงน้ำ แน่ ๆ ด้วยคติธรรมนี้ จึงเป็นที่นิยมปล่อยนก ปล่อยปลา ปล่อยเต่าเนื่องในวันเกิดของตน เพื่อให้อายุยืนยาวนาน และคติธรรมนี้ผลต่อทางราชการด้วย ซึ่งถือเป็นวันสงกรานต์เป็นประมงแห่งชาติ มีพิธีปล่อยพันธุ์ปลาลงในน้ำทุกจังหวัดพร้อมกันทุกจังหวัด โดยนัยแห่งความเชื่อของชุมชนในเรื่องของบาปเคราะห์ต่างๆอันมีเกิดขึ้นแล้วและอาจจะเกิดขึ้นกับชีวิตของตนและครอบครัว แท้จริงแล้วคุณค่าของจริยธรรมที่เกิดขึ้นมาในโลกนี้นั้นผู้วิจัยมีความคิดเห็นว่า เกิดขึ้นจาก “ความกลัว” นั่นเอง บุคคลทั้งหลายที่ได้เกิดมาและมีชีวิตอยู่ ย่อมมีการกระทำที่ปะปนไปด้วยกับความดี และความชั่ว ทั้งทางกาย วาจา และใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งแล้วผู้ทำกรรมชั่วอยู่ย่อมมีความหวาดกลัวแต่ทุกขภัยที่จักตามมาเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้น มีอะไรบ้างที่เคยได้ยินได้ฟังมาแล้วจักแบ่งเบาผลแห่งกรรมไม่ดีนั้นได้ ก็รีบชวนชวนกระทำความดี โดยในเทศกาลสงกรานต์นี้ ชาวไทยพุทธเราได้มีความเชื่อต่อกันมาอย่างยาวนาน ในเรื่อง “การปล่อยนก ปล่อยปลา นำพาเคราะห์ร้ายให้จางหาย” จึงได้เกิดเป็นวัฒนธรรมดังกล่าว ปรัชญา โพธิ์งาม ได้กล่าวว่า “ในทางธรรมการปล่อยนก ปล่อยปลา คือ การเอาทุกข์โสโครกภัยออกจากตัว เพื่อให้ได้มีแต่ความสุข ความเจริญรุ่งเรือง แต่ในความเป็นจริงการปล่อยนก ปล่อยปลานั้นเป็นการปลดปล่อย การไม่กักขัง สิ่งที่มีชีวิต เพื่อให้เขาได้รับความเป็นอิสระในโลกนั่นเอง”^{๓๑} ผู้ปลดปล่อยให้สัตว์มีชีวิตเป็นอิสระ ก็มีความเชื่อกันว่าบาปเคราะห์ว่าจักได้หายหลุดพ้นไปจากตน เพื่อตนนั้นจักได้มีแต่ความสุขสบาย นั่นเอง

นายถาวร โปรงเจริญ กล่าวถึงความเชื่อการปล่อยนก ปล่อยปลา ว่า การปล่อยนก หมายถึง ถือว่าเป็นเรื่องที่ดี เป็นการปล่อยเป็นการคืนอิสรภาพ ให้กับสัตว์ ถือเป็นการล้างบาป สะเดาะเคราะห์ให้หมดไป เพื่อเป็นสิริมงคลแก่ตน การปล่อยปลา หมายถึงความเมตตา นำไปปล่อยในแม่น้ำ พอถึงฤดูฝนปลาที่รอดตายก็กลับมาแพร่พันธุ์เป็นอาหารของคนได้อีก”^{๓๒} การปล่อยนก-ปล่อยปลากิจการนี้มีบ้าง จัดขึ้นเป็นบางวัดโดยการศรัทธาของประชาชนร่วมกันบริจาคเงิน ไปซื้อปลาช่อนจากตลาดมาและร่วมกันปล่อยที่วัด บางทีก็มีแม่ค้านำมาขายที่หน้าบันไดทางขึ้นของวัด

^{๓๑} สัมภาษณ์ นางสาวปรัชญา โพธิ์งาม ชุมชนบ้านใหม่สุขเกษมฯ (๑๘ พฤษภาคม ๒๕๕๙)

^{๓๒} สัมภาษณ์ นายถาวร โปรงเจริญ ชุมชนบ้านใหม่สุขเกษมฯ (๑๗ กรกฎาคม ๒๕๖๐)

โดยชุมชนที่เห็นแล้วเกิดสงสารก็จะซื้อเพื่อปล่อยให้นักให้ปลานั้นได้รับความเป็นอิสระ ซื้อและปล่อยในวันทำบุญวันใดวันหนึ่งในช่วงเทศกาลวันสงกรานต์นั้น โดยลงไปปล่อยที่ทำน้ำหรือบึง ในวัดหรือในหมู่บ้านใกล้ๆนั้น ซึ่งถือว่าเป็นมหากุศลที่มีมากแก่ตนอีกประการหนึ่งเพราะเป็นการให้ชีวิตนั่นเอง และการปล่อยนก ปล่อยปลากระทำเพื่อเป็นกุศลต่อตนเองเป็นอย่างยิ่ง เมื่อได้กระทำแล้วด้วยการปล่อยชีวิตปล่อยชีวิตสัตว์ให้อิสระแทนแก่สัตว์ทั้งหลายถือว่าได้บุญมาก

การปล่อยนกปล่อยปลานั้น ส่วนใหญ่จะนิยมปล่อยกันเนื่องในวันเกิด เพื่อเป็นการฉลองอายุที่อยู่มาได้ถึงวันนี้ ไม่ตายเสียก่อน และมีคติกันว่า ถ้าปล่อยนกปล่อยปลาแล้วจะต่อให้อายุให้ตนเอง นอกจากนี้ยังมีเคล็ดในการใช้สัตว์ต่าง ๆ ปล่อยด้วย ถ้าเป็นปลาผูกเชือกกันว่าจะทำให้อายุยืนยาวนาน เพราะปลาผูกหนาน แข็งแรง อดทน การปล่อยสิ่งมีชีวิตในที่นี้หมายถึงการปล่อยนกปล่อยปลา ก็คือการให้ความเป็นอิสระตัดขาดจากความผูกพันด้วยประการทั้งปวงซึ่งถือว่าให้ชีวิตเป็นทาน โดยวัดทั่วๆไปที่มีสระน้ำ หรือมีคลองน้ำติดกับเขตพื้นที่ของวัดก็นิยมให้เป็นเขต “อภัยทาน” ซึ่งผู้วิจัยก็ยังงงอยู่ว่าสัตว์จำพวกปลาไปทำอะไรให้ตั้งแต่เมื่อไหร่

๓.๖ กิจกรรมวันผู้สูงอายุและวันครอบครัว

วันผู้สูงอายุรัฐบาลได้กำหนดไว้เป็นวันผู้สูงอายุแห่งชาติอีกด้วยตรงกับ วันที่ ๑๓ เมษายน เพื่อให้ลูกหลานได้เห็นความสำคัญของท่านผู้สูงอายุ และโดยส่วนใหญ่ก็นิยมกันไปหาที่ที่มีพระคุณแก่ชีวิต อายุเจริญได้ ๖๐ ปีขึ้นไปหรือท่านผู้เจริญด้วยอายุมากๆเป็นผู้อาวุโสในชุมชนเป็นผู้เคยได้บำเพ็ญประโยชน์ต่อส่วนรวมด้วยความรู้ความสามารถ และมีประสบการณ์ ในการพัฒนาชุมชนนั้นๆ ขึ้นมาจนมีความเจริญรุ่งเรือง พรั่งพร้อมด้วยคุณวุฒิวิญญู และเป็นการสร้างขวัญและกำลังใจในการดำรงตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ลูกหลาน พ่อแม่เป็นเป็นผู้ให้ชีวิตท่านอุปมาเหมือนพระพรหม “พรหมามาตาปิตโร พ่อแม่เป็นพรหม (ผู้ประเสริฐ) ของลูก”^{๓๓} แม้ร่างกายของท่านเหล่านั้นจักอ่อนแอลงไปอันแต่ท่านเหล่านั้นก็ยังคงเป็นที่ปรึกษาที่สำคัญให้กับลูกหลาน เป็นทรัพยากรบุคคลที่ทรงคุณค่าที่หาได้ยาก และควรได้รับการดูแลเอาใจใส่เป็นอย่างดี พร้อมทั้งเป็นผู้ที่ได้สร้างบุคลากรในครอบครัวที่สำคัญ เป็นตัวอย่างที่ดีงามในครอบครัว และยังเป็นการตระหนักให้ลูกหลานได้เห็นความสำคัญของครอบครัว เพื่อเป็นการสร้างความสัมพันธ์อันดีของชุมชนครอบครัว

คุณค่าทางจริยธรรมของประเพณีสงกรานต์ ว่า ถือเป็นวันแห่งความรักความผูกพันในครอบครัว พ่อแม่จะเตรียมเสื้อผ้าใหม่พร้อมเครื่องประดับให้กับลูกหลาน ใส่ไปทำบุญ ลูกหลานก็จะเตรียมเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มให้ผู้ใหญ่ได้สวมใส่ หลักการรดน้ำขอพร เมื่อถึงวันสงกรานต์ทุกคนจะหาโอกาสกลับไปหาพ่อแม่และญาติผู้ใหญ่ รดน้ำขอพรเพื่อเป็นสิริมงคลในการเริ่มต้นชีวิตปีใหม่และเป็นการกำลังใจกันและกันในการดำรงชีวิตอยู่ต่อไป ในวันสงกรานต์ ซึ่งตรงกับวันที่ ๑๓ เมษายน ของทุกปีนั้น เป็นวันที่คนทุกคนในครอบครัวต่างก็รอยคอยที่จะได้พบปะซึ่งกันและกัน พร้อมด้วยการร่วมกันกระทำในสิ่งที่ดีๆ ซึ่งในโอกาสวันเทศกาลพิเศษอย่างนี้นั้น นางศรีสุนันท์ ยอดไพบูรณ์ ได้ให้

^{๓๓} อ.ต.ก.(ไทย)๒๑/๖๓/๑๐๗.

สัมภาษณ์ว่า “กิจกรรมวันผู้สูงอายุและวันครอบครัว ส่วนใหญ่จะพากันไปที่บ้านของพ่อแม่ไปกราบท่าน พร้อมดอกไม้พวงมาลัย ทั้งนำขนม เสื้อผ้า ไปมอบให้ท่านพร้อมด้วยเงินอีกส่วนหนึ่ง รุ่งเช้าจะพากันไปเที่ยวทำบุญตักบาตรตามวัดที่สะดวกใกล้บ้าน และพาไปเที่ยวที่ไม่ไกลบ้านมากนัก และชุมชนส่วนใหญ่จะขอพรท่านด้วยเพื่อเป็นสิริมงคลและกำลังใจจากท่าน และในส่วนลูกๆหลานๆก็พร้อมเป็นกำลังใจให้กับท่านเช่นเดียวกัน เป็นวันที่มีความอบอุ่นจริงๆที่ได้มีโอกาสกราบท่านในโอกาสเช่นนี้นับว่าเป็นบุญของลูกหลานจริง ๆ”^{๓๔} และวันสงกรานต์มีความสำคัญยากที่จะได้มีโอกาสเช่นนี้นั้นจะเรียกว่าเป็นวันพบญาติก็คงไม่ผิดอะไรระมัง ดังที่ นางสาวเพ็ญ สังข์ทอง ได้ให้สัมภาษณ์แก่ผู้ทำวิจัยกล่าวว่า “วันผู้สูงอายุและวันครอบครัวของชุมชนฯ นั้นมีความสำคัญมากเพราะลูกหลานที่อยู่ต่างจังหวัดจะได้นัดกันกลับมาบ้านได้พบพ่อพบแม่ ญาติพี่น้องได้มีโอกาสพบกัน และจะได้กระทำสิ่งดีๆเป็นการตอบแทนท่าน และนำสิ่งของต่างๆมามอบให้ท่าน เป็นการแสดงออกถึงความระลึกถึงความรัก ความเคารพต่อท่านผู้สูงอายุ และคนในครอบครัว พร้อมทั้งเป็นวันรวมญาติได้ทำกิจกรรมร่วมกันได้รำลึกถึงบุญคุณ และขอขมาเมื่อล่วงเกินท่าน และยังทำให้เกิดความสามัคคีกันภายในครอบครัวส่งผลต่อการดำรงอยู่ในสังคมที่ดีสืบต่อไป”^{๓๕} คนในชุมชนเป็นความสุขจริงๆที่ได้กระทำเช่นนี้เป็นความเพิ่มความสุขให้แก่ทุกคนในครอบครัว และลูกหลานก็ขอพรอันเป็นสิริมงคล ทำอาหารรับประทานร่วมกัน ช่วงก่อนถึงเทศกาลสงกรานต์ ๑ - ๓ วัน เพราะมีวันหยุดหลายวันติดต่อกันจึง มีโอกาสได้อยู่ใกล้ชิดกัน ถือว่าเป็นความผูกพันที่มีความอบอุ่นมากเป็นการเพิ่มความสัมพันธ์อันดีให้กับครอบครัวได้อย่างดียิ่ง

นายพชร ท้วมเนตร กล่าวถึงการรดน้ำดำหัวว่า “การรดน้ำดำหัวที่กล่าวมาข้างต้นสืบเนื่องมาจากการที่ธิดาทั้ง ๗ ของกบิลพรหมที่ผลัดวาระกันนำศิระของบิดาออกจากถ้ำคันธุลี เขาพระสุเมรุมาสร้งน้ำ ในรอบ ๗ ปีตามจำนวนของธิดาทั้ง ๗ จึงกล่าวได้ว่า การรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ในปัจจุบันนั้นมีคติมาจากการที่ธิดาของกบิลพรหม นำศิระของบิดามารदनน้ำนี้เองเพื่อเกิดเป็นอนุสสติ แสดงความกตัญญู และเพื่อชำระล้างอกุศลจิตด้วย”^{๓๖} ในช่วงฤดูเทศกาลสงกรานต์นี้จึงเป็นเวลาที่เหมาะสมเพราะเป็นช่วงเวลาที่บริษัทห้างร้านทั้งหลายได้หยุดทำการ และรวมไปถึงหน่วย งานของราชการ จึงเป็นโอกาสที่ดีที่บรรดาลูกหลานในครอบครัวที่ออกไปทำมาหากินที่ต่าง จังหวัดต่างพื้นที่จะได้มีโอกาสกลับมาเยี่ยมบ้านของตนๆ และได้ถือโอกาสนี้ทำการประกอบกิจกรรม พาลูกๆ หลานๆ ได้รดน้ำดำหัวผู้สูงอายุ ซึ่งมีทั้งปู่ ย่า ตา ยาย พ่อ แม่ ญาติผู้ให้ ไปด้วยเลยทีเดียว และในการจัดกิจกรรมของชุมชนที่อยู่นั้น เป็นการแสดงออกแห่งการกตัญญูทเวทิตของแต่ละครอบครัวอาจแตกต่างกันไป ดังที่ผู้ทำการวิจัยได้สัมภาษณ์ นางสาวศรัณญา เสริฐศรี ได้กล่าวว่า “ในชุมชนนั้นที่อยู่ส่วนใหญ่มาอยู่พร้อมหน้าพร้อมตาร่วมกัน ทำบุญตักบาตรทำกิจกรรมร่วมกันในครอบครัว ในตอนเช้าที่วัดและข้างบ้านก็นิมนต์พระมาเจริญพระพุทธมนต์ฉันเพลที่บ้านด้วย เพราะมีผู้สูงอายุที่ไปวัดแล้วไม่สะดวกแล้วก็ จัดสงน้ำพระ และพ่อแม่ ตลอดจนญาติผู้ใหญ่ต่อกันไปเลยที่บ้าน แต่ละครอบครัวส่วนใหญ่จะไปร่วมกันที่วัดใกล้ๆบ้านกันก่อน แล้วต่อด้วยการพบปะสังสรรค์ภายในครอบครัว เช่นพา

^{๓๔} สัมภาษณ์ นางสาวศุภนันท์ ยอดไพฑูริย์ ชุมชนบ้านใหม่สุขเกษมฯ (๑๘ เมษายน ๒๕๕๙)

^{๓๕} สัมภาษณ์ นางสาวเพ็ญ สังข์ทอง ชุมชนบ้านใหม่สุขเกษมฯ (๑๙ เมษายน ๒๕๕๙)

^{๓๖} สัมภาษณ์ นายพชร ท้วมเนตร ชุมชนบ้านใหม่สุขเกษมฯ (๑๓ เมษายน ๒๕๕๙)

ไปเที่ยวพักผ่อน ไปทำบุญไหว้พระยังสถานที่ต่างๆ พร้อมขอพรแล้วจัดเลี้ยงภายในครอบครัว”^{๓๗} และ ประกอบ รักฉาย ได้ให้สัมภาษณ์ว่า “ในชุมชนได้แสดงการเอาใจใส่ผู้สูงอายุของชุมชน มีทำบุญตักบาตรและจัดน้ำคำห้วยท่านผู้สูงอายุ มอบเสื้อผ้าใหม่ให้ท่านพร้อมทั้งเงิน พร้อมด้วยได้เลี้ยงสังสรรค์กัน พร้อมทั้งพาไปเที่ยวทำบุญไหว้พระตามวัดต่างๆที่สะดวก”^{๓๘}

๓.๗ กิจกรรมสงกรานต์ที่ใกล้เคียง วัดหนองบัว ต. ไกรใน อ.กงไกรลาศ

วัดใหม่สุขเกษม เป็นวัดที่อยู่ใกล้ชุมชนบ้านใหม่สุขเกษมฯ มีกิจกรรมลักษณะเดียวกัน กล่าวคือในระหว่างช่วงสงกรานต์นั้น ชุมชนได้ร่วมกันคิดร่วมกันทำเพื่อร่วมกันกับทางวัด ถือเป็นบุญเป็นกุศลในเทศกาลอันสำคัญเพราะถือว่าเป็นเทศกาลสงกรานต์ปีเก่าและต้อนรับปีใหม่ เช่นมีการจัดทอดผ้าป่าสามัคคี จัดทำบุญบำเพ็ญกุศล มีเทศน์แจกรวมญาติ พร้อมด้วยนิมนต์พระมาสวดเจริญ เพื่อเป็นการทำบุญอุทิศให้แก่ปิตุชนด้วย เรื่องนี้ นายพิมพ์ ทวีนาถให้สัมภาษณ์ว่า “การนำอัฐิของบรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปแล้วมาให้พระบังสุกุลเป็นการแสดงความกตัญญูต่อกตเวที แม้ท่านล่วงลับไปแล้วก็ยังไม่มีลืม เป็นการกระทำให้อนุชนเห็นเป็นแบบอย่าง เพื่อการธำรงรักษาสืบต่อไป ทั้งหมดล้วนเป็นเครื่องบ่งบอกและแสดงถึงความกตัญญูต่อกตเวทีต่อผู้มีพระคุณ หรือผู้สูงอายุในตระกูลและชุมชนของตนนั้น ในเทศกาลสงกรานต์เป็นเดือนที่มีความร้อนมาก ขณะเดียวกันปริมาณน้ำก็เหลือน้อย พร้อมกันนั้นผู้คนกลับใช้น้ำกันมากดูจะไม่ค่อยสอดคล้องกันสักเท่าไร แต่อาศัยคุณค่าที่มีอยู่ในน้ำอันเป็นคุณธรรม ได้แก่

๑. วัดใหม่สุขเกษม ชุมชนบ้านใหม่สุขเกษมฯ สามัคคีและเชื่อเชื่อมผสานกับสิ่งต่างๆ ให้ยึดเกาะรวมตัวกัน

๒. วัดใหม่สุขเกษม ชุมชนบ้านใหม่สุขเกษมฯ ให้ความเย็นเพื่อคลายความร้อน สื่อน้ำภายนอกให้เกิดน้ำใจ ให้เย็นกายเย็นใจหรือร้อนกายแต่ไม่ร้อนใจ

๓. วัดใหม่สุขเกษม ชุมชนบ้านใหม่สุขเกษมฯ อ่อนน้อมถ่อมตน อยู่ในที่ต่ำโดยธรรมชาติ ไม่แก่งแย่งแข่งขัน ไม่อวดดีอวดเด่น หยิ่งทะนงตนหรือน้อยใจ

๔. วัดใหม่สุขเกษม ชุมชนบ้านใหม่สุขเกษมฯ เทียงธรรมหรือยุติธรรมสม่ำเสมอ ไม่ลำเอียง ไม่เลือกปฏิบัติ ให้ความเย็นเสมอกันหมดไม่ว่าเศรษฐกิจหรือยาก คุณธรรมเหล่านี้เป็นสิ่งที่ควรสาดให้แก่กันและกัน ให้ซึบซึมอยู่ในใจเหมือนน้ำที่ซึบซึมร่างกายกิจกรรมต่างๆ ในเทศกาลวันสงกรานต์”^{๓๙} และมีบรรณาการด้วยการละเล่นต่างๆ เพื่อเป็นการแสดงออกร่วมกันด้วยความด้วยสามัคคีของชุมชน ทั้งทางวัด ทางบ้าน และโรงเรียน โดยถือเอากิจกรรมต่างๆเข้ามาเป็นตัวเชื่อมความสัมพันธ์ไมตรีอันเป็นความสามัคคีของชุมชน นายมานพ พันธุ์ชูเพชร ได้ให้สัมภาษณ์ว่า “มีกิจกรรมเลี้ยงสังสรรค์ กิจกรรมผ้าป่าสามัคคี และมีการจัดอุปสมบทหมู่ พร้อมด้วยมีการสอยดาวโดยมีชุมชนได้ร่วมกันบริจาคสิ่งของ และเงินเข้าร่วมเป็นเจ้าภาพสิ่งของต่างๆ และได้นำเงินเข้าบำรุงวัด”^{๔๐} คน

^{๓๗} สัมภาษณ์ นายจินดา บุญไทย ชุมชนบ้านใหม่สุขเกษมฯ (๑๒ มิถุนายน ๒๕๕๙)

^{๓๘} สัมภาษณ์ นายประกอบ รักฉาย ชุมชนบ้านใหม่สุขเกษมฯ (๑๖ มิถุนายน ๒๕๕๙)

^{๓๙} สัมภาษณ์ นายพิมพ์ ทวีนาถ ชุมชนบ้านใหม่สุขเกษมฯ (๑๓ มิถุนายน ๒๕๕๙)

^{๔๐} สัมภาษณ์ นายมานพ พันธุ์ชูเพชร ชุมชนบ้านใหม่สุขเกษมฯ (๑๖ มิถุนายน ๒๕๕๙)

ในชุมชนล้วนให้ความร่วมมือ และสมัครสมานสามัคคี ช่วยกันจัดช่วยกันทำ โดยถือว่าเป็นบุญมากที่ได้ช่วยกันในการจัดกิจกรรมต่างๆในช่วงวันสงกรานต์ นายพิมพ์ ทวีนาท ได้ให้สัมภาษณ์ว่า “มีกิจกรรมเสริมให้ชุมชนก็จะจัดงานเลี้ยงสังสรรค์ งานรื่นเริงเช่นมีการเล่นรำวงย้อนยุค กิจกรรมสอยดาว มีนันทนาการบันเทิง และจัดทอดผ้าป่าสามัคคี”^{๔๑} พร้อมด้วยมีกิจกรรมพิเศษเป็นประจำปี ในช่วงสงกรานต์เพื่อเป็นบุญเป็นกุศลแก่ตนเองครอบครัว และท่านผู้วายชนม์ผู้มีพระคุณผู้เป็นปิตุชนของตนทั้งหลาย นายวารินทร์ แสงชาจาก ได้ให้สัมภาษณ์เพิ่มว่า “มีการจัดงานบรรพชาอุปสมบทาคหมู่ ทางวัดร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบล มีการจัดงานบวชนาคหมู่เป็นประจำทุกปี เป็นการช่วยเหลือแบ่งเบาภาระในเรื่องค่าใช้จ่ายในการจัดงานบวชนาคของแต่ละครอบครัว ชาวบ้านในชุมชนนั้นได้เข้ามาร่วมกันรับเป็นเจ้าภาพบรรพชาอุปสมบท ซึ่งกิจกรรมนี้ได้สร้างความรักความสามัคคี ความมีจิตที่เมตตา ความปรารถนาดีซึ่งกันและกันเพิ่มมากขึ้นในชุมชน อันเป็นการส่งเสริมให้กุลบุตรได้มีโอกาสได้แสดงออกถึงความกตัญญู และความมีน้ำใจในความเคารพ รัก ศรัทธา และความเกื้อกูลซึ่งกันและกัน”^{๔๒} และในการจัดกิจกรรมพิเศษดังกล่าวนี้ นายวิเชียร อ่อนน้อย ได้ให้สัมภาษณ์กล่าวเสริมว่า “เป็นที่น่าดีใจเป็นอย่างยิ่งที่ชุมชนได้ร่วมใจ จัดกิจกรรมบรรพชาอุปสมบทด้วยความยินดีโดยมีความสมัครใจบวช และได้ช่วยเหลือซึ่งกันและกันและจัดกิจการให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย และ ยังได้รับความสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนบ้านใหม่สุขเกษมเป็นอย่างดี ทั้งท่านผู้นำท้องถิ่น ท้องที่ และบรรดาญาติๆ และประชาชนในชุมชน และยังได้มีการจัดทำบุญทอดผ้าป่าสามัคคี เพื่อนำรายได้เข้าร่วมบำรุงวัดอีกด้วย”^{๔๓}

สรุปท้ายบท

กิจกรรมการทำบุญตักบาตร เป็นกิจกรรมที่มีจริยธรรมประเพณีอันงดงามที่มีความพิเศษในบุญประเพณีนี้ นั่นก็คือ ชุมชนชาวบ้านได้พากุลหลาน ปู่ย่า ตายาย และญาติพี่น้องที่ไปทำงานต่างจังหวัดและกลับมาบ้าน แล้วพร้อมใจกันมาทำบุญตักบาตรเช้าที่วัดใกล้บ้าน โดยทางวัดจะจัดทำบุญตักบาตรในวันที่ ๑๓-๑๕ เมษายน ทำให้ทุกคนได้มีโอกาสได้ทำบุญตักบาตรร่วมกัน เรียกได้ว่าเป็นการตักบาตรร่วมขัน สร้างบุญบารมีร่วมกัน ซึ่งจักเป็นการสร้างความผูกพันในชีวิตครอบครัวได้เป็นอย่างดียิ่ง พร้อมกันนี้ชุมชนก็ได้มีโอกาสได้ถวายน้ำสรงแด่พระพุทธรูปและพระภิกษุสงฆ์สามเณรร่วมกัน อันเป็นการนำมาซึ่งความสามัคคี มีความยินดีซึ่งกันและกันไปด้วย วัด พระสงฆ์ ประชุมชนก็มีความใกล้ชิดผูกความสัมพันธ์กันมากยิ่งขึ้น ทำให้เกิดเป็นการรณรงค์และรักษาไว้ซึ่งประเพณีอันทรงคุณค่าของจริยธรรม คุณค่าของวัฒนธรรมเอาไว้ได้ด้วยดี

ในส่วนของกิจกรรมการรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ นั้น บรรดาลูกหลานที่ไปทำงานต่างจังหวัดและกลับมาบ้านมาร่วมงานรดน้ำดำหัวผู้สูงอายุ และถือโอกาสขอขมาโทษ ขอศีลขอพรจากท่านผู้มีพระคุณตลอดถึงญาติผู้สูงอายุ ที่ได้เคารพรัก นับถือ ส่วนกิจกรรมการก่อเจดีย์ทราย มีการทำกันบ้าง

^{๔๑} สัมภาษณ์ นายพิมพ์ ทวีนาท ชุมชนบ้านใหม่สุขเกษมฯ (๑๘ พฤษภาคม ๒๕๕๙)

^{๔๒} สัมภาษณ์ นายวารินทร์ แสงชาจาก ชุมชนบ้านใหม่สุขเกษมฯ (๒๐ มิถุนายน ๒๕๕๙)

^{๔๓} สัมภาษณ์ นายวิเชียร อ่อนน้อย ชุมชนบ้านใหม่สุขเกษมฯ (๒๕ มิถุนายน ๒๕๕๙)

เป็นบางวัด ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งที่ดียังมีอยู่บ้าง เพราะเป็นสิ่งที่เราจักได้ชดใช้หนี้สงฆ์โดยการจัดหาทรายมาแล้วนำมาก่อให้เกิดเป็นเจดีย์ และได้ถวายเป็นพุทธบูชา ทดแทนดินทรายที่ได้ติดมือติดเท้าของเราไป บาง จักได้ไม่เป็นโทษ เป็นบาป เป็นกรรมอันไม่น่าปรารถนา แล้วชีวิตจักได้สมความปรารถนา

การปล่อยนก-ปล่อยปลา แสดงให้เห็นว่าความเมตตายังมีปรากฏอยู่คู่กับวิถีธรรมวิทย์ไทยที่คนในชุมชนยังถือปฏิบัติกันอยู่บ้าง ทำให้ทราบว่าชุมชนยังมีจริยธรรม คือ มีความเมตตาต่อสรรพสัตว์ มีการกระทำทั้งในวัดและนอกวัด

วันผู้สูงอายุและวันครอบครัว ลูกหลานที่อยู่ต่างจังหวัดจะนัดกันมา ที่บ้านพ่อแม่ ปู่ย่า ตา ย่า เพื่อรดน้ำดำหัวผู้สูงอายุ มาให้กำลังใจท่าน และถือโอกาสขอพรในช่วงปีใหม่ เพื่อความเป็นสิริมงคล ที่จักเป็นกำลังใจให้ไปประกอบสัมมาอาชีพ พบความเจริญรุ่งเรืองสืบต่อไป พร้อมด้วยในตอนเช้าก็พาท่านไปทำบุญตักบาตรที่วัดที่สะดวก และได้พาไปพักผ่อนตามสถานที่ท่องเที่ยวต่างๆ จัดทำอาหารเพื่อรับประทานพร้อมหน้าพร้อมตากัน และพากันไปสรงน้ำพระตามวัดต่างๆด้วย

กิจกรรมพิเศษเพิ่มเติมของชุมชนฯ มีการจัดบรรพชาอุปสมบทนาคหมู่ ทำให้คนในชุมชนได้ตระหนักถึงอุปการคุณของท่านผู้มีพระคุณได้มีความเมตตาต่อก่อน การบรรพชาอุปสมบทเป็นการทดแทนพระคุณของบิดามารดา ปู่ย่า ตายาย และได้มีโอกาสศึกษาพระธรรมวินัย

การแห่ผ้าห่มพระประธานอุโบสถ คนในชุมชนได้เห็นความสำคัญ ประกอบด้วยความเคารพ ความเลื่อมใสศรัทธาต่อพระประธานในอุโบสถ การกระทำนั้นอุปมาเหมือนว่าได้น้อมถวายผ้าห่ม และตนเองได้อยู่ใกล้ชิดกับพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พร้อมทั้งเป็นการน้อมถวายเพื่อเป็นพระพุทธรูปบูชา และจักนำมาซึ่งความเป็นสิริมงคล ความมีอำนาจ ที่พระพุทธรองค์ทรงตรัสว่า “พุทธะบูชา มะหาเตชะวันโต” ความมีโชคมีลาภจักเกิดขึ้นแก่ตนและครอบครัว และมีการจัดให้มีการทอดผ้าป่าสามัคคีมีทุกวัดในชุมชนบ้านใหม่สุขเกษม ชุมชนได้ให้ความสำคัญ เพราะการทอดผ้าป่าสามัคคีนั้น วัดจะได้นำปัจจัยไปเป็นค่าน้ำ ค่าไฟฟ้า บูรณะซ่อมแซมเสนาสนะที่ชำรุดให้กลับมาดีอย่างเดิม หรือใช้งานได้ตามปกติ โดยการกระทำนั้นเป็นทั้งประโยชน์ของตนเองและของคนอื่น กล่าวคือ ตนเองได้บำเพ็ญบุญกุศลอันเป็นทานบารมี ส่วนประโยชน์ของคนอื่นนั้นก็คือ ได้กรวดน้ำอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลไปให้กับบรรพชน ปิยชน ผู้ล่วงลับไปแล้ว

พร้อมด้วยมีการทำบุญตักบาตร กลางบ้าน (กลางหมู่บ้าน) เพื่อความเป็นสิริมงคลของทุกๆ คนในหมู่บ้านชุมชน มีการทำขนมข้าวเหนียวแดงกวน ขนมกาละแมวกวน ขนมข้าวแต่น นำมาทำบุญตักบาตรกันมา เป็นการสร้างสรรค์ความสวัสดิความมีสิริมงคลให้กับหมู่บ้านและทุกคนในชุมชน และยังได้อุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้กับดวงวิญญาณทั้งหลายที่ยังไม่ได้ไปผุดไปเกิดอีกด้วย

มีการจัดบรรพชาอุปสมบทหมู่ประจำปี เพื่อเปิดโอกาสให้กุลบุตรที่มีอายุ ครบ ๒๐ ปี บริบูรณ์ หรือนับบวกในท้องได้อีก ๖ เดือน เป็น ๒๐ ปีเต็มก็สามารถบรรพชาอุปสมบทได้ โดยทางวัดและองค์การบริหารส่วนตำบลได้ดำเนินการจัดงาน ถือเป็นการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมอีกประการหนึ่ง และยังเป็นการแบ่งเบาภาระของผู้ปกครองในเรื่องของค่าใช้จ่ายมากนัก โดยยังมีความเชื่อกันว่าผู้ได้บรรพชาอุปสมบท จักเป็นการทดแทนพระคุณอันประเสริฐของบิดามารดา ผู้ได้ให้การอุปถัมภ์เลี้ยงดูมาจนเติบโตใหญ่ ทำให้กุลบุตรได้แสดงออกซึ่งความ “กตัญญูกตเวที” ต่อท่านผู้มีพระคุณ

บทที่ ๔

คุณค่าจริยธรรมของประเพณีสงกรานต์ที่มีต่อชุมชน บ้านใหม่สุขเกษม อำเภอกงไกรลาศ จังหวัดสุโขทัย

การวิจัยบทนี้ เป็นการศึกษาคุณค่าจริยธรรมของประเพณีสงกรานต์ที่มีต่อชุมชนบ้านใหม่สุขเกษม อำเภอกงไกรลาศ จังหวัดสุโขทัย ซึ่งเป็นการตอบโจทย์วัตถุประสงค์การวิจัยข้อ ๓ โดยมีเนื้อหาศึกษาที่สำคัญ ดังนี้

- ๔.๑ คุณค่าจริยธรรมจากการทำบุญตักบาตร
 - ๔.๒ คุณค่าจริยธรรมจากการสรงน้ำพระสงฆ์และพระพุทธรูป
 - ๔.๓ คุณค่าจริยธรรมจากการรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่
 - ๔.๔ คุณค่าจริยธรรมจากการก่อเจดีย์ทราย
 - ๔.๕ คุณค่าจริยธรรมจากการปล่อยนก-ปล่อยปลา
 - ๔.๖ คุณค่าจริยธรรมจากวันผู้สูงอายุและวันครอบครัว
 - ๔.๗ คุณค่าจริยธรรมจากกิจกรรมพิเศษเพิ่มเติมของชุมชนฯ
- สรุปท้ายบท

๔.๑ คุณค่าจริยธรรมจากการทำบุญตักบาตร

การทำบุญตักบาตรนั้น มีคุณค่าทางชีวิตจิตใจมาก เพราะเป็นธรรมประเพณีทางพระพุทธศาสนา ทำหน้าที่ฐานะชาวพุทธ ที่เชื่อในบาป บุญ คุณโทษ ประโยชน์มิใช่ประโยชน์ประโยชน์และคุณค่าสูงสุดในเบื้องต้นคือ

๑. กำจัดความกิเลสข้อนความตระหนี่ถี่เหนียว
๒. ปลุกฝังความเมตตาต่อสรรพสัตว์
๓. สละความเห็นแก่ตัว
๔. หลีกเลี้ยงการเบียดเบียนต่อสรรพสัตว์
๕. ทำความดีในชาติและนำพาชีวิตให้เป็นสุขในปรโลก

การทำบุญนั้นมีอานิสงส์มากมาย ที่สำคัญคือทำให้เราได้รับผลสุข ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสเรื่องนี้ว่า “ผู้ทำบุญไว้ ย่อมเพิลิตเพิลินใจในโลกนี้ ตายไปแล้วก็ยังเพิลิตเพิลินใจในโลกหน้า ชื่อว่าเพิลิตเพิลินใจในโลกทั้งสอง เขาย่อมเพิลิตเพิลินใจว่า “เราได้ทำบุญไว้แล้ว”^๑

การทำบุญมีการตักบาตรเป็นต้นนี้ ได้เกิดมีขึ้นตั้งแต่พุทธกาล ซึ่งเป็นพุทธประเพณีประการหนึ่งที่พระพุทธองค์ทรงได้กระทำมาสืบทอดมา นับเป็นเวลาที่ยาวนานมาจนถึงปัจจุบันนี้ ซึ่ง

^๑ พ.ร. (ไทย) ๒๕/๑๘/๒๙.

ในปัจจุบันนี้บางก็เรียกกริยาของการกระทำว่า “ใส่บาตร” บางก็ว่า “ตักบาตร” แต่ในที่นี้ ผู้ทำการวิจัยขอใช้คำว่า “ตักบาตร” ก็แล้วกัน โดยเฉพาะการตักบาตรในช่วงของเทศกาลสงกรานต์ นั้น ชุมชนในเขตบ้านใหม่สุขเกษม ก็มีการกระทำกันมาอย่างยาวนานแม้ว่าชุมชนนั้นจะมาจากหลายๆ จังหวัด ได้มารวมตัวกันอยู่ในตำบลเดียวกัน เช่น มาจากจังหวัดอ่างทอง จังหวัดสุพรรณบุรี จังหวัดสิงห์บุรี จังหวัดชัยนาท มารวมกันที่จังหวัดสุโขทัย ในชุมชนบ้านใหม่สุขเกษม นี้ การมาของชุมชน ต่างๆ กันแต่ก็มีได้ลิ้มเฝ้าวัฒนธรรม ประเพณีในท้องถิ่นของตนๆ มาด้วย เป็นสิ่งที่น่าประทับใจกับ กิจกรรมของชุมชนในกิจกรรมต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งแล้ว ประเพณีสงกรานต์วัฒนธรรมของการ ร่วมทำบุญตักบาตรในเทศกาลวันสงกรานต์ การทำบุญใส่บาตรนั้น นางจำปี ชันทวิชัย ได้ให้ สัมภาษณ์ว่า “เป็นการกระทำให้มีจิตใจดีงาม รู้จักการให้ การเสียสละ ขจัดความโลภ นำความสุขมา ให้ เป็นการเตรียมเสบียงบุญไว้ในภพหน้า”^๒ เมื่อจิตที่ดีงามแล้วย่อมยังส่งผลมาซึ่งพฤติกรรมทางกาย, วาจา, ให้ดีตามไปด้วย ดังที่พระพุทธองค์ทรงกล่าวไว้ว่า “ธรรมทั้งหลาย มีใจเป็นหัวหน้า มีใจเป็นใหญ่ สำเร็จด้วยใจ ถ้าคนมีใจดีก็จะพูดดีหรือทำดีตามไปด้วย เพราะความดีนั้นสุขย่อมตามเขาไป เหมือนเงา ติดตามตัวไปฉะนั้น”^๓ ซึ่งผู้วิจัยได้อาศัยอยู่ในตำบลดังกล่าวถึง ๑๐ ปีได้เห็นชุมชนบ้านใหม่สุขเกษม ที่ไม่ต่างอะไรไปมากนักจากชุมชนอื่นๆ ในประเทศไทยของเราโดยเฉพาะภาคกลาง ในเรื่องของการ ทำบุญตักบาตรนั้น

เมื่อก่อนถึงเทศกาล “วันสงกรานต์” ต่างคนต่างกุลีกุจอ จัดหาอาหารหวานคาวประจำ ท้องถิ่นที่มีอยู่ บ้างก็จัดหาซื้อเตรียมตัวเตรียมใจไว้พร้อมวันที่รอคอยมา เรียกว่า ๑ ปี มีครั้งเดียว ที่จะ ได้แต่งเนื้อแต่งตัวกันอย่างสวยๆ ที่อุตสาหะไปทำงานทำการต่างถิ่นต่างที่พอมิเงินเก็บกันบ้าง ในวันที่ ๑๓ – ๑๕ เมษายน แทบทุกๆครัวเรือนพากันไปวัดตั้งแต่เช้าโดยประมาณ ๐๖.๑๕ น. มีทั้งคนเฒ่าคน แก่ และเด็ก คนหนุ่ม คนสาว วัยรุ่นหลายระดับ และคราวพ่อคราวแม่ทั้งเก่าและพ่อแม่มือใหม่ (หมายถึงพ่อ แม่ที่ยังอายุไม่มากนัก) ต่างได้เตรียมอาหารหวานคาว มาร่วมกันทำบุญตักบาตรที่วัด ใกล้บ้านของตนๆ โดยมีขันข้าวที่ขาดไม่ได้ ต่างเมื่อถึงยังศาลาการเปรียญของวัดแล้ว ก็เตรียมตัวโดย ส่วนใหญ่ก็หาที่นั่งร่วมด้วยกันคนที่รู้จักคุ้นเคยกัน วางขันข้าวอาหารหวานคาว แล้วก็นำดอกไม้สดที่ เตรียมมาใส่ไว้ในแจกันเพื่อบูชาพระรัตนตรัย บางวัดก็มีพานตั้งเอาไว้ให้ผู้ที่ได้นำดอกไม้มาบูชาพระ ได้ใส่พานที่เตรียมไว้ด้วยความเรียบร้อยสะอาด และก็กราบพระของใครของท่านไม่ต้องรอกัน ในตอนนี้ หลังจากนั้นก็เตรียมขันข้าวตักบาตรพระที่ทางวัดได้จัดตั้งไว้เรียงกันเป็นแถวยาว ผู้ที่มาร่วมตักบาตรก็เข้าแถวเรียงกันเป็นแนวยาวถึงแม้ว่าจะไม่มีการเรียงลำดับสูงต่ำ แต่ที่ได้เห็นได้สัมผัส นั้นเป็นไปด้วยความเรียบร้อยสวยงาม ลูกๆจับมือพ่อแม่ใส่บาตร นางกาญจนา เหลืองพวงทอง ได้ให้สัมภาษณ์ว่า “เป็นการทำให้ชุมชนรู้จักเสียสละ และเห็นคุณค่าของวัฒนธรรมอันดีงาม มี การแสดงออกซึ่งความเป็นมิตรภาพซึ่งกันและกัน อันเป็นความสัมพันธ์กันด้วยความดีและมีน้ำใจ”^๔ พ่อแม่จับมือทำบุญตักบาตรไม่มีการแข่งกัน การพูดกันก็เสียงเบาๆกริยา มารยาทนั้นเล่าก็ดูเรียบร้อย งามตา เป็นที่น่าศรัทธาเลื่อมใสยิ่งนัก โดยที่ทุกคนที่มาทำบุญตักบาตรในเทศกาลของวันสงกรานต์

^๒ สัมภาษณ์ นายสำราญ พ่วงพี (๑๕ มิถุนายน ๒๕๕๙)

^๓ พ.ธ. (ไทย) ๒๕/๒/๒๔.

^๔ สัมภาษณ์ นางกาญจนา เหลืองพวงทอง (๓ กรกฎาคม ๒๕๕๙)

นั้น มีความเชื่อมั่นในบุญทานการกุศลที่ตนได้กระทำด้วยความเต็มใจ และภาคภูมิใจ เพราะกระทำแล้วเป็นเหตุนำความสุขกาย สุขใจมาให้แก่ผู้กระทำได้โดยตรง

นางสาวสุพรรณษา บุญมาก กล่าวอ้างในคณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้กล่าวไว้ใน เรื่องเทศกาลและพิธีกรรมพระพุทธศาสนา ว่า “ประเพณีสงกรานต์ นับเป็นประเพณีที่มีคุณค่าต่อครอบครัวชุมชนสังคม และศาสนาก็คือ (๑) คุณค่าต่อครอบครัว ทำให้สมาชิกของครอบครัวได้มีโอกาสมาอยู่ร่วมกัน เพื่อแสดงออกถึงความกตัญญูต่อบุคคล เช่น ลูกหลาน มารดน้ำขอพรจากพ่อแม่ ปู่ ย่า ตา ยาย และมอบของขวัญให้แก่ท่านเหล่านั้น มีทั้งความกตัญญูต่อบุคคลที่ต่อบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วด้วยการทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้ (๒) คุณค่าต่อชุมชน ทำให้เกิดความสมัครสมานสามัคคีในชุมชน เช่น ร่วมกันทำบุญ ทำทาน พบปะสังสรรค์ สนุกสนาน รื่นเริงร่วมกัน (๓) คุณค่าต่อสังคม ทำให้มีความเอื้ออาทรต่อสิ่งแวดล้อม ด้วยการช่วยกันทำความสะอาดบ้านเรือน วัดวาอาราม ที่สาธารณะตลอดจนอาคารสถานที่ของหน่วยงานต่างๆ”^๕ การทำบุญตักบาตรนั้น สิ่งที่ได้ปรากฏเห็นเป็นรูปธรรมเด่นชัดได้แก่ ปู่ ย่า ตา ยาย หรือ พ่อ แม่ พร้อมด้วยลูกๆหลานๆ ได้พากันมาทำบุญตักบาตรที่วัด ซึ่งเป็นการมาพร้อมเพรียงกันในโอกาสพิเศษตามเทศกาลบุญประเพณี คุณค่าจริยธรรมที่เกิดขึ้นนั้นเป็นสิ่งที่มีความหมายและทรงคุณค่ามาก นายมานิช เสวสิทธิ์ ได้ให้สัมภาษณ์ว่า “เป็นการแสดงออกด้วยทำความดีด้วย กาย วาจา และใจ ดำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามพร้อมทั้งทำนุบำรุงศาสนา ซึ่งเป็นวันที่ครอบครัวได้อยู่พร้อมหน้าพร้อมตา และได้ทำบุญตักบาตรร่วมกันในโอกาสพิเศษในเทศกาลอีกวันหนึ่ง”^๖ และการทำบุญตักบาตรในเทศกาลวันสงกรานต์นั้นยังได้ก่อให้เกิดการได้พบเจอซึ่งกันและกันหลังจากห่างกันไปเป็นเวลานานนับปี นายถาวร โปรงเจริญ ได้กล่าวว่า “ทำให้ได้มีโอกาสร่วมทำบุญตักบาตรถวายทานแก่พระสงฆ์ร่วมกัน มีโอกาสได้พบปะกัน ถวายถึงความเป็นอยู่ดีมีสุขซึ่งกันและกัน การ ทำบุญตักบาตรถวายอาหารแด่พระสงฆ์เป็นประเพณีที่ทำกันมายาวนานและเป็นการกระทำที่ทำได้ง่าย ได้ฝึกฝนและทำให้ลูกหลานได้มีความรู้สึกที่ดีในการเป็นอยู่ร่วมกันของชุมชนอีกด้วย”^๗ การทำบุญตักบาตรมีความสำคัญ เพราะได้กระทำคุณงามความดีตามประเพณีสงกรานต์ เป็นการสร้างความสัมพันธ์อันดีงามให้เกิดขึ้นในชุมชน

นายสำราญ พ่วงพี กล่าวอ้างในพระครูสังฆรักษ์จักรกฤษณ์ ฐิริปัญโญ สถิต ศิลปชัย ว่า “คุณค่าชุมชน ทำให้เกิดความสมัครสมานสามัคคีในชุมชน เช่น ร่วมกันทำบุญ ทำทาน พบปะสังสรรค์ สนุกสนาน รื่นเริงร่วมกัน”^๘ พร้อมทั้งยังได้อุทิศส่วนบุญกุศลไปให้แก่บรรพชนผู้ล่วงลับไปแล้วอีกด้วย นายพชร ท้วมเนตร ได้ให้สัมภาษณ์ ถึงจริยธรรมนี้ว่า “การทำบุญตักบาตรในช่วงสงกรานต์เช่นนี้ จะมีคนมากเป็นพิเศษ เพราะลูกหลานจะกลับมาเยี่ยมพ่อแม่ และจะพากันไปร่วมทำบุญตักบาตรที่วัดแต่เป็นไปด้วยความสงบเรียบร้อย ต่างก็มีน้ำใจไมตรีที่ดีต่อกันและกัน และยังได้อุทิศส่วนกุศลไปให้แก่บรรพชน ปิยชน ผู้ล่วงลับไปแล้วอีกด้วย ซึ่งก็จัดว่าเป็นความกตัญญูต่อบุคคลของลูกๆ

^๕ สัมภาษณ์ นางสาวสุพรรณษา บุญมาก ชุมชนบ้านใหม่สุขเกษม (๒๗ เมษายน ๒๕๖๐)

^๖ สัมภาษณ์ นายมานิช เสวสิทธิ์ ชุมชนบ้านใหม่สุขเกษม (๒๗ เมษายน ๒๕๖๐)

^๗ สัมภาษณ์ นายถาวร โปรงเจริญ ชุมชนบ้านใหม่สุขเกษม (๑๕ เมษายน ๒๕๖๐)

^๘ สัมภาษณ์ นายสำราญ พ่วงพี ชุมชนบ้านใหม่สุขเกษม (๑๙ เมษายน ๒๕๖๐)

หลายๆ ที่ได้ร่วมกันแสดงออกนับว่าเป็นบรรยากาศที่ดีมากๆ”^๙ และการทำบุญตักบาตรนั้นได้แสดงออกถึงความเสียสละและสามัคคีในชุมชนที่สามารถมองเห็นได้จากบุคคลในชุมชนนั้นที่ออกมาทูลบิณฑบาตรในตอนเช้า หรือตอนก่อนเพลบุคคลทั้งหลายในชุมชนนั้นมีใบหน้าที่ยิ้มแย้มแจ่มใส พร้อมทั้งได้ทักทายกันอย่างเป็นกันเอง การทำบุญตักบาตร ได้บ่งบอกถึงความสามัคคีมีไมตรีจิตสนิทกันอย่างกลมเกลียว มีความปรองดองซึ่งกันและกัน นั้นหมายถึงคนในชุมชนได้สรรค์สร้างความสามัคคีทั้งทางกายและจิตใจให้เกิดขึ้นมาแล้ว พร้อมทั้งยังเป็นการอนุรักษ์งานบุญตักบาตรในประเพณีวันสงกรานต์ไว้ได้เป็นอย่างดี การกระทำที่สืบต่อกัน ในวัฒนธรรมประเพณีที่ดั่งามเป็นการสืบสานประเพณีเอาไว้ได้ ในแต่ละหมู่บ้านจะพาครอบครัวมาทำบุญในวันสำคัญนี้อย่างมากมาย เป็นไปด้วยความสงบเสียงม เรียบร้อย ให้เกียรติซึ่งกันเป็นไปตามลำดับของการทำบุญตักบาตรซึ่งเป็นทัศนียภาพที่น่าประทับใจมาก และยังเป็นคุณธรรมของความสามัคคี ความมีเมตตา มีความปรารถนาดีต่อกันและกัน พร้อมทั้งยังเป็นการสร้างทานบารมีให้กับชีวิตและครอบครัว ของๆ ตนอีกด้วย ได้แสดงออกถึงการสืบสานประเพณีอันดั่งามนี้ไว้ต่อไป ในการทำบุญตักบาตรนั้นวัตถุดิบประสงค์ที่แตกต่างกันไปที่แต่ละคนได้กระทำและมีความปรารถนาที่แตกต่างกัน นายธงชัย เพ็ชรรักษ์ ได้กล่าวถึงคุณค่าจริยธรรมนี้ ว่า “การทำบุญตักบาตรนั้นได้ทำให้เกิดความรักความผูกพันกัน ในระหว่างชุมชนครอบครัวและวัดได้เป็นอย่างดี พร้อมทั้งยังเป็นการรณรงค์อนุรักษ์การทำบุญตักบาตรในเทศกาลสงกรานต์อีกด้วย คนในชุมชนต่างได้พาครอบครัวมาทำบุญตักบาตรนั้น ซึ่งมองภาพโดยรวมแล้ว นั่นคือเป็นการอนุรักษ์ประเพณีไปด้วยนั่นเอง”^{๑๐}

นายชัยณรงค์ บุญมากกล่าวอ้างใน ศุภกรณ์ เพ็ชรดี ว่า “การทำบุญใส่บาตรในปัจจุบันเป็นวิธีการสร้างบุญวาสนาบารมีที่มีความสะดวกทำได้ง่าย อันจะเป็นพุพเพกตบุญญาของตนในอนาคตโดยตรง และเป็นผลดีที่ได้ช่วยอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธ ศาสนาโดยอ้อม การทำบุญใส่บาตรนี้ชาวพุทธยังถือกันว่าเป็นการสร้างกุศล และเป็นการแผ่ส่วนกุศลให้กับญาติผู้ล่วงลับไปแล้วด้วย โดยเชื่อกันว่าอาหารที่ถวายไปนั้นจะส่งถึงญาติผู้ล่วงลับด้วย”^{๑๑} และยังเป็น การช่วยกันบำรุงส่งเสริมพระพุทธศาสนาได้ด้วย นางน้ำเงิน ลำอังก้อยอด ได้กล่าวว่า “การทำบุญตักบาตรเป็นสิ่งที่ดั่งามทำให้ชุมชนรู้จักช่วยกันดูแล และช่วยกันทำนุบำรุงส่งเสริมศาสนาอุปถัมภ์พระสงฆ์สามเณร และยังได้อุทิศส่วนบุญส่วนกุศลไปให้เปรตชนผู้ล่วงลับไปแล้วด้วย”^{๑๒} การทำบุญตักบาตรนั้นแม้จะเป็นการกระทำเพียงแค่การบำเพ็ญซึ่งทานบารมีก็จริงอยู่ แต่ในเทศกาลวันสงกรานต์อย่างนี้ส่วนใหญ่พระสงฆ์ในวัดก็จะถือว่าได้ออกมาเป็นพิเศษแล้วที่จะต้องให้ธรรมเป็นทาน เพราะจะได้ให้ผู้ที่มาร่วมทำบุญตักบาตรนั้นได้บุญเพิ่มอีกมากมาย นั่นคือการเทศนาธรรม มีการหยิบยกเอาประวัติความเป็นมาของประเพณีสงกรานต์ พร้อมทั้งข้อปรีชาธรรมของกบิลพรหม นั้นมาแสดงพร้อมทั้งยกหลักธรรม แห่งพรหมวิหารทั้ง ๔ ข้อ นำมาแสดงได้แก่ เมตตา กรุณา มุทิตา อุpekขา ฯ

^๙ สัมภาษณ์ นายพชร ท้วมเนตร ชุมชนบ้านใหม่สุขเกษม (๑๐ กรกฎาคม ๒๕๕๙)

^{๑๐} สัมภาษณ์ นายธงชัย เพ็ชรรักษ์ ชุมชนบ้านใหม่สุขเกษม (๑๐ กรกฎาคม ๒๕๕๙)

^{๑๑} สัมภาษณ์ นายชัยณรงค์ บุญมาก ชุมชนบ้านใหม่สุขเกษม (๒๐ กรกฎาคม ๒๕๕๙)

^{๑๒} สัมภาษณ์ นางน้ำเงิน ลำอังก้อยอด ชุมชนบ้านใหม่สุขเกษม (๑๔ พฤษภาคม ๒๕๕๙)

การให้ธรรมะเป็นทานนี้นั้น นายพชร ท้วมเนตร กล่าวอ้างในพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมายว่า “การให้ความรู้ความเข้าใจและหลักแห่งความดีหรือหลักที่จะทำให้มนุษย์เข้าถึงธรรม และได้ประสพสิ่งที่ดีงาม คือ ทำให้เกิดความรู้ ความเข้าใจในสิ่งต่างๆ อย่างถูกต้อง ตั้งแต่รู้สึกขั้นสูงสุดเข้าใจในชีวิตว่าคืออะไร สภาวะธรรมที่แท้จริงของสิ่งทั้งหลายเป็นอย่างไร ลงมาจนถึงความเข้าใจทั่วไปเกี่ยวกับจริยธรรมในการดำเนินชีวิตเป็นแง่ของสัจธรรมอย่างหนึ่ง จริยธรรมอย่างหนึ่ง รวมความคือช่วยเหลือประชาชนในทางปัญญาและในทางคุณธรรม”^{๑๓} โดยในเรื่องนี้ ผู้ทำการวิจัยได้สัมภาษณ์ นายสมศักดิ์ ชันทวิชัย ได้กล่าวว่า “ชุมชนได้สละเวลาและงานต่างๆ เพื่อร่วมทำบุญตักบาตรกันพร้อมครอบครัวตลอดถึงเพื่อนบ้านในชุมชน ซึ่งถือว่าเป็น สิ่งหล่อหลอมให้ชุมชนได้มีน้ำใจซึ่งกันและกัน และถือว่าเป็นการบำเพ็ญทานบารมีธรรมให้กับตนเองอีกประการหนึ่ง และได้อุทิศบุญกุศล ไปให้ท่านผู้วายชนม์ไปแล้ว พร้อมทั้งได้มีโอกาสฟังธรรม ทำให้ได้ข้อคิดคติธรรม และจะได้น้อมนำมา เป็นข้อประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้อีกด้วย เป็นสิ่งที่มีค่ามากยังเป็นเหตุทำจิตใจให้สงบได้อีกนับว่าได้บุญมาก”^{๑๔} ฤดูกาลของเทศกาลสงกรานต์นั้นเป็นหน้าร้อนของประเทศ ไทยเรา

๔.๒ คุณค่าจริยธรรมจากการสงฆ์พระพุทธรูปและพระสงฆ์

การสงฆ์พระพุทธรูปและพระสงฆ์ เกิดขึ้นด้วยจิตสำนึกในประเพณีที่บรรพชนได้กระทำกันและรักษาเอาไว้ ซึ่งในชุมชนได้เห็นความสำคัญ อันมีคุณค่าของจริยธรรมที่ฝังแน่นอยู่ในประเพณีสงกรานต์นั้น นายธีรพงษ์ บุญมาก กล่าวอ้างในพระครูสิริรัตนานวัตร ว่า “การสงฆ์พระพุทธรูป และพระสงฆ์นั้น เป็นการทำบุญอย่างหนึ่ง เพราะธรรมดาหน้าร้อนนั้นพระสงฆ์ท่านก็ร้อนด้วย หากมีใครนำน้ำไปสงฆ์ท่าน ถือว่าได้านิสงส์มาก เท่ากับสงฆ์พระพุทธรูป นอกจากนี้ยังถือว่าเป็นการสะเดาะเคราะห์ด้วย”^{๑๕} ถือว่าเป็นการได้ทำบุญ เป็นการแล้วได้ความอím เป็นการได้ร่วมกันแสดงออกซึ่งความยินดีที่ยังมีชีวิตอยู่ และได้แสดงความมุติตาจิตในเทศกาลสงกรานต์ และในฐานะที่พระสงฆ์อยู่ในฐานะผู้เผยแผ่พระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า

นางศรีสุนันท์ ยอดไพบูลย์ ได้กล่าวว่า “เป็นการแสดงมุติตาจิตในฐานะที่ท่านเป็นผู้ที่เคารพ เป็นผู้เผยแผ่หลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า พร้อมกันนี้ยังเป็นการได้แสดงออกของความสมัครสมานความสามัคคี อันเป็นสิ่งที่ต้องการของคนในชุมชนอีกด้วยพูดง่าย ๆ ก็คือ เป็นกิจกรรมที่สร้างสรรค์ความสามัคคีนั่นเอง”^{๑๖} เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับสืบทอดประเพณีไทย ที่เคยปฏิบัติกันมาและเชื่อว่าการสงฆ์พระซึ่งเป็นการชำระล้างร่างกายพระพุทธรูปให้สะอาดปราศจากมลทิน จะทำให้จิตใจสะอาด การสงฆ์พระพุทธรูปและพระสงฆ์ ยังถือว่าเมื่อได้กระทำแล้วจักความความเป็นสิริมงคล มาสู่ตนเองและครอบครัวได้ นายธีรพงษ์ บุญมาก ได้กล่าวว่า

^{๑๓} สัมภาษณ์ นายพชร ท้วมเนตร ชุมชนบ้านใหม่สุขเกษม (๒๘ ตุลาคม พ.ศ.๒๕๖๐)

^{๑๔} สัมภาษณ์ สมศักดิ์ ชันทวิชัย ชุมชนบ้านใหม่สุขเกษม (๒๐ ตุลาคม พ.ศ.๒๕๕๙)

^{๑๕} สัมภาษณ์ นายธีรพงษ์ บุญมากชุมชนบ้านใหม่สุขเกษม (๒๓ ตุลาคม พ.ศ.๒๕๖๐)

^{๑๖} สัมภาษณ์ นางศรีสุนันท์ ยอดไพบูลย์ ชุมชนบ้านใหม่สุขเกษม (๑๘ เมษายน พ.ศ.๒๕๖๐)

“เพื่อความเป็นสิริมงคล เป็นบุญเป็นกุศลให้แก่ตนเองและครอบครัว นอกจากที่กล่าวมาแล้วข้างต้น พระสงฆ์ยังได้อยู่ในฐานะเป็นผู้ที่ชุมชนให้ความเคารพอีกด้วย เป็นการแสดงมุทิตาจิตในฐานะที่ท่านเป็นผู้ที่เคารพเป็นผู้เผยแผ่หลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า ยังเป็นการน้อมถวายความเคารพ ในพระพุทธศาสนาเป็นการแสดงความเคารพพระพุทธศาสนา การได้ร่วมกันจักกิจกรรมสงฆ์ น้ำพระพุทธอุปและพระสงฆ์ ยังเป็นโอกาสที่ทำให้ชุมชนได้มาพบปะหน้ากันและซึ่งกัน เป็นการที่ชุมชนได้พบปะคนในครอบครัวและญาติเพื่อนบ้านในชุมชน ได้ร่วมกันไปสงฆ์น้ำพระพุทธอุปและสงฆ์ น้ำพระสงฆ์ เป็นการแสดงออกของความเคารพต่อพระรัตนตรัย ต่างได้พาลูกหลานและครอบครัว ไปร่วมกิจกรรม เพื่อให้ได้เห็นการกระทำตนและของชุมชนที่ได้แสดงออก ในความเคารพต่อพระรัตนตรัยและยังเป็นการให้กำลังใจแก่พระสงฆ์ในวัดใกล้เคียงอีกด้วย”^{๑๗} เป็นกิจกรรมที่กระทำให้เกิดความรักและห่วงแหนประเพณี ที่เห็นว่ามีคุณค่านำมาซึ่งจริยธรรมอันดีงามได้ที่กระทำกันทุกปี การสงฆ์น้ำพระพุทธอุปและพระสงฆ์เป็นวัฒนธรรมในประเพณี ที่ทำกันมาเป็นเวลายาวนาน

นายพร ท้วมเนตร ได้กล่าวว่า “เป็นวัฒนธรรมที่ถือปฏิบัติกันอย่างต่อเนื่อง ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดงานภายในวัด เป็นการที่ประชาชนจะประกอบพิธีกรรมสงฆ์น้ำพระในวันสุดท้ายหรือวันมหาสงกรานต์ นำสิ่งของมาถวายวัด ซึ่งเป็นการแสดงออกถึงการทำความดี เป็นประเพณีที่นำมาซึ่งการเป็นศูนย์รวมจิตใจของชุมชน เป็นกิจกรรมที่ดีเป็นศูนย์รวมจิตใจของชุมชน พร้อมทั้งยังเป็นการรักษาขนบธรรมเนียมสืบต่อกันมาและต่อไป เป็นการรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาและเป็นการทำให้ครอบครัวและคนในชุมชนได้ทำกิจกรรมด้วยกัน และยังทำให้ผู้ร่วมกิจกรรมมีจิตใจอ่อนโยนพร้อมให้อภัยกันซึ่งกันและกันอีกด้วย เป็นการสืบสานประเพณีไทยประเพณีที่ดีงาม เป็นการส่งเสริมคุณค่าจิตใจอันดีงาม มีจิตใจดีอ่อนโยนรู้จักให้อภัยเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อผู้อื่น”^{๑๘} ทุกคนในชุมชนส่วนใหญ่ได้มีโอกาสร่วมด้วยช่วยกันเป็นการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของไทย การได้ร่วมกิจกรรมกันนั้นทำให้ได้รับความสนุกสนานพร้อมทั้งได้บุญไปด้วย เป็นการสนุกสนานพร้อมกับได้ทำบุญด้วย

๔.๓ คุณค่าจริยธรรมจากการรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่

การรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ เป็นการแสดงออกถึงความเคารพ และนับถือพร้อมด้วยความเป็นห่วงเป็นใยในผู้มีพระคุณที่เคารพนับถือ เมื่อถึงเทศกาลของประเพณีนี้แล้ว แม้จะอยู่ไกลแค่ไหนคนในชุมชนที่ไปทำมาหากินยังต่างถิ่นที่ ส่วนใหญ่ก็ไม่วายที่จะเดินทางกลับมายังดินแดนบ้านเกิดของตน เพราะเป็นสถานที่ที่มีผู้ให้ชีวิต ผู้ที่เคยให้ความรัก ความเป็นห่วงเป็นใย ให้การศึกษาและให้การอบรม และได้ให้ในสิ่งต่างๆอีกมากมาย นั่นก็คือพ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย และบรรดาญาติทั้งหลายตลอดทั้งเพื่อนบ้านที่คุ้นเคย ได้เคยอยู่เคยกิน เคยเที่ยวด้วยกัน ก็ได้มีโอกาสในช่วงเทศกาลสงกรานต์นี้ ได้มาพบซึ่งกับและกัน อันเกิดขึ้นมาจากจิตใจที่ผูกพัน และในประเพณีสงกรานต์เป็นฤดูที่ร้อน และก็เรียก

^{๑๗} สัมภาษณ์ ชัยณรงค์ บุญมาก ชุมชนบ้านใหม่สุขเกษม (๑๔ ตุลาคม พ.ศ.๒๕๕๙)

^{๑๘} สัมภาษณ์ พร ท้วมเนตร ชุมชนบ้านใหม่สุขเกษม (๑๐ กรกฎาคม ๒๕๕๙)

ได้อีกว่าเป็นฤดูร้อนที่ร้อนมากๆ เช่นนี้ ในของประเทศไทยเราในปัจจุบัน ซึ่งบรรดาลูกๆหลานๆจึงได้จัดให้มีการรดน้ำดำหัวท่านผู้มีพระคุณ ทั้งผู้มีอุปการคุณท่านที่เคารพรักนับถือและขอพรจากท่าน

นายธงชัย เพ็ชรรักษ์ กล่าวอ้างในพระครูสิริรัตนาวุธว่า “การรดน้ำดำหัวนี้ตามที่กล่าวมาข้างสืบเนื่องมาจากการที่ธิดาทั้ง ๗ คนของกบิลพรหมที่ผลัดวาระกันนำศีระของบิดาออกจากถ้ำคันธุลี เขาพระเมรุมาสรองน้ำ ในรอบ ๗ ปีตามจำนวนของธิดาทั้ง ๗ คน จึงกล่าวได้กล่าวว่า การรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ในปัจจุบันนี้มีคติมาจากการที่ธิดาของกบิลพรหมนำศีระของบิดามารดาน้ำนี้เอง เพื่อเกิดอนุสติ แสดงความกตัญญู และเพื่อชำระล้างอกุศลจิตด้วย”^{๑๙} และคุณค่าที่ได้เกิดเป็นจริยธรรมอันมีคุณค่าในชุมชนนั้นเป็นการทำให้เกิดสายสัมพันธ์อันดีงาม สำหรับคนในชุมชนและรู้จักให้เกียรติซึ่งกันและกัน พร้อมยังเป็นโอกาสที่ดีในปีละครั้งลูกหลานได้พากันมาขอขมา และขอเอาพร จากผู้ใหญ่เป็นประจำปีด้วย เป็นการได้แสดงออกของความเป็นคนกตัญญูของลูกหลานและผู้มีอายุที่น้อยกว่า นายมานิช เสวสิทธิ์ ได้กล่าวว่า “พิธีรดน้ำดำหัวเน้นแสดงออกถึงความกตัญญูทวาทะของบุตรหลานผู้มีอายุน้อยกว่า เพื่อขอขมาบิดามารดาและผู้ใหญ่ที่เคยล่วงเกิน อีกทั้งขอพรเพื่อเสริมความเป็นสิริมงคล”^{๒๐} และยังเป็นการแสดงความกตัญญูทวาทะต่อญาติผู้ใหญ่ที่ตนเคารพรักอีกด้วย

การที่รดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ในวันสงกรานต์มีจุดประสงค์เพื่อขอพรให้เกิดความสุขกายสบาย เพราะถือว่าคนเฒ่าคนแก่เป็นคนมีบุญ มีอายุยืนวันนะ มีศีลธรรมจากการดูแลรักษาความดีของตนเองไว้ ถือว่าท่านรู้ดี รู้ชั่ว มาก่อนก็ถือว่าเป็นโอกาสของลูกหลานญาติมิตร จะนำความชุ่มเย็นมาให้ท่านสบายใจ แล้วจะได้โชคได้ลาภ และเป็นการขอศีลขอพรจากท่าน อำนวยอวยชัยให้ลูกหลานมีสุขภาพกายใจดี มีความก้าวหน้าในหน้าที่การงานด้วย การที่ชุมชนได้แสดงออกนับเป็นสิ่งที่ดีงามและงดงามเป็นอย่างมาก สำหรับคนเราที่ได้เกิดมา และยังรู้จักความกตัญญูทวาทะ ต่อผู้มีอุปการคุณแก่ชีวิตของตน การแสดงความเคารพต่อญาติผู้ใหญ่ ซึ่งเป็นผู้ที่เป็นที่เคารพนับถือของชุมชนอีกด้วย นายจิระศักดิ์ สิงห์ทอง ได้ให้สัมภาษณ์ว่า “เพื่อการแสดงออกซึ่งความเคารพและได้แสดงออกของความกตัญญูที่บรรพชนได้ทำสืบต่อกันมา และความอ่อนน้อมถ่อมตน ขอพรเพื่อเริ่มต้นชีวิตในปีใหม่ เป็นกิจกรรมที่มีคุณค่าให้เยาวชนได้เห็นความสำคัญของท่านผู้สูงอายุ”^{๒๑} เป็นการได้สืบทอดประเพณี ทั้งยังนำมาซึ่งการขอขมาโทษ สมศักดิ์ ชันทวีชัย ได้กล่าวว่า “เป็นการสืบทอดประเพณีไทยและยังเน้นการขอขมาผู้ใหญ่จากการที่เราอาจล่วงเกินท่านใน ๑ ปีที่ผ่านมาได้มีโอกาสกระแล้วสบายใจ”^{๒๒} เป็นการสร้างความสามัคคีในชุมชนมีการแบ่งปัน อีกทั้งความมีเมตตา เป็นการสร้างความรักความสามัคคีในชุมชน ช่วยเหลือแบ่งปันซึ่งกันและกัน เด็กให้ความรักต่อผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่เมตตาต่อลูกหลาน เป็นการเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรมอันดีงามสืบต่อไป และยังนำมาซึ่งความรักความเอื้ออาทร เป็นการสร้างความรัก ความเอื้ออาทรความกตัญญูแก่ผู้สูงอายุและทุกคนใน

^{๑๙} สัมภาษณ์ นายธงชัย เพ็ชรรักษ์ ชุมชนบ้านใหม่สุขเกษม (๑๘ เมษายน ๒๕๖๐)

^{๒๐} สัมภาษณ์ นายมานิช เสวสิทธิ์ ชุมชนบ้านใหม่สุขเกษม (๒๗ เมษายน ๒๕๕๙)

^{๒๑} สัมภาษณ์ นายน้ำเงิน สำอางค์ยอด ชุมชนบ้านใหม่สุขเกษม (๑๔ พฤษภาคม ๒๕๕๙)

^{๒๒} สัมภาษณ์ นายสมศักดิ์ ชันทวีชัย ชุมชนบ้านใหม่สุขเกษม (๒๘ ตุลาคม ๒๕๕๙)

ครอบครัว เพราะท่านผู้มีพระคุณอันสูงสุดของชีวิต นับว่าเป็นโอกาสที่ดีและเป็นมงคลยิ่งที่ยังมีโอกาสได้กระทำ

การแสดงความรักและความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณเป็นการแสดงความอ่อนน้อมถ่อมตนเพื่อให้ท่านเหล่านั้นเมตตา และการที่ท่านอวยชัยให้พรก็เป็นการเตือนสติลูกหลานให้ลูกหลานเริ่มต้นชีวิตใหม่ในปีใหม่อีกด้วย ครอบครัวทุกๆ ครอบครัวในชุมชนนั้นได้อยู่ใกล้กันอย่างใกล้ชิด โดยส่วยใหญ่ก็ไปเยี่ยมบ้านใกล้ๆ กันบ้าง เป็นการที่ลูกหลานได้มีโอกาสได้สร้างความผูกพันภายในครอบครัว นายมานพ พันธุ์เพชร ได้กล่าวว่า “เป็นการสร้างความกตัญญูทเวทิตาและสร้างภายในครอบครัว โดยคนในชุมชนนอกจากจะแสดงความเคารพต่อท่านผู้ใหญ่แล้ว ยังมีลูกหลานๆ ได้นำสิ่งของเสื้อผ้า อาหารไปฝากและประกอบพิธีรดน้ำดำหัวท่านผู้สูงอายุ”^{๒๓} ทำให้เยาวชนลูกหลานๆ ได้ซึมซับเอาวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามนี้อีกด้วย ได้เห็นความสำคัญในประเพณีที่มีคุณค่าจักได้รักษากันสืบต่อไป

๔.๔ คุณค่าจริยธรรมจากการก่อเจตีย์ทราย

คุณค่าจริยธรรมที่เกิดขึ้นจากการก่อเจตีย์ทราย เป็นกิจกรรมที่บุคคลในชุมชนฯ ได้ถือปฏิบัติกันมาเป็นเวลาอันยาวนาน มีการก่อเจตีย์ทรายแล้วก็ถวายเป็นของวัด เพราะว่าเป็นประเพณีหนึ่งที่มีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาโดยตรงซึ่งมีความเชื่อในเรื่องเวรกรรม จะได้ไม่เป็นบาปแก่ตน ซึ่งมีความสำนึกว่าในครั้งที่ตนได้เดินทางเข้าไปในวัดนั้น ได้มีเศษดินเศษทรายนั้นได้ติดเท้าหรือรองเท้าของตนๆ ออกมาจากบริเวณวัดมาน้อยเพียงใดก็ไม่อาจรู้ได้ การกระทำเช่นนั้นนั้นจักได้ทดแทนไม่เป็นหนี้ของสงฆ์ และเพื่อได้น้อมถวายเป็นพระพุทธบูชา แล้วยังเป็นกุศโลบายที่เฝ้ายลอันเป็นความฉลาดที่เป็นมหากุศลของบรรพชนที่ได้วางแบบแผนไว้ ให้ลูกหลานได้ถือปฏิบัติสืบทอดกันต่อๆ มาจะได้ไม่เป็นบาปและในขณะเดียวกันนั้นก็จะได้บุญอีกด้วย

การก่อเจตีย์ทราย หมายถึง นิमित โขคลาก ให้มีความสุขความเจริญเงินทองไหลมาเทมาจุทรายที่ชนเข้าวัดอีกประการหนึ่งได้แก่ กุศโลบายแห่งบุญบาป เพราะบุคคลเดินเข้าออกวัดในรอบหนึ่งปีไม่รู้ว่าดินที่ติดเท้านำเข้าหรือนำออกจากวัดไหนมากกว่ากัน การขนทรายเข้าวัดจึงถือว่าการชดเชยทดแทนดินที่ติดเท้าออกจากวัด จะได้ไม่เป็นบาปในขณะเดียวกันก็ได้บุญ สิ่งเหล่านี้เป็นความละเอียด อ่อนทางจิตใจของบรรพบุรุษ ซึ่งหวาดกลัวต่อบาปและผลของบาป และคนในชุมชนนั้นก็ยังมีความเชื่อว่าเมื่อได้กระทำแล้ว จะทำให้ชีวิตเองเป็นผู้มีโชคมีลาภมีประสบแต่ความสุขความเจริญ รุ่งเรืองในชีวิตของตนตลอดทั้งครอบครัว พร้อมกันนั้นก็ยิ่งถือเป็นสิริมงคลอีกด้วย นายธีรพงษ์ บุญมาก ได้กล่าวว่า “เพื่อความเป็นสิริมงคลเป็นบุญเป็นกุศล”^{๒๔} นอกจากนั้นยังเป็นการทำให้ชุมชนได้มีความสามัคคี มีส่วนร่วมในกิจกรรมดังกล่าว อรุณี สิงห์ขอ ได้ให้สัมภาษณ์และแสดง

^{๒๓} สัมภาษณ์ นายมานพ พันธุ์เพชร ชุมชนบ้านใหม่สุขเกษม (๑๘ มิถุนายน ๒๕๕๙)

^{๒๔} สัมภาษณ์ นายธีรพงษ์ บุญมาก ชุมชนบ้านใหม่สุขเกษม (๒๘ เมษายน ๒๕๕๙)

ความว่า “เป็นการทำให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมกันซึ่งถือว่าเป็นการสร้างสรรค์เป็นบ่อเกิดของความสามัคคีของชุมชน”^{๒๕}

๔.๕ คุณค่าจริยธรรมจากการปล่อยนกปล่อยปลา

การปล่อยนกปล่อยปลาซึ่งถือกันว่าเป็นการให้ชีวิตแก่สรรพสัตว์ ผู้ได้เกิดมาแล้วได้อยู่อาศัยในโลกนี้เช่นเดียวกับคนเรา คนเรามีความรักในชีวิต และสิทธิของตนเพียงใด คนอื่นสัตว์อื่นก็มีความรักความหวงแหนในชีวิตและในสิทธิของตนๆไม่ต่างไปจากเราเลย ดังนั้นการเป็นอยู่ร่วมกันในโลกใบนี้จึงมีความร่มเย็นเป็นสุขได้นั้นก็ต้องมีความเมตตา ความปรารถนาดีซึ่งกันและกันด้วยความเต็มใจและบริสุทธิ์ใจ ดังที่องค์สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตรัสไว้ว่า “บุคคลตั้งใจค้นหาทั่วทุกทิศ ก็ไม่พบใครที่โหดร้ายยิ่งกว่าตนเลย สัตว์เหล่าอื่นก็รักตนมากเช่นนั้นเหมือนกัน เพราะฉะนั้นผู้รักตนจึงไม่ควรเบียดเบียนผู้อื่น”^{๒๖}

ผู้วิจัยเชื่อว่า การให้ปลาได้ชีวิตใหม่ ในน้ำใหม่ เป็นเคล็ดให้ชีวิตเราเจริญก้าวหน้าขึ้นเอง คนที่มีอายุยืนยาวนานนั้นถือเป็นคนมีบุญนะ ดังนั้นเราทุกคนก็อยากมีบุญ จึงทำให้อายุยืนเข้าไว้ ด้วยความคิดในการรักชีวิตของตนๆจึงมีผลทำให้เกิดมีความเมตตาปรารถนาความสุขซึ่งกันและกัน โดยการไม่ทำร้ายไม่ทำลายชีวิตของสรรพสัตว์ทั้งหลาย ดังคำที่โบราณท่านได้กล่าวสืบต่อกันมาว่า “การให้ชีวิตย่อมทำให้มีอายุยืนยาวนาน

คติธรรมการปล่อยปลานี้ก็เกิดขึ้นในตำนานเทศกาลสงกรานต์ด้วย เรื่องมีอยู่ว่ามานพสองพี่น้องออกจากบ้านไปทำงานต่างที่ต่างถิ่น แต่ด้วยความเชื่อในชะตาชีวิตจึงสำรวจชีวิตของตนทุกระยะก็มาถึงระยะที่ชะตาชีวิตขาดถึงขั้นตาย สองพี่น้องจึงพากันกลับบ้านเพื่อพบหน้าอ้าลาพ่อแม่ก่อนตายก็เดินทางกลับบ้านในช่วงสงกรานต์ ระหว่างการเดินทางนั้นก็เห็นสระน้ำมีปลาเต็มสระแต่สระใกล้จะแห้งขอด พวกเขาเห็นปลาหายใจพะงาบๆ บ้างก็ใกล้จะตาย บ้างก็แต่ตื่นพรวดพราดหัวซุกหัวซุนไปมา สองพี่น้องแทนที่จะนำปลาไปกิน แต่กลับนำไปปล่อยแม่น้ำธรรมชาติ ปลาเมื่อได้น้ำก็ดีใจเพราะหมายถึงการได้ชีวิตใหม่

จากคติธรรมการปล่อยนกปล่อยปลานี้ มีอิทธิพลเกิดความเชื่อขึ้นมาใหม่ขึ้นนั่นคือการปล่อยปลาเพื่อสะเดาะเคราะห์โดยมีความเชื่อว่า การปล่อยปลาแต่ละชนิดนั้นสามารถสะเดาะเคราะห์และมีผลให้โชคลาภต่างกัน กล่าวคือ

- ๑.ปล่อยปลาไหล จะช่วยให้การงานราบรื่น
- ๒.ปล่อยหอยขม จะช่วยให้พ้นความขมขื่น
- ๓.ปล่อยเต่า จะช่วยให้อายุยืน
- ๔.ปล่อยปลาหมอ จะช่วยให้โรคร้ายหาย
- ๕.ปล่อยปลาช่อน จะช่วยให้แคล้วคลาดจากภัยต่างๆ
- ๖.ปล่อยปลาทั่วไป จะช่วยให้ชีวิตอยู่เป็นสุข

ลักษณะเดียวกันนี้ การปล่อยสัตว์สะเดาะเคราะห์ก็ต้องเลือกปล่อยให้ตรงกับวันเกิด นั่นคือ

^{๒๕} สัมภาษณ์ นางสาวกาญจนา เหลืองพวงทอง ชุมชนบ้านใหม่สุขเกษม (๓ กรกฎาคม ๒๕๕๙)

^{๒๖} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๑๙/๑๓๗.

คนเกิดวันอาทิตย์ ให้ปล่อยปลาไหล
 คนเกิดวันจันทร์ ให้ปล่อยนก
 คนเกิดอังคาร ให้ปล่อยหอยขม
 คนเกิดวันพุธ ให้ปล่อยปลาไหล
 คนเกิดวันพฤหัสบดี ให้ปล่อยเต่า
 คนเกิดวันศุกร์ ให้ปล่อยปลาหมอ
 เกิดวันคนเกิดวันเสาร์ ให้ปล่อยปลาไหล

อานิสงส์การปล่อยสัตว์นั้นมีจริง เพราะเป็นการแลกชีวิตกัน ให้ชีวิตแก่เขาแล้วเขาก็ให้ชีวิตแก่เรา จะเห็นได้จากมานพสองพี่น้อง เมื่อถึงชะตาชีวิตขาด ปรากฏว่าไม่ขาดตามทำนายไว้ กลับอยู่สบายใจกว่าเดิม ไม่เคยยืมก็ยืมได้ เขาก็เชื่อมั่นว่าเราได้ชีวิตนี้เพราะอานิสงส์ การนำปลาปล่อยลงน้ำแน่ๆ แทนที่จะคิดลบหลู่ว่า หมอดูทายไม่แม่น เป็นหมอดูเดาเท่านั้น แต่กลับคิดเอาจากคติการปล่อยปลานี้เป็นโชค ดังนั้นด้วยคตินี้ จึงเป็นที่นิยมปล่อยปลา หรือสัตว์อื่นๆ เนื่องในวันเกิดของตน และ คติธรรมนี้ทางราชการถือเป็นวันประมงแห่งชาติด้วย มีการปล่อยพันธุ์ปลาลงในน้ำทุกจังหวัดของไทย ประเพณีที่แฝงเต็มไปด้วยจริยธรรมอันงดงาม ที่ผู้วิจัยได้มองเห็นคุณค่าแห่งจริยธรรมของคนเราที่งดงามที่สุดนั่นก็คือ การได้ช่วยเหลือเพื่อร่วมโลกให้พ้นจากความทุกข์ ความทรมาน แม้อย่างน้อยให้ความสุขกับเขาไม่ได้ ก็ไม่ไปทำร้ายหรือลายเขาโดยการไม่ไปเบียดเบียน ทำชีวิตของเขาให้ตกต่ำลงไป ในกรณีการปล่อยนกปล่อยปลาก็เช่นเดียวกันโดยการ ดังคำที่ว่า ชีวิตของเราๆ ก็รักและชีวิตของเขาๆ ก็รักเช่นเดียวกัน ได้แก่การรู้จักรักชีวิตของผู้อื่น การได้ปลดปล่อยสัตว์ เป็นการสร้างความ เป็นสิริมงคลให้กับชีวิตของตนเอง เพื่อเป็นการให้ชีวิต อิสระกับสัตว์เพื่อเป็นสิริมงคลแก่ตัวเราเอง การปล่อยนกปล่อยปลาเป็นส่งเสริมการการไม่ทำร้ายสัตว์ ว่าเป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมการให้อภัยไม่ทำร้ายสัตว์ถือว่าเป็นการได้ทำบุญถ่ายบาป สะเดาะเคราะห์และยังเป็นการเสริมดวง เสริมบารมีให้กับชีวิต นายวารินทร์ แสงชาจาก ได้กล่าวว่า “เป็นการทำบุญถ่ายบาป ของชาวบ้านรู้จักบาป บุญ คุณ โทษ ได้ปลดปล่อยความทุกข์ได้บ้าง เป็นการสร้างความดีให้กับตนเอง เป็นการเสริมดวง เสริมบารมีให้กับตนเอง”^{๒๗}

การปล่อยนกปล่อยปลานั้น ในเชิงจริยธรรม คุณธรรมปลูกฝังให้รู้จักรักชีวิตอื่นๆ ไม่ทำร้าย ทรมานและฆ่าชีวิตอันหวงแหนนั้นไป ในทางพระพุทธศาสนากำหนดเป็นศีล ๕ ข้อแรก ศีล ๒๒๗ กำหนดเป็นปาราชิกข้อที่ ๒ ก็แสดงว่าสำคัญ ถ้าใครประพฤติดสมบุรณ์ก็แสดงว่ามีจริยธรรม คุณธรรมดีเลิศ กัลยาณธรรม หรือ เบญจธรรมเป็นของที่มีคุณค่าเลิศล้ำในโลกมนุษย์ เพราะในโลกที่คนเราได้เกิดขึ้นมาอาศัยนั้น ตั้งแต่ในอดีตที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบันและอนาคตต่อไปในข้างหน้า ก็ยังต้องการความมีเมตตาจิตไม่คิดทำร้ายหรือทำลายซึ่งกันและกัน มีแต่เพียงว่าความปรารถนาคิดช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน และชีวิตของคนเราและสรรพสัตว์ที่หลายนั้นก็มีแต่ความสุขโดยทั่วหน้า

^{๒๗} สัมภาษณ์ นายวารินทร์ แสงชาวนา ชุมชนบ้านใหม่สุขเกษม (วันที่ ๒๐ มิถุนายน ๒๕๕๙).

ความสำคัญและคุณค่าของการทำบุญใส่บาตรทำให้สัตว์รอดพ้นจากวัฏสงสารได้ เพราะสัตว์ทั้งหลายในโลกนี้ย่อมตกอยู่ภายใต้วัฏสงสารคือการเวียนว่ายตายเกิดด้วยกันทั้งสิ้น การเกิดแก่เจ็บตายจึงเป็นเรื่องธรรมดา แต่ถึงกระนั้นทุกชีวิตต่างก็ดิ้นรนเพื่อความสุขสบาย แต่ในความสุขนั้นไม่ควรเบียดเบียนสร้างความเดือดร้อนแก่สัตว์อื่น ดังที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้ว่า “ผู้ใดไฝหาความสุขเพื่อตน แต่กลับใช้ท่อนไม้ทำร้ายสัตว์ทั้งหลาย ผู้รักสุขผู้นั้นตายไปแล้วย่อมไม่ได้รับความสุขเลย ส่วนผู้ใดไฝหาความสุขเพื่อตน ไม่ใช้ท่อนไม้ทำร้ายสัตว์ทั้งหลาย ผู้รักสุข ผู้นั้นตายไปแล้วย่อมได้รับความสุข การปลูกจิตให้รักสัตว์เหมือนรักชีวิตตนเองจึงมีคุณค่าและความสำคัญต่อการอยู่ร่วมกันระหว่างคนและสัตว์ มนุษย์จึงควรมีท่าทีต่อสัตว์ โดยความมีเมตตาเป็นพื้นฐานเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

๔.๖ คุณค่าจริยธรรมจากวันผู้สูงอายุและวันครอบครัว

คุณค่าจริยธรรม เป็นสิ่งที่มีความสำคัญและมีความจำเป็นยิ่ง ในสังคมโดยเฉพาะอย่างยิ่งแล้ว สังคมของครอบครัวนับเป็นบุญอันยิ่งใหญ่ของคนลูกหลานคนไทย ที่บรรพชนได้รับเอาประเพณีและวัฒนธรรมที่สร้างสรรค์นำความผูกพันเพื่อความสุขมาไว้ให้ และได้ถ่ายทอดมาจนถึงปัจจุบัน การได้แสดงออกของชุมชนแห่งการกระทำที่พร้อมเพรียงไปด้วยเจตนา ทั้งทางกาย ทางวาจา และทางจิตใจ ที่ได้เกิดจากจิตสำนึกที่เกิดขึ้นด้วยความอ่อนน้อมถ่อมตนเป็นคนรู้จัก สามัคคีมีความเคารพอนุบนบทานผู้มีพระคุณตลอดถึงญาติผู้ใหญ่ที่รัก เคารพและนบถือ เกิดเป็นความผูกพันด้วยความเป็นห่วงเป็นใยที่ได้เต็มใจแสดงออกอย่างเต็มเปี่ยม ด้วยมีน้ำสะอาดเป็นสื่อกลางระหว่างความผูกพัน โดยอาศัยจังหวะของเทศกาลสงกรานต์ อันเป็นวันที่สะดวกและเหมาะสมที่ครอบครัวในชุมชนจักได้มีโอกาสพบปะซึ่งกันและกัน

กระทรวงวัฒนธรรม กรมส่งเสริมวัฒนธรรม พิมพ์แผ่นพับ เรื่องที่ควรรู้เกี่ยวกับประเพณีสงกรานต์ ได้ให้ความหมาย คำว่า “คำหัว” ปกติแปลว่า “สระผม” แต่ในประเพณีสงกรานต์ล้านนาจะหมายถึง การแสดงความเคารพ ขอโหสิกรรมที่เราอาจไปล่วงเกินใครในเวลาที่ผ่านมา รวมทั้งการไปขอพรจากผู้ใหญ่ ผู้อาวุโสในหมู่บ้าน ในเมืองหรือครูบาอาจารย์ ผู้บังคับบัญชา โดยส่วนมากจะใช้น้ำจมน้ำส้มป่อยไปให้ท่าน และท่านก็จะจุ่มแล้วเอาน้ำพรมบนศีรษะเป็นเสร็จพิธี

คุณค่าทางจริยธรรมในประเพณีสงกรานต์ ก่อให้เกิดคุณค่าทางจิตสำนึกตามแนวพระพุทธศาสนาโดยตรง กล่าวคือ การที่จิตน้อมเข้าไปรองรับธรรมนิยมประเพณี เห็นความ สำคัญของประเพณี โดยถือว่า ประเพณีนี้เป็นโอกาสให้เราแสดงถ่ายทอดแนวคิดจากโบราณจารย์ เป็นที่ทราบกันดีว่า กิจกรรมหลักๆ คือการเล่นน้ำ ซึ่งเล่นนั้นถ้าเราโยงไปถึงฤดูกาลแห่งการเกษตรกรรมแล้ว จะทำให้เราทราบว่า ฤดูนี้อากาศร้อนจัด อันตรายจากอากาศร้อนนั้นมีมาก ยิ่งไปกว่านั้นยังหิวกระหายด้วย และธรรมชาติของคนเรานั้น เมื่อร้อนแล้วก็อยากจะหาเย็นแก้ ดังนั้นอากาศร้อนในเวลาที่มีการละเล่นกันก็ต้องมีการสาดน้ำกัน นานเข้าไปมาจึงกลายเป็นเทศกาลเล่นน้ำกันไป แต่ในการเล่นน้ำต้องมีจริยธรรม ด้วยการรู้จักกาลเทศะในการเล่น แม้จะสนุกแต่ก็สนุกอยู่บนความเข้าใจ ดังที่บทความของ นายยงยุทธ สายคง และชาติรี ประมวงคล เรื่องประเพณีสงกรานต์สาระ ความหมาย คุณค่าและแนวทางปฏิบัติของคนไทย กล่าวว่า สงกรานต์เป็นประเพณีที่งดงาม อ่อนโยน เอื้ออาทร และเต็มไปด้วยบรรยากาศของความกตัญญู ความเคารพซึ่งกันและกันเป็น

ประเพณีที่ให้ความสำคัญของความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนมนุษย์ในสังคมโดยใช้น้ำเป็นสื่อในการเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่าง ในการที่จะแสดงแนวคิดให้เห็นเป็นรูปธรรมนั้น สามารถทำได้โดยจัดกิจกรรมต่างๆ เพื่อให้ชุมชนออกแสดงและปฏิบัติต่อกัน ดังนี้

๑. จัดกิจกรรมส่งเสริมคุณค่าต่อครอบครัว โดยถือเป็นวันแห่งความรัก ความผูกพันในครอบครัว พ่อแม่จะเตรียมเสื้อผ้าใหม่พร้อมเครื่องประดับให้ลูกหลานใส่ไปทำบุญ ลูกหลานก็จะเตรียมเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม ให้ผู้ใหญ่ได้สวมใส่หลักการรดน้ำขอพร เมื่อถึงวันสงกรานต์ ทุกคนจะหาโอกาสกลับบ้านไปหาพ่อแม่และญาติผู้ใหญ่ รดน้ำขอพรเพื่อเป็นสิริมงคลในการเริ่มต้นปีใหม่ และเป็นกำลังใจกันและกันในการดำรงชีวิตต่อไป

๒. จัดกิจกรรมสร้างคุณค่าต่อชุมชน โดยถือเป็นวันกตัญญู แสดงความเคารพพ่อแม่และผู้มีพระคุณ ในขณะที่มีชีวิตอยู่ และทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว

๓. จัดกิจกรรมสร้างคุณค่าต่อชุมชน โดยถือเป็นวันสมัคสมานสามัคคีในชุมชน ก่อให้เกิดการพบปะสังสรรค์ ทำบุญทำทานร่วมกัน และได้เล่นสนุกสนานรื่นเริงกันในยามบ่ายหลังจากการทำบุญ เกิดการอนุรักษ์การเล่นตามประเพณีท้องถิ่น เป็นต้น

๔. การจัดกิจกรรมสร้างคุณค่าต่อสังคม โดยถือเป็นประเพณีที่ก่อให้เกิดความเอื้ออาทรต่อสิ่งแวดล้อมทางสังคม และธรรมชาติ เพราะในวันนี้ทุกคนจะช่วยกันทำความสะอาดบ้านเรือนสิ่งของเครื่องใช้ทุกอย่างให้สะอาดหมดจด เพื่อจะได้ต้อนรับปีใหม่ด้วยความแจ่มใส เบิกบาน นอกจากนี้ยังควรช่วยกันทำความสะอาดวัดวาอาราม ที่สาธารณะ และอาคารสถานที่ของหน่วยงานต่างๆ ด้วย

๕. จัดกิจกรรมสร้างคุณค่าต่อศาสนา โดยถือเป็นวันทำบุญครั้งสำคัญครั้งหนึ่งของพุทธศาสนิกชน มีการทำบุญบ้าน ตักบาตร เลี้ยงพระ ฟังเทศนา ปฏิบัติธรรม และสรงน้ำพระ ให้ทาน ถือเป็นการเกื้อกูลสูงสุดของมนุษยชาติ และการถือศีลปฏิบัติธรรมเป็นเหตุแห่งความเจริญรุ่งเรืองของชีวิต และสามารถสืบทอดพระพุทธศาสนามาได้จนในอีกแบบหนึ่ง

การที่ชุมชนได้แสดงออกแห่งความรัก ความใกล้ชิดและสามัคคีกันเป็นโอกาสแสดงความเป็นห่วงเป็นใยกันระหว่างคนในครอบครัว ศรีสุนันท์ ยอดไพบูรณ์ ได้กล่าวว่า “ช่วงเทศกาลสงกรานต์ เป็นวันหยุดติดต่อกันหลายวัน ลูกหลานที่ไปทำงานต่างจังหวัดได้เดินทางกลับบ้าน เพื่อรวมญาติรวมครอบครัว ทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้กับบุพการี รดน้ำดำหัวผู้เฒ่าผู้แก่ เพื่อเสริมสร้างความ เป็นสิริมงคลและเพื่อความอบอุ่นเป็นสุขของครอบครัว”^{๒๘} นางสุเพ็ญ สังข์ทอง ได้กล่าวว่า “เป็นการทำให้มีความสุขกายสุขใจ และได้ใกล้ชิดกันมากยิ่งขึ้น ทำให้เกิดความรักและความสามัคคีในครอบครัว และได้แสดงออกซึ่งความกตัญญูกตเวทิตะของคนในชุมชน”^{๒๙} วันผู้สูงอายุ วันครอบครัว เป็นวันที่อยู่เฝ้าอยู่อยู่กับวันสงกรานต์ อันเป็นวันประเพณีที่คนไทยได้ให้ความสำคัญเป็นพิเศษยิ่งกว่าได้ เพราะเป็นวันแห่งการกลับมาของลูกหลานได้มาพบกับครอบครัว และญาติผู้ใหญ่ที่เคารพนับถือ เป็นวันเป็นวันแห่งการได้พบญาติที่กล่าวได้ เมื่อได้พบปะกันหลังจากที่จากกันไปเป็นเวลานาน เมื่อได้มาพบกันแล้ว ต่างได้แสดงฝีมือทำอาหารสู่กันกินแบบอาหารท้องถิ่นเดิม

^{๒๘} สัมภาษณ์ นางศรีสุนันท์ ยอดไพบูรณ์ ชุมชนบ้านใหม่สุขเกษม (๑๘ เมษายน ๒๕๕๙)

^{๒๙} สัมภาษณ์ นางสุเพ็ญ สังข์ทอง ชุมชนบ้านใหม่สุขเกษม (๑๘ เมษายน ๒๕๕๙)

และได้มีโอกาสน้ำคำหัวผู้ใหญ่เพื่อความเป็นสิริมงคลด้วย นางสาวปรัชญา โพธิ์งาม ได้กล่าวว่า “เป็นวันที่สำคัญมากเพราะเป็นทั้งวันหยุดและเป็นวันครอบครัว ที่ลูกหลานที่ทำงานหรือไปเรียนต่างถิ่นสามารถกลับมาเจอกันในวันนี้อย่างครบถ้วน ได้พูดคุยกันทำอาหารกินกันและที่สำคัญยังได้รดน้ำคำหัวญาติผู้ใหญ่ และขอพรท่าน เพื่อเป็นสิริมงคลให้กลับตัวเราเอง และเหมือนได้มาเพิ่มพลังใจให้กับตนเองด้วยจะได้กลับไปทำงานและเรียนได้อย่างดีต่อไป กิจกรรมนี้ได้สร้างความผูกพันในครอบครัวได้เป็นอย่างดี”^{๓๐} เป็นการได้แสดงออกของความรัก และ ความเคารพ ระลึกถึงพระคุณของท่านผู้มีอุปการคุณ นายมาโนช เสวสิทธิ์ ได้กล่าวว่า “เป็นการแสดงออกถึงความรัก ความเคารพต่อผู้สูงอายุและคนภายในครอบครัวและเป็นวันรวมญาติ ได้ทำกิจกรรมร่วมกันได้รำลึกถึงบุญคุณ เป็นการขอขมาเมื่อล่วงเกิน สร้างความรักความสามัคคีภายในครอบครัว ส่งผลต่อการดำรงอยู่ในสังคมสืบไป”^{๓๑} นายพิมพ์ ทวีพาท ได้กล่าวว่า “เป็นการแสดงออกซึ่งความกตัญญู เป็นการสร้างความรักความผูกพัน ความเอื้ออาทรโดยการพาครอบครัวไปทำบุญตักบาตร การพาเที่ยวและงานเลี้ยงสังสรรค์ภายในครอบครัวและชุมชนเป็นกิจกรรมที่ดีงาม”^{๓๒} การที่ได้จัดรดน้ำคำหัวผู้ใหญ่ นั้น เป็นบ่อเกิดของความรักและสามัคคี พร้อมทั้งยังเป็นการขอโทษ และอดโทษได้เป็นอย่างดีอีกด้วย นายชัยณรงค์ บุญมาก ได้ให้สัมภาษณ์ว่า ได้กล่าวว่า “เป็นการทำให้เกิดความรักความสามัคคี รู้จักขอโทษและให้อภัยของคนในครอบครัวและชุมชน ถือว่าเป็นโอกาสที่ผู้มีอายุน้อยกว่าหรือลูกหลานจะขอขมาผู้ใหญ่ เป็นกิจกรรมที่ดีงามสมควรสืบสานต่อไป”^{๓๓} และยังเป็นวันที่ทำให้ครอบครัวมีความสุขร่วมกันอีกวันหนึ่ง พร้อมทั้งยังลดความขัดแย้งทางสังคม และได้แสดงความกตัญญูตเวที นายวิเชียร อ่อนน้อย ได้กล่าวว่า “เป็นการที่ทำให้ครอบครัว ได้มีความสุขมากอีกวันหนึ่ง ลดปัญหาความขัดแย้งทางสังคม ผู้สูงอายุมีกำลังใจที่ดี มีสุขภาพแข็งแรงที่ได้มองเห็นลูกหลานมากันอย่างพร้อมหน้าพร้อมตา และได้มอบสิ่งของ โดยมีเสื้อผ้า และเงินให้แก่ท่านผู้มีพระคุณ ได้แสดงออกซึ่งความกตัญญูตเวที กันตามฐานะ และขอพรจากท่าน ถือว่าเป็นสิริมงคลอย่างยิ่ง”^{๓๔}

๔.๗ คุณค่าจริยธรรมจากกิจกรรมพิเศษ (เพิ่มเติมของชุมชนฯ)

ประเพณีสงกรานต์ เป็นประเพณีที่คนไทยส่วนใหญ่ได้รับและปฏิบัติสืบทอดกันมาเป็นเวลาที่ยาวนานมาก แต่ละที่ก็มีการปฏิบัติที่เหมือน และ ไม่เหมือนกัน โดยในแต่ละที่แต่ละจังหวัดนั้นๆ ก็ได้มีการกระทำแตกต่างกันออกไป ที่กล่าวว่าปฏิบัติเหมือนกันนั้น หมายถึงว่า ในตอนเช้ามีการทำบุญตักบาตร ไหว้พระกราบพระ สมทานศีล ๕ สดับพระธรรมเทศนา กรวดน้ำ รับพร และที่กล่าวว่าไม่เหมือนกันนั้น หมายถึง ได้มีกิจกรรมเสริมเพิ่มเติมเป็นพิเศษขึ้นมา โดยในชุมชนบ้านใหม่สุขเกษมนั้น ได้มีกิจกรรมพิเศษ ได้แก่ การแห่ผ้าห่มพระประธาน โดยจัดให้มีในวันที่ ๑๓ เมษายน

^{๓๐} สัมภาษณ์ นางสาวปรัชญา โพธิ์งาม ชุมชนบ้านใหม่สุขเกษม (๑๒ มิถุนายน ๒๕๕๙)

^{๓๑} สัมภาษณ์ นายมาโนช เสวสิทธิ์ ชุมชนบ้านใหม่สุขเกษม (๒๗ เมษายน ๒๕๕๙)

^{๓๒} สัมภาษณ์ นายพิมพ์ ทวีพาท ชุมชนบ้านใหม่สุขเกษม (๑๘ พฤษภาคม ๒๕๕๙)

^{๓๓} สัมภาษณ์ นายชัยณรงค์ บุญมาก ชุมชนบ้านใหม่สุขเกษม (วันที่ ๒๘ เมษายน ๒๕๕๙)

^{๓๔} สัมภาษณ์ นายสมศักดิ์ ชันทวิชัย ชุมชนบ้านใหม่สุขเกษม (วันที่ ๒๘ ตุลาคม ๒๕๕๙)

มีพระสงฆ์ และประชาชนในชุมชนได้มาร่วมกันแห่ผ้าห่มพระประธาน รอบอุโบสถ ๓ รอบ แล้วมีเจ้าหน้าที่ขึ้นไปห่มพระประธาน ซึ่งการห่มผ้าพระประธานนั้น มีความเชื่อว่า ได้อยู่ใกล้ชิดกับพระพุทธเจ้าผู้เป็นพระศาสดาของชาวพุทธเรา และมีความเชื่อมั่นว่าการได้ห่มผ้าพระประธานจะเป็นการได้สะเดาะเคราะห์ และต่อชะตา ทำให้มีชีวิตที่ยืนยาวนาน มีผิวพรรณอันผ่องใส พ้นจากทุกข์ โศกโรคภัย ปราศจากอันตรายทั้งหลายทั้งปวง และผู้ได้กระทำจักมีความอบอุ่นทั้งกายและใจ พรั่งพร้อมไปด้วย เสื้อผ้าอาภรณ์ แม้ตายไปก็จะได้มีทิพยอาภรณ์ประดับตกแต่งอยู่ในสวรรค์วิมานที่ตนได้ไปเกิดในภพภูมินั้นๆ แม้เมื่อตนยังมีชีวิตอยู่ก็จะประสบแต่ความสุขความเจริญรุ่งเรือง อย่างสมบูรณ์พูนสุข และอยู่เย็นเป็นสุขด้วยสิ่งอันพึงปรารถนา เป็นการได้ทำบุญและบำเพ็ญบารมีอีกด้วย และในกรณีนี้นั้น นางสาวศิริพร กาญจน์ศิริ ได้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่า “เป็นการแสดงถึงการเริ่มต้นชีวิตใหม่ในปีใหม่ด้วยการถวายผู้ห่มแก่พระพุทธเจ้า อันศักดิ์สิทธิ์ ที่เราเคารพและศรัทธาเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ชีวิต ให้เริ่มต้นใหม่ให้พบแต่สิ่งที่ดีๆ”^{๓๔} การแห่ผ้าห่มพระประธานนั้นจะมีการนำผ้าลายดอกบางๆ โดยเป็นสีเหลือง หน้ากว้าง ๑.๒๐ เมตร ยาวประมาณ ๑๐๐ เมตร ซึ่งผู้เข้าร่วมนั้นจะตั้งแถวเป็น ๒ แถวเรียงกันตามยาวของผ้า ซึ่งมีพระภิกษุสงฆ์นำหน้า รองลงมาก็เป็นสามเณร และต่อท้ายด้วยสาธุชนประชาชนที่เข้าร่วมงาน โดยจะมีการแห่ผ้าห่มพระประธานกันในวันที่ ๑๓ เมษายน คนในชุมชนต่างมาพร้อมเพรียงกัน แห่ผ้า ซึ่งทุกคนก็จะท่องบทสรรเสริญพระคุณ ขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า โดยตั้ง นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ. ๓ จบ แล้วเดินเวียนรอบอุโบสถ ๓ รอบ โดยเวียนวนทางขวามือ แล้วก็สวด ว่า

“อติปิโส ภะคะวา อะระหัง สัมมาสัมพุทธो วิชาระณะสัปปินโน สุคะโต โลกะวิทู อะนุตตะโร ปุริสทัมมะสาระถิสัสสะ เทวะมนุสสานัง พุทโธภะคะวาติ”

รอบที่ ๒ ทุกคนที่เข้าร่วมแห่ผ้าห่มพระประธานก็จะสวดบทสรรเสริญพระธรรมคุณ คือ “สวากขาโต ภะคะวะตาธัมโม สันทิฏฐิโก อะกาลิโก เอหิปัสสิโก โอปะนะยิโก ปัจจัตตัง เวทิตัพโพ วิญญูหิติ”

และรอบที่ ๓ ก็จะสวดบทสรรเสริญบูชาพระสังฆคุณ โดยขึ้นบทว่า “สุปะฏิปันโน ภะคะวสวากะสังโฆ อุปะฏิปันโน ภะคะวะโตสวากะสังโฆ ญายะปะฏิปันโน สวากะสังโฆ สามิจิปะฏิปันโน ภะคะวะโต สวากะสังโฆ ยะทิทังจัตตาริปุริสะยุคานิ อัฏฐะปุริสะปุคคะลา เอสะภะคะวะโต สวากะสังโฆ อาหุเนยโย ปาหุเนยโย ทักขิเนยโย อัญชะลิกะระณียะ อะนุตตะโร ปุญญะเขตตังโลกัสสาติ”

เมื่อครบ ๓ รอบ แล้วทุกคนก็จะเข้าไปภายในอุโบสถ ส่งผ้าตามแนวยาวขึ้นไปส่งเจ้าหน้าที่ ที่จัดเตรียมไว้ได้ห่มผ้าพระประธานในอุโบสถ ในขณะเดียวกันนั้นพระสงฆ์ที่มาร่วมงานก็จะเจริญชัยมงคลคาถา ๓ จบ ด้วยขึ้นบทว่า ชะยันโต โพธิยา ฯ เปฯ เจ้าหน้าที่ห่มผ้าพระประธานเสร็จก็เป็นอันว่าเสร็จพิธี ประเพณีแห่ผ้าห่มพระประธานนี้ ได้นำมาซึ่งความสนิทสนมกันมากยิ่งขึ้น และทำให้เกิดความสามัคคีของคนในชุมชน ตลอดทั้งประชาชนชุมชนอื่นๆ ที่เคารพศรัทธาพระประธานในวัดได้มาร่วมพิธีกันและต่อด้วยการสรงน้ำพระพุทธรูป พร้อมด้วยพระสงฆ์ ตลอดทั้งผู้สูงอายุเป็นลำดับไป ปรัชญา โพธิ์งาม ได้ให้สัมภาษณ์และกล่าวว่า “การแห่ผ้าห่มพระประธานนั้น

^{๓๔} สัมภาษณ์ นางสาวศิริพร กาญจน์ศิริ ชุมชนบ้านใหม่สุขเกษม (๑๘ มิถุนายน ๒๕๕๙)

ทำให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการประกอบกิจกรรมได้ใกล้ชิดสนิทสนมกันมากขึ้น อีกทั้งยังเป็นการได้น้อม ถวายผ้าแด่พระพุทธเจ้า ถือว่าเป็นสิริมงคลของชีวิตอีกประการหนึ่งด้วย”^{๓๖}

ประเพณีทำไม้ค้ายันตันโพธิ์-ตันไทร

มีบางบางวัดในชุมชน ที่ชาวบ้านได้กระทำกันเองโดยใช้ไม้ไผ่บ้าง ไม้อื่นๆบ้าง โดยให้ทาง ปลายของไม้ค้ายันตันโพธิ์ค้ำยันตันโพธิ์ แล้วนำไปค้ำที่ใต้กิ่งของตันโพธิ์ หรือ ตันไทร ค้ำไว้เพื่อเป็นการ แบ่งเบาน้ำหนัก ไม้ให้กิ่งนั้นหักลงมา นายธงชัย เพ็ชรรักษ์ ได้ให้สัมภาษณ์ว่า “การนำเอาไม้ไปค้ำ กิ่งของตันโพธิ์ ตันไทรนั้น ก็เพื่อเป็นการรักษากิ่งของต้นไม้ให้ฉีกหัก และมีความเชื่อกันว่า การได้ กระทำแล้วเป็นการสะเดาะเคราะห์ต่อชะตาของผู้กระทำให้กลับกลายมาเป็นดีอีกด้วย”^{๓๗}

การไม้ค้ายันตันโพธิ์นี้ มีประโยชน์กับชีวิตตนมากนอกจากมีประโยชน์ต่อสิ่งแวดล้อมของ เราแล้ว ยังเป็นคติให้เรามีอายุยืนยาวนานเหมือนความแข็งแรงของตันโพธิ์ด้วย การก่อเจดีย์ทรายนั้น ถือว่าเป็นการทอแทนเม็ดหิน ดินทรายที่ติดเท้าเราไป โบราณถือว่าเป็นบาปที่นำของวัดไปนอก ส่วน ไม้ค้ายันตันโพธิ์นั้น ก็คือให้ชีวิตมั่นคงแข็งแรง ถ้าเป็นอายุก็ยืนยาว ไม่ตายเสียก่อนวัยอันควร เหมือน กิ่งก้านตันโพธิ์ที่ไม้ค้ำยันไว้ โบราณว่า คนที่มีอายุยืนนั้น ถือว่าเป็นคนมีบุญด้วย

เจริญพระมนต์หัวหรือท้ายบ้านและกลางบ้าน

การทำบุญหัวบ้านหรือท้ายบ้านตลอดทั้งทำบุญกลางบ้านนั้น ชาวชุมชนได้กระทำกันมา อย่างต่อเนื่อง ในเทศกาลปีใหม่ไทยเรา เป็นการทำบุญที่มีความเชื่อว่าจะขจัดปัดเป่าสิ่งอันชั่วร้ายหรือ สิ่งอันเป็นอัปมงคลให้พ้นออกไปเสียจากหมู่บ้านในชุมชน และเป็นการทำบุญส่งท้ายปีเก่า ต้อนรับปี ใหม่ไทย เพื่อชีวิตหน้าที่การงาน การค้าการขาย จะได้ปราศจากปัญหาอุปสรรคต่างๆได้ โดยมีการ นิมนต์พระสงฆ์ จำนวน ๙ รูป มาเจริญพระพุทธมนต์ ชุมชนได้ช่วยกันจัดสถานที่ด้วยความสามัคคี และได้นำอาหารหวานคาวมาร่วมทำบุญตักบาตรแด่พระสงฆ์ เมื่อเสร็จพิธีทุกอย่างเรียบร้อยแล้ว ชุมชนก็ได้ร่วมรับประทานอาหารร่วมกันฉันพี่น้อง นางจินดา บุญไทย ได้ให้สัมภาษณ์ ว่า “ ชุมชนได้ กระทำมาเป็นเวลายาวนาน เพื่อความเป็นสิริมงคลให้แก่หมู่บ้านและและความสะดวกดีมีชัยทุกคนใน ชุมชนพร้อมทั้งปัดความเสนียดจัญไร”^{๓๘}

กวาดบ้านกวาดเรือน

การทำความสะอาดนั้นถือเป็นสิ่งที่มีความสำคัญเป็นอย่างมากที่สุดประการหนึ่ง เพราะ ถ้าไม่สะอาดก็จะเป็นเหตุของการเกิดโรคภัยไข้เจ็บต่างๆเกิดขึ้นมาได้ ชุมชนก็ได้ถือโอกาสทำความสะอาด

^{๓๖} สัมภาษณ์ นางสาวปรีชญา โพธิ์งาม ชุมชนบ้านใหม่สุขเกษม (๒๒ เมษายน ๒๕๖๐)

^{๓๗} สัมภาษณ์ นายธงชัย เพ็ชรรักษ์ ชุมชนบ้านใหม่สุขเกษม (๒๐ กรกฎาคม ๒๕๕๙)

^{๓๘} สัมภาษณ์ นางจินดา บุญไทย ชุมชนบ้านใหม่สุขเกษม (๑๗ เมษายน ๒๕๖๐)

สะอาดเป็นการส่งท้ายปีเก่า เพื่อต้อนรับปีใหม่ทั้งที่อยู่อาศัย ที่หลับที่นอน ที่บ้าน พร้อมทั้งทั่วบริเวณ บ้าน เก็บหยากเหี่ยวหยากไย่นำไปเผาไฟ พ่อแม่ลูกหลานต่างได้ช่วยกันทำความสะอาด ซึ่งโดยปกติ ก็ทำกันอยู่แล้ว แต่เมื่อถึงเทศกาลประเพณีสงกรานต์แล้วเรียกว่าทำกันยิ่งใหญ่เป็นพิเศษเลยทีเดียว เพื่อจักได้ต้อนรับลูกๆหลานๆที่ได้ไปทำมาหาเลี้ยงชีพยังต่างถิ่น ได้กลับมาบ้านมาหาพ่อแม่ และญาติพี่น้องและญาติผู้ใหญ่ นายพชร ท้วมเนตร ได้ให้สัมภาษณ์ ว่า “ทุกคนในครอบครัวต่างได้ ร่วมใจกันทำความสะอาดบ้านเรือนที่อยู่อาศัย พร้อมทั้งของใช้ในครัวเรือนกัน เพื่อต้อนรับบรรดาลูกๆหลานๆที่จะได้กลับมาเยี่ยมเยียนที่บ้าน”^{๓๙}

ซักผ้าหรือที่นอน

เดือนเมษายน โดยปกติก็เป็นประเพณีสงกรานต์ ดังที่ได้กล่าวมาก่อนหน้านี้ว่า เมื่อถึง ประเพณีสงกรานต์แล้วเหล่าลูกๆหลานๆก็จะกลับมาหาพ่อแม่เพื่อ หารดน้ำดำหัว และขอศีลขอพร จากท่าน และได้เที่ยวสงกรานต์พร้อมทั้งได้พักผ่อนอยู่กับครอบครัว ผู้ที่อยู่ทางบ้านก็จะจัดเก็บเอาผ้า ห่ม ผ้าปูที่นอน เบาะที่นอน ออกมาทำการซักทำความสะอาดกันยิ่งใหญ่ เพราะเป็นช่วงที่แดดร้อนดี มากไม่ต้องกังวลเรื่องฝนตกทำให้ตากไม่แห้ง นางศิริพร กาญจนศิริ ได้ให้สัมภาษณ์ว่าในเรื่องนี้ว่า “ถือเป็นเรื่องที่ดีมากเพราะการที่เราได้ทำความสะอาดเสื้อผ้าอาภรณ์ เครื่องหลักเครื่องนอนแล้ว ทำให้เกิดความสุข สะดวกและสบาย เรียกว่าสุขกายสบายใจ และยังเป็นการป้องกันเชื้อโรคต่างๆอีกด้วย”^{๔๐}

ทำพิธีขอมาลาโทษ

พิธีขอมาลาโทษ เป็นพิธีมีความสำคัญมากเกี่ยวกับการเป็นอยู่ภายในสังคม แห่งการ พึ่งพิงอาศัยซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมของครอบครัว ซึ่งถือได้ว่าเป็นสังคมน้อยมากแต่ เป็นสังคมที่มีความสำคัญสูง เพราะด้วยว่าเป็นต้นตอแห่งสังคมนั่นเอง เป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ซึ่ง ความเห็นของคนแต่ละคนนั้นจะมีเหมือนกัน ความเห็นจึงเป็นที่มาของปัญหา และในขณะเดียวกัน ความเห็นก็เป็นตัวทำลายปัญหาหรือแก้ปัญหาดได้อย่างดียิ่ง “ทฤษฎีสามัญตา การทำความเห็นให้ ตรงกัน” ดังนั้น การอยู่ร่วมกันจึงเกิดการผิดพลาด ผิดอกผิดใจกันบางเป็นธรรมดา เช่น บรรดาลูกหลานทำผิดกับพ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย พี่ ป้า น้า อา เป็นต้น จึงถือโอกาสช่วงสงกรานต์นี้ ได้ทำพิธี ขอมาลาโทษ ไปในวันรดน้ำดำหัวท่านผู้สูงอายุไปเลย ในขณะเดียวกันลูกหลานทั้งหลายก็นำเอา ดอกไม้พวงมะลิใส่พาน (บางทีก็เอาเงินใส่พาน) แล้วพากันกล่าวคำขอมาลาโทษ ที่นิยมกล่าวคำดังนี้ “ตั้ง นะโมฯ ๓ จบ กายกรรม ๓ วจีกรรม ๔ มโนกรรม ๓ กรรมอันใดที่ข้าพเจ้าทั้งหลาย ได้สับ ประมาณพลาดพลั้งต่อท่านผู้มีพระคุณทั้งหลาย ต่อหน้าก็ดี ลับหลังดี รู้ก็ดีไม่รู้ก็ดี บัดนี้ ข้าพเจ้าทั้งหลายขอมาลาโทษซึ่งความล่วงเกินอันนั้น เมื่อท่านผู้มีพระคุณทั้งหลายได้ฟังคำของข้าพเจ้าทั้งหลาย แล้ว ขอได้โปรดอดโทษ ได้โปรดยกโทษ ให้แก่พวกข้าพเจ้าด้วย เทอญ.” แล้วนำพานมอบให้แก่ท่านผู้มีพระคุณทั้งหลาย แล้วถอยออกมาพร้อมด้วยกราบที่เท้าของท่าน ๓ ครั้ง แล้วก็เริ่มรดน้ำดำหัว

^{๓๙} สัมภาษณ์ นายพชร ท้วมเนตร ชุมชนบ้านใหม่สุขเกษมฯ (๑๐ กรกฎาคม ๒๕๕๙)

^{๔๐} สัมภาษณ์ นางศิริพร กาญจนศิริ ชุมชนบ้านใหม่สุขเกษมฯ (๑๗ เมษายน ๒๕๖๐)

เมื่อเสร็จแล้วก็นำเสื้อผ้าชุดใหม่ มอบให้ท่านได้เปลี่ยน และท่านก็จะให้ศีลให้พรเป็นอันเสร็จสิ้นพิธีขอขมาโทษ นายสมศักดิ์ ชันทวีชัย ได้ให้สัมภาษณ์ว่า “บรรดาลูกหลานเมื่อได้ร่วมใจกันทำแล้วทุกคนมีส่วนร่วมมีใบหน้าอันยิ้มแย้มแจ่มใส ทั้งผู้สูงอายุและผู้ร่วมอยู่ในพิธีนั้น”^{๔๑}

สรุปท้ายบท

คุณค่าจริยธรรมจากการทำบุญตักบาตร เป็นการสร้างความรักความสามัคคี ปลุกฝังให้ชุมชนสืบสารและอนุรักษ์ประเพณีไทย ให้อยู่คู่กับคนไทยตลอดไป

คุณค่าจริยธรรมจากการสรงน้ำพระสงฆ์และพระพุทธรูป เป็นการรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาและเป็นการทำให้ครอบครัวและคนในชุมชนได้ทำกิจกรรมด้วยกัน

คุณค่าจริยธรรมจากการรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ เป็นการแสดงความกตัญญูและเป็นการขอขมาลาโทษและขอพรเพื่อเป็นสิริมงคลแก่ชีวิตของเรา

คุณค่าจริยธรรมจากการก่อเจดีย์ทราย เพื่อเป็นการสร้างความสามัคคีร่วมกัน และได้ใช้ดินทรายที่ตักทำออกมาจากวัด

คุณค่าจริยธรรมจากการปล่อยนก-ปล่อยปลา เพื่อเป็นการให้ชีวิต อิสระกับสัตว์เพื่อเป็นสิริมงคลแก่ตัวเราเอง

คุณค่าจริยธรรมจากวันผู้สูงอายุและวันครอบครัว เป็นการแสดงออกถึงความรัก ความเคารพต่อผู้สูงอายุและคนภายในครอบครัวและเป็นวันรวมญาติ ได้รำลึกถึงบุญคุณ เป็นการขอขมาเมื่อล่วงเกิน สร้างความรักความสามัคคีภายในครอบครัวส่งผลต่อการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมสืบไป

คุณค่าจริยธรรมจากกิจกรรมพิเศษเพิ่มเติมของชุมชนฯ เป็นการสร้างความรักความศรัทธาในพระพุทธศาสนามากขึ้น ประชาชนมีจิตใจดีงาม ชอบทำบุญทำทานมากขึ้น

^{๔๑} สัมภาษณ์ นายสมศักดิ์ ชันทวีชัย ชุมชนบ้านใหม่สุขเกษมฯ (๑๗ เมษายน ๒๕๖๐)

บทที่ ๕

สรุปผล อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่องนี้ มีวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อศึกษาคุณค่าประเพณีสงกรานต์ที่มีต่อชุมชนกรณีศึกษาชุมชนบ้านใหม่สุขเกษม อำเภอกงไกรลาศ จังหวัดสุโขทัย โดยผู้วิจัยได้แบ่งประเด็นที่สำคัญในการศึกษาออกเป็น ๓ ประเด็นคือ ๑. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของประเพณีสงกรานต์ ๒. เพื่อศึกษากิจกรรมประเพณีสงกรานต์ของชุมชนบ้านใหม่สุขเกษม อำเภอกงไกรลาศ จังหวัดสุโขทัย และ ๓. เพื่อศึกษาคุณค่าจริยธรรมของประเพณีสงกรานต์ที่มีต่อชุมชนบ้านใหม่สุขเกษม อำเภอกงไกรลาศ จังหวัดสุโขทัย โดยสามารถสรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะได้ ดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

สงกรานต์ มีประวัติที่มา ๒ นัยด้วยกัน กล่าวคือ มีนัยมาจากอินเดีย มีตำนานว่า เศรษฐีสองผิวเมียแต่งงานกันแล้วไม่มีบุตรด้วยกัน ทำให้นกเลงสุราข้างบ้านพูดจาเย้ยหยันท่านเศรษฐีที่มีแต่เงินมั่งคั่งแต่งงานแล้ว แต่ไม่มีบุตร เป็นโมฆบุรุษ ไม่มีเชื้อไม่มีหน่อแตกเหล่าแตกกอ สูญพันธุ์มนุษย์ เศรษฐีคิดดูแล้วว่าจริง จึงเกิดมีความละอาย คิดอยากได้บุตรไว้สืบสกุลบ้าง จึงไปบวงสรวงต่อพระอาทิตย์ พระจันทร์ แต่ก็ไม่สมปรารถนา จนในปีหนึ่งเมื่อถึงเดือน ๔ คนทั้งหลายมีการละเล่นรื่นเริงกันทั่วชมพูทวีป เศรษฐีจึงพาบริวารไปยังต้นไทรริมน้ำ เอาข้าวสารล้างน้ำเจ็ดครั้ง แล้วหุงบูชารุกขเทวดา ณ ต้นไทรนั้น ตั้งจิตอธิษฐานขอบุตรต่อรุกขเทวดา ต่อมาธรรมชาติบาลกุมารได้ลงมาปฏิสนธิในครรภ์ภรรยาของเศรษฐีเมื่อคลอดแล้วได้ชื่อว่า “ธรรมบาลกุมาร” เมื่อคิดดูแล้ว จนกว่าจะให้กำเนิดสงกรานต์ได้นั้นต้องอาศัยส่วนประกอบหลายอย่างทั้งสถานที่ บุคคล เวลาโอกาส ซึ่งจะลำดับเหตุการณ์ให้ดูชัดได้ว่า เศรษฐี ๒ ผิวเมียไม่มีบุตร ทำการบนบานขอบุตรกับรุกขเทวดาได้บุตรในเดือน ๔ ตั้งชื่อบุตรนั้นว่าธรรมบาลกุมาร รับทายปัญหา ๓ ราศีกับกบิลพรหม พนันปัญหากันด้วยการตัดเศียร กบิลพรหมยอมตัดเศียรของตัวเอง มอบให้ธิดาคนโตชื่อนางทงษะบรรจุไว้ที่เขาภูเขาสีเนรมิตก่อนเดือนเมษายน นำเศียรของบิดามาสร่งน้ำเมื่อครบปีในเดือนที่ราศีมีนกับราศีเมษบรรจบกัน

การที่สงกรานต์เกิดขึ้นในเดือนเมษายนก็เพราะถือเอาคติที่ราศี ๒ ราศีคือราศีมีนกับราศีเมษโคจรมาบรรจบกันแล้วตัดกันคือหาบเกี่ยวกันในเดือน ๒ เดือนนี้ ก็สอดคล้องรับกันกับชื่อประเพณีที่ว่าสงกรานต์ ที่แปลว่าโคจรมาบรรจบกันแล้วตัดกันพอดี เมื่อเป็นดังนี้จะเป็นประเพณีสงกรานต์ในเดือนอื่น ๆ ไม่ได้ การเล่นน้ำกันในประเพณีนี้ก็มาจากคติตรงที่ธิดาทั้ง ๓ คนที่ต้องเปลี่ยนวาระกันนำเศียรของบิดามาสร่งน้ำแล้วเวียนรอบเขา ๖๐ นาที แต่บังเอิญว่าเป็นเดือนเมษายนซึ่งเป็นฤดูร้อนก็จึงถือคติเล่นน้ำกันในฤดูร้อนก็เท่ากับวันสงกรานต์เดือนเมษายนนั่นเอง

กิจกรรมทั่วไปในวันสงกรานต์

เมื่อถึงประเพณีสงกรานต์มาถึง ทุกคนก็ตื่นเต้นเตรียมตัวเตรียมใจพร้อมจะเล่นสงกรานต์กันแล้ว สิ่งแรกที่ต้องเตรียมนานหน่อยคือเสื้อผ้าลายดอก เพราะคุณแล้วมีสีสัน งดงามดี จากนั้นตอนเช้าก็เข้าวัดทำบุญตักบาตร อุทิศส่วนกุศล ตกตอนเย็นก็สวดมนต์ก้อเจดีย์ทราย ปล่อยนกปล่อยปลา ในช่วงกลางวันก็เล่นน้ำ สาดน้ำ ทาแป้งทาน้ำหอมไปตามประสา กิจกรรมบางพื้นที่นั้นน่าสนใจมาก มีการแสดงผีตาโชน เกิดความสนุกสนาน ส่งเสริมการท่องเที่ยวได้ดีมาก แห่ต้นดอกไม้รอบวิหาร บางที่แห่ต้นดอกไม้พิเศษคือใช้ดอกไม้แห้งแทนดอกไม้ เรียกว่าต้นดอกไม้แห้ง แล้วแห่รอบ ๆ พระวิหารในตอนกลางคืน ผู้คนที่ทั้งหลายก็แห่แหน เดิน ฟ้อน รำ อย่างสนุก แล้วผีตาโชนก็จะออกมาตอนนั้น การละเล่นอื่น มีโก่งกบ ขาหย่าง เล่นสละบ้า มอญซ่อนผ้า

กระบวนการของการทำบุญ

วันที่ ๑๓ เมษายน เป็นวันมหาสงกรานต์วันแรก จะเริ่มต้นวันสงกรานต์กันที่วัดโดยทำบุญตักบาตร อุทิศส่วนกุศล แผ่เมตตา ก่อเจดีย์ทราย สาดน้ำกันบ้าง เมื่อถึงกลางวันก็จะเล่นน้ำกันหนักหน่อย ปัจจุบันนี้ตามถนนหนทางจะตั้งป้อมตักน้ำใช้ขันสาด บางคนใช้สายยางฉีด

วันที่ ๑๔ เมษายน เป็นวันเนา ผู้คนจะเล่นกันเหมือนวันที่แรก บางที่หน่วยงานราชการ สนับสนุน โดยเฉพาะเทศบาลปิดถนนสาดน้ำกันโดยเฉพาะ ในกรุงเทพมหานครย่านนักเที่ยวต่างประเทศพักอาศัยถือถนนข้าวสาร บางลำพู ก็จะปะหน้าทาแป้ง สาดน้ำกัน

วันที่ ๑๕ เมษายน เป็นวันเถลิงศก คือเข้าสู่ราศีใหม่เป็นราศีเมษ และคนไทยถือคตินี้เป็นวันปีใหม่ ในโอกาสนี้จะทำการเฉลิมฉลองกันด้วยการยิงสลุต บ้างก็ยิงปืน ภาคนือจังหวัดพิษณุโลก เรียกว่าสังกาดขึ้น

คติความเชื่อ

เรามีคติความเชื่อว่า ความรู้กับความจากปัญญา ๓ ราศี ซึ่งเป็นปัญหาเกิดคาคที่เด็กกับผู้ใหญ่เปรียบพรักันมากเพียงนี้ ซึ่งกบิลพรหมเป็นผู้ตั้งปัญหาท้าทายกับเด็กหนุ่มชื่อธรรมบาลกุมาร คล้ายว่าเกิดเมื่อวาน ในที่สุดกบิลพรหมผู้ใหญ่มิก็ติศัพท เป็นปรมาจารย์บอกมนต์แก่คนชมพูทวีปทั่วไป ต้องมาตัดเศียรของตนบูชาความรู้แก่ธรรมบาลกุมาร นี่ก็เป็นอุทาหรณ์ว่า ไม่ควรยึดถืออายุมากกว่าความจริง เพราะความรู้ความสามารถไม่อาจวัดกันด้วยอายุ นั่นคือไม่ควรดูหมิ่นคนอื่นแม้เป็นผู้เยาว์ อย่างในกรณีของธรรมบาลกุมารแม้จะอายุน้อยแต่มีความรู้ความสามารถมากสามารถตอบปัญหา ๓ ราศีกับกบิลพรหมผู้มีความเก่งฉกาจ เป็นผู้ใหญ่ มีความรู้ความสามารถมากมาย อย่าฟังดูหมิ่นคนอื่น คือแม้ว่า จะเป็นผู้ใหญ่ที่มีอำนาจ ก็ไม่อาจจริงแก่ผู้ที่มีความรู้ความสามารถได้ นั่นคือ ความจริงที่ว่า ไม่มีใครรู้ทุกเรื่องได้ ต้องอาศัยคนอื่น ๆ อย่างในกรณีที่ธรรมบาลกุมารเป็นคนมีความรอบรู้ และรอบคอบ แต่ก็คิดคำตอบของปัญหานั้นไม่ออก ในที่สุดไปได้คำตอบจากนกอินทรี เพราะความรอบรู้ด้านภาษา เราต้องคิดว่า ยึดระเบียบวินัย คือการจะทำสิ่งใดต้องมีระเบียบวินัยมีกฎกติกาและเคารพกฎกติกานั้นด้วยตัวอย่างที่ท้าวกบิลพรหมไม่อาศัยเหลื่อมความรอบจัดของตนเอง เพราะมองเห็นว่าความดีความถูกต้องและวาจาสัตย์รวมถึงกฎกติกาจะเป็นบรรทัดฐานในสังคม เพื่อให้

สังคัมเกิดความสุขสืบต่อไป และรักษาความเป็นพรหมของตนเองไว้จึงยอมทำตามกติกาที่ร่างไว้ ด้วยการตัดศีรษะของตน เป็นการยอมตายเพื่อรักษาความถูกต้องชอบธรรมเอาไว้

เราต้องมีคติความเชื่อว่า บุตรธิดาต้องกตัญญูทวดเทวีที่ต่อบิดามารดาของตนยกท่านไว้ ณ ที่สูงด้วยปฏิบัติเลี้ยงดูท่านให้ได้รับความสะดวกสบาย จะเห็นได้จากการปฏิบัติของธิดาทั้ง ๗ ต่อท้าว กบิลพรหมแสดงความกตัญญูทวดเทวี เมื่อครบรอบปีจะพลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันมาอัน ชีญศีร์ ษะ ข อง ท้าว ก บิลพรหมออกมาแห่งประทักษิณรอบภูเขาสุมะรุพร้อมด้วยเหล่าเทพเทวาทั้งหลายประมาณหนึ่งชั่วโมงแล้วนำกลับคืนเก็บรักษาไว้ ณ ที่เดิม

เราต้องมีคติว่า คนที่มีวาจาสัตย์ เคารพกฎกติกาย่อมได้รับเกียรติและเป็นที่สักการบูชา แสดงให้เห็นว่าท้าว กบิลพรหมแม้จะยิ่งใหญ่และมีอำนาจมากก็ตาม แต่ไม่อาศัยอำนาจที่มีกระทำสิ่งที่ผิด กลับกระทำสิ่งที่ ถูกต้องชอบธรรมไว้เป็นแบบอย่าง ด้วยการกระทำตามที่พูด ยอมตายดีกว่าอยู่อย่างคนไร้วาจาสัตย์ จะเห็นว่าการยอมตายเพื่อธรรมนั้นทำให้เป็นอมตะ สังคัมไม่ล้ม ครบรอบปีเหล่า เทพเทวาทั้งหลายต้องมารวมกันกระทำพิธีสักการบูชาศีรษะของท้าว กบิลพรหมและนำไปแห่งประกาศให้ปวงประชาได้รู้เห็น ถือเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติ เป็นการเชิดชูคุณค่าแห่งธรรมะ (วาจา สัตย์)

คติความเชื่อเกี่ยวกับบุคลาธิษฐานเข้าสู่ธรรมาธิษฐาน

บุคลาธิษฐานจากกบิลพรหม กับธรรมบาลกุมาร กล่าวกันว่าเป็นพรหม หมายถึงได้แก่ พรหมวิหารธรรม ๔ ประการ ประกอบด้วยเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา เมื่อทุกฝ่ายอยู่สุขสบายแต่ก็เผ่งดูอยู่อย่างพร้อมจะเข้าไปช่วยเหลือเมื่อมีภัย หรือวางจิตให้สงบเป็นกลางเมื่อหมดหนทางที่จะช่วยเหลือได้แล้ว อนึ่ง นัยที่จะกล่าวต่อไปนี้ เป็นนัยแห่งปรมัตถธรรมซึ่งเป็นการมองที่ลึกซึ้งกว่า ท้าวมหาพรหมหรือกบิลพรหม ที่กล่าวถึงนั้นคือ “อัตตา” ได้แก่ความรู้สึกว่ามีตัวตนจริงๆ ซึ่งได้ถามปัญหากับธรรมบาลกุมาร

ธรรมบาลกุมาร ได้แก่ “สติ ปัญญา” เมื่อเกิดปัญหาขึ้นมาเช่นนี้จึงนำไปคิดใคร่ครวญ แต่คิดอย่างไรก็คิดไม่ออก ว่าส่วนประกอบของชีวิต คือเบญจขันธ์ได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และ วิญญาณนี้ ไม่ใช่ตัวตนอย่างไร

ต้นตาล ได้แก่ จิตที่เป็นสมาธิ ธรรมชาติของต้นตาลหรือต้นไม้นั้นในตระกูลนี้นั้น จะเป็นไม่มีลำต้นเดียวโดดเดียวไม่มีกิ่งก้านสาขา เมื่อจิตตั้งตรงเป็นหนึ่งสงบเกิดความสว่างทางปัญญาเข้าใจปัญหาได้อย่างถูกต้องนอกอินทรีคู่ผู้เมีย ได้แก่ आयตนะ

คติความเชื่อนัยแห่งคำตอบปัญหา ๓ ราศี

นัยแห่งจริยธรรม

คำตอบว่า ตอนเช้าเราคืออยู่ที่หน้า จีงล่างหน้า คือหลังจากผ่านคืนแห่งการนิทราแล้วลุกขึ้นตื่นนอนมาเราต้องล้างหน้าเพื่อชำระมลทินต่างๆ เช่นขี้ตาเป็นต้น ให้สะอาดแต่งหน้าและร่างกายด้วยเสื้อผ้าอาภรณ์ให้ดูดีมีสง่าราศี เพราะคนเวลาพบกันสิ่งแรกที่จะดูคือหน้าการกล่าวเพียงเท่านั้นอาจดูผิวเผินเกินไป จึงต้องเจาะคำว่าหน้าให้ลึกลงไปอีกเป็นหน้าแห่งเมตตากุรุณา มุทิตา และอุเบกขา ได้แก่หน้าของความเป็นพรหมหน้าทั้ง ๔ ต้องมีความบริสุทธิ์ เช่นเมตตาบริสุทธิ์ ไม่มีสิ่งใดซ่อนเร้นไว้ หลังกากแห่งเมตตากล่าวอีกสำนวนว่า เมตตาต้อง ไม่มีฉาก เป็นเมตตาแห่งความโปร่งใสบริสุทธิ์ จะ

ชื่นชมยินดีก็เป็นการชื่นชมสรรเสริญที่ไม่อยู่บนฐานของผลประโยชน์ เพราะคำชื่นชมบนผลประโยชน์ย่อมไม่บริสุทธิ์

คำตอบว่า ตอนเที่ยงราศีอยู่ที่อก จึงให้ใช้น้ำลูบอก คือช่วงฤดูร้อนโดยเฉพาะเดือนเมษายน ความร้อนจะขึ้นสูงมาก เที่ยงวันจะสัมผัสได้อย่างชัดเจนถึงอุณหภูมิที่สูง คนต้องเอาผ้าชุบน้ำเช็ดอก ซึ่งอยู่กับถึงหัวใจ ให้เกิดความเย็นบรรเทาความร้อนทางใจ สื่อถึงความอดทน ไม่วู่วามไปตามความร้อน และแต่งตัวให้เหมาะสมงดงาม (แม้ว่าจะร้อน) จะได้ดูมีสง่าราศีราศีที่แท้ของบุคคลนั้น เป็นการเก็บซ่อนอารมณ์ที่ไม่พึงประสงค์ได้ อากาศร้อนก็ให้ร้อนเพียงภายนอกไม่ให้ร้อนเข้าไปถึงในใจโดยใช้น้ำธรรมมาประจำไว้ในใจ รู้จักอดทน อดกลั้นพร้อมทั้งมีความสงบเสงี่ยม ไม่อยู่อย่างคนร้อนกร้อนใจด้วยความอิจฉาริษยา อาฆาต พยาบาท เป็นต้น

คำตอบว่า ตอนเย็นราศีอยู่ที่เท้า จึงให้ล้างเท้า คือหลังจากการตรากตรำการทำงานกลับบ้านอาบน้ำทำธุระต่างๆเสร็จก่อนเข้านอนคนต้องล้างเท้าก่อน เพื่อป้องกันสิ่งสกปรกที่ติดอยู่กับเท้าไปทำให้ที่นอนสกปรกซึ่งยากต่อการทำความสะอาดสิ่งที่จะครอบงำจิตใจให้ไร้ราศีที่แท่นี้ได้แก่กุศลมูลทั้ง ๓ (ความโลภ ความโกรธ ความหลง) อันเป็นรากฐานของความชั่ว ที่ต้องชำระล้างให้หมดจดก่อน เมื่อนอนจะได้หลับสบายไม่ต้องมีไฟมาเผาใจให้เราร้อนนอนกระสับกระส่าย ราศีทั้งสามต้องชำระล้างให้หมดจดทั้งเบื้องต้นท่ามกลางและที่สุดดังที่ยกมานี้ชีวิตจึงจะประสบสันติสุข

คติความเชื่อเกี่ยวกับการปล่อยสัตว์

๔.๑ การปล่อยนก หมายถึง ถือว่าเป็นเรื่องที่ดี เป็นการปล่อยเป็นการคืนอิสรภาพให้กับสัตว์ ถือเป็นการล้างบาปสะเดาะเคราะห์ให้หมดไป เพื่อเป็นสิริมงคลแก่ตน

๔.๒ การปล่อยปลา หมายถึงความเมตตา นำไปปล่อยในแม่น้ำ พอถึงฤดูฝนปลาที่รอดตายก็กลับมาแพร่พันธุ์เป็นอาหารของคนได้อีก

๔.๓ การก่อเจดีย์ทราย หมายถึงนิมิตโชคลาภ ให้มีความสุขความเจริญเงินทองไหลมาเทมาจุฑาทรายที่ขึ้นเข้าวัดอีกประการหนึ่งได้แก่ กุศลบาปแห่งบุญบาป เพราะบุคคลเดินเข้าออกวัดในรอบหนึ่งปีไม่รู้ว่าดินที่ติดเท้านำเข้าหรือนำออกจากวัดไหนมากกว่ากัน การขนทรายเข้าวัดจึงถือว่าเป็นการชดเชยทดแทนดินที่ติดเท้าออกจากวัด จะได้ไม่เป็นบาปในขณะที่เดียวกันก็ได้บุญ สิ่งเหล่านี้เป็นความละเอียดอ่อนทางจิตใจของบรรพบุรุษ ซึ่งหวาดกลัวต่อบาปและผลของบาป

๔.๔ การสรงน้ำพระและรดน้ำผู้สูงอายุ หมายถึงพิธีกรรมช่วยชำระล้างสิ่งไม่งามที่ค้างคาอยู่ในใจให้หมดไปและช่วยลดอัถฐา ความอวดดี หยิ่ง จ้องหองที่มีอยู่ด้วย ในแต่ละตระกูลบุตรหลานก็จะรดน้ำผู้สูงอายุในตระกูลตนแล้วเปลี่ยนเสื้อผ้าใหม่ให้ท่าน การทำเช่นนี้มีคุณค่าอยู่ในน้ำอันเป็นคุณธรรม ได้แก่

๑) สามัคคีและเชื่อมผสานกับสิ่งต่างๆให้ยึดเกาะรวมกันได้

๒) ให้ความเย็นเพื่อคลายความร้อน สื่อน้ำภายนอกให้เกิดน้ำใจ ให้เย็นกายเย็นใจหรือร้อนกายก็ไม่ร้อนใจ

๓) อ่อนน้อมถ่อมตน อยู่ในที่ต่ำโดยธรรมชาติ ไม่แก่งแย่งแข่งขัน ไม่อวดดีอวดเด่น หยิ่งทะนงตนหรือน้อยใจ

๔) เที่ยงธรรมหรือยุติธรรมสม่ำเสมอ ไม่ลำเอียง ไม่เลือกปฏิบัติ ให้ความเย็นเสมอกันหมด ไม่ว่าเศรษฐกิจหรือยาก คุณธรรมเหล่านี้เป็นสิ่งที่ควรสาดให้แกกันและกันให้ชโลมอยู่ในใจ เหมือนน้ำที่ชโลมร่างกายกิจกรรมต่างๆในเทศกาลวันสงกรานต์

คุณค่าทางจริยธรรม

วันสงกรานต์มี ๓ วัน เริ่มวันที่ ๑๓ เมษายน เป็นวันมหาสงกรานต์ วันที่ ๑๔ เป็นวันเนา และวันที่ ๑๕ เป็นวันเถลิงศกใหม่ เดือนนี้อากาศร้อน ดังนั้น ถ้าจะมีงานรื่นเริงบันเทิงอย่างใดอย่างหนึ่ง ย่อมต้องเล่นกันด้วยน้ำ ด้วยเหตุนี้ สงกรานต์จึงมีกิจกรรมเล่นน้ำกัน แต่ประเพณีนี้สามารถผลิตคุณค่าทางจริยธรรมออกมาหลายนัยด้วยกันคือ

๑. ไม่ดูหมิ่นคนอายุน้อย แล้วความรู้จะน้อยตาม แล้วจะทำให้เราพุดจาให้เกียรติคนอื่น
๒. มีความเป็นระเบียบวินัยจากปัญหา ๓ ราศี
๓. เลี้ยงพ่อแม่ด้วยดีและเคารพนับถือท่านด้วยการเซิ้ง
๔. มีความกตัญญูทุกเวที ดังธิดา ๗ คนของท้าวทนต์
๕. ธิดาทั้ง ๗ คนของท้าวทนต์นำเศียรของบิดาเวียนประทักษิณ ๓ รอบเพื่อให้เกิด

อนุสติ

๖. การรดน้ำดำหัวผู้หลักผู้ใหญ่ ถือคติมาจากการธิดาทั้ง ๗ ของท้าวทนต์เปลี่ยนวาระกันแต่ละปีนำเศียรของบิดาตนจากถ้ำคันธฤติ ณ ภูเขาสิเนรุมาศมาสรงน้ำ

๗. การก่อเจดีย์ทรายในวัด ถือเป็นการทดแทนหรือใช้หนี้สงฆ์จากการที่ตนเข้าวัดแล้วดินติดเท้าไปนอกวัด

๘. ไม่ค้ายันต์ตันโพธิ์ ถือคติว่าจะให้อายุ อาชีพ ฐานะของตนมั่นคงแข็งแรงและก้าวหน้าไปเรื่อย ๆ

๙. การปล่อยนกปล่อยปลาในวันสงกรานต์หรือในวันเกิดโดยเชื่อว่าจะให้อายุยืนยาว

สรุปกิจกรรม ประเพณีสงกรานต์ของชุมชนบ้านใหม่สุขเกษม อำเภอกงไกรลาศ จังหวัดสุโขทัย

>กิจกรรมการทำบุญตักบาตร

ชาวบ้านได้พาลูกหลาน ปู่ย่า ตายาย และญาติพี่น้องที่ไปทำงานต่างจังหวัดและกลับมาบ้านมาทำบุญตักบาตรเข้าที่วัดใกล้บ้าน โดยทางวัดจะจัดทำบุญตักบาตรใน วันที่ ๑๓-๑๕ เมษายน

>กิจกรรมการสรงน้ำพระพุทธรูปและพระสงฆ์

ทางวัดและชุมชนจัดให้มีสถานที่สรงน้ำพระพุทธรูปและสรงน้ำพระสงฆ์ โดยให้ชาวบ้านทำการสรงน้ำพระพุทธรูปก่อนและตามด้วยการสรงน้ำพระสงฆ์ตามลำดับขั้นของพระสงฆ์

>กิจกรรมการรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่

ลูกหลานที่ไปทำงานต่างจังหวัดและกลับมาบ้านมาร่วมงานรดน้ำดำหัวผู้สูงอายุ ซึ่งองค์การบริหารส่วนตำบลและทางวัด และจัดที่วัดในชุมชนบ้านใหม่สุขเกษม

>กิจกรรมการก่อเจดีย์ทราย

การจัดกิจกรรมการก่อเจดีย์ทรายที่วัดบึงครอบครัวธรรม

>กิจกรรมการปล่อยนก-ปล่อยปลา

กิจกรรมการปล่อยนก ปล่อยปลา ในวัดและในชุมชน ชาวบ้านทำโดยส่วนตัวเอง

>กิจกรรมวันผู้สูงอายุและวันครอบครัว

ลูกหลานที่อยู่ต่างจังหวัดจะนัดกันมาบ้านพ่อแม่ ปู่ย่า ตาย้า เพื่อขอพรและรดน้ำคำหัวผู้สูงอายุ หรือไปทำบุญตักบาตรที่วัด หรือพาไปพักผ่อนตามสถานที่ท่องเที่ยวต่างๆ หรือจัดทำอาหารเพื่อรับประทานพร้อมหน้าพร้อมตากัน

>กิจกรรมพิเศษเพิ่มเติมของชุมชนฯ

วัดร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบลฯ ร่วมกับทางวัด จัดงานบรรพชาสามเณร กิจกรรมเลี้ยงสังสรรค์ กิจกรรมสอยดาวและทำบุญทอดผ้าป่าสามัคคี

>กิจกรรมการแห่ผ้าห่มพระประธานอุโบสถ

การจัดกิจกรรม ในวัดบึงครอบครัวธาราม

สรุปคุณค่าจริยธรรมของประเพณีสงกรานต์ที่มีต่อชุมชนบ้านใหม่สุขเกษม อำเภอกงไกรลาศ จังหวัดสุโขทัย

>คุณค่าจริยธรรมจากการทำบุญตักบาตร

เป็นการสร้างความรักความสามัคคี ปลูกฝังให้ชุมชนสืบสารและอนุรักษ์ประเพณีไทย ให้อยู่คู่กับคนไทยตลอดไป

>คุณค่าจริยธรรมจากการสงฆ์พระสงฆ์และพระพุทธรูป

เป็นการรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาและเป็นการทำให้ครอบครัวและคนในชุมชนได้ทำกิจกรรมด้วยกัน

>คุณค่าจริยธรรมจากการรดน้ำคำหัวผู้ใหญ่

เป็นการแสดงความกตัญญูและเป็นการขอขมาลาโทษ และขอพรเพื่อเป็นสิริมงคลแก่ชีวิตของเราในโอกาสวันปีใหม่ของไทยเราที่มีมาแต่ครั้งโบราณกาล

>คุณค่าจริยธรรมจากการก่อเจดีย์ทราย

ทำให้เกิดความสามัคคี และได้มีโอกาสนำทรายไปก่อเจดีย์เพื่อน้อมถวายเป็นพระพุทธรูป และจะได้ใช้น้ำสงฆ์เพราะเมื่อเราเข้าไปในวัด เมื่อถึงเวลากลับออกมาบ้าน ดิน ทรายอาจมีติดเท้าหรือรองเท้าออกมาจากวัด จึงถือได้ว่าเป็นการขจัดใช้น้ำสงฆ์ และได้ทดแทน

>คุณค่าจริยธรรมจากการปล่อยนก-ปล่อยปลา

เพื่อเป็นการให้ชีวิต ให้ความเป็นอิสระกับสัตว์เพื่อเป็นสิริมงคลแก่ตัวเราเอง และครอบครัว ทั้งยังฝึกหัดให้ลูกๆหลานๆ ได้มีจิตใจที่ประกอบไปด้วยความเมตตา มีความปรารถนาที่ไม่โหดร้าย ไม่คิดทำร้าย ไม่คิดปองร้ายต่อสรรพสัตว์ทั้งหลาย

>คุณค่าจริยธรรมจากวันผู้สูงอายุและวันครอบครัว

เป็นการแสดงออกถึงความรัก และความเคารพต่อผู้สูงอายุและคนภายในครอบครัว และเป็นวันรวมญาติ ได้มีโอกาสรำลึกถึงบุญคุณของท่าน มีการขอขมาเมื่อล่วงเกินท่านผู้มีพระคุณ ไม่ว่าจะด้วยเจตนา หรือไม่เจตนาก็ตาม และยังเป็นการสร้างความรักความสามัคคีภายในครอบครัว ส่งผลต่อการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมสืบไป

>คุณค่าจริยธรรมจากกิจกรรมพิเศษเพิ่มเติมของชุมชนฯ

เป็นการสร้างความรัก ความเคารพ ความศรัทธา อันตั้งมั่นในพระพุทธศาสนามากขึ้น พร้อมยังเป็นการอนุรักษ์ประเพณีสงกรานต์อันดีงามนี้ไว้มิให้เสื่อมคลายไปจากชุมชน

๕.๒ อภิปรายผล

เมื่อพูดถึงสงกรานต์แล้ว ก็เป็นเรื่องจำเป็นที่ต้องรู้ความสำคัญ รู้พัฒนาการมาอย่างไร เมื่อทุกอย่างมีความสำคัญแล้ว เราต้องแสวงหาสาระของเรื่องนั้น เพื่อพัฒนาสติปัญญาไปด้วย มิฉะนั้น จะเข้าคติที่ว่า “ผู้ใดไม่รู้อดีตของตน ผู้นั้นก็เป็นเด็กอยู่เสมอ ไม่มีวันเติบโตเป็นผู้ใหญ่”^๑ นี้ก็แสดงว่าเทศกาลสงกรานต์นี้ ต้องมีประโยชน์และทรงคุณค่าต่อชีวิตมาก ถ้าไม่อย่างนั้นเทศกาลนี้ก็คงมีอายุไม่ยืนยาวถึงเพียงนี้ เพราะมีคุณค่าต่อสังคมตนน้อยเสียแล้ว เทศกาลนั้นก็จางหายไปตามกาลเวลาในที่สุด

ถามว่า ทำไมจึงเลือกที่จะศึกษาเรื่องนี้ ก็จะมีคำตอบรวมถึงบอกความสำคัญด้วยว่า เทศกาลที่สร้างแนวจริยธรรม เป็นแหล่งจริยธรรมตามที่กล่าวมาข้างต้นนั้น แม้ว่าบางกรณีจะเกี่ยวข้องอยู่กับเทพกับพรหมก็ตาม แต่นั่นก็เป็นเรื่องจริยธรรมที่เกิดจากเทพพรหม อีกอย่าง เมื่อประยุกต์เข้ากับธรรมแล้ว จะเห็นได้ว่า เป็นการปฏิบัติธรรมด้วย อย่างกรณีการก่อเจดีย์ทรายในวัด โดยถือเป็นการทดแทนหิน ดิน ทราย ที่ตนเหยียบติดเท้าจากวัดเข้าบ้านนั่นเอง เรื่องนี้คติโบราณถือว่า เมื่อนำสิ่งของในวัดออกไป เราต้องนำมาทดแทน ประเด็นที่จะสะท้อนความคิดในความเคารพนับถือศาสนาอย่างดีคือ ให้ความเคารพต่อ ศาสนสถาน ศาสนวัตถุ เมื่อเข้าไปภายในวิหารก็ถอดหมวก ถอดรองเท้าเป็นต้น อย่างที่ผู้ว่าราชการจังหวัดพิษณุโลก ดร.ปรีชา เรืองจันทร์ รมรณรงค์ว่า วัดไม่ใช่บาร์ ศาลาไม่ใช่บ่อน เข้าพรรษา ควรงดดื่มสุรา สูบบุหรี่ ซึ่งได้ผลดี คือประชาชนไม่นำมาค้าขายและดื่มภายในวัดในงานบุญทุกชนิด

ตำนานสงกรานต์ที่เกิดในชมพูทวีปนี้ ทำให้เรารู้ว่า จนกว่าจะได้กำเนิดสงกรานต์ได้ ต้องอาศัยส่วนประกอบหลายอย่างทั้งสถานที่ บุคคล เวลาโอกาส เริ่มจากเศรษฐีสองผิวเมียแต่งงานแล้วไม่มีบุตร จึงทำการขอบุตรกับต้นไทร ได้บุตรสมปรารถนาในเดือนสี่ ตั้งชื่อว่า ธรรมบาลกุมาร ซึ่งกุมารนี้เก่งกาจสามารถเรียนรู้ภาษาสัตว์โดยเฉพาะภาษานกตั้งแต่อายุ ๗ ขวบ รับทำตอบปัญหา ๓

^๑ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ, **เทศกาลและประเพณีไทย**, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๕๒๗), หน้า ๒๓๘.

ราศีโดยมีศีระเป็นเดิมพันกับกบิลพรหมผู้มีชื่อเสียง เป็นอาจารย์บอกมนต์ทั่วชมพูทวีป ผลปรากฏว่า ธรรมบาลกุมารตอบปัญหานั้นได้ กบิลพรหมจึงต้องตัดศีระของตนตามสัญญา ปัญหาเมื่อศีระนั้น ถูกตัดแล้วจะทิ้งที่ไหนไม่ได้ในโลกมนุษย์ จึงให้ธิดาคนโตนำพานมารองรับนำไปบรรจุไว้ที่ถ้ำคันธูลี ภูเขาพระสุเมรุ (ไกรลาส) เมื่อวันที่ราศีมีนกับราศีเมษเสวยฤกษ์โคจรทับกัน วันนี้ถือกันว่า วัน สงกรานต์ ธิดาของกบิลพรหมทั้ง ๗ คนนั้นเปลี่ยนวาระกันรับตำแหน่งเป็นนางสงกรานต์นำศีระ บิดาของตนมาสร่งน้ำและเวียนรอบเขาพระสุเมรุ ๖๐ นาทีแล้วนำกลับเข้าที่เดิม

โดยสรุป เหตุเกิดของตำนานเทศกาลสงกรานต์ ตามนัยความข้างต้นนี้ เป็นการนำ เหตุการณ์มารวมกันเป็นตำนาน มีคติธรรม จริยธรรม ลำดับได้ว่า

ลำดับที่ ๑ เศรษฐี ๒ ผัวเมียไม่มีบุตร

ลำดับที่ ๒ ทำการบนบานขอบุตรกับรุกขเทวดาแล้วได้บุตร

ลำดับที่ ๓ ตั้งชื่อบุตรนั้นว่าธรรมบาลกุมาร

ลำดับที่ ๔ รับทายปัญหา ๓ ราศีกับกบิลพรหม

ลำดับที่ ๕ พนันปัญหากันด้วยการตัดศีระ

ลำดับที่ ๖ กบิลพรหมยอมตัดศีระของตนเองบูชาความรู้ธรรมบาลกุมาร

ลำดับที่ ๗ กบิลพรหมมอบศีระให้ธิดาคนโตชื่อทงชะเทวี บรรจุไว้ที่ภูเขาพระสุเมรุ

ลำดับที่ ๘ ธิดาทั้ง ๗ คนเปลี่ยนหน้าที่กันเป็นนางสงกรานต์ นำศีระของบิดามาสร่ง น้ำ เมื่อครบปีในเดือนวันสงกรานต์

ตำนาน “นางสงกรานต์”

สงกรานต์ เป็นเทศกาลปีใหม่ของประเทศไทย ลาว กัมพูชา พม่า ชนกลุ่มน้อย ชาวไท แถบเวียดนาม มณฑลยูนนานของจีน ศรีลังกาและประเทศอินเดียตอนเหนือสุด (ไทยอาหม) เกิด ปรากฏการณ์ขึ้นเมื่อดวงอาทิตย์โคจรรอบจนครบกำหนด ๓๖๕ วัน ถือกันว่าเป็นพิธีใหญ่ นั่นคือนาง เทพธิดาทั้ง ๗ คนของกบิลพรหมจะผลัดวาระกันทำหน้าที่ในการอันเชิญพระเศียรของกบิลพรหมแห่ รอบเขาพระสุเมรุครั้งหนึ่ง ซึ่งธิดาทั้ง ๗ คนนี้เป็นที่มาของคำว่านางสงกรานต์ ดังนั้น ในรอบ ๗ ปี นางสงกรานต์นี้จะทำหน้าที่ไม่ซ้ำกัน ผลัดเปลี่ยนวาระกันทำหน้าที่เป็นนางสงกรานต์ตามวันของ สัปดาห์ ดังนี้

วันอาทิตย์ เป็นวาระของธิดาชื่อ **ทงชะเทวี** แต่งองค์ทัดดอกทับทิมเครื่องประดับปัทม ราช(ทับทิม) ภัทราหารอุทุมพร (ผลมะเดื่อ) มือขวาถือจักร ซ้ายถือสังข์ ใช้พาหนะนกครุฑ (ครึ่งคน ครึ่งนก)

วันจันทร์ เป็นวาระของธิดาชื่อ **โคราคเทวี** แต่งองค์ทัดดอกปีป เครื่องประดับมุกดา ภัทราหารทะเล(น้ำมัน) มือขวาถือขรรค์ ซ้ายถือไม้เท้าใช้พาหนะพยัคฆ์ (เสือ)

วันอังคาร เป็นวาระของธิดาชื่อ **รากษสเทวี** แต่งองค์ทัดดอกบัวหลวง เครื่องประดับ แก้วโมรา ภัทราหารโลหิต มือขวาถือ ตรีศูล (หาลาวสามง่าม) ซ้ายถือธนู ใช้พาหนะวราหะ(หมู)

วันพุธ เป็นวาระของธิดาชื่อ **มณฑาเทวี** แต่งองค์ทัดดอกจำปา เครื่องประดับไพฑูรย์ ภัทราหารนมเนย มือขวาถือเข็มหรือเหล็กแหลม ซ้ายถือไม้เท้า ใช้พาหนะคัทรพา (ลา)

วันพฤหัสบดี เป็นวาระของธิดาชื่อ **กิริณีเทวี** แต่งองค์ทัดดอกมณฑา เครื่องประดับมรกต ภัทราหารถั่ว งา มือขวาถือขอล ซ้ายถือปิ่น ใช้พาหนะคชสาร (ช้าง)

วันศุกร์ เป็นวาระของธิดาชื่อ **กิมทาเทวี** แต่งองค์หัตถดอกจงกลนี เครื่องประดับบุษราคัม ภัททาหารกล้วยน้ำว้า มือขวาถือขรรค์ ซ้ายถือพิณ ใช้พาหนะมहिสัง (ควาย) ซึ่ง พ.ศ.๒๕๕๕ นี้วันสงกรานต์ตรงกับวันศุกร์ด้วย นางสงกรานต์จึงชื่อกิมทาเทวี

วันเสาร์ เป็นวาระของธิดาชื่อ **มโหทรเทวี** แต่งองค์หัตถดอกสามหาว เครื่องประดับนิลรัตน์ ภัททาหารเนื้อทราย มือขวาถือจักร ซ้ายถือตรีศูล ใช้พาหนะมยุรา (นกยูง)^๒

ตำนานนางสงกรานต์ที่กล่าวข้างต้นนี้ รัชกาลที่ ๓ โปรดให้จารึกเรื่องเกี่ยวกับสงกรานต์ และนางสงกรานต์ไว้ในแผ่นศิลา ๗ แผ่น ติดไว้ที่ศาลารอบพระมณฑปทิศเหนือ ในวัดพระเชตุพน หรือ วัดโพธิ์ ท่าเตียน ซึ่งมีรายละเอียดว่า นางสงกรานต์เป็นนางฟ้าบนสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกา (สวรรค์ชั้นที่ ๑ ในทั้งหมด ๖ ชั้น) ซึ่งเป็นสวรรค์ชั้นต่ำสุด มีด้วยกัน ๗ คน เป็นพี่น้องกัน และต่างก็เป็นบาทบริจาริกา แปลว่า นางบำเรอแทบเท้าของพระอินทร์ จอมเทวราช นางสงกรานต์ จะทำหน้าที่รับศีระของกบิลพรหมแห่รอบเขาพระสุเมรุในแต่รอบปีที่ตรงกับวันสงกรานต์นั่นเอง โดยมีเกณฑ์กำหนดว่า วันสงกรานต์ คือวันที่ ๑๓ เมษายน ตรงกับวันใดในเจ็ดวัน ก็เป็นหน้าที่ของนางสงกรานต์ประจำวันนั้นเป็นผู้แห่และทำหน้าที่เป็นนางสงกรานต์

กิจกรรมเทศกาลสงกรานต์

ธรรมชาติของเทศกาลย่อมต้องมีการละเล่นให้เกิดความบันเทิงรื่นเริงและส่วนหนึ่งที่ต้องปฏิบัติคือพิธีกรรมทางศาสนา ดังนั้น คำว่า กิจกรรมจึงรวมทั้งการละเล่นและพิธีกรรมทางศาสนาด้วย ทั้งก่อนและหลังวันสงกรานต์ ดังมีรายละเอียด ดังนี้

กิจกรรมก่อนวันสงกรานต์

เป็นการเตรียมความพร้อมทางกาย-ใจในด้านต่าง ๆ ต้อนรับชีวิตใหม่ จะเริ่มต้นในวันปีใหม่ที่กำลังจะมาถึง กิจกรรมที่ทำ ได้แก่

๑. ทำความสะอาดบ้านเรือนที่อยู่อาศัย รวมถึงจัดอาคารสถานที่ต่าง ๆ รวมไปถึงวัด ศาลา บริเวณชุมชน เป็นต้น

๒. เตรียมเสื้อผ้า เครื่องประดับสวมใส่ไปทำบุญ เสื้อที่ใส่ในเทศกาลสงกรานต์มักเป็นเสื้อลายดอก นอกจากนี้ยังมีเสื้อผ้าใหม่ สำหรับไปให้ผู้ใหญ่เพื่อรดน้ำขอพรด้วย

๓. เตรียมอาหารหวานคาวในการไปทำบุญ รวมถึงปัจจัยในการมาตักบาตรใส่บาตรในการทำบุญ อุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ล่วงลับไป

ในระหว่างวันสงกรานต์ เมื่อถึงวันสงกรานต์นี้ เป็นเวลาที่ทุกคนจะยิ้มแย้มแจ่มใส ทำให้เบิกบาน เพื่อทำกิจกรรมต่าง ๆ ดังนี้

๑. ทำบุญตักบาตรตอนเช้า หรือนำอาหารไปถวายพระที่วัด

๒. ทำบุญอุทิศ คือภายหลังที่พระสงฆ์ฉันภัตตาหารเสร็จแล้ว ก็จะมีพิธีมาตักบาตรใส่บาตร หรือจะนิมนต์พระไปยังที่บรรจุอุทิศก็ได้

๓. สรงน้ำพระสงฆ์ มี ๒ แบบ คือ สรงน้ำพระภิกษุสงฆ์ และสรงน้ำพระพุทธรูป การสรงน้ำ

^๒ ประพนธ์ กุลวินิจฉัย, เทศกาลประเพณีไทย ๑๒ เดือน, (กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๙๑.

จะใช้น้ำอย่างดีที่สุด มีน้ำอบ น้ำหอม หรือน้ำที่ผสมด้วยน้ำอบ น้ำหอมและประพรมที่องค์พระ

๔. ก่อเจดีย์ทราย จะทำในวันใดวันหนึ่งระหว่างวันที่ ๑๓-๑๔-๑๕ เมษายน โดยการขนทรายมาก่อเป็นเจดีย์ขนาดต่าง ๆ ในบริเวณวัด (บางท้องถิ่น ก่อเจดีย์ทิศเหนือ-ทิศใต้ของหมู่บ้าน) แล้วทำพิธีฉลองเจดีย์นั้นด้วย เพื่อเสริมมงคลและเป็นมนต์คาถาป้องกันภัยในหมู่บ้านไปในตัว

๕. ปล่อยปลา หรือสัตว์อื่น ๆ เป็นการทำทานอีกรูปแบบหนึ่ง โดยเฉพาะการปล่อยปลาที่ติดน้ำแห้ง หรือปลาที่อยู่ในน้ำตื้น ๆ น้ำใกล้แห้งขอด ซึ่งจะตายต่อไป

๖. รดน้ำผู้ใหญ่ หรือรดน้ำขอพร เป็นการแสดงความเคารพต่อผู้ใหญ่ของครอบครัว หรือผู้ใหญ่ที่ตนเคารพนับถือ การรดน้ำผู้ใหญ่อาจจะรดน้ำทั้งตัวหรือรดเฉพาะที่ฝ่ามือก็ได้ ดังนั้น จึงควรมีผ้าชุ่มน้ำไปมอบให้ด้วย เพื่อจะได้ผลัดเปลี่ยนหลังจากเสร็จสิ้นพิธีสงกรานต์แล้ว

๗. รดน้ำ-สาดน้ำ หลังจากเสร็จพิธีต่าง ๆ แล้ว เป็นการสาดน้ำรดกันเพื่อเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างญาติมิตร รดน้ำกันเบา ๆ ด้วยความสุภาพ โดยการใช้น้ำสะอาดผสมน้ำอบหรือน้ำหอม ไม่ใช่ น้ำกั้นถึง

๘. เล่นรื่นเริงต่าง ๆ เช่น สะบ้า ลูกข่าง มอญซ่อนผ้า ขาหย่าง ซ่อนหา แห่ต้นดอกไม้ ต้นดอกฝ้าย สุดแล้วแต่ความนิยมของท้องถิ่นนั้น ที่มีต่างกันออกไปแต่ละท้องถิ่น การจะยึดถือปฏิบัติอย่างไรวินั้น ขึ้นอยู่กับความเหมาะสม และความต้องการของชุมชนเป็นสำคัญ

กิจกรรมหลังวันสงกรานต์

หลังจากวันสงกรานต์แล้ว ทุกคนจะมีความชื่นชมยินดีกับตนเองจากการที่ได้ปฏิบัติตามหน้าที่ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ประเพณีของตนอย่างสมบูรณ์ ตรงกันข้ามนั้น ถ้าเราไม่ได้ทำกิจกรรมใด ๆ แม้แต่ลงมารดน้ำ สาดกันบ้าง จะมีความรู้สึกว่าคุณค่าของชีวิตน้อยไป ดังนั้น หลังวันสงกรานต์ ตนควรภูมิใจว่า

๑. ตนเองมีส่วนร่วมในการดำรงรักษาศิลปวัฒนธรรมประเพณีอันดีงาม

๒. ตนเองมีมโนธรรมสำนึกในความรู้รักสามัคคีในชุมชน อันเนื่องจากเทศกาล ประเพณีและศาสนา

๓. ตนเองมีความเข้าใจในคุณค่าของเทศกาลสงกรานต์

๔. ตนเองมีความเข้าใจในจริยธรรมและปฏิบัติตามจริยธรรมนั้น

๕. ตนเองเป็นแบบอย่างของอนุชนในการปฏิบัติตามธรรมเนียมของสังคม

๖. เป็นผู้อยู่กับโลกอย่างมีความสุข มีความสุนทรีย์ภาพในการมองโลก ไม่อยู่อย่างคนอมทุกข์ ที่มักพุดตบเท้าว่าแค่นั้นเอง มีอะไร ในที่สุด ตนเองก็นั่งเหงาอยู่คนเดียว อย่างนี้ไม่ดีแน่นอน

คติธรรม คุณค่า จริยธรรม

วัฒนธรรมนั้นเกิดขึ้นจากภูมิปัญญา จากความคิดความอ่าน ถือเป็นแนวปฏิบัติที่สร้างคนให้มีจิตสำนึกรักษาเผ่าพันธุ์ของตน และรักษาความสงบเรียบร้อยของสังคมทุกระดับ เรียกได้ว่าปฏิบัติจนได้ผล จริยธรรมการปฏิบัติจนได้ผลนี้ แสดงให้เห็นถึงคุณค่ามีมากคณานับต่อเนื่องกันมาหลายชั่วอายุคน ซึ่งถือได้ว่า เทศกาลนี้เป็นแหล่งจริยธรรมที่ดีที่สุดและถือได้ว่าเป็นเทศกาลแห่งความสามัคคีก็ได้ ดังนั้น ระหว่างเทศกาลสงกรานต์นี้ เป็นการแสดงออกด้วยการละเล่นที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและธรรม เป็นการยอมรับคุณค่าในการปฏิบัติ โดยมีประเด็นทางจริยธรรม ต่อไปนี้

คติธรรมจากปัญหาจริยธรรม ๓ ราศี

ปัญหา ๓ ราศี หมายถึง ปัญหาจริยธรรมของเทพ ๓ ข้อ ที่กบิลพรหมกับธรรมบาลกุมาร ทายกันโดยมีศีรุษะเป็นเดิมพัน เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นในตำนานเทศกาลสงกรานต์ที่สำคัญยิ่ง คือ

ราศีที่ ๑ ถามว่า ตอนเช้า ราศีของเราอยู่ที่ใด ตอบว่า อยู่ที่โบหน้า หมายถึงให้ล้างหน้า คือหลังจากตื่นนอนแล้วต้องล้างหน้าพร้อมแปรงฟันให้สะอาดเพื่อชำระสิ่งปฏิกูลต่างๆ เช่น ขี้ตา ขี้ฟัน เป็นต้น รวมไปถึงแต่งองค์ทรงเครื่องด้วยเสื้อผ้าอาภรณ์ให้ดูดีมีสง่าราศี ก่อนที่จะออกจากบ้านหรือไปทำ เพราะคนเวลาพบกัน ประการแรกที่จะคิดว่าเป็นอย่างไร คือรูปร่างหน้าตา การแต่งตัวถูกกาลเทศะ ไม่ดูมอมแมม การกล่าวเพียงเท่านั้นอาจดูผิวเผินเกินไป จึงต้องเจาะคำว่าหน้าให้ลึกลงไปอีก คือเป็นหน้าแห่งความเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ได้แก่หน้าของพระพรหม หน้าทั้งสี่ต้องมีความบริสุทธิ์ เช่น เมตตาบริสุทธิ์ ไม่มีสิ่งใดซ่อนเร้นเป็นหลังจากแห่งเมตตากล่าวอีกสำนวนว่า เมตตาต้องไม่มีฉาก เป็นเมตตาแห่งความโปร่งใสบริสุทธิ์ จะชื่นชมยินดีก็เป็นการชื่นชมที่ไม่อยู่บนฐานของผลประโยชน์ เพราะคำชื่นชมบนผลประโยชน์ย่อมไม่บริสุทธิ์

ราศีที่ ๒ ถามว่า ตอนเที่ยงราศีอยู่ที่ใด ตอบว่า อยู่ที่อก หมายถึงความอดทน มีขันติ ทำให้เย็น ด้วยการนำน้ำมาลูบที่อก เพราะช่วงฤดูร้อนโดยเฉพาะเดือนเมษายน ความร้อนจะขึ้นสูงมาก เวลาเที่ยงวันจะสัมผัสได้อย่างชัดเจนถึงอากาศร้อน เมื่อกายร้อน ใจก็ย่อมร้อนไปตามด้วย ครั้นจะใช้น้ำลูบที่หัวใจก็ทำไม่ได้ ลูบได้แต่ที่อก ซึ่งอยู่ตรงกับหัวใจ ย่อมทำให้เย็นได้ โดยถือว่า อากาศร้อนก็ให้ร้อนเพียงภายนอก ไม่ให้ร้อนเข้าไปถึงภายใน โดยใช้มนต์ธรรมคือขันติ รู้จักอดทน อดกลั้น ไม่มีอาการอย่างคนร้อนนอกร้อนใจ

ราศีที่ ๓ ถามว่า ตอนเย็นราศีอยู่ที่ใด ตอบว่า อยู่ที่เท้า หมายถึงให้ล้างเท้าก่อนเข้านอน คือหลังจากตรากตรำทำงานหนักกลับบ้านหรือทำธุระต่าง ๆ เสร็จ หรือไปเที่ยวเตร่ในยามค่ำคืนแล้ว ย่อมมีมูลสัตว์หรือโคลนตมติดเท้ามาจะทำให้ที่นอนสกปรก ดังนั้น ก่อนเข้านอนควรล้างเท้าก่อน นอกจากนี้ ยังมีความหมายสื่อถึงธรรมที่ลึก ๆ ด้วยว่า สิ่งที่จะครอบงำจิตใจให้ไร้ราศีที่เท่านี้ได้แก่อกุศลมูลทั้ง ๓ (ความโลภ ความโกรธ ความหลง) อันเป็นรากฐานของความชั่วที่ต้องชำระล้างให้หมดจดก่อน เมื่อเข้านอนจะได้นอนเป็นสุข หลับสบาย ไม่ฝันร้าย

คติธรรมจากเหตุการณ์ตัดศีรุษะของกบิลพรหม

ตามที่กล่าวข้างต้นว่า เมื่อกบิลพรหมแพ้ปัญหา ๓ ราศีกับธรรมบาลกุมารแล้ว ต้องยอมตัดศีรุษะของตนบูชาความรู้ เมื่อตัดแล้วก็มีปัญหาตามมาว่า ศีรุษะของกบิลพรหมที่ตัดแล้วจะนำไปทิ้งที่ไหนไม่ได้เลย แล้วจะให้ทำอย่างไร ข้อนี้เป็นปริศนาธรรม ไม่ได้หมายความว่า ศีรุษะของกบิลพรหมนี้ เสนียดจัญไรอะไรหรอก หากแต่ว่า จะต้องไม่ตกอยู่ในลักษณะของคำว่าทิ้งไป แต่ต้องยกไว้ในที่สูง นำขึ้นไว้ในฐานะที่บูชาสักการะ เป็นสื่อสอนว่า ลูก ๆ ต้องเคารพพ่อแม่ในพระพุทธศาสนาถือว่า “พรหมาติ มาตาปิโตร พ่อแม่เป็นพรหมของลูก”^๓ เมื่อกบิลพรหมตัดศีรุษะแล้วก็มอบให้ธิดาคนโตชื่อ ทูงชะเทวี นำไปบรรจุไว้ ณ มณฑปถ้ำคันธุลี ภูเขาพระสุเมรุ บางคนเรียกว่าเขาไกรลาส (ศูนย์กลาง

^๓ อ.จ.ต.ก. (ไทย) ๒๑/๖๓/๑๐๗.

จักรวาล หรือสะดือจักรวาล) อันแสดงถึงเคารพสูงสุด เมื่อครบรอบปีใหม่ที่ถือกันว่าเป็นวัน สงกรานต์ ธิดาทั้ง ๗ คนนี้จะผลัดวาระกันแต่ละปีนำศีรษะของบิดาลงมาสร่งน้ำ เวียนรอบเขาพระ สุเมรุแล้วนำเข้าเก็บที่เดิม ทำอยู่ในรอบ ๗ ปี เมื่อครบ ๗ ปีแล้วจึงเริ่มต้นคนแรกใหม่ การที่ธิดา ปฏิบัติเช่นนี้แสดงให้เห็นถึงความกตัญญูตเวทีต่อบิดา เป็นการปฏิบัติธรรมของเทพของพรหมนั่นเอง ในปี พ.ศ. ๒๕๕๕ นี้ วันสงกรานต์ตรงกับวันศุกร์ ก็เป็นหน้าที่ของนาง กิมิทาเทวี รับหน้าที่เป็นนาง สงกรานต์นำศีรษะของกบิลพรหมลงมาสร่งน้ำ ตามที่เคยกล่าวมาแล้วนั้น

คติธรรมทีริฎมานะ (พาฉิบหาย)

อหังการ มมังการ คือทีริฎมานะ ถือตัว เป็นภัยแก่ตัว ดังที่มาของปัญหา ๓ ราศีที่กบิลพรหม ต้องยอมตัดศีรษะของตน ดังนั้น จึงต้องศึกษาเรียนรู้ธรรมให้ละให้เลิก จากประการต่อไปนี้

๑. ไม่ควรยึดถืออายุพรรษามากกว่าความจริง เพราะความรู้ความสามารถไม่อาจวัดกัน ด้วยอายุ นั่นคือไม่ควรดูหมิ่นคนอื่นแม้เป็นผู้อายุน้อย อย่างในกรณีของธรรมบาลกุมารแม้จะอายุน้อยแต่มีความรู้ความสามารถที่ตอบปัญหาจริยธรรม ๓ ราศีของกบิลพรหมผู้มีความเก่งฉกาจ เป็น ผู้ใหญ่ มีกิตติศัพท์มากมายทั่วไปชมพูทวีปได้

๒. อย่าพึงดูหมิ่นคนอื่น แม้ว่า ตนจะเป็นผู้ใหญ่ที่มีความรู้และมีอำนาจ ก็ไม่รังแกผู้ที่มี ความรู้ความสามารถต่ำกว่า นั่นคือ ควรคิดว่า ไม่มีใครรู้ทุกเรื่องได้ ต้องอาศัยคนอื่น ๆ อย่างในกรณี ที่ธรรมบาลกุมารเป็นคนมีความรอบรู้ และรอบคอบ ก็คิดคำตอบของปัญหานั้นไม่ออก แต่ได้คำตอบ จากนกอินทรียี่สองตัวเมีย

๓. ยึดระเบียบวินัย คือ การจะทำสิ่งใดต้องมีระเบียบวินัย มีกฎกติกาและเคารพกฎกติกา นั้นด้วย ตัวอย่างที่กบิลพรหมไม่อาศัยเหลี่ยมความรอบจัดของตนเองบ้ายเบี่ยงการถูกตัดศีรษะ เพราะมองเห็นว่า ความดีความถูกต้องและวาจาสัตย์จะเป็นบรรทัดฐานในสังคม เพื่อให้สังคมเกิด ความสงบสุขสืบต่อไป และรักษาความเป็นพรหมของตนเองไว้ จึงยอมทำตามกติกาที่กำหนดไว้ด้วยการ ตัดศีรษะของตน เป็นการยอมตายเพื่อรักษาความถูกต้องความชอบธรรมเอาไว้ ตามที่คัมภีร์วิสุทธิ มรรคว่า จงสละทรัพย์เพื่อรักษาอวัยวะ จงสละอวัยวะเพื่อรักษาชีวิต จงสละชีวิตเพื่อรักษาธรรม

๔. การพนันปัญหาเป็นเพศฆาตที่ร้ายกาจ ตัวอย่างที่กบิลพรหมต้องยอมถูกตัดศีรษะของ ตน เพราะการพนันที่ตนกล้าเดิมพันด้วยชีวิตอันเป็นผลจากการที่ตนสับสนประมาทธรรมบาลกุมารว่ายัง เด็ก จึงต้องสังวรไว้ว่า บุคคลไม่ควรให้การพนันมาทำลายทรัพย์ทำลายครอบครัวและทำลายชีวิต คำ โบราณมีกล่าวเปรียบเทียบไว้ว่า “โจรปล้นสิบครั้งไม่เท่าไฟไหม้ ไฟไหม้สิบครั้งก็ไม่เท่ามัวเมาในการ พนัน”

๕. ต้องละทีริฎ ละความเห็นผิด ด้วยการมีความกตัญญูตเวทีต่อบิดามารดาของตนเป็น พื้นฐานก่อน ซึ่งจะสื่อถึงความเคารพ นับถือ แสดงถึงจิตสำนึกในบทบาทและหน้าที่ของลูกว่าเป็นลูก อันจะส่งผลถึงรู้บทบาทและหน้าที่ต่อสังคม ต่อองค์กรที่ตนสังกัดอยู่ จะเห็นได้จากการปฏิบัติหน้าที่ ของธิดาทั้ง ๗ ต่อกบิลพรหมผู้เป็นบิดา เมื่อครบรอบปีจะผลัดเปลี่ยนกันมาอันเชิญศีรษะของกบิล พรหมออกมาแห่เวียนรอบภูเขาพระสุเมรุ พร้อมด้วยเหล่าเทพไท่เทวาทั้งหลายประมาณหนึ่งชั่วโมง แล้วนำกลับคืน ณ ที่เดิม

๖. ต้องตั้งอยู่ในสัจจาจา ถือความจริง ความสัตย์ ความถูกต้อง ให้ความเคารพภักดีกาย่อมได้รับเกียรติและเป็นที่สักการบูชา อย่างกบิลพรหมนั้น แม้จะยิ่งใหญ่และมีอำนาจมากก็ตาม แต่ไม่อาศัยอำนาจที่มีกระทำสิ่งที่ผิด ด้วยการกระทำตามที่พูด จึงยอมสละชีวิตดีกว่าอยู่อย่างคนไร้วาจา สัตย์ จะเห็นว่าการยอมสละชีวิตเพื่อธรรมนั้นทำให้เป็นอมตะ คนไม่ลืม เป็นการเชิดชูคุณค่าคือวาจา สัตย์

คติธรรมจากนางสงกรานต์

ก่อนที่จะอธิบายในรายละเอียด ใคร่ขออธิบายแบบย่อ ๆ เกี่ยวกับกิจกรรมการทำหน้าที่ของนางสงกรานต์ก่อนว่า

นางสงกรานต์ในรอบ ๗ ปีจะไม่ซ้ำกัน เพราะผลัดวาระกันเป็นนางสงกรานต์ของธิดากบิลพรหมทั้ง ๗ คนตามวันทั้ง ๗ (อาทิตย์-เสาร์) คือเปลี่ยนวาระกันเป็นนางสงกรานต์ตามวันทั้ง ๗ นี้ ทำหน้าที่นำศีรษะของกบิลพรหมลงจากถ้ำคันธูลีเพื่อสร่งน้ำแล้วเวียนรอบเขาพระสุเมรุ นั้น เรื่องนี้ก็เกิดขึ้นจากการที่ศีรษะของกบิลพรหมนั้นเมื่อถูกตัดตามคำทำนายปัญหาวรรณ ๓ ราศีกับธรรมบาลกุมารแล้วจะทิ้งที่ไหนไม่ได้ กล่าวกันว่า ถ้าทิ้งบนบก ไฟจะไหม้โลก คติจากการบรรจุศีรษะกบิลพรหมไว้ในถ้ำภูเขากโรลาส ณ ที่นี้คือถ้ำคันธูลี เขาพระสุเมรุ ซึ่งถือเป็นศูนย์กลางจักรวาล เป็นที่สถิตของเหล่าเทพ ล้อมรอบไปด้วยสัตว์ป่าหิมพานต์ (สัตว์ในวรรณคดี) เช่นยักษ์ ครุฑ กิณรี คนธรรพ์ เป็นต้น หมายถึงการปฏิบัติต่อมารดาบิดาอย่างสูงสุดดังปฏิบัติต่อพระเศียรของกบิลพรหมนี้ ดังพุทธพจน์ที่ว่า^๔ พรหมมาติ มาตาปิโตร บิดามารดา เป็นพรหมของบุตร ดังกล่าวมา

คติธรรมจากนางสงกรานต์ คือการแสดงความกตัญญู ความเคารพ นับถือสูงสุด โดยที่ธิดาของกบิลพรหมผลัดวาระกันนำศีรษะของบิดามารดาสรงน้ำให้ร่มเย็นเป็นสุขทุกปี หมายถึงการระลึกถึงคุณของบิดาเป็นอนุสติ ปรารถนาให้ท่านอยู่เป็นสุขร่มเย็นดังอุทกธาร เป็นที่มาของธรรมเนียมสรงน้ำพระพุทธรูป พระสงฆ์ และรดน้ำดำหัวผู้หลักผู้ใหญ่ในเทศกาลสงกรานต์ปัจจุบัน

คติธรรมจากการที่ธิดาของกบิลพรหมนำศีรษะบิดาหลังจากสรงน้ำแล้วเวียนรอบเขาพระสุเมรุ นั้น คือการแสดงความเคารพและเป็นอนุสติ เป็นที่มาของธรรมเนียมนำศพเวียนรอบเมรุเผา ศพที่มีวัตถุประสงฆ์ให้ญาติเกิดมรณานุสติ ให้ชวนช่วยทำดี ไม่ประมาท

คติธรรมจากเขาพระสุเมรุ คือ เคารพสูงสุด โดยตั้งไว้ในตำแหน่งที่สูงที่สุด จะเห็นว่า เกิดการสร้างเมรุในรูปแบบยอดเขาที่สูงตระหง่าน มองดูคล้ายประสาธโผล่ขึ้นกลางภูเขา เรียกว่าสร้างตามตำนานแห่งเทพนิยาย เป็นที่มาของคำว่า เมรุ มีคำเต็ม ๆ ว่า เมรุมาศ แปลว่า ภูเขาพระสุเมรุ เป็นที่อยู่ของเทพพรหม แวดล้อมด้วยสัตว์ป่าหิมพานต์ (สัตว์ในวรรณคดี) นานาชนิด

คติธรรมจากถ้ำ คือ ผอบบรรจุสิ่งเคารพสูงสุด คือการถือถ้ำคันธูลีที่อยู่ในเขาพระสุเมรุ เป็นที่บรรจุศีรษะของกบิลพรหมที่เหมาะสม แทนที่จะตั้งหรือวางไว้ตามที่รอบ ๆ หรือฐานอันจะแสดงความไม่เคารพหรือไม่รักษาอาจสูญหายได้ ณ ปัจจุบัน ชาวไทยพุทธนิยมบรรจุอัฐิบุพการีไว้ตามกำแพงวัดหรือฐานเจดีย์หรือฐานพระพุทธรูปนั่นเอง

^๔ พ.ชา. (ไทย)๒๘/๑๘๑/๘๔.

ตำนานนางสงกรานต์ จะเห็นได้วันที่ ๑๒ เมษายน ๒๕๕๕ สำนักพระราชวังได้ประกอบพระราชพิธีอัญเชิญพระโกศพระอัฐิ พระสรีรางคาร สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี มายังพระวิมานเมฆ พระที่นั่งจักรีมหาปราสาทเพื่อประกอบพิธีทางศาสนา แล้วอัญเชิญพระสรีรางคารไปยังเสาวภาประดิษฐาน ณ สุสานหลวง วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม เพื่อบรรจุพระโกศอัฐิ ณ ถ้ำศิลา และประชาชนพุทธไทยก็ถือคตินิยมอย่างนี้ด้วย ซึ่งมีคติมาจากถ้ำคันธูลีเขาพระสุเมรุ นั่นเอง

เทศกาลสงกรานต์มีคุณค่าทางจิตใจ ด้วยการที่จิตน้อมไปรองรับธรรมเนียมประเพณี เห็นความสำคัญของวัฒนธรรม โดยถือว่าวัฒนธรรมนี้เป็นโอกาสให้เราถ่ายทอดแนวคิดจากโบราณจารย์เป็นที่ทราบกันดีว่า กิจกรรมสงกรานต์นั้นหลัก ๆ คือการเล่นน้ำ ซึ่งการเล่นนั้น ถ้าเราโยงไปถึงฤดูกาลแห่งการเกษตรกรรมแล้ว จะทำให้ทราบว่า ฤดูนี้อากาศร้อนจัด ควรพักผ่อนจากการทำเกษตรเสียก่อน และอันตรายจากอากาศร้อนนั้นมีมาก โดยเฉพาะที่คนเป็นโรคความโลหิตสูงก็มักจะเป็ลลมและโดยธรรมชาติของคนนั้น เมื่อร้อนแล้วก็อยากจะทำเย็นแก้ ดังนั้น สิ่งที่จะนำมาแก้อากาศร้อนได้ คือน้ำ จึงนำน้ำมารดหรือสาดกัน นานเข้าไปมาจึงกลายเป็นเทศกาลเล่นน้ำกันไป เรียกว่าเปลี่ยนสีให้สมดุลกับสภาพอากาศร้อนนั้น ถือว่าปรับตัวให้สอดคล้องกับธรรมชาติเพื่อความอยู่รอดของเผ่าพันธุ์มนุษย์

การเล่นน้ำต้องมีจริยธรรมในการเล่นด้วย คือ รู้จักกาลเทศะในการเล่น แม้จะสนุกแต่ก็สนุกอยู่บนความเข้าใจสาระ ความหมาย คุณค่าและแนวปฏิบัติของคนไทย กล่าวกันว่า สงกรานต์เป็นเทศกาลที่งดงาม เอื้ออาทร และเต็มไปด้วยบรรยากาศของความกตัญญู ความเคารพซึ่งกันและกันเป็นเทศกาลให้ความสำคัญของความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนมนุษย์ในสังคม โดยใช้น้ำเป็นสื่อในการเชื่อมความสัมพันธ์ ในการที่จะแสดงแนวคิดให้เห็นเป็นรูปธรรมนั้น สามารถทำได้โดยจัดกิจกรรมหลาย ๆ อย่าง เพื่อให้ชุมชนแสดงออกในการปฏิบัติต่อกัน ดังนี้

จัดกิจกรรมเสริมคุณค่าต่อครอบครัว โดยถือเป็นวันแห่งความรัก ความผูกพันในครอบครัว พ่อแม่จะเตรียมเสื้อผ้าใหม่พร้อมเครื่องประดับให้ลูกหลานใส่ไปทำบุญ ลูกหลานก็จะเตรียมเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มให้พ่อแม่หรือผู้ใหญ่ได้สวมใส่ เพราะเมื่อถึงวันสงกรานต์ ทุกคนจะหาโอกาสกลับบ้านไปหาพ่อแม่และญาติผู้ใหญ่ เพื่อขอศีลขอพรเป็นสิริมงคลในการเริ่มต้นปีใหม่ และเป็นกำลังใจในการดำรงชีวิตต่อไป

จัดกิจกรรมสร้างคุณค่าต่อชุมชน โดยถือเป็นวันรวมญาติ โดยรวมลูกหลานจะทำทักษิณابังสุกุลอุทิศส่วนกุศลไปให้ปู่ย่า ตายาย มีการเล่นรื่นเริง พร้อมกับทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว

จัดกิจกรรมสร้างคุณค่าต่อชุมชน โดยถือเป็นวันสมานฉันท์สามัคคีในชุมชน ก่อให้เกิดการพบปะสังสรรค์ทำบุญทำทานร่วมกัน และได้เล่นสนุกสนานร่วมกัน

จัดกิจกรรมสร้างคุณค่าต่อสังคม โดยถือเป็นประเพณีที่ก่อให้เกิดความเอื้ออาทรต่อสิ่งแวดล้อมทางสังคม และธรรมชาติ เพราะในวันนี้ทุกคนจะช่วยกันทำความสะอาดบ้านเรือน สิ่งของเครื่องใช้ทุกอย่างให้สะอาดหมดจด เพื่อจะได้ต้อนรับปีใหม่ด้วยความแจ่มใส เบิกบาน นอกจากนี้ ควรช่วยกันทำความสะอาดวัดวาอาราม ที่สาธารณะ และอาคารสถานที่ของหน่วยงานต่าง ๆ ด้วย

จัดกิจกรรมสร้างคุณค่าต่อศาสนา โดยถือเป็นวันทำบุญครั้งสำคัญครั้งหนึ่งของพุทธศาสนิกชน มีการทำบุญบ้าน ตักบาตร เลี้ยงพระ และสงฆ์น้ำพระ แสดงถึงความเกื้อกูลสูงสุดของมนุษยชาติ การถือศีลปฏิบัติธรรมนั้นเป็นบ่อเกิดความเจริญรุ่งเรืองแก่ชีวิตเป็นการปฏิบัติทั้งกายและใจเจริญปัญญา และสามารถสืบทอดพระพุทธศาสนาไว้ได้เพราะการรู้และเข้าใจพุทธธรรมแล้ว

ประโยชน์ของเทศกาลสงกรานต์

เบื้องหลังปัญหาจริยธรรม ๓ ราศี ซึ่งเกิดขึ้นในเหตุการณ์ของตำนานเทศกาลสงกรานต์นี้เอง เป็นปัญหาของเทพเทวดาทายกัน โดยใช้ศีรษะเป็นเดิมพัน แสดงให้เห็นว่า ปัญหา ๓ ราศีนี้แล เป็นปัญหาจริยธรรมซึ่งมีคำตอบที่จะสอนระเบียบวินัยให้แก่เด็ก ๆ หรือผู้ใหญ่ได้เป็นอย่างดี เป็นวัฒนธรรมที่ปฏิบัติกันสืบมาช้านาน เป็นอมตะเป็นตัวอย่างชี้ให้เห็นว่าเป็นสัจธรรม ที่ยอมรับกันจริง

นอกจากนี้ ยังมีกรณีที่ควรปฏิบัติอื่น ๆ คือ ธรรมเนียมการปล่อยนกปล่อยปลาในวันเกิด การรดน้ำดำหัวผู้หลักผู้ใหญ่ วันประมงแห่งชาติ การก่อเจดีย์ทรายในวัด ผีตาโชนเหล่านี้เป็นกิจกรรมที่ปฏิบัติโดยทั่วไป แต่ที่ปฏิบัติกันในกลุ่มพื้นบ้านต่าง ๆ ก็มีอีกมากมายและย่อมมีคติธรรมเพิ่มอีก

กิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากตำนานเทศกาลสงกรานต์นี้ นับได้ว่าสร้างคุณค่าทางกายและทางจิตใจอย่างดี โดยคุณค่าทางกาย เป็นการสื่อถึงความรัก ความสามัคคีกัน ส่วนทางใจนั้น จะมีการไม่ถือโทษโกรธเคืองกันในระหว่างเล่นสงกรานต์ หรือแม้หลังสงกรานต์แล้วก็ไม่ผูกโกรธหรือ อกหักให้กัน การไม่โกรธด้วยการให้อภัยกันนี้ถือว่าเป็นธรรมทานอย่างหนึ่งในบรรดาการให้ทั้งปวง ดังพุทธพจน์ว่า สพพทานํ ธรรมทานํ ชินาติ = การให้ธรรมเป็นทาน ชนะการให้ทานทั้งปวง”^๕

เทศกาลสงกรานต์ มีคุณประโยชน์มากที่ได้รับจากการปฏิบัติตามเทศกาล ให้ความมีระเบียบวินัย ให้ความเข้าใจและรักการเอื้ออาทรต่อสภาพแวดล้อมทางสังคมและธรรมชาติ ทำให้เราเห็นคุณค่าของจริยธรรมว่ามีบทบาทหรือมีอิทธิพลสูงในการสะท้อนสังคม หรือส่วนบุคคล มีความสงบสุขในชีวิต มีความเจริญก้าวหน้าในชีวิต มีอะไรที่ดีขึ้น ทำให้มีชื่อเสียง อันเกิดจากการเสียสละ มีโอกาสทำสังคมสงเคราะห์ มีโอกาสได้พบหน้าผู้หลักผู้ใหญ่ ร่วมแรงร่วมใจกันบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ ปัจจุบันนี้ สังคมไทยมีนโยบายซึ่งอาศัยเทศกาลสงกรานต์ทำกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งที่เป็นทางการ และชุมชนนั้นกำหนดขึ้นเอง ดังนี้

-วันผู้สูงอายุ มีกิจกรรมรดน้ำดำหัว มอบสิ่งของแก่ผู้หลักผู้ใหญ่ และขอพรจากท่าน วันที่ ๑๓ เมษายน

-วันประมงแห่งชาติ ในวันที่ ทางราชการจึงถือเป็นวันขยายพันธุ์ปลาแห่งชาติ ตรงกับวันที่ ๑๓ เมษายน มีกิจกรรมคือปล่อยพันธุ์ปลา

-วันครอบครัว คนในครอบครัวมาพร้อมหน้าพร้อมตากันในบ้านเกิด แม้จะอยู่ติดใดแดนใด ก็จะถือโอกาสนี้กลับให้ได้ วันครอบครัวนี้ตรงกับวันที่ ๑๔ เมษายน

-วันขึ้นปีใหม่ของไทย มีกิจกรรมเล่นน้ำ ทำการเฉลิมฉลองไชโยโห่ร้อง แซ่ซ้องสรรเสริญ มีการละเล่นพื้นบ้านอย่างสนุกสนาน ชาวชนบทบางแห่งจะยิงسهลุหรือยิงโยกันในตอนเที่ยงคืนวันเถลิงศกของสงกรานต์วันที่ ๑๕ เมษายน

^๕ พ.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๕๔/๑๔๔.

-วันรวมญาติ มีกิจกรรมที่ลูกหลานเหลนกลับสู่บ้านเกิดเพื่อรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่และขอพรจากท่าน

-วันกตัญญู มีกิจกรรมทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้แต่ญาติมิตรที่ล่วงลับไปแล้ว รดน้ำดำหัวผู้หลักผู้ใหญ่ สรงน้ำพระ ก่อเจดีย์ทราย ทำเสาค้ำต้นโพธิ์

-วันอภัยโทษ มีกิจกรรมการละเล่นน้ำ ฟ้อนรำ ล่วงลำก้าเก็นกัน โดยไม่ถือโกรธถือสา

ดังนั้น สงกรานต์นี้ จัดเป็นวัฒนธรรมทางเทศกาล เพราะจะเป็นศูนย์รวมความคิดการแสดงออกในทางที่ดีทั้งกายกรรม วชิกรรม มโนกรรม คำว่าสงกรานต์มีความเกี่ยวข้องกับจริยธรรม เพราะ ณ ที่นี้ถือเป็นแหล่งจริยธรรมจะเห็นว่าประการหลัก ๆ ที่ถือเป็นแหล่งจริยธรรมคือ ปัญหา ๓ ราศี การสรงน้ำพระ การทำบุญอุทิศส่วนกุศล การก่อเจดีย์ทราย การปล่อยนกปล่อยปลา การรดน้ำดำหัวผู้หลักผู้ใหญ่ รวมไปถึงกำเนิดวันผู้สูงอายุ วันครอบครัว วันประมงแห่งชาติด้วย

เทศกาลสงกรานต์: ธรรมาธิฐานสู่บุคลาธิฐาน

เทศกาลนี้ นับว่าเป็นบุคลาธิฐานที่สอนจริยธรรมแก่นุชย์มาช้านาน คือเป็นจริยธรรมที่ได้รับการแสดงออกเป็นรูปธรรมแล้วปฏิบัติผ่านเทศกาลสงกรานต์นี้ทั่วประเทศ จริยธรรมมีความสำคัญต่อนุชย์ คือนุชย์เป็นผู้กระทำ เป็นผู้ใช้ทรัพยากร และนุชย์เป็นผู้รับผลกระทบจากการใช้จริยธรรมเอง เมื่อเป็นดังนี้ นุชย์จะปฏิบัติต่อนุชย์ด้วยการมีความเคารพนับถือต่อกันมีมารยาททางสังคมต่อกัน มีการช่วยเหลือเอื้ออาทรต่อกัน ซึ่งความจริงในทางพระพุทธศาสนากำหนดจริยธรรมว่าด้วยเรื่องความสัมพันธ์ทางสังคมไว้ชัดเจน เรียกว่าทศ ๖ มี ๖ คู่ซึ่งจะปฏิบัติแบบปฏิการะต่อกัน คือ พ่อแม่ต่อบุตรธิดา อาจารย์ต่อศิษย์ สามเณรต่อภรรยา มิตรสหายต่อมิตรสหาย นายจ้างต่อลูกจ้าง และสมณะพราหมณ์ต่อชาวบ้าน นุชย์จะปฏิบัติต่อสัตว์อื่น ๆ รวมทั้งพืช น้ำ ไฟ ป่าด้วย ตัวอย่างในวินัยสงฆ์บัญญัติห้ามภิกษุสงฆ์ปีสสาวะลงน้ำ หรือเทของเน่าของเสียลงในน้ำ ทั้งนี้เพราะจะเกิดพิษภัยนั่นเอง

นุชย์ต้องมีจริยธรรมต่อกันแม้แต่ต่อธรรมชาติ ตัวอย่างนุชย์มีจริยธรรมต่อน้ำผ่านประเพณีลอยกระทงด้วยการนำเครื่องสักการะปักลงในกระทงแล้วลอยน้ำ ถือเป็นการสักการบูชาและขอขมาพระแม่คงคานั้นเอง ในทางธรรมนั้นหมายถึงการแสดงความกตัญญูต่องานที่ต่อพระแม่คงคาในฐานะที่ท่านดูแลรักษาน้ำ ตรงกันข้ามนี้ ถ้าเราปฏิบัติไม่ดีต่อกันก็จะเกิดผลกระทบเกิดอันตรายต่อเราภายหลัง เช่นว่าถ้าเราปฏิบัติไม่ดีต่อพ่อแม่ ต่อครูอาจารย์ก็จะได้รับการประณามจากสังคม ด้วยเหตุดังกล่าวมานี้ เรียกได้ว่า มีรายการให้เราปฏิบัติต่อกันในเทศกาลสงกรานต์ครบถ้วน

ถ้าคิดตามแนวจริยธรรม สงกรานต์ต้องบอกว่ามีความจำเป็น ต้องคงไว้ รักษาไว้ด้วยการปฏิบัติจากจิตสำนึกของคนทุกเพศทุกวัย ในทางปฏิบัตินั้นจะเห็นได้ชัดทีเดียว เมื่อถึงเทศกาลสงกรานต์ ผู้คนทั้งหลายที่ไปทำงานต่างที่ต่างถิ่นพากันกลับถิ่นฐานบ้านเกิด โดยเฉพาะพื้นที่กรุงเทพมหานครนั้น เมื่อลูกจ้างกลับบ้าน ทำให้กรุงเทพฯ และปริมณฑล เจียบเหงา ช่วงก่อนและหลังเทศกาล ๗ วัน จะเป็นวันเดินทาง ทุกเส้นทางเดินทาง ไม่ว่าทางน้ำ ทางบก ทุกเที่ยวพาหนะล้วนแต่บอกว่าเต็ม

ทางรัฐบาลมีโครงการณรงค์ว่า ๗ วันอันตราย ทั้งนี้ก็เพราะเกิดจากความจำเป็นที่เราจะมีจิตสำนึกต่อวัฒนธรรมประเพณี เพื่อปฏิบัติภารกิจตามกิจกรรมเทศกาลสงกรานต์ซึ่งการแสดงออก

ทางกายภาพเหล่านี้อาจให้เกิดการปฏิบัติธรรมร่วมกัน เป็นกีฬาพิเศษ สามารถละลายกิเลสคือความเกลียดชังกันได้ เป็นการอโหสิกรรมแก่กัน และได้กายสามัคคีและมีสุข ดังพุทธ-พจน์ที่ว่า “สุขา สงฆสฺส สามคฺคี ความสามัคคีของหมู่คณะ จะนำพาชีวิตให้เกิดสุข”^๖

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๑) ข้อเสนอแนะการนำไปใช้

ผู้วิจัยขอเสนอแนะในการนำไปใช้ เมื่อถึงประเพณีนี้ให้รณรงค์ถึงเดือนสักระวังการใช้รถใช้ถนน ไม่ให้คึกคะนองจนเกินดี ไร้สติในตามความสนุกสนาน โดยถือคติจากผีตาโขน ที่ชอบมาหลอกหลอนคนที่กำลังสนุกสนานในการละเล่นต่าง ๆ มีเล่นสะบ้า ขาหย่าง ซ่อน วิ่งถูง ชักเย่อ เป็นต้น แล้วจะได้เห็นได้ทัน ไม่จนตรอก รณรงค์ให้มีเห็นความสำคัญของประเพณีสงกรานต์ด้วยปฏิบัติการจริงให้เห็นโดยจัดกิจกรรมรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ เพื่อขอศีลขอพร แสดงความเคารพท่านเหล่านั้น เป็นการปฏิบัติตามธรรมความกตัญญูกตเวที จัดให้มีพิธีปล่อยนกปล่อยปลา โดยคัดเลือกพันธุ์ปลาต่าง ๆ มีปลาไหล สำหรับคนที่ต้องการความสิ้นไหวในการทำการค้า พันธุ์ปลาดุก สำหรับคนที่ต้องการความมั่นคงในหน้าที่การงาน พันธุ์ปลาหมอ สำหรับคนที่ต้องการความเฉลียวฉลาด สัตว์พันธุ์เต่า สำหรับคนที่ต้องการอายุยืนยาว จัดให้มีพิธีทำบุญตักบาตรทุกวันสงกรานต์นั้น เพื่อเป็นริเริ่มต้นแห่งการกิจกรรมต่าง ๆ จัดพิธีชนทรายเข้าวัด ก่อเจดีย์ทรายให้เป็นรูปพุทธศิลป์ เพื่อทดแทนดินทรายที่ติดเท้าเราไป เพื่อมิให้เป็นบาป จัดพิธีประพาดนางสงกรานต์ เพื่อคนให้ชมความสวยงาม เกิดการแข่งขันสร้างความสามัคคีในหมู่

ประการที่สำคัญที่สุดคือ การปฏิบัติตามปัญหา ๓ ราศีของท้าวมหาพรหมทำลายกันว่า ตอนเช้า ตอนบ่าย และตอนเย็นราศีของคนเราอยู่ที่ส่วนใดของร่างกายเรา คำตอบคือ ตอนเช้าราศีอยู่ที่ใบหน้า หมายถึงว่า ให้เราทำราศีที่ใบหน้าให้งามตามราศี ซึ่งรวมไปถึงการแต่งองค์ทรงเครื่องในการแต่งกายออกนอกบ้านด้วย เพราะคนตื่นนอนนั้น ยู่ย่มอมเมม เหม็นซี้ฟัน ใคร ๆ ก็ไม่กล้าเข้าใกล้ เพราะกลัวได้กลิ่นแล้วจามปัด ๆ ได้ แต่ถ้าเราชำระได้แล้วก็จะเกิดราศี ตอนบ่ายตอบว่า ราศีอยู่หน้าอก หมายถึงเวลานี้อากาศร้อนจัด แล้วคนจะมีอารมณ์ร้อนตามด้วย แก้ด้วยการนำน้ำเย็น ๆ มาลูบอก เพื่อให้ใจที่อยู่ในส่วนอกเย็นตามด้วย ตอนกลางคืน ราศีอยู่ที่เท้า หมายถึงว่า หลังจากไปเที่ยวเตร่เฮฮามาแล้ว ก่อนจะเข้านอนต้องล้างเท้าก่อน ถ้าไม่ล้าง เมื่อเท้าเปื้อนโคลนตมหรือเหยียบขี้วัว ขี้ควายก็จะติดที่นอน มีผลให้สกปรก เกิดโรคร้ายแก่ร่างกายได้ง่าย เหล่านี้เป็นปัญหาจริยธรรม ที่สร้างระเบียบวินัยให้เราแท้ ๆ

มีข้อคิดว่า การประพาดนางสงกรานต์นั้น นอกจากเพื่อความบันเทิงจากการลาลองความงามของนางสงกรานต์แล้ว ยังเป็นการแสดงความสวยงามสาธิตราศีที่ต้องปฏิบัติในตอนเช้าด้วย ก็คือถ้าปฏิบัติแล้ว หากเป็นหญิงก็จะสวยงามอย่างนี้ หากเป็นชายก็ดูทะมัดทะแมง แข็งขัน ในการประพาดนางสงกรานต์นี้เป็นการทำในระดับหน่วยสาธารณะ คือ ระหว่างหน่วยงานต่อหน่วยงานแข่งขันกัน แต่ทว่ารวมไปถึงระดับบุคคลด้วย

^๖ พ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๙๔/๙๓.

๒) ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

ในการทำวิจัยครั้งต่อไปนั้น ในประเด็นที่จะแนะนำไว้ คือ ให้คัดเลือกท้องถิ่นนั้นโดยเฉพาะ แล้วเทียบเคียงกับท้องถิ่นอื่น ๆ อย่างน้อย ๓ แห่ง โดยให้เน้นเนื้อหา ดังนี้

- (๑) การดำรงรักษาศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน
- (๒) การสร้างมโนธรรมสำนึกในความรักสามัคคีในชุมชน ศาสนา
- (๓) การสร้างคุณค่าของประเพณีสงกรานต์
- (๔) การสร้างแหล่งจริยธรรมและปฏิบัติตามจริยธรรม
- (๕) การปฏิบัติตนตามมารยาทของสังคม
- (๖) วัฒนธรรมท้องถิ่นสู่สากล

จุดเน้นด้านพื้นที่ที่ควรใช้เป็นพื้นที่วิจัยคือ ชุมชนบ้านโคกผักหวาน ต.ป่าแดง อ.ชาติตระการ จ.พิษณุโลก ห่างที่ว่าการอำเภอชาติตระการประมาณ ๕ กิโลเมตร เพราะชุมชนนี้มีคนเฒ่าคนแก่ดำรงตนอยู่ในวัฒนธรรมประเพณีอันดีโดยนิตย ในยามฝนแล้งก็ประกอบพิธีแห่นางแมว แล้วได้ผลจริงคือฝนตกลงมาท่าใหญ่ และมีบทเพลงแห่นางแมวที่น่าฟังและเข้าใจว่า สามารถเขย่าต่อมยินยอมของพระพิรุณเทพได้ ว่า

“โฮ้ ฮี โฮ ฮิ้วนางแมว นางหมา ขอฟ้า ขอฟัน ขอน้ำมนตร์รดหัวแมวบ้าง เป็นเบี้ยค่าจ้างผู้หามแมวมา ตกมาเนื้อ ตกมาเนื้อ ตกมาเนื้อ ลงมาแล้วท่วมข้าวท่วมปลา ท่วมหนองสองห้องตึละครสองวัน หัวโล้นชนกัน ฝนก็เทลงมา เทลงมา เทลงมา เทลงมา ฝนตกหาน้อย น้ำย่อยชายคา ฝนตกท่าหลวงเป็นพวงมาลัย ฝนตกท่าใหญ่ น้ำเต็มไร่เต็มนา ตกมาเลย ตกมาเลย ตกมาเลย ให้น้ำท่วมทุ่ง ตกให้กระต่ายลอยคอ ให้ผีตาลอ หากินในบ่อปลา โห้ฮิ้ว โห้เฮ้ว ๆ”

ภาพ แสดงการแห่นางแมวขอฝน

บรรณานุกรม

ก. เอกสารปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. เอกสารทุติยภูมิ

จารุบุตร เรืองสุวรรณ. ของดีอีสาน. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๕๐๒.
ดวงเดือน พันธุนาวิน และเพ็ญแข ประจันปัจฉนิก. จริยธรรมของเยาวชน. กรุงเทพฯ : ๒๕๒๐.
_____. จิตวิทยาจริยธรรมและจิตวิทยาภาษา เล่ม ๒. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช,
๒๕๒๔.

ธนาภิต เรียบเรียง. วันสำคัญของไทย. กรุงเทพฯ : ปิรามิด, ๒๕๔๑.
ประพันธ์ กุลวินิจฉัย. เทศกาลประเพณีไทย ๑๒ เดือน. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
๒๕๔๖.

พระธรรมปิฎก, (ป.อ.ปยุตฺโต). พุทธธรรม. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.
พระราชวรมนี, (ประยูร ธมมจิตฺโต). อนุทินธรรมะ : ธรรมะสำหรับ ๓๖๕ วัน. กรุงเทพฯ : สหธรรมิก,
๒๕๓๙.

พระครูสิริรัตนาวตฺร, สงกรานต์ : ปอเกิดภูมิปัญญาตะวันออก, พิษณุโลก: โพกัสมาสเตอร์ปริ้นต์,
๒๕๕๙.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๒๕.
วิทย์ วิศทเวทย์. จริยศาสตร์เบื้องต้น. กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๒๓.
สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ. เทศกาลและประเพณี
ไทย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๕๒๗.
สุภักดิ์ อนุกุล. วันสำคัญของไทย. กรุงเทพฯ : ทิพย์วิสุทธิ, ๒๕๔๑.

ค. รายงานวิจัย

ทิพวรรณ ลิ้มสุขนิรันดร์. “ตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมของนักเรียน”. รายงาน
วิจัย, ปริญญาานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร,
๒๕๓๕.

ธิดารัตน์ กันตังวศ. “การสอนโดยให้เลียนแบบจากตัวแบบเพื่อพัฒนาการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมใน
การเรียนภาษาไทยของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒”. ปริญญาศีกษาศาสตรมหาบัณฑิต,
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ : ๒๕๔๖.

พระครูปิยธรรมนิวิฐ. "ประเพณีสงกรานต์ อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย". ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาไทยศึกษาเพื่อการพัฒนา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย, ๒๕๔๙.

พระครูสิริรัตนาวุธและคณะ. "การศึกษาวิเคราะห์คุณค่าทางจริยธรรมในประเพณีสงกรานต์". รายงานวิจัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬารามราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

_____. "คุณค่าทางจริยธรรมของเทพที่มีผลต่อการพัฒนาชีวิตในสังคมไทย". รายงานวิจัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬารามราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

_____. "การบวช บวชสงฆ์ แนวคิด หลักการและอิทธิพลต่อสังคมไทย". รายงานวิจัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬารามราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

_____. สัมพันธภาพแห่งพุทธศาสนา : การศึกษา ภาษา และประเพณีวัฒนธรรมที่มีผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต, ๒๕๕๘.

_____. กระบวนการสร้างจิตสำนึกด้านศิลปวัฒนธรรมเชิงพุทธของสังคมไทย. รายงานวิจัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬารามราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐.

สิริวรรณ ศรีพล. หน่วยที่ ๘ การพัฒนาจริยธรรม : การใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม ในเอกสารชุดวิชาจริยศึกษา. รายงานวิจัย, นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๙.

อัมพร ชนะทอง. การพัฒนาชุดกิจกรรมแนะแนว โดยใช้กิจกรรมกลุ่ม เพื่อพัฒนาการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม ด้านความมีน้ำของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ โรงเรียนวัดพลับพลา จังหวัดจันทบุรี. รายงานการวิจัย, คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช,

๒๕๔๖

หนังสือภาษาอังกฤษ :

Kant. The Moral Law. tr.by H.J.Paton. London: Longman's Green, 1909.

เว็บไซต์

<http://www.google.co.th/searchhl>

<http://www.fortunename.com/ploipla.php>

<http://www.google.com> อีตีสบสอง ครองสิบลี วัฒนธรรมประเพณีของคนอีสาน

ภาคผนวก

ก

แบบสัมภาษณ์

เรื่อง “ศึกษาคุณค่าประเพณีสงกรานต์ที่มีต่อชุมชนกรณีศึกษาของชุมชนบ้านใหม่สุขเกษม อำเภอกงไกรลาศ จังหวัดสุโขทัย”

ตอนที่ ๑ ข้อมูลผู้ให้สัมภาษณ์

กลุ่มประชากรชุมชน บ้านใหม่สุขเกษม อำเภอกงไกรลาศ จังหวัดสุโขทัย

ชื่อ.....นามสกุล.....อายุ.....ปี
 ที่อยู่.....

ตอนที่ ๒ เนื้อหาที่สัมภาษณ์เกี่ยวกับกิจกรรมประเพณีสงกรานต์ของชุมชน บ้านใหม่สุขเกษม อำเภอกงไกรลาศ จังหวัดสุโขทัย

สัมภาษณ์ กิจกรรมการทำบุญตักบาตรของชุมชนฯ

ได้แสดงความคิดเห็นว่า

สัมภาษณ์ กิจกรรมการสรงน้ำพระพุทธรูปและพระสงฆ์ของชุมชนฯ

ได้แสดงความคิดเห็นว่า

สัมภาษณ์ กิจกรรมการรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ของชุมชนฯ

ได้แสดงความคิดเห็นว่า.....

สัมภาษณ์ กิจกรรมการก่อเจดีย์ทรายของชุมชนฯ

ได้แสดงความคิดเห็นว่า.....

.....

 สัมภาษณ์ กิจกรรมการปล่อยนก-ปล่อยปลาของชุมชนฯ

ได้แสดงความคิดเห็นว่า.....

.....

 สัมภาษณ์ กิจกรรมวันผู้สูงอายุและวันครอบครัวของชุมชนฯ

ได้แสดงความคิดเห็นว่า.....

.....

 สัมภาษณ์ กิจกรรมกิจกรรมพิเศษเพิ่มเติมของชุมชนฯ

ได้แสดงความคิดเห็นว่า.....

ตอนที่ ๓ เนื้อหาที่สัมภาษณ์เกี่ยวกับคุณค่าจริยธรรมของประเพณีสงกรานต์ที่มีต่อ
 ชุมชนบ้านใหม่สุขเกษม อำเภอกงไกรลาศ จังหวัดสุโขทัย

.....

 สัมภาษณ์ คุณค่าจริยธรรมจากการทำบุญตักบาตรของชุมชนฯ

ได้แสดงความคิดเห็นว่า

.....

 สัมภาษณ์ คุณค่าจริยธรรมจากการสรงน้ำพระสงฆ์และพระพุทธรูปของชุมชนฯ

ได้แสดงความคิดเห็นว่า.....

.....

 สัมภาษณ์ คุณค่าจริยธรรมจากการรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ของชุมชนฯ

ได้แสดงความคิดเห็นว่า.....

สัมภาษณ์ คุณค่าจริยธรรมจากการก่อเจตีย์ทรายของชุมชนฯ

ได้แสดงความคิดเห็นว่า.....

สัมภาษณ์ คุณค่าจริยธรรมจากการปล่อยนก-ปล่อยปลาของชุมชนฯ

ได้แสดงความคิดเห็นว่า.....

สัมภาษณ์ คุณค่าจริยธรรมจากวันผู้สูงอายุและวันครอบครัวของชุมชนฯ

ได้แสดงความคิดเห็นว่า.....

สัมภาษณ์ คุณค่าจริยธรรม จากกิจกรรมพิเศษ แห่ผ้าห่มพระประธานอุโบสถ

ได้แสดงความคิดเห็นว่า.....

ขอขอบคุณ

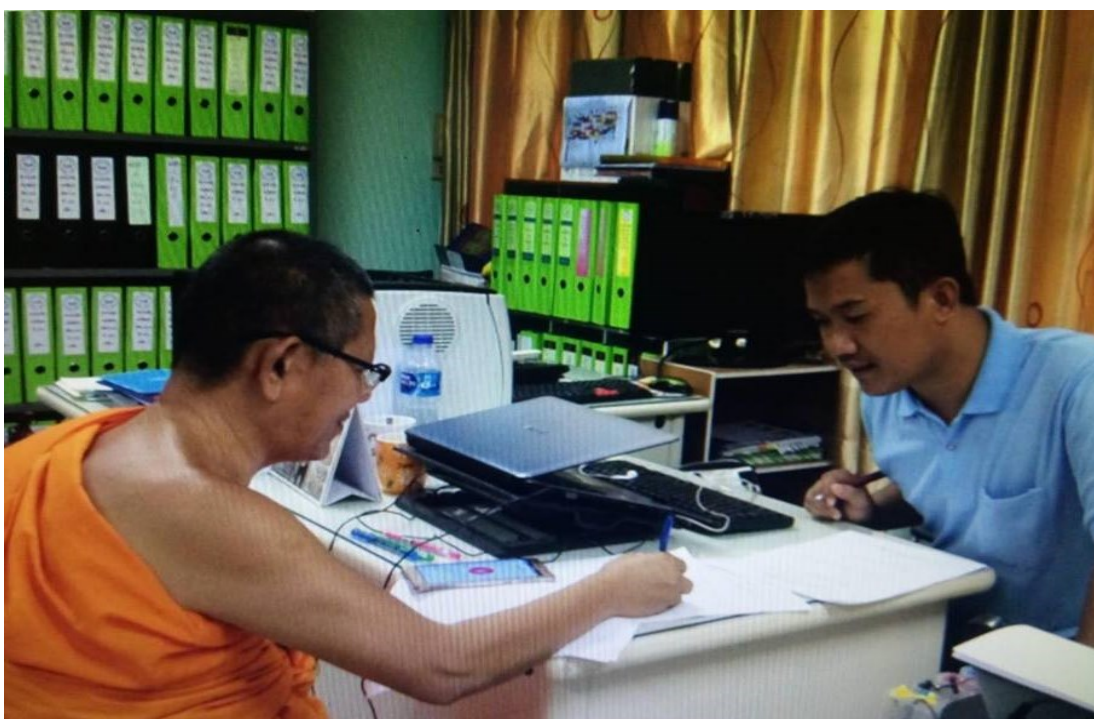
พระครูสุจินเขมคุณ เขมาภิรโต (ฤทธิ์แคล้ว)

ผู้วิจัย

ภาคผนวก

ข

ภาพประกอบการสัมภาษณ์ ๑-สุดท้าย

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ-สกุล : พระครูสุจินตมณเฑียรธรรม เหมะภริโต (ฤทธิ์แคล้ว) รหัสนิติ ๕๖๒๔๔๐๕๐๐๖
วัน/เดือน/ปีเกิด : วันที่ ๔ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๙
สถานที่เกิด : บ้านเลขที่ ๘๔ หมู่ ๕ ตำบลโตนด อำเภอศรีราชา จังหวัดสุโขทัย

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. ๒๕๒๒ : สำเร็จการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖
โรงเรียนบ้านปากคลองเรือ (โพธิ์โตนด) ตำบลโตนด
อำเภอศรีราชา จังหวัดสุโขทัย

พ.ศ. ๒๕๒๗ : สำเร็จการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาในระดับ ๔ (ม. ๓)
ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนภาคกลาง
ตำบลบ้านฆ้อง อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี

พ.ศ. ๒๕๒๙ : น.ธ. ตริ วัดราษฎร์บำรุง สำนักเรียนคณะจังหวัดชลบุรี

พ.ศ. ๒๕๒๗ : น.ธ. โท วัดราษฎร์บำรุง สำนักเรียนคณะจังหวัดชลบุรี

พ.ศ. ๒๕๒๘ : น.ธ. เอก วัดไทรงามธรรมธรราม สำนักเรียนคณะจังหวัดสุพรรณบุรี

พ.ศ. ๒๕๕๓ : ป.บ.ส ห้องเรียนวัดไทยชุมพล วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช จังหวัดสุโขทัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๕๕๖ : สำเร็จการศึกษาปริญญาตรี (พธ.บ.) เกียรตินิยมอันดับ ๑
สาขาการจัดการเชิงพุทธ ห้องเรียนวัดกำแพงงาม จังหวัดสุโขทัย
วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๕๖๑ : สำเร็จการศึกษาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พธ.ม.)
วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช พิษณุโลก

ที่อยู่ปัจจุบัน : วัดป่ารัง เลขที่ ๑๗ หมู่ที่ ๓ ตำบลกกแรต อำเภอกงไกรลาศ
จังหวัดสุโขทัย โทรศัพท์ ๐๘๙ ๔๕๐ ๕๔๕๗
